

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KÜÇÜKÇEKMECE GÖLÜ ÇEVRESİ ARKEOLOJİK SİT ALANLARININ
DÖNÜŞÜM VE KORUMA AÇISINDAN İRDELENMESİ: AVCILAR BATHONEA
ANTİK KENTİ ÖRNEĞİ**

YELİZ YURDABAK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
KENTSEL KORUMA VE PLANLAMA PROGRAMI**

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. ELİF ÖRNEK ÖZDEN**

İSTANBUL, 2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KÜÇÜKÇEKMECE GÖLÜ ÇEVRESİ ARKEOLOJİK SİT ALANLARININ
DÖNÜŞÜM VE KORUMA AÇISINDAN İRDELENMESİ: AVCILAR BATHONEA
ANTİK KENTİ ÖRNEĞİ**

Yeliz YURDABAK tarafından hazırlanan tez çalışması 17.07.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Elif ÖRNEK ÖZDEN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Elif ÖRNEK ÖZDEN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Berna SEL
Yıldız Teknik Üniversitesi

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sırasında tüm içtenliğiyle bana her zaman destek olup, kıymetli bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan; sabrını, hoşgörüsünü ve güler yüzünü eksik etmeyerek beni tüm süreç boyunca cesaretlendiren değerli tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Elif ÖRNEK ÖZDEN hocama sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım. Ayrıca tez jürimde yapmış oldukları değerli katkılarından dolayı Sayın Doç. Dr. Berna SEL ve Sayın Doç. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU hocalarıma teşekkür ederim.

Tez sürecimde desteğini her zaman bana hissettiren, bu süreçte bana elinden gelen tüm yardımı yaparak kolaylık sağlayan, çok sevgili Avcılar Belediyesi Plan ve Proje Müdürüm Sayın Sibel ÖZKAN'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, başta veri paylaşımları ve yardımlarından ötürü Avcılar Belediyesi Kudeb Şefi Ahmet ARSLANDOĞMUŞ olmak üzere tüm çalışma arkadaşlarıma zorlu sürecime ortak oldukları için ayrı ayrı teşekkür ederim.

Lisans döneminden bugüne her zaman yanımda olarak dostluklarını benden esirgemeyen, tez sürecinin başından itibaren kendi tecrübelerini benimle paylaşarak yolumu aydınlatan ve bu süreçte destekleriyle yanımda olan kıymetli arkadaşlarım Büşra EKİNCİ, Gülşah EKER ve Ekin YILDIRIM'a teşekkür ve sevgilerimi sunarım.

En zorlu anlarda yaşattığım sıkıntıları olanca sabrıyla karşılayan, anlayışını benden esirgemeyen, kararlılığı ve soğukkanlılığıyla en stresli zamanlarımda yardımına yetişen Canım Yiğit TÜZE'ye, hayatımın geri kalanında da karşıma çıkacak her türlü zorlukta yanımda olacağının güvenini bana hissettirdiği için her şeyden çok teşekkür ederim.

Çünkü *"Bundan başka dünyalar da var..."*

Tez sürecimde bizzat yanımda olan ve bu süreci kolaylaştırmak adına elinden geleni yapan biricik anneannem Hafize POLAT'a canıgönülden teşekkür ederim. Ve bu dünyadaki en değerli varlığım, en yakın arkadaşım, hayat ışığım... Azmi, çalışkanlığı, sabrı, duruşu ve daha sayılamayacak pek çok örnek özelliği ile herkesi kendine hayran bırakan; benim annem olduğu için varlığına binlerce kez minnettar olduğum, kızı olmaktan her zaman gurur duyduğum güzeller güzeli ANNEM Filiz POLAT'a sadece eğitim hayatımda değil tüm yaşamımda bana yol gösterdiği için en kıymetli teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, çalışmamı bu dünyada olmasa da kalbimdeki ebedi yerinin değiştirilemeyecek, boşluğunun asla doldurulamayacak olduğunu bildiğim kıymetli BÜYÜKBABAM Yunus POLAT'a ithaf ediyor ve ışıkların arasından bana tatlı gülümsemesini yollayarak benimle gurur duyduğunu yürekten hissediyorum.

Temmuz, 2019

Yeliz YURDABAK

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
TABLO LİSTESİ	xii
ÖZET	xiii
ABSTRACT	xv
BÖLÜM 1	
GİRİŞ.....	1
1.1 Literatür Özeti	1
1.2 Tezin Amacı	3
1.3 Hipotez.....	4
BÖLÜM 2	
ARKEOLOJİK SİT ALANI KAVRAMININ DÜNYA'DA VE ÜLKEMİZDE GELİŞİMİ.....	6
2.1 Kültürel Miras Kavramının Tanımı ve Önemi	6
2.2 Kültürel Miras Olarak Arkeolojik Sit Alanları	8
2.3 Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Örgütler ve Kurumlar	11
2.3.1 Dünya'da Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Örgütler ve Kurumlar	12
2.3.2 Türkiye'de Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Örgütler ve Kurumlar	14
2.4 Dünya'da Arkeolojik Mirasın Korunması Çerçevesinde Yaşanan Tarihsel Gelişmeler	18
2.4.1 20. Yüzyıl'a Kadar Yaşanan Tarihsel Gelişmeler	18
2.4.2 20. Yüzyıl'dan Sonra Yaşanan Tarihsel Gelişmeler	20
2.5 Türkiye'de Arkeolojik Mirasın Korunması Çerçevesinde Yaşanan Tarihsel Gelişmeler	38
2.5.1 Osmanlı Devleti Dönemi'nde Arkeoloji	39
2.5.1.1 Osmanlı Devleti'nde İlk Müze	39

2.5.1.2	Asar-ı Antika Nizamnameleri	42
2.5.2	Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Arkeoloji	44
2.5.2.1	1923-1950 Yılları Arası Türkiye’de Yaşanan Arkeolojik Gelişmeler .	46
2.5.2.2	1951-1972 Yılları Arası Türkiye’de Yaşanan Arkeolojik Gelişmeler .	50
2.5.2.3	1973-1983 Yılları Arası Türkiye’de Yaşanan Arkeolojik Gelişmeler .	52
2.5.2.4	1984-2003 Yılları Arası Türkiye’de Yaşanan Arkeolojik Gelişmeler .	55
2.5.2.5	2004’ten Günümüze Türkiye’de Yaşanan Arkeolojik Gelişmeler .	61
2.6	Arkeolojik Sit Alanlarında Koruma-Planlama Yaklaşımları.....	68
2.6.1	Arkeolojik Sit Alanları Üzerinde Oluşan Tehditler	69
2.6.2	Arkeolojik Sit Alanlarında Kullanılan Koruma Yöntemleri	71
2.6.3	Arkeopark Kavramı	72
2.7	Dünya’dan ve Türkiye’den Arkeopark Örnekleri	74

BÖLÜM 3

KÜÇÜKÇEKMECE GÖLÜ ÇEVRESİ AVCILAR İLÇESİ İÇİNDE YER ALAN ARKEOLOJİK SİT ALANLARINA İLİŞKİN SAPTAMALAR	89
3.1 Çalışma Alanının Doğal Özellikleri.....	90
3.1.1 Coğrafi Konum	90
3.1.2 Jeolojik ve Topografik Yapı	91
3.1.3 Deprem Durumu.....	93
3.1.4 Toprak Yapısı ve Hidrolojik Yapı	94
3.1.5 İklim ve Bitki Örtüsü	96
3.1.6 Doğal Peyzaj Özellikleri ve Biyolojik Çeşitlilik	98
3.2 Çalışma Alanının Tarihsel Gelişimi ve Planlama Süreci.....	99
3.2.1 Çalışma Alanı Çevresindeki Kültürel Değerler	99
3.2.1.1 Baruthane ve Resneli Çiftliği	100
3.2.1.2 Yarımburgaz Mağaraları ve Çevresi	101
3.2.1.3 Schiza Yerleşim Alanı ve Çevresi	104
3.2.1.4 Alibey Çiftliği ve Çevresi	105
3.2.1.5 Yarımada Liman ve Çevresi	106
3.2.2 Çalışma Alanına İlişkin Kurul Kararları	107
3.2.3 Çalışma Alanında Yapılan Arkeolojik Çalışmalar.....	113
3.2.4 Çalışma Alanının Planlama Süreci.....	124
3.3 Çalışma Alanının Üzerindeki Tehditler	139
3.3.1 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun.....	139
3.3.2 İdari ve Yönetimsel Yapıya Ait Sorunlar	144
3.3.3 Kentsel Yapıya Ait Sorunlar	155

BÖLÜM 4

SONUÇ VE ÖNERİLER	159
-------------------------	-----

4.1	ARKEOLOJİK SİT ALANLARINDA DÖNÜŞÜM – KORUMA AÇISINDAN GÜNCEL KOŞULLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	159
4.1.1	Mega Projelerin Çalışma Alanı Üzerinde Oluşturduğu Tehditler	160
4.1.2	Çalışma Alanında Koruma Koşullarını Geliştirici Öneriler.....	163
4.1.3	Çalışma Alanı Üzerindeki Yapılaşma Tehdidi.....	165
4.1.4	Çalışma Alanının Arkeopark Olarak Ele Alınmasına Yönelik Öneri..	166
KAYNAKLAR.....		167
ÖZGEÇMİŞ.....		178

KISALTMA LİSTESİ

COE	Council of Europe
ÇEKÜL	Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICAHM	International Committee on Archaeological Heritage Management
ICCROM	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
ICOM	International Council of Museums
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İTA	İstanbul Tarih Öncesi Araştırmaları
KUMİD	Kültürel Mirasın Dostları Derneği
TAÇ	Türkiye Anıt-Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı
TASK	Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
WMF	World Monuments Fund

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1	Dünya miras listesinden örnekler(Hattuşa Hitit Başkenti/Troya Antik Kenti)	23
Şekil 2.2	Dünya miras listesinden örnekler (Efes/Ani Arkeolojik Alanı).....	23
Şekil 2.3	Berlin Pergamon Müzesi’nde sergilenen Anadolu eserleri (Milet kapısı / Konya Beyhekim Camii mozaïği).....	41
Şekil 2.4	Colonia Ulpia Traiana M.S. 2. yüzyıl kuş bakışı görünümü	74
Şekil 2.5	Xanten arkeoparkında yer alan aktiviteler	75
Şekil 2.6	E – Giriş, 1- Liman Tapınağı, 2- Konaklama alanı, 3- Tiyatro, Şehir duvarları, 4- Hamam Yapıları	75
Şekil 2.7	Xanten arkeoparkında çocuklara yönelik etkinlikler	76
Şekil 2.8	Yeniden inşa edilen kerpiç evler	78
Şekil 2.9	Müze olarak işlevlendirilen kerpiç evler	78
Şekil 2.10	Kazı sonucunda ortaya çıkarılan tapınak ve inşası tamamlanan tapınak	79
Şekil 2.11	Arkeolojik parkta yeniden yapılandırılan amfitiyatroda yapılan etkinlikler ..	80
Şekil 2.12	Roma Dönemi’nden şehir duvarları animasyonu ve Xanten Arkeoparkı’nda restore edilen duvarlar	80
Şekil 2.13	Duvar kuleleri ve kule kapısı.....	81
Şekil 2.14	Yeniden inşa edilen roma pansiyonu	81
Şekil 2.15	Pek çok Romalı’nın hergün ziyaret ettiği hamam canlandırmaları	82
Şekil 2.16	Yeniden inşa edilen cam ve çelik malzemeli hamam kompleksi.....	83
Şekil 2.17	Aksiyaliteyi sağlayan bitki gruplarının kullanımı.....	84
Şekil 2.18	Mini botanik bahçesi	84
Şekil 2.19	Gladyatörlerin yaşamını gösteren sergi alanları.....	84
Şekil 2.20	Roma Dönemi yapım ve tekniklerinin sergilendiği alan	85
Şekil 2.21	İdari yapının sergilendiği alan.....	85
Şekil 2.22	Ulaşım yapısının sergilendiği alan	86
Şekil 2.23	Çocuk oyun alanları	86
Şekil 2.24	Müze binası.....	87
Şekil 3.1	Çalışma alanının konumu.....	90
Şekil 3.2	Jeolojik durum	91
Şekil 3.3	Eğim analizi	92
Şekil 3.4	Eşyükselti analizi	92
Şekil 3.5	İstanbul deprem bölgeleri haritası	93
Şekil 3.6	İstanbul afet riskli alanlar	94
Şekil 3.7	Marmara Denizi’nin Pleistosen dönemindeki kıyı çizgisi.....	95

Şekil 3.8	Küçükçekmece Gölü ve çevresinin sayısal arazi modeli	95
Şekil 3.9	Küçükçekmece Gölü Jeomorfolojik Birimler Haritası	96
Şekil 3.10	İstanbul'daki önemli bitki alanları	96
Şekil 3.11	Çalışma alanı çevresindeki kültürel değerler.....	100
Şekil 3.12	Resneli Niyazi Bey Çiftliği ve Osmanlı çeşmesi	101
Şekil 3.13	Yarımburgaz Mağarası	101
Şekil 3.14	Yarımburgaz Mağarası	103
Şekil 3.15	Shiza sur kalıntıları	104
Şekil 3.16	Osmanlı Dönemi çiftlik kalıntıları	105
Şekil 3.17	Osmanlı Dönemi hamam yapısı.....	105
Şekil 3.18	Amphora parçaları	106
Şekil 3.19	09.07.1977 tarih ve 9923 sayılı T.C. Kültür Bakanlığı, Gayrimenkul Eski eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı Karar eki pafta	108
Şekil 3.20	16.07.1991 tarih ve 2700 sayılı T.C. Kültür Bakanlığı, İstanbul 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Kararı eki pafta	109
Şekil 3.21	24.06.1994 tarih ve 706 sayılı yazı ekinde belirtilen sit alanlarının genişlemesine dair hazırlanan teklif pafta.....	110
Şekil 3.22	Çalışma alanına ilişkin kurul kararları süreci	112
Şekil 3.23	Bathonea yazılı lahit (İstanbul Arkeoloji Müzeleri)	114
Şekil 3.24	Bathonea yazılı stel.....	115
Şekil 3.25	Yüzey araştırması yapılan alanlar	116
Şekil 3.26	Naviform çekirdekler	116
Şekil 3.27	Kalıntıların bulunduğu alanlar (01-Neolitik Demir Çağ yerleşim izleri, 02- Paleolitik taş alet atölyesi ve naviform çakmak taşı aletler, 03- Antik liman sur duvarları, 04- Sur duvarları, 05- Mendirek kalıntısı, 06- Antik fener yapısı, 07- Antik yol, 08- Yapı kalıntıları ve iskele kalıntıları, 09- Geç Roma sur kalıntıları (İmparator Konstantin Dönemi), 10- Geç Roma yapı kalıntıları (Hamam), 11- Yapı kalıntıları ve iskele kalıntıları)	117
Şekil 3.28	Kazı alanları.....	118
Şekil 3.29	Küçük liman kazıları	119
Şekil 3.30	Roma Dönemi havuz yapısı ve meydan.....	120
Şekil 3.31	Antik yol	120
Şekil 3.32	Apsisli yapı	121
Şekil 3.33	Su kanalları ve Hitit heykelcikleri.....	121
Şekil 3.34	Büyük sarnıç.....	122
Şekil 3.35	Mozaik tabanlı yapı.....	122
Şekil 3.36	Sütunlu yapı	123
Şekil 3.37	Urguentarium kalıntıları	123
Şekil 3.38	Büyük liman	124
Şekil 3.39	Avcılar İlçesi 1/5000 ölçekli planlar	125
Şekil 3.40	Avcılar İlçesi 1/1000 ölçekli planlar	126
Şekil 3.41	1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı	127
Şekil 3.42	1/50.000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Planı(1995) .	129
Şekil 3.43	Mevcut Yasal Sit Alanları	130
Şekil 3.44	1/50.000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Planı (1995).	131

Şekil 3.45 21.07.1984 Onanlı 1/25.000 Ölçekli Küçük ve Büyük Çekmeceler Arası Çevre Düzeni Nazım İmar Planı.....	132
Şekil 3.46 09.09.1993 Onanlı ve 1/5000 Ölçekli Firuzköy Nazım İmar Planı	134
Şekil 3.47 Yapılaşmanın devam ettiği yerler	135
Şekil 3.48 05.01.2004 Onanlı ve 1/5000 Ölçekli Firuzköy Revizyon Nazım İmar Planı .	135
Şekil 3.49 12.09.2007 Onanlı Avcılar Nazım İmar Planı Arkeolojik Sit Alanında Kalan Kısımına İlişkin 1/5.000 Ölçekli Plan	137
Şekil 3.50 Çalışma alanına ilişkin kurul kararları, plan kararları ve kazı süreci.....	138
Şekil 3.51 Avcılar İlçesi rezerv yapı alanları	141
Şekil 3.52 Rezerv yapı alanı kararları	142
Şekil 3.53 Mülkiyet analizi.....	144
Şekil 3.54 Mülkiyet analizi.....	145
Şekil 3.55 İstanbul Üniversitesi'ne ait parseller	145
Şekil 3.56 Sitte kalan parseller	146
Şekil 3.57 Sit derecesi düşürülen alan	147
Şekil 3.58 Tarım İl Müdürlüğü Görüşü	148
Şekil 3.59 Sitten çıkarılan alan	149
Şekil 3.60 Rezerv Yapı Alanları	150
Şekil 3.61 Teknoloji Geliştirme Bölgesi Uygulama İmar Planı.....	151
Şekil 3.62 Sitten çıkarılan alanda yapılan uygulama imar planı.....	152
Şekil 3.63 Yerleşilebilir alanlar analizi	153
Şekil 3.64 GZFT analizi.....	154
Şekil 3.65 Ana yaya aksı, ticaret alanları ve donatı alanları.....	155
Şekil 3.66 Küçükçekmece sulak alanı	156
Şekil 3.67 Havza sınırları	157

TABLO LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1 Dünyada arkeolojik mirasın korunması çerçevesinde yaşanan tarihsel gelişmeler	36
Tablo 2.2 Türkiye’de arkeolojik mirasın korunması çerçevesinde yaşanan tarihsel gelişmeler	67

**KÜÇÜKÇEKMECE GÖLÜ ÇEVRESİ ARKEOLOJİK SİT ALANLARININ
DÖNÜŞÜM VE KORUMA AÇISINDAN İRDELENMESİ: AVCILAR BATHONEA
ANTİK KENTİ ÖRNEĞİ**

Yeliz YURDABAK

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Elif ÖRNEK ÖZDEN

Arkeolojik sit alanları binlerce yıllık insanlık tarihine ışık tutmaları, dünya tarihine mal olmuş uygarlıklardan izler taşımaları açısından önem arz eden alanlardır. İstanbul'daki sit alanları dağılımı arasında en yüksek payı alan alanlar arkeolojik sit alanları olup, bunlar arasında en büyüğü 1991 yılında sit alanı ilan edilen ve neolitik dönem izlerini taşıması açısından büyük öneme sahip olan Yarımburgaz Mağarası'nın da içinde bulunduğu Küçükçekmece Gölü ve çevresidir. Küçükçekmece Gölü Çevresi Arkeolojik Sit Alanları, ilk insan topluluklarından günümüze kadar kesintisiz insanlık yaşamının izlerini göstermekte, göl kıyısındaki doğal ve arkeolojik zenginlikler ile bölgeye doğal silüet oluşturmakta ve çok özel bir coğrafya sunmaktadır. Bölgenin sahip olduğu arkeolojik değerler göz önünde bulundurulduğunda; kültürel ve çevresel değerleri ortaya çıkarması amacıyla Küçükçekmece Gölü çevresinde yer alan, özellikle Avcılar ilçesi sınırlarında devam eden Bathonea kazı çalışmalarının sürdürüldüğü arkeolojik sit alanları, İstanbul'un ilk ören yeri potansiyeline sahip bölgesi konumundadır.

İnsanlıkla beraber en aktif gelişmelere tanık olan kentler, tarihsel süreç ile birlikte gelişmelerini sürdürmeye devam eden yaşayan mekanizmalardır. Kentlerin yaşayan mekanizmalar olması gelişimin devam ettiğini işaret etmektedir. Kentlerin değişim ve gelişim sürecinde sit alanları da modern kent dokusunun içerisinde varlığını sürdüren parçalar olarak sürekli bir dönüşümün odağı konumunda yer alırlar. Kimi zaman da bu

gelişmelerden olumsuz etkilenerek niteliklerini yitirme sürecine girerler. Tüm sit alanları gibi arkeolojik sit alanları da kentlerin geçmişinden ve dolayısıyla toplumların kimliklerinden izler taşımakta ve kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedirler. Bu sebeple gelişimle beraber etrafında şekillenen yeni yapılaşmaların görünür hale gelmiş ya da varlığı bilinmekle birlikte henüz açığa çıkarılmamış izlere saygılı olması gerekir. Küçükçekmece Gölü'ne paralel olarak kuzeye doğru uzanan ve İstanbul'un en büyük arkeolojik sit alanı olma özelliğini gösteren 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanlarının tamamı Rezerv Yapı Alanı kapsamında yer almaktadır ki; bu alanda İstanbul'un en eski yerleşimlerinden biri olan Yarımburgaz Mağarası ve Avcılar ilçe sınırlarında kazı çalışmaları devam eden arkeolojik sit alanları (Bathonea kazı alanı) da yer almaktadır.

Sosyal, ekonomik ve demografik açıdan dünyanın sayılı metropollerinde yer alan İstanbul'da son 10 yılda, kente etkileri açısından "mega" diye nitelendirilen projeler gündeme gelmiş bunlardan bir kısmı halen plan aşamasında bulunurken bir kısmı ise uygulamaya geçmiştir. 2012 yılında afet riski altındaki yapıların tasfiyesi ve yeni yerleşim alanı olarak kullanılması amacıyla "Yerleşim Alanı" olarak belirlenen alan, üçüncü havalimanı, üçüncü köprü inşaatı ve Kanal İstanbul projeleri kapsamında "Rezerv Yapı Alanı" olarak güncellenmiştir. 2018 yılında ise 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanlarının arasında kalan bölgede uygulama imar planı onaylanarak bölge yerleşime açılmıştır.

Bu çalışmanın amacı; çalışma alanını etkileyecek projelerin, Rezerv Yapı Alanı kararının ve onaylanan uygulama imar planı kararının Küçükçekmece Gölü çevresinde bulunan ve Avcılar ilçe sınırları içinde kalan arkeolojik sit alanları ve doğal sit alanları üzerinde oluşturacağı tehditleri ortaya çıkarmak, inceleme alanının tarihsel önemini zedeleyecek ve fiziksel açıdan tahribine sebep olacak unsurların engellenmesini sağlayacak öneriler sunmaktır.

Bu bağlamda; kültürel miras olarak arkeolojik sit alanı kavramı irdelenmiş ve arkeolojik mirasın korunması çerçevesinde dünyada ve Türkiye'de yaşanan süreç; kanun, tüzük ve anlaşmalar kapsamında incelenmiştir. Seçilen alana ilişkin kurul kararları incelenmiş, söz konusu projeler ve tarihi çevre kavramıyla ilgili çeşitli sempozyum, panel ve etkinliklere katılım sağlanarak, konunun farklı meslek gruplarından uzmanlarıyla görüşülmüş ve bunun sonucunda tarihi dokuda zıtlıklar yaratan ve alanın tarihi karakterini zedeleyen faktörler tespit edilerek koruma ve planlama süreçlerinin birlikte işlenmesini sağlamak amacıyla neler yapılabileceği tartışmaya açılmıştır. Arkeolojik sit alanlarında koruma planlama yaklaşımları kapsamında arkeolojik sit alanları üzerinde oluşan tehditler incelenerek bu alanlarda koruma yöntemlerinden arkeopark kavramı irdelenmiştir. Dünya'dan ve Türkiye'den arkeopark örnekleri incelenerek çalışma alanı için öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arkeolojik sit alanı, rezerv yapı alanı, arkeopark, Bathonea kazıları.

ABSTRACT

DISCUSSION OF ARCHAEOLOGICAL SITES AROUND KUCUKCEKMECE LAKE IN TERMS OF TRANSFORMATION AND PROTECTION: THE CASE OF AVCILAR BATHONEA ANCIENT CITY

Yeliz YURDABAK

Department of Urban and Regional Planning

MSc. Thesis

Adviser: Assoc. Prof. Elif ÖRNEK ÖZDEN

Archaeological sites are the areas of significance for shedding light on the history of thousands of years of human history and for carrying out traces of the civilizations of world history. The areas with the highest share in the distribution of the conservation areas in Istanbul are the archeological sites. The largest one of the archaeological sites in Istanbul is Küçükçekmece Lake and its surroundings, which includes Yarımburgaz Cave and was declared a conservation area in 1991. Küçükçekmece Lake Surrounding Archaeological Sites show the traces of uninterrupted human life from the first human communities. Natural and archeological richness of the lake shore forms natural silhouette of the region and presents a very special geography. Bathonea archaeological excavations in the vicinity of Küçükçekmece Lake, especially on the borders of Avcılar, are aimed to reveal the cultural and environmental values of the region. Considering the archeological values that the region possesses, Bathonea archaeological excavation site has the potential of being the first ruins of Istanbul.

Cities that have witnessed the most active developments with humanity are living mechanisms that continue to develop along with the historical process. The fact that the cities are living mechanisms indicates that the development continues. In the

process of change and development of the cities, the conservation sites are also in the position of being a continuous transformation center as the parts that keep their existence in the modern urban fabric. Sometimes conservation sites are affected by these developments and fall into the process of losing their qualities. Archeological sites are of great importance in terms of the sustainability of cultural heritage and the traces of the identities of cities and societies. 1st and 3rd Degrees Archaeological Sites, which extend parallel to the Küçükçekmece Lake and which are the largest archaeological sites of Istanbul, are all within the scope of the Reserve Building Area. This area also includes the Yarımburgaz cave, one of the oldest settlements in Istanbul, and the archaeological site of Bathonea, which continues excavation work.

In the last 10 years in Istanbul, which is among the metropolises of the world in terms of social, economic and demographic aspects, the projects called "mega" regarding its effects on the city have come to the agenda. Some of them are still in the planning stage while others are in implementation stage. The area designated as "Settlement Area" in order to liquidate structures under disaster risk in 2012 and to be used as a new settlement area has been updated as "Reserve Construction Area" within the scope of third airport, third bridge construction and Kanal İstanbul projects. In 2018, the implementary zoning plan was approved in the area between the 1st and 3rd degree archaeological sites and the area was opened for settlement.

The purpose of this study is; discover the threads that projects, decision of "Reserve Construction Area" and approved implementary zoning plan decision presents on archeological sites and natural conservation sites in the vicinity of Küçükçekmece Lake and within the boundaries of Avclar district and to propose suggestions to prevent the destruction of historical significance of the study area and to prevent the elements causing physical destruction.

In this context; the concept of archaeological site as cultural heritage is examined. Within the framework of the protection of the archaeological heritage in the world and process in Turkey; laws, bylaws and agreements. Board decisions on the selected area were examined and participated in various symposiums, panels and events related to the concept of projects and historical environment, and the topic was discussed with experts from different professions. As a result, factors that created contradictions in the historical text and harmed the historical character of the area were identified. Discussions are opened on what can be done to ensure the co-operation of conservation and planning processes. Within the scope of conservation planning approaches in the archaeological sites, the threats on archaeological sites were examined and the concept of archeoparks in these areas was examined. Archeopark examples from the world and Turkey were examined and suggestions are given for the study area.

Keywords: Archaeological sites, Reserve Construction Area, archaeological park, Bathonea excavations.

1.1 Literatür Özeti

Tarihsel süreç boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapan, günümüzde de bu özelliğini devam ettiren kentler, yeraltında ve yerüstünde bu tarihsel sürecin izlerini barındırmaktadır. Kentlerin fiziksel ve mekânsal yapısı, kuruluşundan başlayarak günümüze kadar geçirdiği süreçte oluşan katmanlar ile bunlar arasındaki değişimler ve dönüşümlerle şekillenmiş ve zenginleşmiştir. Bu çok katmanlı kentler, mimari ve mekânsal çeşitlilik barındırmakta ve özgün kent kimlikleri ile toplumsal kültür ve bilincin oluşumuna da önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak kentleşme ve yaşanan hızlı dönüşüm süreçleri bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de kimi zaman binlerce yılda oluşan kent dokusunu olumsuz etkileyerek niteliklerini yitirme tehdidi altında bırakabilmektedir. Tüm korunması gereken sit alanları gibi arkeolojik sit alanları da, binlerce yıllık insanlık tarihine ışık tutmaları, kentlerin geçmişinden ve dolayısıyla toplumların kimliklerinden gelen izler ile kültürel mirasın sürdürülebilirliği ve dünya tarihine mal olmuş uygarlıklardan izler taşımaları açısından önem taşımaktadırlar.

Bu bölümde arkeolojik sit alanlarının kültürel miras ve kent ile ilişkisi kapsamında ele alınan tez konusunun temelini oluşturan literatür özeti tanımlar, kanun, tüzük ve anlaşmalar kapsamında incelenmiş olup genel olarak özetlenmiş, kentlerin kontrolsüz büyümelerinin arkeolojik sit alanları üzerinde oluşturduğu negatif etkilere dikkat çekilmiştir.

Tuncer [1] kültürel mirası, insanlık tarihinin başından günümüze gelene dek yaşanmış binlerce yıllık uygarlık tarihi içinde, insanın doğayla birlikte yarattığı değerler bütünü olarak tanımlamaktadır.

Günay [2] kültürün çevre ve toplum ile birlikte yaşayan bir sistemi tanımladığı ve semboller aracılığı ile günlük yaşamda yer bulduğu ve kültürel mirasın da bu sembollerden biri olduğundan bahisle kültürel mirası, geçmiş değerler, gelenekler ve yaşam biçimlerinin yaşayan kanıtı ve insanların sürekli olarak yaşama kattığı kültürel deneyimlerin bir parçası olarak tanımlamıştır.

Özden [3] kentsel kültür mirasının korunmasının temel amaçlarından birinin sürdürülebilir gelişmenin sağlanması olduğuna değinmiş *“Değerli kültür mirası kaynaklarının, müzecilik anlayışında olduğu gibi günlük hayattan koparılmak yerine, etkin bir şekilde kullanılarak yönetilip korunması kentsel korumanın temel prensibidir”* ifadesi ile koruma-kullanma dengesinin önemine dikkat çekerek bu alanların kentin mevcut dokusundan koparılmadan işlevlendirilmesi gerekliliğini belirtmiştir.

Girişken [4] kültürel miras alanlarından olan arkeolojik sit alanlarının günümüzde modernleşme ve kentleşme baskısı altında dönüşmekte olduğunu ve farklı kentlerde farklı etkileri olan bu dönüşümün geçmişin izlerini silerek tarihi dokulara zarar vermekte olduğunu, kültürel mirasın zarar gördüğü bu sürece zamanında müdahale edilmemesinin insanlık tarihi için önemli ortak mirasların yok olmasına zemin hazırlayacağını ifade etmiştir. Yok olan bu değerlerin yeniden oluşmasının mümkün olmayacağına dikkat çekerek mevcut kültürel değerleri korumanın bir zorunluluk ve korumaya yönelik müdahalelerinise tarihsel bir sorumluluk olduğunu belirtmiştir.

Tez çalışmasının 2. bölümünü oluşturan kavramsal çerçevede bu kavramlar üzerinde durulmuş; kültürel miras kavramının önemine dikkat çekilerek kültürel miras kapsamında arkeolojik sit alanlarına yönelik yaklaşımların tarihsel süreç içindeki gelişimi, dünyadan ve Türkiye’den örgüt ve kurumlar öncülüğünde hazırlanarak kabul gören kanun, tüzük ve anlaşmalar çerçevesinde irdelenmiştir. Arkeolojik sit alanlarının üzerinde oluşan tehditler tartışmaya açılarak bu alanların korunmasında uygulanan yöntemler incelenmiş, bu yöntemlerden arkeopark kavramı üzerinde durulmuştur.

Levent [5] özellikle kentsel yerleşim içinde sıkışarak varlığını sürdürme gayreti içinde olan arkeolojik sitlerin yoğun yapılaşma ve yapılaşmanın getirdiği olumsuz koşullarla karşı karşıya olduğunu belirtmektedir.

Tuna [6] kentsel arkeolojik kalıntıların korunmasında yürütülen çalışmaların günümüzde yetersiz kaldığını, bu nedenle de kalıntıların korunması ve sunumu kapsamında diğer uygulamaların yanısıra arkeolojik park uygulamalarının da büyük önem taşıdığını vurgulamıştır.

Tuna ve Erdoğan [7] ise, arkeoparkların isminden de anlaşılacağı üzere arkeolojik alan olmanın yanı sıra park özelliği de taşıyan alanlar olduğunu belirtmiş, korunması gerekli kültür varlıklarını barındırmalarının yanında park özelliklerini içeren rekreatif alanları da kapsadıklarına dikkat çekmiştir. Bu özelliklerin sonucunda arkeoparkları, arkeolojik alanların yorumu ve sunumunun kamuya açık bir şekilde gerçekleştirildiği eğitim, rekreasyon ve sergileme işlevlerini barındıran durağan olmayan canlı ve etkin alanlar olarak tanımlamışlardır.

Çalışma alanının doğal ve tarihsel zenginliğine dair özellikler tespit edilerek hâlihazırda bu alan üzerinde oluşan tehditler 3. bölümde incelenmiş; sonuç bölümünde ise koruma-dönüşüm kapsamında çalışma alanı için öneriler getirilmiştir.

1.2 Tezin Amacı

Tez kapsamında seçilen Avcılar Küçükçekmece Gölü çevresi 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanlarının bulunduğu bölge İstanbul'da yer alan en büyük arkeolojik alan olmasının yanısıra doğal ve arkeolojik zenginliklerin bir arada yer alması açısından özel bir coğrafyaya sahiptir. Yarımburgaz Mağarası'nın devamında güneye doğru yer alan bölgede 2008 yılında başlayan kazı çalışmaları sonucu ilk insan topluluklarından günümüze kadar kesintisiz insanlık yaşamının izlerine rastlanılmıştır. Alanın üzerinde yerleşimin olmaması, İstanbul için tarihi değerlere saygılı sürdürülebilir bir alan oluşturularak gelecek kuşaklara aktarılması açısından büyük bir avantajdır. Bu sebeple alan için oluşturulacak plan kurgusunun doğru politikalarla oluşturulması koruma ve planlama süreçlerinin birlikte yürütülmesi gerekmektedir. Ancak son yıllarda alanın

üzerinde Rezerv Yapı Alanı¹ kararı, arkeolojik sit alanlarının arasında yer alan bölgede onaylanan uygulama imar planı kararı ve bir kısmı hayata geçen bir kısmı ise planlanan büyük projeler Küçükçekmece Gölü çevresinde yer alan arkeolojik sit alanlarının geleceğini tehlike altına sokmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; çalışma alanını etkileyecek projelerin, Rezerv Yapı Alanı kararının ve onaylanan uygulama imar planı kararının Küçükçekmece Gölü çevresinde bulunan ve Avcılar ilçe sınırları içinde kalan arkeolojik sit alanları ve doğal sit alanları üzerinde oluşturacağı tehditleri ortaya çıkarmak, inceleme alanının tarihsel önemini zedeleyecek ve fiziksel açıdan tahribine sebep olacak unsurların engellenmesini sağlayacak öneriler sunmaktır.

1.3 Hipotez

Arkeolojik alanlar kentlerin çeşitliliğini zenginleştirmeleri açısından önemli alanlardır. Kentsel ve kırsal alanlarda araştırmalara konu olan arkeolojik alanlar sadece alanın kronolojik geçmişini ortaya çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda kentsel veya kırsal mekânların fiziksel gelişimini de etkiler. Arkeolojik alanlar bir şehrin belleği, kentsel kimliğin önemli bir girdisidir. Arkeolojik alanların diğer önemli yönü de kentin geçmişinin belgelenebilmesine, bilimsel olarak incelenmesine ve çok katmanlı kültürel yapısını anlamaya kaynak oluşturmalarıdır. Bu sebeple arkeolojik sit alanlarının mutlak korunması gerekmektedir. Kültürel mirasın bileşenleri olarak arkeolojik varlıklar şehir planlamasına konu olmaktadır. Arkeolojik girdilerin şehri geçmişten geleceğe taşıması için yapılacak çalışmalarla kentte sağlıklı bir planlama sağlanmalıdır.

Bu bilgiler ışığında tez bir araştırma sorusuna dayanmaktadır. Önemli kültürel değerlerimizden olan Küçükçekmece Gölü ve çevresi arkeolojik sit alanlarının gelecek nesillere aktarılmasının sağlanması, tarihi dokuda zıtlıklar yaratan ve alanın tarihi karakterini zedeleyen faktörlerin tespit edilerek koruma ve planlama süreçlerinin birlikte işlemlerini sağlamak amacıyla neler yapılabileceği tartışılmaktadır. Bu bağlamda

¹ Rezerv Yapı Alanı: 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun uyarınca gerçekleştirilecek uygulamalarda yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak üzere, Toplu Konut İdaresi Başkanlığının veya İdarenin talebine bağlı olarak veya resen Bakanlıkça belirlenen alanlardır.

araştırma sorusu; arkeolojk sit alanlarının kentsel gelişme baskısı altında yok olmasının engellenmesi, tarihi kent dokusuna zarar veren kullanımların kaldırılması, bu alanlara kendi kimliğı ile özdeş işlevlerin yüklenmesi, mekân dokularının düzenlenmesi ve revize edilerek dönüştürölmesi amacıyla çalışma alanı hangi hedef ve politikalar çerçevesinde incelenmelidir şeklinde belirlenmiştir.

BÖLÜM 2

ARKEOLOJİK SİT ALANI KAVRAMININ DÜNYA'DA VE ÜLKEMİZDE GELİŞİMİ

Arkeolojik alanlar bulundukları bölgede binlerce yıl öncesinden gelen insanlık izlerini günümüze aktarmaları açısından büyük önem taşıyan kültürel miras alanlarıdır. Bu alanların gelecek nesillere aktarılmasında bireysel değil toplumsal fayda esas olduğundan sonraki kuşaklara miras bırakılması açısından korumasında ekstra hassas yaklaşılması gereken bölgelerdir. Sosyolojik, ekonomik, kültürel açılardan geçmiş yaşam izlerinin okunabileceği arkeolojik alanlar geçmiş kültürlere anlam kazandırarak geleceğin aydınlatılmasını sağlamaları açısından yol gösterici özellik taşırlar. Geçmişten günümüze var olan insan topluluklarının kültürel birikimlerini yansıtan bu alanlar kente kimlik kazandırarak toplumsal belleğin oluşumuna katkı sağlarlar.

Yunanca'da "Eskinin Bilimi" anlamına gelen arkeolojinin temelleri Aydınlanma Çağı olan 18. yüzyılda atılmıştır. Soylarına meraklı ve bağlı olan toplumlar için atalarından kalan kültür mirasları her zaman yüksek değer taşıyan eserler olarak görülmüş ve başta toplumsal zenginlik ve prestij merakıyla korunmuşlardır. Antikacılıktan müzeciliğe, müzecilikten anıtsal nitelik gösteren tek yapıların korunmasına, zamanla yerleşmelerin korunmasına ve yer altı miraslarının ortaya çıkarılmasına doğru evrilen koruma düşüncesi temeliyle ortaya çıkan arkeoloji çalışmaları Dünya'da ve Türkiye'de birbirlerine paralel giden düzenlemelerle yasal çerçeveye oturtulmuştur.

2.1 Kültürel Miras Kavramının Tanımı ve Önemi

Tuncer'e göre [1] de kültürel miras; insanlık tarihinin başından itibaren günümüze gelene dek binlerce yıllık uygarlık tarihi içinde, insanın doğayla birlikte yarattığı

değerler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Günay'a göre ise [2] de, kültürün çevre ve toplum ile birlikte yaşayan bir sistemi tanımladığı ve semboller aracılığı ile günlük yaşamda yer bulduğu ve kültürel mirasın da bu sembollerden biri olduğundan bahisle, geçmiş değerler, gelenekler ve yaşam biçimlerinin yaşayan kanıtı ve insanların sürekli olarak yaşama kattığı kültürel deneyimlerin bir parçası olarak tanımlanmıştır. Kültür mirası, kültürel miras ya da kültürel değer olarak farklı şekillerde de kullanılan bu kavram "Avrupa Kültürel Mirasının Envanteri (1990)" çalışmasına göre: "*Doğal ya da kişi tarafından oluşturulan, bütünlüğü ve artistik, estetik, tarihsel, etnografik, bilimsel, edebi veya efsanevi özellikleri ile korunması ve değerlendirilmesi gereken bütünlerdir*" şeklinde tanımlanmıştır [8].

II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu yıkımlar tarihi çevre korunmasında tarihi ve kültürel mirasın, sadece sınırları içinde kaldıkları ülkelerin değil, tüm dünyanın ve insanlığın ortak malı olduğu düşüncesinin benimsenmesini sağlamış ve yeni örgütlenmelere gidilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur [9].

Tarihi çevrelerin korunması, toplumların sosyo-kültürel ve ekonomik değerlerinin biçimlendirdiği fiziksel ve sosyal yapısının, bugünün gereksinimleri nedeniyle tahrip edilmesinin engellenerek sürekliliğinin sağlanması olarak nitelendirilmektedir. Korumanın temel amacını ise, fiziksel ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması oluşturmaktadır. Yapılacak her türlü koruma çalışmasında, tarihi çevrenin geçmişten geleceğe iletilmesi kadar dokunun özgün yapısının bozulmadan canlandırılması, yenilenmesi ve işlevlendirilmesi de amaçlanmalıdır [10].

Özden [3] de, kentsel kültür mirasının korunmasının temel amaçlarından birinin sürdürülebilir gelişmenin sağlanması olduğuna değinmiş "*Değerli kültür mirası kaynaklarının, müzecilik anlayışında olduğu gibi günlük hayattan koparılmak yerine, etkin bir şekilde kullanılarak yönetilip korunması kentsel korumanın temel prensibidir*" ifadesi ile koruma-kullanma dengesinin önemine dikkat çekerek bu alanların kentin mevcut dokusundan koparılmadan işlevlendirilmesi gerekliliğini belirtmiştir.

Eruzun'a göre [11] de, tarihi çevrenin korunmasında; tarihi mirasın gelecek kuşaklara iletilmesi, kültürel sürekliliğin sağlanması ve çağdaş insana tarih ile birlikte yeni yaşam olanakları sağlanması olarak üç temel amacın saptanabileceği belirtilmektedir:

- **Tarihi mirasın gelecek kuşaklara iletilmesi;** tarih içinde çeşitli medeniyetlerin oluşturduğu kültür ürünleri çevreleri ile birlikte benzeri yapılamayan değerli kültür miraslarıdır. Bu mirasta en büyük hak gelecek kuşaklarıdır. Bunun içindir ki, tarihi kentlerdeki planlama ve düzenlemelerde öncelikle kültür mirası onararak, korunarak ve yaşatılarak gelecek kuşaklara iletilmelidir.
- **Kültürel sürekliliğin sağlanması;** toplumlar tarihi süreç içerisinde kültürel birikimlerine sahip çıkarak gelişirler. Toplumun kimliğini yitirmemesi, kültürel değerlerin korunup yaşatılmasına bağlıdır.
- **Çağdaş insana tarih ile birlikte yeni yaşam olanakları sağlanması;** güncel sorunlarının çözümünde tarihi çevrenin oluşumundaki ilkeler ve sonuçları çok önemli ipuçları verebilmektedir. İnsan ölçeğindeki eski yapılar, sokaklar ve bunların oluşturduğu kentsel doku, çağımızda çok akılcı küçük onarım ve yenilemelerle çağdaş yaşama uygun hale getirilebilmektedir [9].

2.2 Kültürel Miras Olarak Arkeolojik Sit Alanları

Kültürel miras kavramının tanımı ve kapsamı günümüze kadar gelişim göstermiş, çağın gereklerine göre yorumlanmış, kapsamı zenginleşerek genişlemiştir. Anıtsal mimari eserler üzerine odaklanan bir tanım ve koruma anlayışından sıyrılarak insana ait tüm kültürel değerleri de içeren çok daha geniş kapsamlı bir anlayışa ulaşılmıştır [12].

Geçmiş dönemlerden günümüze kadar üzerinde yerleşimin devam ettiği kentler yer altı ve yer üstünde sahip oldukları zenginlikler ile tarihsel sürecin izlerini barındırmaktadır. Yer altı zenginliklerine sahip arkeolojik sit alanları ise kentlerin tarihsel süreç içinde geçirdiği evrimle birlikte günümüzde var olmayan toplumların yaşam biçimlerinin anlaşılmasını sağlamaktadır. İnsanlık tarihinden izler barındıran bu alanlar ile günümüz kentlerinin ilişkisi arkeoloji biliminin konusunu oluşturur.

Arkeolojinin özellikle yerüstündeki anıtlardan yeraltındaki eserlerin bulunduğu yerleşimlere doğru yönelmesi ile hâlihazırda bulunan kültürel mirasın korunarak geleceğe taşınması noktasında yürütülen çalışmalar zamanla uluslar arası platformların çalışmalarına dönüşerek bütünsel bir koruma yaklaşımını beraberinde getirmiştir [4].

Gerek barındırdıkları kültürel miras, gerekse ender bulunan güzellikleri dolayısıyla taşınmazların korumaya alınması "sit" kavramını ortaya çıkarmaktadır. Sit kavramı, tek yapı ölçeğindeki küçük bir parsel için değil, daha geniş bir arazi parçasını, alanı ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Ayrıca bu alanın bozulmaması ve ayrıştırılmaması, "bir bütün halinde" korunması gereken, kendine özgü birtakım nitelikleri vardır. Bu niteliklerin oluşumu, kendiliğinden olabileceği gibi, doğal niteliklerine ilaveten insan emeğinin katkısıyla da oluşmuş olabilir [13].

Bir yerin sit alanı olabilmesi için evrensel değere sahip olması, doğa ve/veya insanın ortak eserlerinin bulunması, arkeolojik alan olması, topografik özellikleri, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapmış olması gibi oldukça geniş içerikli şartlara ihtiyaç vardır. Bu durum sit olarak adlandırılan alanların tam olarak tanımlanabilmesine bir anlamda yeterli olmadığı için tanım kendi içinde alt kategorilerde değerlendirilmiştir. Kısaca genel olarak yapılan sit kavramının alt bileşenleri olarak ören yeri/arkeolojik sit, doğal sit, tarihi sit, kentsel sit, kırsal sit ve son yıllarda tarımsal sit ve karma sit kavramları ortaya çıkmıştır [8].

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 05.11.1999 tarih ve 658 sayılı ilke kararına göre;

Arkeolojik Sit: İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır. İlke kararı ile arkeolojik sitlerde koruma ve kullanma koşulları belirlenmiş olup, bu bölümde yapılan derecelendirme arkeolojik sitlerin taşıdıkları önem ve özelliklerinin yanı sıra, alanda uygulanacak koruma ve kullanma koşullarını kapsar [14]. Buna göre;

- **I. Derece Arkeolojik Sit:** Bu alanlar, korunmaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlardır. Bu alanlar imar planında aynen korunacak sit alanı olarak belirlenerek, kesinlikle hiçbir yapılaşmaya izin verilemeyecek ve bilimsel amaçlı kazıların dışında hiçbir kazı yapılamayacak alanlardır.

- **II. Derece Arkeolojik Sit:** Korunması gereken, ancak koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenen, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır.
- **III. Derece Arkeolojik Sit:** Koruma – kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlardır.

“Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” kapsamında kültürel ve doğal mirasın yok olma tehdidi altında olmasının bütün dünya milletlerini etkileyeceğinden bahisle, bu alanların üzerindeki tehlikeler karşısında korumanın milletlerarası bir anlayışla yürütülmesi gerekliliğinden söz edilmiştir. Bu bağlamda kültürel miras olarak sayılacak alanlar anıtlar, yapı toplulukları ve sitler gruplarıyla tanımlanmıştır. Buna göre tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değerdeki mimari eserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri, tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnâ evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ile arkeolojik siteleri kapsayan alanlar kültürel miras olarak kabul edilmektedir [15].

Kültürel miras alanlarından olan arkeolojik sit alanları günümüzde modernleşme ve kentleşme baskısı altında dönüşmekte ve farklı kentlerde farklı etkileri olan bu dönüşüm geçmişin izlerini silerek tarihi dokulara zarar vermektedir. Kültürel mirasın zarar gördüğü bu sürece zamanında müdahale edilmemesi insanlık tarihi için önemli ortak mirasların yok olmasına zemin hazırlamaktadır. Yok olan bu değerlerin yeniden oluşması mümkün olmadığından mevcut kültürel değerleri korumak bir zorunluluk ve korumaya yönelik müdahaleler ise tarihsel bir sorumluluktur [4].

Koruma kavramı, kültürel mirasın anlaşılması, tarihinin ve anlamının bilinmesi, malzemelerinin korunmasının sağlanması, gerektiği gibi muhafaza edilmesi, restore edilmesi ve geliştirilmesi ile ilgili olan tüm çabalar olarak tanımlanmaktadır [16]. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 3. maddesine göre;

Koruma ve Korunma: taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri olarak tanımlanmaktadır [17].

Önceki uygarlıkların izlerini taşıyan arkeolojik alanlar, geçmişten geleceğe birikimi aktaran alanlar olarak insanlığın ortak miras alanı kabul edilmektedir. Bu ortak miras alanları bulundukları çevre ile birlikte değerlendirildiği ölçüde geniş eğitim, kültür ve ekonomik gelir fırsatları sunmaktadır. Bu aktarımın sürekliliğinin sağlanmasında da koruma olgusunun gelişmesi ve toplumun her kesimi tarafından benimsenmesi gerekmektedir [8].

Bu tanımlamalardan yola çıkarak kentlerin sürdürülebilirliğini, bugünün kentlerinin geçmişten gelen birikimleri, mevcut ve potansiyel kaynaklarıyla birlikte, en akılcı şekilde geleceğe taşınması olarak ifade etmek mümkündür. Bu birikimler ve kaynakların içinde, başta kent mimarisi ve arkeolojik miras olmak üzere, çevresel değerler, sosyokültürel ve ekonomik profil, kentsel alan içinde yer alan doğal kaynaklar, mevcut yapı stoğu gibi özellikler sıralanabilir. Kentsel alan içinde bu değerlerin her birinin, toplumsal değerlerle bir bütün olarak sağlıklı ve dengeli bir şekilde korunup rasyonel kullanılması ve bu ilkeler ışığında geleceğe aktarılması kentlerde sürdürülebilirliği sağlamaktadır [3].

2.3 Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Örgütler ve Kurumlar

Kültürel, tarihsel ve arkeolojik mirasın korunup nesiller boyu aktarılması bilimsel olarak hassaslık gerektiren en önemli konuların başında gelir. Temelde arkeoloji biliminin ana amacı; var olan, ortaya çıkarılmış veya henüz çıkarılmamış tüm bileşenleri korumaktır. Bunun yanı sıra arkeolojik değerlerin insanlığın ortak mirasını oluşturmaları açısından korunmaları yönünde uluslararası düzeyde fikir birliğine varılması önem arz eder. Yapılan çalışmaların uluslararası olmasının yanında disiplinler arası olması gerekmektedir. Farklı uzmanlık alanlarının ortak duyarlılıkla yaklaşımları gereken arkeolojik alanların korunması ihtiyacıyla aynı amaç ve benzer çıkarlar doğrultusunda zamanla çalışma ortaklıkları oluşturulmuştur. Bu çalışma ortaklıkları devlet tarafından oluşturulan resmi kurum, kuruluş veya örgütler olabileceği gibi gönüllülük esasıyla oluşturulan sivil kuruluşlar da olabilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da pek çok şehir büyük hasar görmüş bazı önemli şehirler yeniden inşa edilmiştir. Toplu yıkımlar sonrası kültürel mirasın öneminin farkına varılmasıyla yenilenen şehirlerde ortaya çıkan kalıntıların korunması sonucuna

varılmıştır. 1960’larda artan ve günümüzde hala devam eden yanlış imar uygulamalarının kültürel mirası tehdit etmesi ulusal ve uluslararası ölçekte kurum ve kuruluşların oluşmasına zemin hazırlamıştır [4].

Geçmiş çağlardan günümüze geçen süreçte toplumların ihtiyaçlarının yönetim tarafından giderilemediği durumlarda halkın bilinçlenmesiyle çeşitli örgütlenmeler oluşmuştur. Rönesans dönemi endüstri devrimi sürecinde demokrasinin gelişmesi sonucu devlet kavramının değişmesi ile siyaset alanında örgütlenmelerin yanında kültür ve sanat alanlarında da halkın bilinçlenmesiyle sivil örgütlenmeler hak olarak görülmüştür. Sosyal sorumluluk esasıyla kurulan bu kuruluşlara İngilizce Non Governmental Organizations (NGO), Türkçe ise Sivil Toplum Kuruluşları (STK) denilmektedir [18].

2.3.1 Dünya'da Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Örgütler ve Kurumlar

İkinci Dünya Savaşı’nın Avrupa kentlerinde yaratmış olduğu tahribat sonucu yenileme çalışmalarına hız verilmiş ve kültürel mirasın evrensel değer taşıdığı düşüncesiyle 1946 yılında **UNESCO** (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization / Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) kurulmuştur. Türkiye’nin üye olduğu ilk uluslararası platformlardan biridir [4].

Güçlü bir kültür bileşeni olmadan hiçbir kalkınmanın sürdürülebilir olamayacağı ilkesiyle hareket eden UNESCO, kültürün gelişim stratejileri ve süreçlerinde haklı bir yer edinmesini sağlamak için üç aşamalı bir yaklaşım benimsemiştir; toplumlara uluslararası net politikalar ve yasal çerçeveler oluşturmak, mirasın korunmasını desteklemek için çalışan yaratıcı endüstrileri güçlendirmek, hükümetleri ve yerel paydaşları kültürel çoğulculuğa teşvik etmek. UNESCO'nun ünlü kültürel sözleşmeleri, uluslararası işbirliği için benzersiz bir küresel platform sağlar ve paylaşılan değerlere dayalı bütünsel bir kültürel yönetim sistemi oluşturur. Bu uluslararası antlaşmalar, arkeolojik alanlar dahil olmak üzere, dünyanın kültürel ve doğal mirasını korumaya çalışmakta bunun için yaratıcılığı, inovasyonu ve dinamik kültürel sektörlerin ortaya çıkışını desteklemektedir [19].

Uluslararası işbirliği ve ortak bir anlayış geliştirmek üzere kurulan;

- COE (Council of Europe / Avrupa Konseyi),
- ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property / Uluslararası Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Merkezi),
- ICOMOS (International Council on Monuments and Sites / Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi),
- ICOM (International Council of Museums / Uluslararası Müzeler Konseyi),
- ICAHM (International Committee on Archaeological Heritage Management/ Uluslararası Arkeolojik Miras Yönetimi Komitesi)
- EuropaNostra (European Federation for Cultural Heritage / Avrupa Kültürel Miras Federasyonu)
- WMF (World Monuments Fund / Dünya Anıtlar Fonu)

gibi çeşitli devlet ve sivil toplum kuruluşları, çeşitli koruma yönetim politikaları ortaya koymuşlardır[20].

47 ülkenin üye olduğu **Avrupa Konseyi** (AK), 1949 yılında kurulmuştur. Ülkemiz, söz konusu kuruluşta aynı yıl kurucu üye olarak yer almıştır [21].

ICCROM, dünyanın her bölgesinde, her türlü kültürel mirasın korunmasını teşvik etmek için çalışan devletlerarası bir kuruluştur. Kurumlarla ve profesyonellerle birlikte çalışan kuruluş, kamuoyunu kültürel miras ve koruma konularıyla ilgili bilgilendirir. Üye devletlerin kültürel miraslarını tüm insanlığın yararına korumak için en iyi araçları ve olanakları sağlama misyonuyla hareket eden kuruluş, kültürel mirasın korunmasının incelenmesi ve teşvik edilmesi, kritik koruma konularını ele almak için uzmanlığı mobilize etme ve koordine etme, profesyonel toplulukları güçlendirmek için uygulama, eğitim ve araştırma araçları sağlama amaçlarını benimsemiştir [22].

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi **ICOMOS**, UNESCO ile bağlantılı kültürel miras alanlarının korunması için çalışan küresel bir sivil toplum kuruluşudur. Amacı, tarihi anıtların, bina komplekslerinin ve alanların korunmasını, kullanılmasını ve geliştirilmesini teşvik etmektir. Mimarların, tarihçilerin, arkeologların, sanat tarihçilerinin, coğrafyacıların, antropologların, mühendislerin ve şehir plancılarının olduğu disiplinlerarası çalışmalarla tarihi binalar, tarihi şehirler, kültürel manzaralar ve

arkeolojik sitler gibi her kültürel miras türü için standartların ve tekniklerin geliştirilmesine katkıda bulunur [23].

ICOM, müze faaliyetleri için mesleki ve etik standartlar belirleyen bir sivil toplum kuruluşudur. Uzmanların forumu olarak kültürel miras ile ilgili konularda önerilerde bulunur, kapasite geliştirmeyi teşvik eder ve bilgiyi geliştirir [24].

Uluslararası Arkeolojik Miras Yönetimi Bilimsel Komitesi **ICAHM**, ICOMOS'a ve Dünya Miras Komitesine arkeolojik alan ve peyzaj yönetiminin tüm yönleriyle ilgili konularda tavsiyelerde bulunarak etkili ve verimli uluslararası kültürel kaynak yönetimi standartlarının ve uygulamalarının geliştirilmesini sağlar. Dünya Mirası Alanları ve Dünya Mirası Listesi'ne yazılan alanların yanı sıra, tüm dünyadaki arkeolojik sitler, manzaralar ve kaynaklarla ilgilenir [25].

Europa Nostra, kültürü ve kültürel mirası, tüm Avrupalı'ların yararına göstermek vizyonu ile Avrupa'daki en büyük sivil toplum hareketi olarak kurulmuştur. Kültürel mirasın karmaşık ve çok katmanlı bir yapıda olduğu ve bu nedenle bir kültürel gruba veya millete ait değil, tüm Avrupalı'lara ait olduğu düşüncesini benimseyen kuruluş, kültür miraslarını geçmişin kalıntısı olarak değil bugünün ve yarının erişilebilir bir parçası olarak kabul etmektedir [26].

Dünya Anıtlar Fonu (WMF), zaman, ihmal, doğal güçler ve insan eylemleri tarafından tehlike altında bulunan kültürel miras alanlarını tespit etmeyi ve bu alanların restorasyonu ve uzun süreli idareleri için finansal ve teknik destek sağlamayı görev edinmiştir. Çalışmalarda kamu desteğini almak için sit alanlarının maruz kaldığı tehditler konusunda farkındalık yaratır, yerel kaynaklar yetersiz olduğunda pilot projeler yürütüp eğitim programları geliştirerek sit alanlarının uzun vadeli yönetimini planlamak için uluslararası uzman ekipler oluşturur [27].

2.3.2 Türkiye'de Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Örgütler ve Kurumlar

Yurtiçinde bulunan ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamına giren korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı "**Kültür**

Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu" ile Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları" kurulmuştur [28].

Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun görev ve yetkileri şunlardır;

- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek,
- Koruma bölge kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak,
- Uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle, bakanlığa yardımcı olmak,
- Bakanlıklarca koruma yüksek kurulunda görüşülmesi talebiyle gönderilen ve gündeme alınan konularda karar vermek,
- Mahalli idareler ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının bağlı, ilgili veya ilişkili oldukları bakanlıklar aracılığıyla koruma yüksek kurulunda görüşülmesini istedikleri konularda karar vermek,
- Koruma bölge kurullarınca alınan kararlara karşı kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerce yapılan itirazları değerlendirerek karar vermek (Madde 51).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları'nın görev ve yetkileri 2863 sayılı kanunun 57. maddesine göre şunlardır;

- Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak,
- Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak,
- Sit alanlarının tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi yapılaşma şartlarını belirlemek,
- Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip karar almak,
- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının ve koruma alanlarının tespitini yapmak,
- Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanların tescil kaydını kaldırmak,

- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik kararlar almak (Madde 57).

Vakıflar Genel Müdürlüğü, vakıflara ait yurtiçi ve yurtdışındaki taşınır ve taşınmaz vakıf kültür varlıklarının tespiti, envanterinin çıkarılması, genel müdürlüğe ve mazbut vakıflara ait olanların korunması, mülkiyeti el değiştirmiş vakıf kültür varlıkları ile koruma alanlarının kamulaştırılması, değerlendirilmesi, onarımı, restorasyonu ve gerektiğinde yeniden inşası konusunda yetkili kılınmıştır [29].

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın örgütlenmesinde **Rölöve ve Anıtlar Teknik Müdürlükleri** önemli görevler üstlenmektedir. Bulundukları bölgenin Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müze, anıt, arkeolojik sitler ile ilgili bakım onarım işleri bu müdürlükler tarafından yürütülmektedir [30].

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının arkeolojik araştırma ve kazılarla açığa çıkarılmasını, korunmasını ve değerlendirilmesini sağlamak, müzeler ve koruma laboratuvarları kurmak, müzelerin geliştirilmesi, kültür ve tabiat varlıklarının restorasyonu için gerekli önlemleri almakla görevlendirilmiştir. Genel Müdürlük bu çerçevede uygulama ağırlıklı görev yapmaktadır [29].

Ahunbay'a göre [30] de *"Koruma uygulamalarının azlığı, kültür varlıklarının yok edilmesi, tarihi çevrelerin hızla erozyonu, aydınların, meslek odalarının tepkisiyle karşılanmış, gönüllü kuruluşlar da bu konuya eğilmişlerdir. Çevrelerinin durumu ve geleceği konusunda kaygı duyan çeşitli dernekler, kuruluşlar kampanyalar açarak, halkı bilinçlendirmeye çalışmakta, korumaya destek vermeye çağırmaktadırlar"*. Ülkemizde;

- TAÇ Vakfı (Türkiye Anıt-Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı),
- ÇEKÜL (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı),
- KUMİD (Kültürel Mirasın Dostları Derneği),
- Tarihi Kentler Birliği,
- TASK (Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı)

gibi sivil örgütlenmeler olup benzer faaliyetler yürütmektedirler.

TAÇ Vakfı'nın çalışmaları ağırlıklı olarak korunması gerekli kültür varlıklarının onarım ve yenilenmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu amaçla rölöve ve restorasyon projeleri hazırlar, uygulamaları denetler ya da uygulamaları doğrudan üstlenir [31].

Yerel düzeyde koruma politikalarının oluşturulmasının yanı sıra; yayın, tanıtım etkinlikleri, kamuoyunu bilinçlendirme vb. gibi konularda “kamu-yerel-sivil-özel birlikteliği” stratejisini temel alan yaklaşımı ile Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (**ÇEKÜL**) doğal ve kültürel miras alanlarının korunması ile ilgili etkin diğer sivil toplum kuruluşudur [6].

Kültürel Mirasın Dostları Derneği (**KUMİD**) ilgili ulusal ve uluslararası aktörlerle işbirliği yaparak; ülkemizdeki kültürel mirasın tahrip edilmesini önlemek ve kültürel mirasın korunması hakkında toplumu bilinçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Hedefleri arasında kültür miraslarını korumak, koruma-onarım alanında kaynaklar yaratmak, koruma politikalarına katkı sunmak ve koruma konusunda farkındalık oluşturmak yer alır [32].

Yerel yönetimler ile meslek ve sivil toplum örgütlerini bir araya getirerek kentlerimizin tarihsel, kültürel ve doğal dokusunun korunmasını ve tanıtımını sağlamak amacıyla belediyecilik, koruma, kültür, çevre gibi konularda bilgi belge paylaşımları ile eğitime yönelik çalışmalar yapan **Tarihi Kentler Birliği** üye belediyeler arasında işbirliğini sağlamış ve belediyelerin proje üretme ve uygulama aşamalarında destek olmuştur [33].

Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı **TASK**, ülkemizdeki tarihi, arkeolojik, etnografik, ekolojik, mimari, sanatsal ve kültürel varlıkların, belgelenmesini, envanterinin çıkarılmasını, kurtarılmasını, korunmasını, onarılmasını, tanıtılmasını; bu emanetlerin gelecek kuşaklara kalabilmesi için gerekli çalışmanın yapılmasını, her türlü eğitim-öğretim ve sağlık kurum, kuruluşlarını araştırma, geliştirme ve bu amaçlar doğrultusunda kamuoyunun bilgilendirilmesini, bilinçlendirilmesini ve bu konuda faaliyet gösteren tüm ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliği içerisinde kamu yararına hizmet vermeyi hedefler [34].

2.4 Dünya'da Arkeolojik Mirasın Korunması Çerçevesinde Yaşanan Tarihsel Gelişmeler

Tarihi çevrenin önemi ve korunması gerekliliği ile ifade edilen tarihi çevre koruma kavramı, günümüzde farklı disiplinlerce dikkat çekilmek istenen bir kavram olsa da; tarihsel değerlerin veya alanların korunması kentlerin tarihleri kadar eskilere dayanmaktadır. Koruma olgusunun temelde sabit kalmasıyla beraber nasıl korunacağı düşüncesi zamanla değişiklik göstermiş, tekil yapılardan daha büyük alanların korunması düşüncesine doğru evrilmiştir. Önceki uygarlıklardan kendilerine kalan ve kültürel mirasın temellerini oluşturan eserlerin nasıl korunacağı yahut korunup korunmayacağı dönemlerin yanı sıra medeniyetler arasında da değişiklik gösterir [35]. İnsanlığın ortak mirasının yaşatılması noktasında dünya genelinde yaşanan sorunlar, zamanla ulusal ve uluslararası ölçeklerde birtakım koruma ilkelerinin belirlenmesini ve kültürel mirasın dokümantasyon standartlarının saptanmasını zorunlu kılmış olup, bu kapsamda dünya genelinde ve ülkeler özelinde birtakım sözleşmeler, yasalar, tüzükler ve yönetmelikler tanımlanmıştır [4].

Modern anlamıyla koruma anlayışı 15. ve 16 yüzyıl Rönesans Dönemi'nde başlayarak zaman içinde gelişme göstermiştir. Koruma kavram ve uygulamaları 19. yüzyılda gelişmeye başlamış, bu süreçte sanat eserlerinin ve anıtsal yapıların korunmasından kent korumasına geçiş, yerleşmeleri oluşturan öğelerin tarihi, biçimsel ve estetik değerlerinin anlaşılmasından sonra olmuştur [36]. Sanayi devrimiyle birlikte, hızlı kentleşme sonucu eski kent kesimlerinin ortadan kalkması; geleneksel tarihi çevreye ilgiyi arttırmış, ilk kez korumanın yalnızca koruma yasaları ile değil, planlama yolu ile yapılması gereği tartışılmaya başlanmıştır [37]. Kentlerin tarihsel sürekliliği ve bütünlük gelişimine ilişkin yeraltı ve yerüstü tüm bileşenlerin korunarak geleceğinin tasarlanması düşüncesi ise, 20. yüzyılın son çeyreğinde gelişmiştir [36].

2.4.1 20. Yüzyıl'a Kadar Yaşanan Tarihsel Gelişmeler

Tarih çağlarının ilki olarak kabul edilen ve M.Ö.3000 – M.S.476 yılları arasını kapsayan ilkçağda, Mezopotamya, Mısır, Yunan ve Roma gibi tarihin en köklü uygarlıkları varlıklarını sürdürmüş ve bu uygarlıklarda koruma olgusu farklılıklar göstermiştir. Medeniyetlerin temelini kurduğu Mezopotamya'da koruma anlayışı yapıları ve şehri

güzelleştirerek gelecek nesillere miras bırakmak amacıyla uygulanırken, Mısır'da yaşam felsefelerinin özünde din kavramının bulunması sebebiyle yalnızca kutsal sayılan dini yapıların korunması anlayışı hâkimdir. Mezopotamya şehirlerinde, geleceğe ışık tutacak bir uygulama olarak tarihi kent merkezinin korunması ve yeni mahallelerin çeperlerde oluşturulması koruma olgusunun tarihin ilk kentlerinde dahi önemini vurgulamaktadır. Yunan medeniyetlerinde ise planlı şehirlerin var olması korumanın bilinçli olmasa da şehir ölçeğinde uygulanmasını sağlamıştır. Kentlerinde bakım, onarım ve korumaya verdikleri önem kent dokularının günümüze kadar değişmeden kalmasını sağlamıştır. Roma şehirlerinde ise diğerlerinin aksine yıkıp yeniden inşa etme düşüncesi bulunmaktadır. Buna rağmen yapı elemanları olarak kendilerinden önceki uygarlıkların malzemelerinin kullanılması çok katmanlı yapının algılanmasına olanak sağlamıştır. Roma'nın çöküşü ile başlayan Orta Çağ Dönemi'nde kurulan Bizans İmparatorluğu, koruma düşüncesi açısından önceki topluluklardan çok daha farklı bir bakış açısına sahip olmuştur. Yıkım yerine dönüşümü kullanarak yapılara yeni işlevler verilmesi düşüncesiyle özellikle anıtsal ölçekli yapılar işlev değişiklikleri ile kendilerinden sonraki dönemlere aktarılmıştır [35].

Koruma düşüncesi özünde çok eskiye dayanmakla birlikte, zamanla taşınır kültür varlıkları (müzecilik) ve anıtsal nitelik gösteren tek yapıların korunması kavramından yerleşmelerin öneminin kavranmasıyla, çevresi ile birlikte korumaya dönüşmüştür.

Korunması gerekli varlıklardan tez kapsamında ele alınacak arkeolojik eserlerin korunmasının gelişimine bakıldığında; Aydınlanma Çağı olan 18. yüzyılda arkeolojinin temelleri atılmış; üzerinde yaşanan coğrafyanın, teknolojinin ve buna bağlı olarak yaşam stillerinin gelişimine olan merak klasik arkeoloji kavramını ortaya çıkarmıştır. Sanayi Devrimi'yle birlikte oluşan yeni yerleşim ihtiyacı kentlerde imar uygulama çalışmalarını arttırmış, bu çalışmalar sırasında Avrupa'da ortaya çıkarılan arkeolojik kalıntılar arkeolojide yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur. Bu süreç içerisinde arkeoloji kavramı yer altı eserlerinin ortaya çıkarılmasına doğru yönelmiştir.

Arkeolojinin bir bilim dalı olarak ortaya çıktığı bu dönemde aristokratların antikacılık ve prestij tutkuları sebebiyle kazıları hızlı bir şekilde gerçekleştirmeleri pek çok yerleşmenin harap olmasına ve arkeolojik verilerin yok olmasına sebep olmuştur.

İlerleyen dönemde klasik kültüre duyulan ilginin artmasıyla birlikte kazı anlayışında gelişmeler sağlanmış ve bu kazılar sonucu çıkarılan eserler Avrupa'ya taşınarak sergilenmiştir [38].

19. yüzyıl döneminde ise Avrupa'da ortaçağ dönemine ait izlere Oslo ve Londra gibi kentlerde rastlanmış ve bazı kaynaklara göre bu izler modern arkeoloji kavramının temelleri olarak benimsenmiştir. Bu dönemde müzelerde yer alan değerli tarihi eserler uluslararası prestij açısından önemli sayılmış ve bu yarışta devletler kazı çalışmalarına destek sağlamıştır.

Avrupa'da gezgin ve araştırmacılara verilen destek sürecinde çalışmalarıyla öne çıkan en önemli isim klasik arkeolojinin kurucusu kabul edilen Johann Joachim Winckelmann olmuştur. Fransa' da ise Viollet le Duc ismi restorasyonu bilimsel temellere oturtması açısından önemlidir. Viollet le Duc restorasyonda üslup birliğine varma yöntemini benimsemiş; eserleri sağlamlaştırmanın yanı sıra çeşitli ekler ile yapılar veya dokularda değişikliğe gitmesi çeşitli eleştiriler almıştır. Bu eleştirilere karşı restorasyon adına binada herhangi bir değişikliğin yapılmaması gerektiğini savunan John Ruskin önderliğinde "Romantik Akım" görüşü ortaya çıkmıştır. Bu görüşün destekçilerinden William Morris SPAB (Society for The Protection of Ancient Buildings) kuruluşunu oluşturmuştur. 19. yüzyıl sonlarında gelişen teknoloji ile birçok bilim dalı arkeolojiye destek sağlamış bunun sonucunda artık tarihsel gelişim içerisinde sınıflamalar okunur hale gelmiştir [38].

2.4.2 20. Yüzyıl'dan Sonra Yaşanan Tarihsel Gelişmeler

20. yüzyılın sonlarında tarihi çevre içerisinde yer altı ve yer üstünde açığa çıkan eserlerin değerinin anlaşılması ile arkeoloji kavramının önemi ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılda arkeologların başlattığı çalışmalarda yer altında tek yapı ölçeğinde sürdürülen kazı çalışmalarından yerleşim ölçeğindeki kazılara geçiş yapılmıştır. Böylece arkeolojik sit alanı kavramının temelleri atılmıştır.

İtalyan Camillo BOITO (1836-1914) kendisinden önceki döneme ait olan farklı bakış açılarının sentezi sonucu çağdaş koruma kuramın temellerini atmıştır. Gustavo GIOVANNONI (1873-1947) ise Boito'nun belirlediği ilkeleri geliştirerek koruma

kuramının uluslararası arenada onaylanmasında öncü olmuştur. Giovanni'nin görüşleri doğrultusunda **1931** yılında yapılan "I. Uluslararası Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimar ve Teknisyenler Konferansı" bir diğer adıyla **Atina Konferansı** sonucunda, koruma kuramının ilk yazılı ve yasal belgeleri niteliği taşıyan ilkeler **Carta del Restauro** (Restorasyon Tüzüğü) kapsamında belgelenmiştir. 11 maddeden oluşan tüzüğün 10. Maddesinde kazı çalışmaları sonucu ortaya çıkarılan arkeolojik eserler için "kurtarma" çalışmalarının sistematik bir şekilde ilerlemesi gerekliliği belirtilmiştir. **1933**'te gerçekleşen "**Çağdaş Mimarlık Kongresi**" Atina Anlaşmasında alınan kararları kabul ederek yapıların kullanım koşulları ile ilgili sınırlamalar getirmiştir. "*Yapı grupları korunmalı, arkeolojik alanlarda bulunabilen her özgün parçanın yerine konulabilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır*" denilmiştir [30].

İkinci Dünya Savaşı sonrası büyük tahribatlar yaşayan Avrupa kentleri yer altındaki miraslarının ortaya çıkması ile kökenlerini sorgulamaya başlamış; yeniden oluşturacakları kentlerinde "kurtarma arkeolojisi" adı altında sistematik olmasa da mümkün olan en çok veriyi bulmaya yönelmişlerdir. "Kurtarma arkeolojisi" kavramının ilerleyen yıllarda sistemli bir hale getirilmesiyle "kentsel arkeoloji" kavramının temelleri oluşturulmuştur [39].

1946 yılında eğitim, bilim ve kültür alanlarında çalışmalar yapmak ve uluslararası bütünlüğün ve barışın sağlanması amacıyla Türkiye'nin de içinde bulunduğu 67 ülke üyeliğiyle **UNESCO** (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) kurulmuştur. UNESCO'nun kurulmasıyla birlikte kültürel mirasın evrensel önemi üzerinde durularak kültürel mirasın insanlığın ortak mirası olduğu düşüncesi benimsenmiş ve bu kapsamda uluslararası düzeyde yaptırımlar belirlenmiştir.

Arkeolojik sitlerin korunması kapsamında uluslararası boyutta ilk düzenleme **1954** yılında Paris'te "**Avrupa Kültür Sözleşmesi**" ile gerçekleşmiş, UNESCO'nun **1956** yılında belirlediği "**Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararları**" ile netleştirilmiştir. UNESCO tarafından 5 Aralık 1956'da Yeni Delhi'de gerçekleşen konferansta alınan kararlar, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 78 ülke tarafından kabul edilmiştir. 33 maddeden oluşan kararlar bütününde korunan mülk ve arkeolojik kazı tanımlamalarının yanı sıra, üye ülkelerin uygulayacağı genel prensipler,

uluslararası platformda ülkelerin birbirlerine karşı sorumluluklarını belirleyen düzenlemeler, dokümantasyon çalışmaları gibi başlıklarla arkeolojik alanlarda uygulanması gerekli kararlar ilk kez kapsamlı bir şekilde ortaya konmuştur [40].

Kaderli'ye göre [38] de "1960'lara kadar anıtlarda uygulanacak restorasyon teknikleri tartışılıp, ilkeler belirlenmeye çalışılırken, sonraki yıllarda, arkeolojik mirasın bir bütün olarak nasıl korunacağı üzerinde düşünölmeye başlanmıştır."

1964 yılında Venedik'te bir araya gelen "II. Uluslar arası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi" sonucu alınan 16 maddelik **Venedik Tüzüğü** kararlarının ilkinde "Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar" ifadesiyle kültürel mirasın sadece anıt ölçeğinde değil bütünleşik olarak incelenmesi gerektiğine vurgu yapılarak sit kavramı ve bütünleşik koruma yolunda adım atılmıştır. Bunun yanı sıra arkeolojik sit alanları ile ilgili olarak kazılar başlığı altında madde 15'te "Kazılar 1956 yılında UNESCO tarafından kabul edilmiş arkeolojik kazılarda uygulanması istenilen uluslararası ilkelerle tanımlanan kararlara ve bilimsel standartlara uygun olarak yapılmalıdır. Yıkıntılar korunmalı, mimari unsurların ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır. Bundan başka, kültür varlığının anlaşılmasını kolaylaştıracak ve anlamını hiç bozmadan açığa çıkartacak her çareye başvurulmalıdır" denilerek arkeolojik alanlarda yasal boyutlar belirlenerek birçok ülkede benimsenmiştir [41].

Venedik Tüzüğü'nde anıt ve yerleşmelerin korunması konusunda çalışacak uluslararası bir konseyin kurulması önerisi sonucu 1965 yılında Varşova'da **ICOMOS** (International Council on Monuments and Sites) kurulmuş, kültürel mirası oluşturan her türlü tarihi anıt ve tarihi sit alanı için bilimsel teknikler ile koruma uygulama yöntemlerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır [42].

Bu dönemde **Dünya Miras Listesi** kavramı da ortaya çıkmış dünya mirası kriterlerini sağlayan, evrensel önem taşıyan anıt ve sitlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak amacıyla Dünya Mirası Fonu'ndan faydalandırılmıştır. Dünya Mirası Komitesi (DMK) tarafından belirlenen listede Dünya Miras Alanı olarak ilan

edilen 1092 miras yer almaktadır. Bunlardan 845'i kültürel, 209'u doğal ve 38'i karma (doğal ve kültürel) miraslardır. 2018 yılı itibariyle en çok dünya miras alanı olan ülke 48 adet ile İtalya'dır. Türkiye'nin bu listede 16'sı kültürel, 2'si karma olmak üzere 18 miras alanı bulunmaktadır (Şekil 2.1) (Şekil 2.2) [43].

Şekil 2.1 Dünya miras listesinden örnekler(Hattuşa Hitit Başkenti/Troya Antik Kenti)

Şekil 2.2 Dünya miras listesinden örnekler (Efes/Ani Arkeolojik Alanı)

1969 yılına gelindiğinde ise “Avrupa Konseyi” tarafından “**Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi** (European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage)” 23 devlet tarafından 6 Mayıs 1969’da imzalanmıştır. Bu sözleşmenin amacı yasa dışı kazıların önüne geçilmesi, kazıların bilimsellikten yoksun yürütülmesine engel olunması, halkın bilinçsizliği sebebiyle kültürel mirasın zarar görmesinin engellenmesi, arkeolojik mirasın koruma sorumluluğunun yalnızca ilgili devlete ait değil tüm Avrupa ülkelerine ait olduğu düşüncesinin benimsenmesidir [44].

1970’lere gelindiğinde Avrupa’da yeni imar hareketleri ve gelişen teknoloji ile birlikte yeni yerleşim alanlarının oluşturulması sırasında yapılan kazılar kentlerin çok katmanlı yapısını ortaya çıkarmış; bu durum Avrupa Konseyi kararlarına bağlı olarak sistematik

kazı çalışmalarını beraberinde getirerek arkeoloji kavramını kent planlamanın bir parçası haline getirmiştir [39].

16 Kasım **1972'** de UNESCO tarafından **“Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi** (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage)” ile kültürel ve doğal mirasın tahrip edilerek yok olmasını önlemek amacıyla ilk defa modern kent dokusu içinde bütünleşik düşünülmesi gerekliliğine yer verilmiştir. Dünya mirası kavramı ve bu kavramın sınırları, yönetsel boyut ve planlama süreçleri adına ülkelerden dokümanlar istenmiş bununla birlikte sit alanı kavramının, bütünleşik koruma anlayışının önemli bir parçası olduğu kabul görmüştür.

1975 yılı **Avrupa Mimari Miras Yılı** olarak kabul edilmiş, Avrupa Mimari Mirası'nın korunması esas amacıyla birçok çalışma yürütülmüş bunların sonucu olarak Ekim 1975'te **“Amsterdam Bildirgesi”** yayınlanmıştır. Aydeniz'e göre [39] te *“Amsterdam Bildirgesi'nde, Avrupa mimarlık mirasının korunması kent ve ülke planlamasının hedeflerinden biri olarak belirlenmiş yasal, yönetsel, ekonomik, sosyal yönleri gözetilen, toplumun her kesiminin katılımını öngören bütünleşik bir koruma modeli hedefi belirtilmiştir. Bu uluslararası platform, kentsel arkeoloji kavramını başlatan ve arkeologların planlama sürecine katılımını sağlayan bir gelişme olmuştur.”*

1976'da UNESCO'nun **“Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolü konusunda Tavsiye”** (Varşova-Nairobi) kararında ve başka birçok uluslararası belgede ortaya konulduğu gibi, “tarihi kent ve kentsel alanların korunması” deyimi tarihi kent ve kentsel alanların yasal koruma altına alınması, bakımı ve restorasyonu için gerekli adımların yanı sıra, geliştirilmeleri ve çağdaş yaşama katılmaları için gerekli uyarlamaları da kapsamaktadır [45].

1980'lere gelindiğinde tüm dünyada artan nüfus sonucu büyük ölçekli imar yatırımları hızla artmış, bu durum arkeolojik miras alanlarını tehdit altına sokmuştur. **1984'te** Floransa'da **“Arkeoloji ve Planlama Kolokyumu”** (Archaeology and Planning Colloquium) sonucu arkeolojik alanların korunması ile geliştirilmesinin karşılıklı destekle sağlanabileceği ve bu sebeple arkeologlar ile plancıların görüş ayrılıklarının ortadan kaldırılarak işbirliği içinde çalışmalarının önemi vurgulanmıştır. Arkeolojik mirasın gelecek nesillere aktarılması için arkeologlar, plancılar ve kamu kurumları gibi

farklı disiplinlerin bütüncül olarak çalışması gerekliliği savunulmuştur [39]. Bu belgede ortak kültürel mirasın pek çok tehde maruz kaldığı, arkeolojik mirasın savunmasız olduğu, arkeologlar, plancılar, kamu kuruluşları arasında diyalog ve anlayış eksikliği olduğu, yetersiz kaynak sorunu ve uluslararası sözleşmelerin uygulamalarda dikkate alınmaması gibi konular gündeme gelmiştir. Arkeologların insanın geçmişinin fiziksel kalıntılarını konu alan meslek alanı, plancıların ise gelecekteki sosyal, kültürel ve ekonomik gereksinimleri öngörerek çevreyi ve yaşam kalitesini korumayı ve geliştirmeyi esas alan meslek alanı olduğunun altı çizilmiştir. Farklı disiplinlerin bütüncül olarak çalışmasının yanı sıra, kazıların uygun koşullarda gerçekleştirilmesinden, arkeolojik buluntuların müzelerde veya (in-situ) gerçek ortamlarında korunması gibi önerilere yer verilmiştir [46].

3 Ekim 1985 tarihinde Granada’ da imzalanan **“Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi”** ile mimari mirasın korunmasının devletlerin sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan gelişmişlik düzeylerini arttırmasını sağlayacağı hususundaki önemine dikkat çekerek ortak bir politika belirlemeleri ve bu sayede kültürel kaynakların gelecek nesillere aktarımının sağlanması amaçlanmıştır. Bu sözleşme, taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları için envanter oluşturulması, kültür varlıklarının hasar görmelerini engellenmesi, mimari mirasın korunması için mali destek sağlanması ve özel girişimlerin teşvik ettirilmesi, yapılacak bilimsel araştırmaların desteklenmesi, koruma esaslı plan çalışmalarının yapılarak uygulanması hususlarında tarafların taahhütlerini kapsamaktadır [47].

Ekim 1987’de Washington’da yapılan ICOMOS Genel Kurulu toplantısında **“Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü** (Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas)” sonucu arkeolojik mirasa yönelik *“Tarihi kent ve kentsel alanların korunması için yapılacak planlama çalışmaları öncesinde disiplinler arası araştırmalar yürütülmelidir. Koruma planları arkeoloji, tarih, mimarlık, teknikler, sosyoloji ve ekonomi bileşenlerini gözetmelidir. Koruma planının başlıca hedefleri ve bunlara erişmek için yararlanılacak yasal, yönetsel ve parasal araçlar da açıkça belirtilmelidir. (Madde 5)”* ile *“Kent in veya tarihi alanın geçmişiyle ilgili bilgiler arkeolojik araştırmalarla geliştirilmeli ve kalıntılar uygun biçimde korunmalıdır (Madde 11)”* yöntemleri benimsenmiştir [48].

1989’ da Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından, **“Arkeolojik Mirasın Kentsel ve Kırsal Planlama Çalışmaları Çerçevesinde Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin R (89) 5 Sayılı Tavsiye Kararı** (Recommendation No: R(89)5, Concerning the Protection and Enhancement of the Archaeological Heritage in the Context of Town and Country Planning Operations)” yayınlanmıştır. Aydeniz’e göre [39] da *“Ulusal arkeoloji envanterinin hazırlanması; arkeolojik verileri kapsayan gelişme projelerini yürütebilecek kapasitede idari yapıların oluşturulması ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi; arkeolojik verilerin planlama süreçlerinde yer alması için gerekli yasal ve yönetsel önlemlerin alınarak arkeolog, plancı ve girişimciler arasındaki iletişimin arttırılması, arkeolojik mirasın zarar görmesi olası durumlarda gelişme planlarının değiştirilmesi; arkeolojik mirasın anlaşılması, araştırılması, korunması ve geliştirilmesinin toplum için öneminin yöneticiler, üstleniciler ve kamuoyuna anlatılarak farkındalığın arttırılması karara bağlanmıştır.”*

Ekim **1990’**da Lozan’da toplanan ICOMOS’un uzman komitelerinden Arkeolojik Miras Yönetimi Uluslararası Komitesi (ICAHM) tarafından hazırlanan **“Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü** (Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage)” ile bütünleşik koruma politikaları, yasa ve ekonomi, belgeleme, araştırma, bakım ve koruma, sunuş, bilgi, yeniden yapım, mesleki nitelikler ve uluslararası işbirliği konularına ilişkin temel ilkeler belirlenmiştir. Buna göre; arkeolojik mirasın tanımı ile başlayan tüzüğün bütünleşik koruma politikaları başlığı altında,

- Arkeolojik mirasın planlama açısından yerelden uluslararası düzeye uzanan bir politikayla ve halkın etkin rolüyle bütünleşik olarak ele alınması gerekmektedir,
- Yasa ve ekonomi açısından, arkeolojik mirasın ulusların ortak mirası olduğundan yola çıkarak devletlerin bu konudaki hassasiyetlerini yasalarla netleştirmeleri gerekmekte ve arkeolojik mirasın korunması için gerekli kaynağın oluşturulması sağlanmalıdır,
- Belgeleme, araştırma, bakım ve koruma açısından, ayrıntılı envanter oluşturulmalı, araştırma sırasında arkeolojik mirasa zarar verilmemesi amacıyla kazılar mesleki standartlara uygun yürütülmeli, arkeolojik mirasın niteliğine uygun koruma yöntemleri geliştirilmelidir,

- Mesleki nitelikler ve uluslararası işbirlikleri açısından, arkeolojik miras incelemelerinin pek çok disiplinden kişilere ihtiyaç duymasından kaynaklı ülkelerin eğitim programlarını geliştirmeleri gerekmekte ve insanlığın ortak mirası olan arkeolojik miras alanlarında uluslararası işbirlikleri sonucu yönetim standartları geliştirilmeli ve evrensel düzeyde eğitimler organize edilmelidir [49].

16 Ocak 1992’de Valetta’da imzalanan “**Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi** (European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage)” ile arkeolojik mirasın, imar artışları, yasadışı kazılar, bilinçsiz kullanıcılar gibi sebeplerden ötürü tehdit altında olduğu kabul edilerek; bu tehlikelerin arkeolojik miras üzerindeki olumsuz etkilerinin sadece ilgili devlet sorumluluğunda olmadığı korumanın tüm Avrupa ülkelerinin sorumluluğunda olduğu kabul edilmiştir. Bu sözleşme ile mirasın saptanması ve alınacak koruma önlemleri, bilimsel bilginin toplanması, finansman, kamuoyunun bilinçlendirilmesi, arkeolojik miras öğelerinin yasa dışı dolaşımlarının engellenmesi gibi konularda ilkeler belirlenmiştir. Anlaşma önceki yıllarda imzalanan sözleşme ve tavsiye kararlarını göz önünde bulundurmaktadır. Ayrıca sözleşme ile ilk defa arkeolojik alanların korunması hususunda planlama çalışmalarının öneminden bahsedilmiş, arkeologlar ve şehir plancılarının sistemli çalışmaları ile koruma gereksinimlerinin kalkınma planlarıyla sağlanması vurgulanmış ve kalkınma planlarında arkeolojik mirasın korunmasına yönelik ilkeler belirlenmiştir [50].

16 Ocak 1992 tarihinde Valetta’da imzalanan “Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi” 05.08.1999 tarih ve 4434 sayılı Kanun ile onaylanarak Kültür ve Turizm Bakanlığı mevzuatında Kanun niteliği kazanmıştır [51].

1993 yılında kurulan **Avrupa Arkeologlar Birliği** (European Association of Archaeologists), Avrupa’da kültürel ve arkeolojik alanlar üzerindeki tehditleri tespit ederek sorunların çözülmesi ile potansiyel miras alanlarının ortaya çıkarılması gibi amaçlarla her yıl farklı bir Avrupa şehrinde kongreler düzenleyerek arkeoloji olgusunun geliştirilmesi ve evrenselleşmesi için çalışmalar yürütmektedir [38].

Avrupa Konseyi tarafından 1992-1997 yıllarında “Avrupa Arkeoloji Yılları Kampanyası” kapsamında yürütülen en önemli çalışmalar arasında yer alan, kentli yurttaşların

kentsel geçmiş bilincinin arttırılması ve tarihi kent belleğinin oluşturulmasına yönelik **“Avrupa Kentsel Arkeoloji Projesi”** başarı ile gerçekleştirilmiştir [52].

1999 yılında yayınlanan **“Avrupa’da Kentsel Arkeolojinin Durumu Üzerine Rapor** (Report on The Situation of Urban Archaeology In Europe)’ un temelleri 1992 yılında Malta’da Avrupa ülkeleri Kültür Bakanlarının Avrupa için bir Arkeoloji Planı yapılması kararıyla atılmış, aynı yılın eylül ayında Hollanda’da bu kararın uygulanması adına bir komisyon toplanmıştır. Komisyonda kentsel arkeoloji hakkında geçmişte yaşanan başarılı, başarısız noktalar ve karşılaşılan problemlere yönelik bir rapor hazırlanması kararı alınmış; bunun sonucunda konu ile ilgili en kapsamlı çalışmalardan biri olan ve 22 Avrupa ülkesinde kentsel arkeoloji alanındaki durum hakkında bilgi veren **“Avrupa’ da Kentsel Arkeolojinin Durumu Üzerine Rapor”** Avrupa Konseyi tarafından yayınlanmıştır. Bu rapor kentsel arkeolojinin gelişimini anlamak için arkeolog, şehir plancıları, kültürel miras uzmanları gibi farklı kitlelere hitap eden detaylı bir çalışmayı kapsamaktadır [53].

2000 yılının Mart ayında onaylanan **Avrupa İyi Uygulama Kodu’**nda **“Arkeoloji ve Kent Projesi”** kapsamında, planlayıcıların ve kamu yetkililerinin rolü bölümünde 1992 yılında Valetta’da imzalanan Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi’nin planlama ile ilgili kısımlarından yola çıkılmış, buna göre; arkeolojik mirasın değerinin hem yaşayanlar hem de ziyaretçiler açısından önemli olduğu, yapılacak planlarda yerinde koruma gözetilerek imar planlarının alana olumsuz etkilerinin en aza indirgenmesi gerektiği, yer altı zenginlikleri ile ayakta duran bina ve yapıların da korunarak şehrin kimliğine katkı sağlanması, planlamanın arkeolojiyle bütünleşik çalışması gerekliliği, plan çalışmalarının arkeolojik veriye zarar vermeyecek biçimde şekillendirilmesi, imar planları için kaynak yaratacak stratejileri geliştirerek kamu ve müteahhitlere kentsel arkeolojik mirasın öneminin açıklanması ve bu kaynağın korumak ve araştırmak için harcanması gerektiğinin açıklanması görevleri plancı ve kamu yetkililerine verilmiştir [54].

Mimarların ve müteahhitlerin rolü bölümünde kalkınma alanlarında arkeolojik değerlendirmenin en kısa zamanda yapılması, arkeolojik kalıntıların yerinde korunması ve kazıların yürütülmesinde finansal açıdan uygunluk veya güçlü araştırma temelleri olmadıkça kazıya başlanılmaması, arkeolojik çalışmayı tasarım, inşaat ve koruma

stratejileri ile bütünleştiren bir yaklaşımın sağlanması, arkeolojik kalıntıların yerinde sergilenmesi ve yeni projelere değer kazandıracak şekilde tasarlanması, arkeolojik araştırmalar için zaman ve mali desteğin sağlanması ve bunun bir parçası olarak yayın ihtiyacının dikkate alınması, arkeologların projenin bir parçası olarak görülmesi ve proje aşamalarının paylaşılması görevleri mimarlara ve müteahhitlere verilmiştir [54].

Arkeologların rolü bölümünde ise, imarın söz konusu olduğu durumda mümkün olan en erken zamanda arkeolojik verinin karakterini ve önemini belirten tavsiyelerin müteahhide verilmesi, kazının finanse edilmedikçe önemli arkeolojik buluntuların yerinde korunması, imar maliyetinin göz önünde bulundurularak zaman çizelgesine bağlı kalınması, arkeolojik verilerin yapının mimari değerine katkı sağladığının ve arkeoloğun da proje ekibinin bir parçası olduğunun farkında olması, plancı ve müteahhitle ortak bir amaca yönelik çalışıldığının farkında olunarak önemli arkeolojik kalıntıların yapılacak imar çalışmalarıyla bütünleşmesi ve bunların tanıtımı hususunda yardım edilmesi, taşınabilir objelerin raporlanması ve uygun kuruma iletildiğinden ve tüm bu çalışma sonucunun kabul edilebilir bir zaman dilimi içerisinde yayımlandığından emin olunması görevleri arkeologlara verilmiştir [54].

Ocak 2003 – Aralık 2005 tarihleri arasında Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden bilimsel kuruluşların ortaklığıyla kentsel alanlarda bulunan arkeolojik değere sahip alanların ziyaretler ile kamuya açılması için kazı çalışmalarının sürdürülmesi ve arkeolojik alanların kentle bütünleştirilmesi amacıyla "Kentsel Toprak Altı Arkeolojik Değerlerin Sürdürülebilir Korunması ve Canlandırılması Erişim Projesi (Accessibility Projects: Sustainable Preservation and Enhancement of Urban Subsoil Archaeological Remains)" (The APPEAR Project) yürütülmüştür. **APPEAR Projesi** sonuçları 4-5 Ekim 2005' te Brüksel' de Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi tarafından düzenlenen "Kentsel Geçmişler ve Kentsel Gelecekler: Kentsel Arkeolojiyi Yaşama Geçirmek – Kentsel Arkeolojik Değerlerin Canlandırılması (Urban Pasts and Urban Futures: Bringing Urban Archaeology to Life-Enhancing Urban Archaeological Remains)" Sempozyumunda ortaya konmuştur [55].

APPEAR Projesi, yerel kalkınma çerçevesinde kamuya açılmak için kazılmış kentsel arkeolojik kalıntıları korumak, kentle bütünleştirmek ve geliştirmek için gereken tüm

eylemleri incelemektedir. Arkeolojik kalıntıların iyi korunması ve halka tanıtımı ile birlikte kentlerde başarılı bir entegrasyonun gerçekleştirilmesi için yöntemler tanımlamayı amaçlamaktadır. Hupet [56] da bu amaç için hazırlanan “The Appear Method”un kentsel arkeolojik sit alanları üzerindeki geliştirme projelerinin özel ihtiyaçları için uyarlanmış bir stratejik yönetimi kapsadığından ve bu metotla, tüm katılımcılara yardımcı olmak, tüm etkileşimleri hesaba katmak ve süreç için etkili bir yönetim sağlamanın amaçlandığından bahsetmiştir. Hupet ayrıca APPEAR yönteminin değerlendirme, fizibilite çalışmaları, proje seçeneklerinin oluşturulması, proje tasarımı, projenin uygulanması ve yönetim aşamaları olmak üzere birbiri ardına gelen altı aşamadan oluşan bir süreç olduğunu ifade etmiştir. Sürece katılanlar yönetsel, ekonomik, uzmanlar ve şehir topluluğu olarak dört kategoriye ayrılmış ve bu süreçte organizasyon ve yönetim, koruma ve restorasyon, arkeoloji, mimari ve kentsel bütünleşme, kamuya tanıtım ve kültürel yönetim olmak üzere altı uzmanlık alanına giren pek çok konu ele alınmıştır.

Colardelle [57] de bir arkeolojik alanın gelişme sürecinin karmaşıklığından sebeple pek çok uzmanlık alanının bir araya gelmesinin gerekliliğini vurgulayarak bu sürecin projeye dâhil olan çeşitli aktörlerin farklı çıkarlarına saygılı bir diyalogun başlangıcı olduğundan söz etmiştir.

Luxen [58] da kabul edilen ortak kararın ‘entegre koruma’ olduğundan bahsetmiş, bu sebeple kültürel miras alanlarının modern kent yaşamında şehir planlaması, kültürel projeler, ekonomik faaliyetler ve sosyal ilişkiler ile uyumlu bir şekilde çalışmasının önemini vurgulamıştır. Hem karar alıcıların hem de projelerin farklı aktörlerinin gereksinimlerinin karşılanması için bir rehber ihtiyacı duyulduğunu, APPEAR Metodu’nun problemin tanımlanması ve analizi için metodolojik bir kılavuz niteliğinde kabul edilmesinin kültürel, sosyal ve ekonomik açılardan pek çok faydasına dikkat çekmiştir.

2005 yılında UNESCO, **Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme Uygulamasına İlişkin Kriterler** ile her mirasın kendine özgü özellikleri için yönetim planlamasının oluşturulması zorunluluğu getirilmiştir. Dünya Miras Alanları Yönetim Planları Uygulama Broşürü ise 2008 yılında Almanya tarafından açıklanmıştır.

4 Ekim **2008**'de ICOMOS 16. Genel Kurulu tarafından onaylanan **“Kültürel Miras Sitlerinin Yorumlanması ve Sunumu Tüzüğü** (The Icomos Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites)” **(Ename Tüzüğü)** yayınlanmıştır. Bu tüzükle kültürel miras alanlarının yorumu ve sunumu için standart bir terminoloji ve kabul görmüş profesyonel ilkelere duyulan ihtiyaç;

- Kültürel miras alanlarının yorumlanması ve sunumu için kabul edilen hedefler nelerdir?
- Kültürel miras alanlarının yorumlanması ve sunumu için hangi yöntemlerin uygun olduğunu belirlemeye yardım edecek ilkeler nelerdir?
- Kültürel miras alanlarının çeşitli ve kendine özgü formları düşünüldüğünde hangi değerlendirmeler yorum ve sunumun şekillenmesine yardımcı olur?

gibi soruları gündeme getirmiştir. Bu nedenle, bu tüzüğün amacı kültürel mirasın korunması çabalarının bileşenleri olarak yorumlama ve sunmanın temel ilkelerini tanımlamak ve kültürel miras alanlarında halkın takdirini ve anlayışını geliştirmede bir araç olarak kullanılmasıdır. Bu çerçevede bazı tanımlamalar yapılmıştır. Tanımlardan ilki olan ‘yorum’ kamunun kültürel miras alanlarını daha iyi anlamasını sağlayacak tüm faaliyetlere atıfta bulunmaktadır. Bunlar kamuya açık konferans ve eğitim programları, toplu etkinlikler, basılı veya elektronik yayınlar olabilir. ‘Sunum’ daha spesifik olarak, yorumlayıcı bilginin, fiziksel erişimin ve yorumlayıcı içeriğin dikkatlice planlanarak iletilmesini ifade eder. Bilgi panelleri, müze tipi görüntüler, resmileştirilmiş yürüyüş turları, konferanslar ve rehberli turlar, multimedya uygulamaları ve web siteleri gibi öğeler de dâhil olmak üzere çeşitli teknik araçlarla iletilebilir. ‘Yorumsal altyapı’, yeni ve mevcut teknolojiler aracılığıyla, yorumlama ve sunum amaçları için özel olarak kullanılabilecek kültürel miras alanına veya tesislere atıfta bulunmaktadır. Kültürel miras alanlarındaki ‘sit tercümanları’ sitin değer ve önemine ilişkin bilginin aktarılmasını sağlayan personel veya gönüllüleri ifade eder. ‘Kültürel miras alanı’, tarihi ve kültürel önemi olan bir yer olarak tanınan ve çoğu zaman yasal olarak korunan bir yer, mekan, doğal peyzaj, yerleşim alanı, mimari kompleks, arkeolojik alan veya ayakta duran yapı anlamına gelir.

Tüzükte kültürel mirasın korunması ve yönetim sürecinin bir parçası olan yorumun ve sunumun dayandırılması gereken yedi ana ilke olarak; erişim ve anlama, bilgi kaynakları, ortam ve bağlamın önemi, özgünlüğün korunması, sürdürülebilirliğin planlanması, kapsamaya ilişkin endişe, araştırma, eğitim ve değerlendirmenin önemi başlıkları belirlenmiştir. Bu ilkelerle, bilimsel yöntemlere ek olarak geleneksel yöntemler de kullanılarak kültürel sitlerin halk tarafından anlaşılması ile doğal ortamlarında korunmaları hususunda bilinç ve katılımın artması, bu alanların özgünlüğünün farkında olarak ziyaretçilerin olumsuz etkilerinden korunmaları, korumanın sürdürülebilir olması açısından halkın teşvik edilmesi, kültürel miras alanlarının yorumlanmasında çeşitli paydaşların yer almasını sağlayarak kapsayıcılığa gidilmesi, teknolojilerin ve araştırmaların takip edilerek eğitim alanında profesyonel talimatlar geliştirilmesi amaçlanmıştır [59].

Yurtsevenler'e göre [60] da "...*arkeolojik alanların sunum çerçevesi, o alanın kültürel önemini mümkün olan en çok kişiye iletmek için planlanmalıdır. Bilgi kaynakları doğru ve etkili bir şekilde kullanılmalı ve bağlamsal faktörler göz önünde bulundurulmalıdır. Sürdürülebilirlik en iyi şekilde, geniş katılımı ve bu amaçla planlanan uygun eğitim programlarının yürürlüğe girmesiyle elde edilebilir. Bu şekilde, bir arkeolojik sit uygun şekilde yorumlanabilir ve sunulabilir.*"

Tuna ve Erdoğan'a göre ise [7] de "*Çağdaş toplumlarda tarih bilinci ve kültürel belleğin oluşması kültürel mirasın sürekliliğine dayanmaktadır. Kültürel mirasın sürekliliği ise, öncelikli olarak mirasın korunması ve topluma aktarımı ile sağlanabilmektedir. 2008 yılında ICOMOS'un hazırladığı "Kültürel Miras Alanlarının Tanıtımı ve Sergilenmesi" tüzüğünde kültürel varlıkların sergilenmesi, topluma tanıtılması ile ilgili temel ilkeler tanıtılmıştır. Bu bağlamda arkeolojik alanların koruma, sergileme yaklaşım ve uygulamaları kapsamında arkeolojik park kavramı gündeme gelmektedir.*"

Bütünleşik kentsel koruma ve gelişme anlamında son gelişmelerden biri **2011** yılında ICOMOS tarafından yayınlanan **Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri** (The Valletta Principles for the Safe Guarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas)'dir. Küreselleşme ile birlikte şehirlerde nüfus artışının kentlerde ve kırsal alanlarda yeni planlama çözümlerine

ihtiyaç oluşturduğu bir gerçektir. Bununla birlikte kültür mirasının korunması amaçlarından sorumlu kuruluşlarla birlikte koruma anlayışındaki bilinç sürekli artmaktadır. Koruma alanlarındaki bilincin artması ile kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasının ne denli önemli olduğunun farkına varılmış ve planlama konusundaki ana amaç kentin yayılmasını engelleyerek kentsel ve arkeolojik mirasın korunmasının sağlanması olmuştur. Koruma anlamında en güncel belge niteliği taşıyan Valetta İlkeleri'nde günümüz sosyal, kültürel, ekonomik yaşam içerisinde; tarihi ve arkeolojik alanlarda kültürel mirasa saygı duyarak, çağa uygun müdahalelerin belirlenmesi adına ilke ve stratejiler önerilmektedir [61].

Belge "Tanımlar, Değişimin Yönleri (Zorluklar), Müdahale Ölçütleri ile Öneriler ve Stratejiler" olmak üzere 4 bölümden oluşmaktadır. 'Tanımlar' başlığı altında tarihi kentler ve kentsel alanlar, çevre, koruma, koruma altında olan kentsel alan, tampon bölge, yönetim planı ve yerin ruhu tanımları yapılmış ve mimari miras öğeleri, kentsel peyzaj, kentsel silüetler ve anıtsal sit öğeleriyle birlikte arkeolojik miras kalıntıları da korunması gerekli somut öğeler olarak tanımlanmıştır. 'Müdahale Ölçütleri' başlığı altında tarihi çevrelerin korunması anlayışının sürdürülebilirliğinin sağlanması için gerekli bilimsel disiplin koşulları ve izlenilecek yöntemlerden bahsedilmiş arkeolojik alanların korunması hususunda Washington Tüzüğü'ne atıfta bulunularak *"Tarihi kent veya kentsel alanın geçmişi ile ilgili bilgiler arkeolojik araştırmalar ile geliştirilmeli ve arkeolojik bulgular uygun şekilde korunmalıdır."* (Washington Tüzüğü, Madde 11) denilmiştir. 'Öneriler ve Stratejiler' başlığı altında tarihi alanların erişilebilirliğinin öneminden bahisle ulaşımaya yönelik tavsiyeler yer almış, metro sistemleri gibi yer altı altyapı çalışmalarının arkeolojik yapıya ve çevresine zarar vermeyecek şekilde tasarlanması gerektiğinden söz edilmiştir. Aynı başlık altında koruma planı kriterleri de belirlenmiş, arkeolojik değerlerin plan kapsamında sosyal, mimari, ekonomik değerlerle bir bütün olarak düşünülerek projelendirilmesi ve yönetim planıyla birlikte yürütülmesi gerekliliği açıklanmıştır [61].

23-25 Şubat **2015**'te Umman'da **Uluslararası Arkeolojik Parklar ve Sitler Konferansı** (International Conference on Archaeological Parks and Sites) arkeolojik mirasın tanımlanması, yönetimi ve korunması adına yeni yaklaşımları araştırmak amacıyla ICOMOS tarafından düzenlenmiştir. Konferansa katılan arkeoloji uzmanları,

araştırmacılar ve yönetimden sorumlu uzmanlarca arkeolojik miras alanlarında ziyaretçi yönetimi, yerel halkın katılımı konularına ek olarak, turistler, halk ve özellikle gençlerin bu alanlara yorumları tartışılmıştır. Konferans sonucunda **Salalah Tavsiyesi** yayınlanmış, tavsiyede arkeolojik miras alanların 'Arkeolojik Park' olarak yorumlanmasının bu alanların korunması, tanıtımı ve sürdürülebilirliği için bir araç olduğunun altı çizilmiştir.

Salalah Tavsiyesi'nde öncelikle arkeolojik park teriminin uluslararası kuruluşların daha önce yayınladığı tüzük, anlaşma veya öneri metinlerinde yer almadığından bahisle, arkeolojik parklar ve sitler konulu ilk uluslararası konferansa katılan ICOMOS uzmanları ve akademik kuruluşlar tarafından verilen tavsiyeler yer almaktadır. Buna göre;

- Arkeolojik park terimi UNESCO ve ICOMOS'un resmi terminolojisine ve Dünya Mirası Faaliyet Kılavuzuna dâhil edilmelidir.
- Arkeolojik park yer altında ve yer üstünde yer alan taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının bütününden oluşmakta ve alan olarak en azından yer altında yer alan arkeolojik kalıntıların büyüklüğüne sahip olmalıdır.
- Arkeolojik kalıntılara zarar vermeden ziyaretçilerin alanı yorumlamalarını sağlayacak bir peyzaj düzenlemesi yapılmalı ve alana erişim kontrollü girişlerle sağlanmalıdır.

Salalah Tavsiyesinde ayrıca arkeolojik park tanımı yapılmış, buna göre; *"Arkeolojik park bilimsel araştırmalar ile halk arasındaki bağlantıyı sağlayan; yorumsal, eğitsel ve rekreasyonel potansiyele sahip miras kaynaklarının ve arazinin değeri ile ayırt edilen tanımlanabilir bir alan olarak adlandırılabilir."* denilmiştir.

Tavsiye kapsamında arkeolojik parklarda uygulanacak protokoller kazı, koruma, sit yönetimi, didaktik ve çevre düzenlemesi başlıkları altında incelenmiştir. Kazı başlığı altında, kazıların halkın erişimine açık olmasının önemli olduğu, bununla birlikte ziyaretçilerin kültürel miras kalıntılara zarar vermelerinin önlenmesi gerektiği, kazıların uluslararası standartlarda ve kalıntıların yerinde korunmasını sağlayacak şekilde yapılması ve ziyaretçiler tarafından anlaşılabilir olması, ayrıca mümkünse bilimsel dokümantasyonun alanda mevcut olmasından söz edilmiştir. Koruma başlığı altında, arkeolojik parklarda uygulanan koruma yöntemleri standartlara uygun bir

şekilde yürütülmeli ve sergilenen tüm kalıntıların bütünlüğüne saygılı olunmalı denilerek bilimsel olmayan yeniden inşa yapılmaması vurgulanmıştır. Ayrıca arkeolojik park alanlarında ziyaretçilerin eğitimi ve alanın doğru yorumlanması adına koruma çerçevesinde orijinal materyallere uygulanabilecek yöntemler tanımlanmıştır. Sit yönetimi başlığı altında, etkili bir alan yönetiminin çevreye saygılı olarak sürdürülmesi için paydaşların koordine bir şekilde çalışarak gerekli personel, ekipman, bütçe ve teknolojilerin sağlanmasından söz edilmiştir. Didaktik başlığı altında ziyaretçilere öğretici bir platform oluşturulması amacıyla görselleştirmenin öneminden bahsedilmiş bunun için alanda müze, araştırma merkezi gibi alanların oluşturulmasının faydalarından söz edilmiştir. Çevre düzenleme kısmında ise arkeolojik alanlarda görüş mekânlarının alanın temel unsuru olduğundan söz edilmiş alanda erişim yolları ile yönlendirmelerin yapılması ve izleme noktalarının bu rotalarda yer alması, düzenli aralıklarla dinlenme yerlerinin sağlanmasının alanın yorumlanması açısından yararlı olacağına dikkat çekilmiştir. Ayrıca arkeolojik parklarda yapılacak bitkilendirme çalışmalarının arkeolojik kalıntılara zarar vermemesi vurgulanmıştır [62].

Arkeolojik alanlarla ilgili yayınlanan son belge, 19. ICOMOS Genel Kurulu'na sunulmak üzere hazırlanan Kamuya Açık Arkeolojik Alanların Yönetimi Hakkında **Salalah Rehberi** (Salalah Guidelines for the Management of Public Archaeological Sites)'dir [63]. Bu rehberin amaçları şunlardır:

- Kamuya açık olan ya da olması muhtemel olan arkeolojik alanlar için sürdürülebilir bir yönetim çerçevesi ve sistemi oluşturmak ve bunun fizibilitesi için yapılması gereken çalışmaları belirlemek,
- Böyle bir fizibilite değerlendirmesine dayanarak, sürdürülebilir bir yönetim sisteminin geliştirilmesine rehberlik etmek.

Bu rehberin nihai hedefleri şu şekilde özetlenmiştir:

- Arkeolojik özellikleri, malzemeleri ve siteleri bilimsel bir şekilde incelenebilecek duruma gelinceye kadar koruma ve sürdürme,
- Kamuya açık olan arkeolojik alanların kültürel ve doğal kaynakları için güçlü, sürdürülebilir bir yönetim uygulaması modeli sağlamak,

- Kültürel çeşitliliğin değeri ve kültürler arası bağların herkesin yararına olabileceği hakkında kamu bilinci oluşturmak için halka açık arkeolojik alanlardan yararlanmak,
- Arkeolojik alanların gerekli ekolojik hizmetlerinin sağlanması için koruma tedbirleri almak; yerel halkın ekonomik yarar sağlaması için fırsat yaratılarak sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmasını sağlamak.

Rehberde arkeolojik alanların bilimsel olarak incelendiğinde insanlık tarihi hakkında maddi kanıtlar içerdiği, bu nedenle fiziksel kalıntıları riske atmadığı sürece arkeolojik sit alanlarının mümkün olduğu kadar geniş bir kitleye sunulmasının öneminden bahsedilmiştir. Kentsel faaliyetlerin baskısı altında olan arkeolojik sit alanlarında sürdürülebilir bir yönetim planı oluşturulması için uygulanması gerekenler; ‘Envanter ve Değerlendirme’, ‘Sınırların ve Yönetim Bölgelerinin Oluşturulması’, ‘ evresel Etki Değerlendirilmesi’, ‘ zleme Planı’, ‘Arkeolojik Araştırma Planı’, ‘Yorumlama Planı’, ‘Yönetim Olanakları’, ‘Personel Planı’, ‘Toplum Katılım Planı’, ‘Genel Yönetim Planı’ başlıkları altında toplanmış, yönetim uygulaması için yapılması gerekenler ise ‘ zleme’, ‘ effaflık’, ‘AĐ Oluşturma’ başlıkları altında incelenmiştir[63].

Tablo 2.1 Dünyada arkeolojik mirasın korunması çerçevesinde yaşanan tarihsel gelişmeler (Yurdabak, 2019)

•20. YÜZYILA KADAR YAŞANAN TARİHSEL GELİŞMELER		
• İLKÇAĞ	M.�.3200- M.S.375	•�ehri g�zelle�tirerek gelecek nesillere miras bırakmak. (Mezopotamya)
		•Yalnızca kutsal yapıların korunması. (Mısır)
		•Planlı �ehirler sebebiyle �ehir ölçeğinde bakım, onarım, korumaya önem verilmesi. (Yunan)
		•Yıkıp yeniden inşa etme düşüncesi. (Roma) •�nceki uygarlıkların malzemelerinin kullanılması sebebiyle çok katmanlı yapının algılanması. (Roma)
•ORTAÇAĞ	•5. - 13. Yüzyıl	•Yıkım yerine dönüşüm düşüncesi. (Bizans) •�nceki uygarlıklardan kalan yapılara yeni işlevler verilmesi. (Bizans)
•AYDINLANMA ÇAĞI	•18. Yüzyıl	•Klasik arkeolojinin ortaya �ıkı�ı (JohanJoachimWinckelmann). •Arkeolojinin bir bilim dalı olarak ortaya çıkması. •Kazıların hızlı yapılması sebebiyle verilerin yok olması.

Tablo 2.1 Dünyada arkeolojik mirasın korunması çerçevesinde yaşanan tarihsel gelişmeler (Yurdabak, 2019) (Devamı)

•YAKIN ÇAĞ	•19. YY	•Modern arkeoloji kavramının doğması. •Devletlerin kazıları desteklemesi. •Gelişen teknoloji ile birçok bilim dalının arkeolojiye destek sağlaması.
•20. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE KADAR YAŞANAN TARİHSEL GELİŞMELER		
•1930'lar		•Koruma kuramının ilk yazılı ve yasal belgeleri niteliği taşıyan ilkeler (Carta del Restauro).
•1940'lar		•II. Dünya Savaşı sonrası kentlerde yeniden gelişim. •Kurtarma arkeolojisi ile mümkün olan en fazla veriye ulaşma çabası. •UNESCO'nun kuruluşu ile kültürel mirasın evrensel öneminin anlaşılması.
•1950'ler		•Arkeolojik sitlerin korunması ve arkeolojik alanlarda uygulanması gerekli kararlar kapsamında uluslararası boyutta ilk düzenlemeler.
•1960'lar		•Bütünleşik koruma kavramının ortaya çıkması. •ICOMOS'un kuruluşu. •Dünya Miras Listesi kavramının ortaya çıkışı.
•1970'ler		•Arkeolojik alanların kent ve kentliyle bütünleştirilmesi. •Arkeoloji kavramının kent planlamanın bir parçası haline gelmesi.
•1980'ler		•Artan nüfus, ekonomik ve sosyal gelişmeler sonucu büyük ölçekli imar yatırımlarının artışı ile arkeolojik miras alanlarının tehdit altına girmesi. •Farklı disiplinlerin bütüncül olarak çalışması. •Kültür varlıkları için envanter oluşturulması.
•1990'lar		•Bütünleşik koruma politikalarının geliştirilmesi. •Gelişim ve koruma anlayışının uyumlu hale getirilmesi. •Kültürel miras alanları için kamusal bilincin oluşturulması. •Avrupa Kentsel Arkeoloji Projesi ile arkeolojinin gelişiminin görülmesi.
•2000'ler		•Disiplinlerarası çalışmaların artması. •Arkeolojik alanların halka tanıtımı ve sunumunun öneminin anlaşılması. •Miras alanlarında yönetim planı oluşturulması. •Katılımcı planlama anlayışının oluşumu. •Arkeolojik park kavramının gündeme gelmesi.

Tarihi değerlerin önemi nesillerdir üzerinde en hassas düşünülmesi gereken konulardan biri olmuş, ilkçağdan bu yana tarihi çevrelerin korunması günden güne gelişerek bugünkü çağdaş koruma kuramının temellerini oluşturmuştur. Bugün tarihi çevre bilincine sahip her bireyin kültürel mirasına sahip çıkması bu mirasın gelecek nesillere aktarılması açısından önem arz etmektedir. Unutulmamalıdır ki geçmişe saygı duyularak oluşturulan her gelecek daha sonraki dönemler için kendi değerini oluşturmaktadır. Arkeolojik mirasın korunması hususu ise 18. yüzyıldan bu yana tartışılmış ve bu kavram 1980'ler sonrasında Avrupa Konseyi, ICOMOS, UNESCO gibi kuruluşlarca benimsenerek arkeolojik mirasın korunarak gelecek nesillere aktarılması için çeşitli tüzük, sözleşme, anlaşma gibi belgeler ile desteklenmiştir.

Günümüzde hala geçerliliğini koruyan bu çalışmalar, koruma uygulamaları için birer kılavuz niteliğindedir. Ancak yaşayan bir organizma olan ve sürekli olarak değişen kentin paralelinde, kente ait kültürel mirasın bütün olarak korunabilmesi için söz konusu koruma politikalarının da sürekli olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Bu gelişimin gerçekleştirilmesinde, kültürel mirasın insanlığın ortak malı olmasından hareketle; üst ölçekte uluslararası boyutta tarihsel dokuların korunması ile ilgili yöntem ve metotlar benimsenmelidir [29].

2.5 Türkiye'de Arkeolojik Mirasın Korunması Çerçevesinde Yaşanan Tarihsel

Gelişmeler

Türk arkeolojisinin Osman Hamdi Bey ile başladığı kabul edilmektedir. Anadolu'da bulunan birçok tarihi alanı bir başka deyişle insanların bir zamanlar yaşam sürdürdüğü ören yerlerinde ilk sistematik arkeolojik kazı çalışmalarını yapmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile Türk arkeolojisi günümüze kadar olgunlaşarak restorasyonu, korumasıyla ve kazı çalışmalarıyla tam bir bütünlük halinde isleyen Kültür ve Turizm Bakanlığı ile üniversiteleriyle büyük bir teskilat halini almıştır. Türk arkeolojisi, Türkiye topraklarında meydana gelmiş onlarca uygarlığın incelenmesinde, dünya çapında mesafe kaydeder hale gelmiştir [64].

2.5.1 Osmanlı Devleti Dönemi'nde Arkeoloji

Taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları açısından zengin bir mirasa sahip olan Osmanlı topraklarının değeri batılı ülkelerin arkeologları tarafından yöneticilerden önce farkedilmiş ve bunun sonucunda pek çok eski eser ülke dışına çıkarılmıştır. Batılı olmayan ülkeler arasında arkeolojik araştırmalara tanık olan ilk ülke Osmanlı Devleti olmuştur. Yöneticilerin arkeolojik miras alanları ile ilgili duyarsız tutumlarına, batılı ülkelere tanıdıkları imtiyazlara ve toplumun çoğunun arkeolojik araştırmaları gereksiz gören bilinçsiz yaklaşımlarına rağmen Osman Hamdi Bey Osmanlı'da ilk müzenin kurulmasını sağlayarak arkeoloji konusunda sağlam bir temel oluşturmuştur. Müze ilerleyen dönemde batılılaşmanın simgesi haline gelerek dünyanın sayılı müzeleri arasına girmiştir [65].

Osmanlı İmparatorluğu zamanında kültür varlıklarının yurtdışına kaçırılmasını önlemek için ilki 1874 yılında çıkarılan daha sonra 1884 yılında Osman Hamdi Bey tarafından düzeltilen "Asar-ı Attika Nizamnamesi" Türk arkeolojisi açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu nizamname ile Türk arkeolojisi artık bir düzen çerçevesinde örgütlenme yoluna girerek, eski eserleri koruma altına almıştır [64]. Görülen lüzum üzerine, 1884 ve 1906 yıllarında yeni nizamnameler düzenlenmiş ve 1906 nizamnamesi Osmanlı İmparatorluğu'nun ardından, Türkiye Cumhuriyeti tarafından da benimsenerek, bazı küçük değişikliklerle 1973 yılına kadar uygulamada kalmıştır [66].

2.5.1.1 Osmanlı Devleti'nde İlk Müze

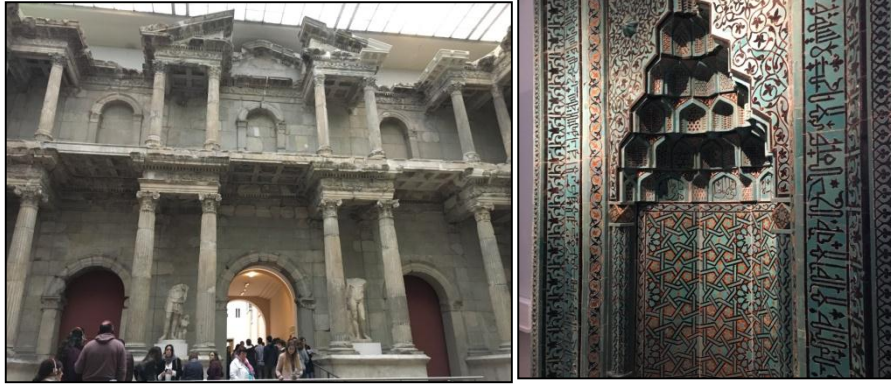
Müze kavramının geçmişi incelendiğinde, tarih çağlarından ilki olan ilk çağda filozoflar tarafından kendilerinden önceki çağlardan kalan ve geçmiş dönemleri temsil etmesi bakımından önemli olan eski sanat eserlerinin yorumlanarak bilginin gelişip yayılması adına kullanılan öğretim merkezleri olduğu söylenebilir. Ortaçağ döneminde ise henüz kamunun kullanımına açık müze kavramı oluşmadığı için resim, heykel gibi sanat eserleri ya sokaklarda ya da ibadethanelerde sergilenmiş, nadir olan eski eserler ise korunabilmeleri adına hazine dairelerinde saklanmıştır [67]. Müzelerin kamuya açık hale gelmesi 18. yüzyılın sonlarına doğru başlamış ve genellikle bitki ve hayvan çeşitleri sergilenmiştir. 1683 yılında Oxford'da kamuya açık ilk müze açılmış bunu 1759 yılında

açılan British Museum, 1793 yılında açılan Louvre Müzesi ve yapımına 1797 yılında başlanıp 1830 yılında hayata geçen Berlin Müzesi gibi önemli müzeler takip etmiştir.

Başaran [68] de müzeyi *“kültürel değeri olan buluntulardan oluşmuş bir bütünü çeşitli vasıtalarla korumak, incelemek, değerlendirmek ve özellikle halkın estetik zevkinin yükselmesi ve eğitimi içinteşir etmek amacıyla, kamu çıkarları için idare edilen kuruluşlar”* olarak tanımlarken; Alpözen [69] da, *“dünya mirasının korunduğu mekânlar”* olarak tanımlamaktadır.

Osmanlı Devleti’nde müzecilik anlayışı Avrupa ve dünyaya paralel bir şekilde ilerleyerek 19. yüzyılın ortalarında gelişmeye başlasa da eski eserlere duyulan ilgi Osmanlı’nın erken dönemlerine dayanmaktadır. Geçmiş dönemlerden kalma yazılı belgelere ve kitaplara duyulan saygı sebebiyle bu tarz eserler itinayla saklanmış, bunların yanı sıra Bizans ve daha önceki dönemlerden kalan han, hamam, köprü, dini yapılar, çeşmeler ve köprüler gibi kamu yararına olan yapıların korunması da vakıfların sorumluluğunda olmuştur [70]. Sanat eserlerine karşı ilk defa Fatih Sultan Mehmet ilgi duymuş ve Bizans Devleti’nden kalan sütun başlıkları, lahitler ve çeşitli mimari parçaları Topkapı Sarayı’nın avlusunda toplatmıştır [71]. Avrupa’da Sanayi Devrimi sonrası dönemde yaşanan modernleşme süreci 1840’lardan itibaren Osmanlı Devleti’ni de etkilemiş, 20. yüzyıl öncesi Tanzimat Dönemi’yle birlikte koruma anlayışı gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde müze anlayışıyla şekillenen koruma düşüncesi öncelikle taşınır kültür varlıklarını korumayla başlamış daha sonra bunu anıtsal yapıların korunması takip etmiş fakat o dönemde kentsel dokunun korunması düşüncesi oluşmamıştır [72].

Anadolu tarih öncesi çağlardan itibaren, insanlık tarihine ışık tutan pek çok gelişmenin yaşandığı toprak parçası olarak birçok uygarlığa ev sahipliği yapması ve bu uygarlıklara ait çok çeşitli kültürel kalıntılar ile bıraktıkları izlerin kronolojik olarak algılanabildiği bir coğrafya olması sebebiyle, arkeolojik olarak daima büyük bir zenginliğe sahip olmuş bu yüzden her zaman Avrupa’nın ilgisini çekmiştir. Avrupa’nın çeşitli ülkelerinden bilim insanları Anadolu’nun farklı yerlerinde kazı ve araştırmalar yürütmüş bunların sonucunda ise Osmanlı’da eski eser anlayışının henüz gelişmiş olmamasını fırsat bilerek Avrupa’ya pek çok taşınır ve taşınmaz kültür varlığı götürmüş ve kendi müzelerinde sergilemişlerdir (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 Berlin Pergamon Müzesi’nde sergilenen Anadolu eserleri (Milet kapısı / Konya Beyhekim Camii mozaiği)

1845 yılında Sultan Abdülmecid Yalova’da üzerinde Kral Konstantin adının yazılı olduğu taşları toplatıp İstanbul’a gönderilmelerini emretmiş, dönemin Tophane Nazırı Ahmet Fethi Paşa da, bu taşları silah deposu olarak kullanılan Aya İrini Kilisesi’nde muhafaza etmiştir. Bunların yanında daha başka eski eserleri de aynı yerde toplamıştır [73]. Su’ya göre [74] te *“Burası bugünkü anlamda bir müze olmaktan ziyade, eski ve kıymetli silahların, imparatorluğun türlü semtlerinden getirtilen antik devir eşyasının toplandığı ve muhafaza edildiği bir yerdi, yani bir müze deposu idi. Halkın ziyaretine açık değildi. Meraklılar tarafından, izin alınmak suretiyle gezilebilirdi.”* Her ne kadar modern anlamda müzecilik anlayışı henüz doğmamış olsa da Tanzimat ve Islahat Fermanlarından sonraki modernleşme süreci ile birlikte Osmanlı Devleti’nde eski eserlerin değerleri anlaşılacak korunmaları gerektiğinin farkına varılmış nitekim eski eserlerin tahrip edilmesini veya yurt dışına çıkarılmasını önlemek amacıyla 1858 yılındaki kanunda verilecek cezalardan bahsedilmiştir.

Ali Paşa’nın sadrazamlığı esnasında devletin yetkisiyle yapılan kazılardan oluşan eserlerin halka açık bir şekilde sergilenmesi fikrinin ortaya çıkmasıyla, Müze-i Hümayun teşkilatı oluşturularak, Aya İrini Kilisesi’nde bulunan eski eserlerle Müzehane-i Osmani adıyla bir müze kurulmuştur. Eserlerin sayısının artması ve fiziki koşulların eserler için uygun olmaması sebepleriyle daha büyük bir yere ihtiyaç duyulmuş ve eserlerin Topkapı Sarayı yapılarından biri olan Çinili Köşke taşınması gündeme getirilmiştir. Nihayetinde eserlerin Çinili Köşk’e taşınması 1876 yılına kadar sürmüş ve 1880 yılında Çinili Köşk müze olarak halka açılmıştır [75].

2.5.1.2 Asar-ı Antika Nizamnameleri

19. yüzyıl öncesi Osmanlı Devletinde oturmuş bir eski eser koruma kavramı bulunmamakta, ortaya çıkan eserler de halkın bilinçsizliği, yabancıların kaçak kazılar yaparak eski eserleri kendi ülkelerine izinsiz götürmeleri ya da padişahların eski eserleri devlet ilişkilerini güçlendirme amacıyla yabancılara hediye etmeleri gibi yanlış uygulamalarla tahrip edilmiş veya yok olmuşlardır. O dönemde din odaklı düşünce yapısı sayesinde yalnız ibadethanelerin korunması düşüncesi halk tarafından benimsenmiş, kutsal sayılan yapılar hariç taşınır eski eser koruma kavramının gelişmesi ise müze kavramının oluşmasıyla başlamıştır. Taşınır eski eserler için alınan ilk önlem 1858 yılında çıkarılan Ceza Kanunu olmuştur. Ceza Kanununun 113. Maddesinde eski eserlerin zarara uğramasına sebep olanlara para ve hapis cezası verilmesi hükmü yer almıştır [76].

Kazılar sonucu ortaya çıkan eski eserlerin üzerinde oluşan olumsuz koşullara yönelik oluşturulan ilk kurallar 1869 yılında hazırlanan 7 maddelik nizamnamede toplanmıştır. Bu nizamname ile yabancılara Osmanlı topraklarında kazı yapmaları için Maarif Nezaretî'nden izin alma zorunluluğu getirilerek eserleri yurtdışına götürmeleri yasaklanmıştır. Buna ek olarak eski eserlerin yurtiçinde satışı serbest bırakılmış ve devletin satışlarda önalım hakkı olduğu belirtilmiştir. Eski eserler kimin mülkünde bulunuyorsa o kişiye ait sayılmıştır. Bu nizamname koşulları yalnız yer altı kazıları sonucu bulunan eski eserleri kapsayıp taşınmaz eski eserler için yaptırım sağlamamış ve koruma açısından yetersiz kalmıştır [77].

Karaduman'a göre [78] de *"Yabancıların kazıları ve bulunan eserlerin kolayca yurt dışına çıkarılmalarıyla ilgili olaylar eski eserlerle ilgili yasal bir düzenlemenin gerekliliğini açıkça ortaya koymuştur. Böylece 1869'da gündeme gelen düzenlemeden daha geniş kapsamlı bir "Asari Atika Nizamnamesi" 1874'te hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştur."* 36 maddeden oluşan nizamnamenin maddelerinden önemli olanları şu şekildedir:

- 1.md.- Eskiden kalan her türlü yapılmış eşya eski eserden sayılır.

- 3.md.- Kazıda bulunacak şeylerin 1/3'ü kazıyı yapanın, 1/3'ü devletin, 1/3'ü mülk sahibinindir. Keşfedilmeyen her tür eski eser nerede olursa olsun devletindir. Kendi mülkünde eski eser bulan 2/3'ne sahiptir.
- 4.md.- Kazı izni için, doğrudan veya yerel yetkililer aracılığıyla Maarif Nezareti'ne başvurulur.
- 7.md.- Resmi ruhsat olmadıkça ve arazi sahibi izin vermedikçe kazı yapılamaz.
- 8.md.- Kazı izni alabilmek için önemli şekil şartları gerekli kılınmış ve belirli harçları ödemek zorunlu tutulmuştur.
- 9.md.- Ruhsat alanların kazı işlemlerini nizama uygun yaptıkları İstanbul'da Zaptiye Nezareti ve vilayetlerde yerel hükümet yetkililerince denetlenir.
- 11. md.- Eski eser veya define arama ruhsatı en fazla iki yıl için geçerlidir.
- 23.md.- Sahipsiz arazilerde devlet kazı yapmak isterse, başkalarına ruhsat verilemez.
- 24.md.- Devlet kişiler elindeki yerlerde de kazı yapabilir, ancak meydana gelebilecek hasarın tazmin ettirilmesi gerektir.
- 34.md.- Gümrükten kaçırılırken yakalanan eserlerin tamamı müsadere olunur [79].

Türkoğlu'na göre [80] de *“Bazı eksik ve sakıncalarına rağmen hiç yoktan iyi sayılan bu nizamname ile arkeolojik kazılarla ilgili konular, belirli esaslara bağlanıyor, buna karşın yabancılara, buldukları eserleri ülkelerine götürmeleri için zorluk çıkaracağına kolaylık sağlıyordu. Nizamnameye göre, kazılarda çıkan eserlerin 1/3'ünün kazıyı yapana, 1/3'ünün arazi sahibine verilmesi gerekiyordu. Onlar paylarını arttırabilmek ve daha rahat çalışabilmek için 1867 tarihinde çıkartılan, yabancılara mülk edinme hakkı verilen yasanın sağladığı kolaylıkla, kazı yaptıkları araziye satın alıyorlardı.”* Buna örnek olarak Alman Humann'ın Bergama kazıları sırasında arazi ile birlikte Osmanlı Devleti'ne ait olan üçte birlik kısmı satın alarak arasında Zeus altarının da bulunduğu pek çok eseri Berlin Tarihi Eseler Müzesi'ne götürmesi gösterilebilir. Bu durumdan duyulan hoşnutsuzluk dönemin gazetelerinde belirtilmiş, yurtdışındaki müzelerin Osmanlı eserleriyle zenginleşmesi eleştirilmiştir.

Shaw’a göre [66] da “1874 nizamnamesinin yaptırım gücünden yoksun oluşu ve içerdği pek çok boşluk nedeniyle tarihi eserlerin yabancı ülkelere götürülmesi hem müze yönetiminde hem de kamuoyunda giderek daha fazla rahatsızlık yaratır. 1880’lerin başında bazı arkeolojik etkinlikler konusunda yaşanan çekişmeler, mevcut hukuki uygulamalar konusundaki hoşnutsuzluğun giderek artmakta olduğunu göstermektedir.”

Mevcut nizamnamenin eksikliklerinin giderilmesi ve eski eserlerin Osmanlı Devleti dışına çıkarılmasını yasaklayan, otuz yedi maddeden oluşan yeni nizamname 1884 yılında yürürlüğe girmiştir. Osman Hamdi Bey’in çabalarıyla yürürlüğe giren bu nizamname ile usulsüz kazıların önlenmesi amacıyla kazı çalışmaları ruhsata bağlanmış, eski yapılar üzerinde her türlü değişiklik yasaklanmış, tarihi eserlerin ülke dışına çıkarılmasına engel olabilmek için Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan her türlü tarihi eserin kayıtsız şartsız Osmanlı Devleti’ne ait olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca kazı yapılan arazilerde şayet arazi sahibi razı olmazsa arazi kamulaştırılır [81].

Osman Hamdi’nin çabalarına rağmen Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu siyasi ortam sebebiyle padişahlar Avrupa devletleriyle ilişkilerin korunması adına eski eser koruma konusunda gereken hassasiyeti göstermemiş aksine çıkarılan eserler diğer devletlere hediye edilmiştir [79].

1906 yılından 1973 yılına kadar ufak değişikliklerle yürürlükte kalan yeni nizamname ile o tarihe kadar geçerli olan nizamnamelerde açıkça belirtilmemiş olan denetim sorunlarına çözüm aranmıştır. Bu nizamname ile bir yönetim şeması da oluşturularak merkezi komisyonun müze müdürü, müdür yardımcısı ve müze bekçilerinden oluşacağı kararlaştırılmıştır. Maarif Nezareti’nde belirlenen yöneticilerin yerel müzelerden sorumlu olarak kendi bölgelerinde yapılan kazılarla ilgili komisyona bilgi vermeleriyle beraber müzelere tarihi eserlerin sergilenmesi harici korunması işlevi de kazandırılmıştır [66].

2.5.2 Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Arkeoloji

Osmanlı Devleti döneminde kültürel miras varlıklarıyla ilgili ulusal koruma politikaları geliştirilmiş, daha sonraki yıllarda Cumhuriyet’in ilanı sonrası yeni kurulan Türkiye

Cumhuriyeti tarafından uygulanarak arkeolojik varlıklarla ilgili ilk yasal düzenlemeler oluşturulmuştur. Türkiye'deki arkeolojik gelişmeler ile ilgili yapılan literatür araştırması sonucu Türkiye'nin koruma kavramıyla ilgili sergilediği tutum ve politikalarının evrimine dair dönemler aşağıda belirtilmiştir. Arkeolojik varlıklarla yakından ilgili kültürel mirasa ilişkin mevzuat ve kurumların oluşturulmasında önemli dönüm noktaları beş dönemde değerlendirilmektedir:

1. Cumhuriyet Dönemi'nin erken yılları: 1923-1950 yılları arası,
2. Kurumsal ve yasal yapıda ilk değişiklikler: 1951-1972 yılları arası,
3. Alan ölçeğinin korunmasına giriş: 1973-1983 yılları arası,
4. Ademi merkezîyet süreci: 1984-2003 yılları arası,
5. Son değişiklikler: 2004-bugüne kadarki dönem.

Birinci dönem, Osmanlı'nın son döneminde oluşturulmaya başlanan koruma politikaları ve mevzuatının yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne zemin oluşturduğu ve Mustafa Kemal Atatürk'ün de çabalarıyla Türkiye'de arkeolojik varlıkların korunmasıyla ilgili ilk adımların ve kurumların oluşturulmaya başlandığı dönemdir. İkinci dönem, korumayla ilgili düşüncenin ağırlıklı olarak anıt eser, bir başka deyişle tek yapı ölçeğiyle sınırlı kaldığı dönemdir. Ayrıca bu dönemde uluslararası anlaşmalar ve bu anlaşmalarda geçen koruma alanlarıyla ilgili tanımlar kabul edilmiştir. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun oluşturulması da dönemin önemli gelişmelerinden biridir. Üçüncü dönemin en önemli özelliği koruma düşüncesinin tek yapı ölçeğinden çıkıp alan ölçeğine doğru gelişmesidir. Bu düşünceyle bütüncül yaklaşımın temelleri atılmış ve bu doğrultuda ilk yasal düzenlemeler yapılarak koruma ve planlama arasındaki ilişki resmi olarak ilk defa tanımlanmıştır. Dördüncü dönemde, koruma mevzuatındaki gelişmeler ile artan kültür varlıklarının tek bir merkezden idare edilmesinin zorlaşmasıyla birlikte korumayla ilgili yasal uygulamalarda yerelleşme süreci başlamıştır. Günümüzde uygulanan koruma mevzuatının temelini oluşturan 2863 sayılı kanun 1983 yılında yürürlüğe girmiştir. Beşinci dönem, 2003 yılından sonra mevzuatta yapılan değişikliklerden günümüze kadarki süreci kapsar [82].

2.5.2.1 1923-1950 Yılları Arası Türkiye’de Yaşanan Arkeolojik Gelişmeler

Cumhuriyet’in kurulmasından önce Anadolu toprakları, Avrupalıların yaptıkları araştırmalar, amatör arkeologların kazıları, gezginler ve maceraperest tarihi eser meraklılarının girişimleriyle sınırlı olan, yüzeysel ve hatta zaman zaman tahrip edici türden eskiçağ tarihi ve arkeoloji çalışmalarına sahne olmuştur [83].

1923 yılında kurulan laik Türk Cumhuriyeti’nin amacı “medeni bir toplumdan ulus devlet oluşturma” ilkesine dayanan bir kültürel politika benimsenerek tüm Osmanlı kurumlarını yeni cumhuriyetin laik kurumlarına dönüştürmek olmuştur. 1924 ile 1929 arasındaki yasal değişikliklerle uygulanan bu stratejik faaliyetler, Osmanlı mirasını yeni, seküler, bağımsız ve bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirme arzusuyla güçlü bir şekilde ilişkilidir [82].

Türkiye’de 1920’lerin arkeolojisi, arkeolojide daha önce hiç bir eğitim bilgisi olmayan Türk aydınları arasında yer alan Halil Edhem Eldem (1861-1938), Aziz Ogan (1888-1956) ve Hamit Zübeyr Koşay (1897-1984) tarafından temsil edilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sağlanan burs ile hükümet, genç Türk öğrencilerini, özellikle arkeoloji disiplininde, eğitimlerini tamamlamaları için yurtdışına göndermeye başlamış, 1926’da Avrupa’ya gönderilen bu alimler 1930’ların başlarında Türkiye’ye geri dönmüşlerdir [84].

1930 yılında, Türklerin tarihi ve uygarlıklarını bilimsel yollarla incelemek amacıyla üyeleri arasında Afet İnan, Yusuf Akçura, Halil Ethem Eldem, İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Hamid Zübeyr Koşay’ın da bulunduğu Türk Tarih Heyeti kurulmuştur. Türklerin dünya tarihindeki yerinin ve öneminin anlaşılması adına Mustafa Kemal’in bu Türk bilim adamlarından istediği şey, Anadolu’nun en eski nüfusunu ve en eski Anadolu uygarlığının nasıl ve kim tarafından kurulduğunu keşfetmeleri olmuştur. Komite, 1931’de, daha sonra günümüz Türk Tarih Kurumu’na dönüştürülecek olan Türk Tarih Tetkik Cemiyeti olmuş ve arkeolojik çalışmaların tek bir merkezden yürütülmesi amacıyla yeni başkentte bulunan bu yeni enstitü arkeolojik çalışmaların merkezi olmuştur [85]. Dernek, özellikle 1935’ten sonra Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün himayesinde arkeolojik alanların dokümantasyonu ile ilgili araştırmalar yürütmüştür. Ayrıca bu alanlar için koruma ilkelerinin belirlenmesine öncülük etmiştir.

Atatürk arkeolojiyi Türk Tarih Kurumu'nun tarih araştırmalarından hiçbir zaman ayırmamış, beraber yürümesinin sağlanması için daima telkinde bulunmuştur. Bunun daha kuvvetli bir esasa bağlanması için Atatürk, Türk Tarih Kurumu'nun tüzüğüne, "Türk tarihini aydınlatmaya yarayacak vesaik ve malzemeyi elde etmek için icab eden yerlere taharri, hafr ve keşif heyetleri göndermek" hükmünü yani dördüncü maddenin "C" fıkrasını ilave ettirmiştir. Bununla Türk Tarih Kurumu'na tarih araştırmaları yanında, kazı yapma görevi de bizzat Atatürk tarafından verilmiştir [86]. Atatürk Türk Tarih Kurumu'nun çalışmalarını hızlandırmak için tarihçiler yanında devletin, aydınların, halkın yardımcı olabileceğini düşünmüş, buna göre bir program hazırlatmıştır. Bu program özet olarak şöyle idi:

- Bütün tarihi belgelerin ve eserlerin bulunarak korunması,
- Açıkta bulunan kültür eserlerinin devlet tarafından korunmaya alınması,
- Halkın bunlara sahip çıkması için çeşitli kurumlar tarafından popülyer yayınlar ve propagandalar yapılması,
- Memleket içindeki ve dışındaki müze ve kütüphanelerde bulunan eserlerin kopyalarının yaptırılması,
- Belirli şehirlerde, belirli çağ ve kültürlerle ait müzelerin açılması,
- Yabancı bilim adamları ve kurumlarla işbirliği yapılması,
- Arkeolojik ve antropolojik araştırmalar ve kazılar yapmak için memleketiçinde ve dışındaki mühim buluntu yerlerine uzmanlar gönderilmesi,
- İmkanlara göre küçük çapta kazılara başlanması,
- Bütün bunların yapılabilmesi için hükümet otoritelerinin yardımcı olması [87].

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nün temelini oluşturan Türk Arkeoloji Enstitüsü 1934 yılında İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olarak açılmış ve Türkiye'de akademik anlamda kurulan ilk arkeolojik kurum olmuştur [20].

Darülfunun'un kapatılarak İstanbul Üniversitesi'ne dönüşmesi sonrası 240 profesörünün 157'si görevlerinden alınmış, aynı yıl bazı Yahudi ya da yarı Yahudi arkeologlar Almanya'daki hızla yükselen Nazi Rejimi tarafından kendi bölümlerinden

atılmışlardır. Atatürk bu ünlü Alman alimlerinden bazılarını Türkiye'ye davet etmiş ve İstanbul'daki Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden birkaç uzman ile birlikte üniversite düzeyinde arkeoloji eğitimi profesörü olarak işe almıştır. Bu uzmanlar Atatürk sayesinde Türk üniversitelerinde arkeoloji bölümlerinde yıllarca öğretmenlik yapma fırsatı bulmuşlardır [88].

Mustafa Kemal'in girişimleri kısa sürede sonuçlar vermeye başlamış ve ilk Türk arkeologları yetişerek, ilk Türk kazılarını başlatmışlardır. 1932-1938 yılları arasında Ahlatlıbel, Gavurkale ve Alacahöyük kazıları başlamış, Atatürk bu kazılarla yakından ilgilenmiştir. Türk Tarih Kurumu'nun başlattığı bu kazıların sürekliliğini sağlamak ve ekonomik sıkıntılar yaşamasını engellemek isteyen M. Kemal kendi kurduğu vakfından Türk Tarih Kurumu'na bütçe ayırmıştır. M. Kemal Anadolu tarihinin aydınlatılması konusuna özellikle önem vermiştir. Bu yüzden arkeoloji bilimi Cumhuriyet Dönemi'nde açılan üniversitelerimizde en çok gelişen bilim dallarından birisi olmuştur [89].

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'yle başlayan koruma düşüncesi başlarda sadece anıt eserleri korumaya yönelikken daha sonra anıtsal yapıları da kapsamaya başlamış fakat kentsel ölçekli koruma düşüncesine geçilmemiştir. Avrupa'da yaygınlaşan modern kent planlama çalışmaları Osmanlı kentlerine yansımamış, o dönemde yolların genişletilmesi, yangınların önlenmesi ve yeni mahalli idarelerin kurulmasından ibaret olan planlama kavramı Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında da hakim olmuştur. 1910'larda Paris'te uygulanan Haussmann'ın "Güzel Kent" yaklaşımı Türkiye'de de etkilerini göstermiş; anıtların çevrelerinin açılarak ortaya çıkması düşüncesini benimseyen görüş sebebiyle Türkiye'de ikincil anıt eserler büyük ölçüde zarar görerek geleneksel kent dokusu bozulmuştur [72].

Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte planlamada modernleşme hareketi başlamış ve koruma konusunda da çağdaş ilkeler benimsenmiştir. Başkent İstanbul'dan Ankara'ya alınmasıyla birlikte modern planlama ilk olarak Ankara'da uygulanmaya başlanmış ve 1930 ile 1950 arası dönemde Ankara'da uygulanan planlama yapısı diğer kentlerin gelişimi üzerinde etkili olmuştur [72].

Osmanlı'dan kalan mevzuatın değiştirilmesine yönelik ilk uygulamalar 1930 ile 1935 yılları arasında çıkan yasalar ile sağlanmış ve Türkiye Cumhuriyet Dönemi'nde kurumsal

düzenlemede yeniliğe gidilerek 1580 sayılı “Belediye Kanunu”, 1593 sayılı “Umumi Hıfzısıhha Kanunu” ve 2033 sayılı “Belediye Bankası Kuruluş Kanunu” ile planlamada yeni bir dönem başlamıştır. Her belediyeye plan yapma zorunluluğu getiren 1580 sayılı Belediye Kanunu ve diğer kanunlar ile geliştirilmekte olan modern kent planının uygulandığı Ankara’dan yola çıkılarak Anadolu’da yer alan diğer önemli kentlerin gelişmesinde çağdaşlaşmaya gidilmiştir. Bu amaçla, kentlerin tarihi çekirdeği üzerinde açılan ana arter ve bu arterin sonuçlandığı Cumhuriyet Meydanları, Hükümet Konağı ve resmi kurum binaları ile tarihi eserlerin bulunduğu bölgelerin etraflarının açılarak, herkese gösterilerek korunması düşüncesi ile 1/500 ölçekli uygulama planları yapılmıştır [90].

1931’de, Bakanlar Kurulu kararıyla koruma faaliyetlerinin merkezi otoriteden yürütüleceği Anıtları Koruma Komisyonu kurulmuş; buna göre komisyon, koruma ve bakım faaliyetleri için organizasyonel ve finansal kaynaklarla ilgili öneriler geliştirmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi’nde eski eserlerin imar planları ile korunması gereği yönündeki ilk mevzuat, 10 Haziran 1933 tarihinde kabul edilen 2290 sayılı “Belediye Yapı ve Yollar Kanunu”dur. Belediyelere elli yıllık planları yaptırma görevini veren bu yasada, eski eserlerin yoğun olduğu alanlarda özel bir planlama metodu oluşturulması, ayrıca anıtsal nitelikli eski eserlerin her yönünde 10 metre açıklık (yapı yaklaşma sınırı) bırakılması öngörülmüştür. Anıtların çevreleriyle birlikte korunmasını savunan bu yasa ile tarihsel ve doğal değerlere zarar verilmeden koruma anlayışı oluşmaya başlamıştır [91].

1930 yıllarından sonra eski eser anlayışı içine taşınmazların da girmesiyle koruma anlayışı genişlemiştir. Ülke genelinde 3500 eser uzmanlar tarafından saptanmıştır [92]. Bu dönemde Eski Eserleri Koruma Encümeni’ne dönüşen Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni’yle birlikte Vakıflar, Maarif Vekaleti gibi kurumlar kültürel mirasın korunmasından sorumluyken, anıtların bakım ve onarımı için genel bütçeden ayrılan ödenek payı en fazla % 0.5’tir [93].

Yapılan kurumsal düzenlemeler ile 1945 yılında 4759 sayılı yasayla “İller Bankası” kurulmuştur. Amacı belediyelere planlama ve altyapı projelendirme konusunda teknik hizmet üretmek ve bunların finansmanı konusunda yardım etmek olan bu kuruluş [92],

o dönemde yeterli bir kurum olmasına rağmen zaman içinde, kentlerdeki büyük dönüşüme cevap veremez hale gelecektir. 1948 yılında çıkartılan 5237 sayılı “Belediye Gelirleri Kanunu” ile belediyelerin gelirlerinin arttırılmaya çalışılması hedeflenmiş ancak, kentlerdeki büyük dönüşüm karşısında belediye gelirleri de yeterli olamazken tarihi çekirdeğe sahip kentlerdeki hizmet ve planlama çalışmaları dönüşümü karşılamaktan uzak kalmıştır [72].

Bu yasalarla oluşturulan sistem, Cumhuriyetin kent yönetimi ve kent planlaması konusundaki yaklaşımını 1980’li yıllara ve hatta daha sonrasına kadar belirleyerek; belli büyüklükteki kentlere plan zorunluluğu getirmiştir. Bu planlar merkezi kurumlar eliyle yapılan ya da yaptırılan planlar olmuş ve Osmanlı’nın son döneminde başladığı görülen planlama faaliyetleri bu dönemde yaygınlaşmıştır [92].

2.5.2.2 1951-1972 Yılları Arası Türkiye’de Yaşanan Arkeolojik Gelişmeler

1950 yılında çok partili yaşama geçişte Menderes Hükümeti programında kültüre ilişkin herhangi bir ifade yer almazken, ulaştırma ve bayındırlığa önem verilmiş ve altyapı uygulamaları (karayolları, enerji nakil hatları, barajlar, köprü, hava meydanı gibi) arkeolojik ve tarihi yerleşimlerin tahribatına yol açmıştır [93].

1950’li yıllarda 2. Dünya Savaşı’nın kentler üzerindeki tahribatı sonucu kentsel arkeoloji kavramının ortaya çıkmasıyla uluslararası bağlamda çeşitli örgütlenmeler oluşmuş, Türkiye ise bu gelişmeleri geriden takip ederek arkeolojik alanlardaki tahribata engel olamamıştır. 02.07.1951 tarih ve 5805 sayılı yasa ile, dünyada gelişmekte olan uluslararası çalışmaların ülkemizde benimsenmesi doğrultusunda; tarihi anıtların ve taşınmaz eski eserlerin yıkılmasını önlemek için bakım, onarım, restorasyon konularında uygulanacak ilkeleri belirlemek ve tarihi eserlerin korunmalarını sağlamak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olan “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK)” kurulmuştur. Tarih, arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık ve estetik şehircilik konularında uzmanların yer aldığı multidisipliner bir yapıya sahip olan kurul 1983 yılına kadar kültürel ve arkeolojik mirasın korunması konusunda önemli kararlar almıştır.

1951 yılında, kültürel mirasın korunması, tanımlanması ve kaydedilmesinden sorumlu merkezi devlet otoritesi olarak GEEAYK'ın kurulması, Türkiye'deki modern koruma faaliyetlerinin başlangıç noktası olarak alınabilir. GEEAYK, 1950'lerde ve 1960'larda kültürel mirasın korunması hakkında önemli kararlar almış ancak, sınırlı finansal kaynaklar ve teknik personel nedeniyle yalnızca önemli anıtlar ve tarihi binalar tespit edilip kaydedilebilmiştir. Koruma faaliyetleri belirli bir mevzuatın olmamasından dolayı, dönemin planlama mevzuatı kapsamında bina ölçeğindeki eserlerle sınırlı kalmıştır [94].

Bu dönemde yaşanan bir diğer önemli gelişme 1956 yılında 6875 Sayılı İmar Kanunu'nun çıkarılması olmuştur. Eski eserlerin imar planlarında korunması düşüncesinin tartışmasız kabul edildiği yıllarda yürürlüğe giren 6875 sayılı "İmar Kanunu", umulanın tersine eski eser ve tarihi çevre koruma konusuna uygulama yönünden bir açıklık getirmemiştir; ancak 25. maddesi ile yeni yapıların komşu sınırlarına, yol ve su kenarlarına kara ve demiryollarına ve "eski eserlere" yaklaşma uzaklıklarının özel nizamnamelerle belirlenmesini öngörmüştür [72].

Türkiye 1957'de, Avrupa'nın ortak kültürel mirasına ulusal katkısının gelişmesini teşvik etmek ve korumak için uygun önlemleri almaya karar verdiği Avrupa Kültür Sözleşmesini onaylamıştır. Bu yıllarda Türkiye, 1961'de yeni anayasasında tarihi ve kültürel değerleri koruma konusuna yer vermiştir [95].

1960'lı yıllar dünyada koruma anlayışının önemli değişimlere uğradığı yıllara denk düşerken, Türkiye'de ise 1960'lı yıllar ülke yönetiminde de yeni bir dönemin başladığı yıllardır ve bu dönemin koruma konusunda en önemli olayı 1961 Anayasası'dır. Anayasanın 50. maddesine göre devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtları korumakla yükümlüdür [72].

1960'lı yılların sonundan itibaren kentsel ölçekte koruma sorunu, ilgili yasalarda yer almaya başlamış ve bu yasalarda 1964 yılında yayınlanan Venedik Tüzüğü'nün Türkiye'deki ilk etkilerine de rastlanılmış bulunmaktadır. Uygulamalarda ise, mevcut plan uygulamalarına devam edilirken, anıtsal yapıların tespit ve tescil işlemleri ancak 1970'lerden sonra olmuştur. Tarihi anıtların tek başlarına değil de çevreleri ile beraber

düşünülmesi ve “sit” anlayışının yerleşmesi ilkesinin doğması aşamasına gelinmiştir [96].

11.07.1972 tarihinde, 6785 sayılı yasaya ek olarak, 1605 sayılı İmar Yasası yürürlüğe girmiştir. Yasanın 6. maddesi ile tek yapı ölçeğinde korumanın yanı sıra, korunacak yapıların çevresinde yer alan çeşme, eski sokak, meydancık vb. elemanların da korunmaları gerektiği belirtilerek, ülkemizde bütüncül koruma anlayışının oluşumunda önemli bir adım atılmıştır [90].

1960'larda Türk arkeolojisinde yeni boyutlar ortaya çıkmış, neolitik kültürler, Hacılar ve Çatalyük'teki İngiliz kazıları ile ortaya çıkarılmıştır. Sualtı arkeolojisi gelişmiş ve bu konuda bir müze Bodrum'da açılmıştır. 1964 yılında bazı arkeolojik araştırma alanlarında, şehir planlarına ilgi gösterilmiştir.

1970'lerde Türkiye'de arkeolojik sitlerin tescili başlamış, bu yıllarda aynı zamanda hızlı kentleşme nedeniyle dünyadaki kurtarma arkeolojisi kavramının da farkına varılmıştır.

Bu dönemde Türkiye, uluslararası sempozyumlara katılmış ve sonucunda katıldığı sözleşmelerin kararlarını aşağıdaki prensipler olarak kabul etmiştir:

- Kültürel varlıkların sistematik envanterini oluşturmak,
- İnsanları kültürel varlıkların önemi hakkında bilgilendirmek ve bilinçlendirmek,
- Kültürel varlıkların çevreleri ile korunmasını sağlamak,
- Sit kavramı ile değer verilen kentsel bölgelerin korunmasını sağlamak,
- Korumayla ilgili evrensel ilkeleri ve yaklaşımları benimsemek [97].

2.5.2.3 1973-1983 Yılları Arası Türkiye’de Yaşanan Arkeolojik Gelişmeler

1970'lerde yaşanan önemli gelişmeler esas olarak kurumlarda meydana gelmiş, 1979 yılında, Türkiye'de “Yıllık Arkeolojik Sempozyum” başlıklı uluslararası konferanslar başladığında, Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından birçok bilimsel gelişme gerçekleştirilmiştir. O zamandan beri her yıl yapılan bu konferanslarda, bir önceki yılın tüm kazılarının bilimsel sonuçları hem yabancı hem de Türk arkeologlar tarafından

sunulmuştur. Ayrıca ertesi yıl kazılar, anketler ve arkeometrik çalışmalarla ilgili bu sonuçlar Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır [88].

1973-1983 döneminde göze çarpan dönüm noktası, Osmanlı mevzuatında müzecilik ve arşivcilik temelinde yürürlükte olan Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin yerine geçen ilk Cumhuriyet yasası olan 1973 tarihli ve 1710 sayılı "Eski Eserler Kanunu"nın kabul edilmesi olmuştur. Türkiye'nin 1972'de UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi'ne katılması ve 1975'teki Amsterdam Deklarasyonu, ulusal yasalara yeni yaklaşımlar getirmiş, bu dönemde, uluslararası ortamlarda ortaya çıkan yeni kavram ve yaklaşımların gelişimine paralel olarak, parsel ölçeğinden alan ölçeğinde korumaya yönelik çabalar önem kazanmıştır [98].

İngilizce "site" kelimesinin çevirisinden elde edilen koruma alanlarına atıfta bulunan kanunun ilk maddesinde taşınır ve taşınmaz eski eser, anıt, külliye kavramlarının yanı sıra arkeolojik, tarihi ve doğal sit kavramlarının ayrıntılı tanımları ilk defa yer almıştır. 1710 sayılı kanunun 1. maddesinde yer alan tanıma göre *"Antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan yerlere arkeolojik sit (tarihi şehir kalıntısı) veya ören yeri denir."*

Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye'de kültürel varlıkların ilk sistematik araştırması yapılmış ve ülke genelinde birçok önemli arkeolojik yerleşim yeri "Arkeolojik Sit Alanı" ilan edilmiştir. Ahunbay'a göre [30] da Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, 1973–1982 yılları arasında 100'ü kentsel alanda konumlanan 417 sit ilanı belirlemiştir.

1973 tarihli ve 1710 sayılı "Eski Eserler Kanunu" Türkiye'de tarihi çevrenin bütün olarak korunması gerektiğini ileri süren ilk yasal düzenlemedir. Getirdiği diğer yaklaşımlarla da Türkiye'de korumanın gelişmesindeki temel taşları oluşturmuştur. Bu yasa ile aşağıdaki konular açıklanmıştır:

- Eski eser devlet malıdır.
- Korunması gerekli "eser" kavramında tek yapı ölçeğinin dışına çıkmış, yapıların bir araya gelerek oluşturdukları arazi parçalarının ve sitlerin de koruma konusu olduğu benimsenmiştir.

- Kültür varlıklarının bakım ve onarımından sorumlu kuruluşlar net olarak belirlenmiştir.
- Devletin koruma amacıyla yasaklayıcı görünümünün yanı sıra, eski eser sahiplerinebazı ayrıcalıklar tanınması ve çeşitli organlarıyla yardım yapması benimsenmiştir [99].

08.02.1973 tarihinde uluslararası çalışmalara katılan “Avrupa Konseyi Milli Komitesi” kurulmuştur. 9 bakanlık ve 5 ilgili kuruluşun temsilcilerinin oluşturduğu komite; ülkenin ortak mimari miraslarına ilgi çekmek, tarihi ve estetik değer taşıyan mimari ve tarihi anıtları saptamak ve bunları korumak için gerekli önlemleri almak, korunan eserlere uygun işlevler sağlamak ve bu çalışmalar için b t  eye gerekli ödenekleri koydurmakla görevlendirilmiştir [72].

Türkiye uluslararası alanda kısa adı ICOMOS olan, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'ne (International Council on Monuments and Sites) katılmış ve 1974 yılında ICOMOS Türkiye Ulusal Komitesi kurulmuştur. Bunun yanı sıra Atina, Venedik, Amsterdam Sözleşmeleri TBMM kararları ile yasallaşmıştır. 1975 yılında gerçekleştirilen "Avrupa Mimari Miras Yılı" etkinlikleri ve bu etkinlikler sonucunda kabul edilen "Amsterdam Deklarasyonu"nda belirlenen ilkeler, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü bünyesinde, "Tespit ve Tescil" ve "Koruma Pl nlaması" birimlerinin kurulmasını gerektirmiştir [8].

Sonuç olarak, koruma mevzuatı kanunları 1973 yılına kadar planlama ile ilişkilendirilmemiş, yalnızca korumanın kurumsallaşması sağlanarak, koruma konusu bilimsel bir statüye oturtulmuştur. 1973 yılından itibaren planlama yasal olarak koruma ile birlikte d ş n lmeye başlanmış [91], bu dönemde kültürel mirasın korunması kültürel gelişmeye koşut olarak devlet nezdinde benimsenmiş olmasına rağmen kültürel gelişmenin ekonomik ve toplumsal kalkınmayla bütünleşmesi hedefine ulaşılamamış, öncelik altyapı ve sanayi yatırımlarına verilmiş, son derece kısıtlı b t  ve örgütsel olanaklarla envanter çalışmaları ve belli başlı anıtların onarımından öteye gidilememiştir [93].

2.5.2.4 1984-2003 Yılları Arası Türkiye’de Yaşanan Arkeolojik Gelişmeler

Türkiye’de 1980’lerin başında değişen sosyo-politik ve politik koşullardan kaynaklanan koruma ve planlama mevzuatı, kültürel miras ve kentsel alan sorunlarına çözüm önermek için yetersiz kalmıştır. Bu nedenle, hem mevzuat hem de organizasyon yapıları 1980’lerin ikinci yarısında değişime uğramıştır. 1980’lerden sonra Türkiye’de kültürel, arkeolojik ve doğal ortamları içeren koruma uygulamalarında önemli bir döneme girmiştir. Bu dönemde hazırlanan yasaların çoğunun bugünkü mevzuatın temelini oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca Türkiye’deki kurumların uluslararası kavram ve yaklaşımları takip etme çabalarıyla Türkiye’nin katıldığı ve taahhüt ettiği uluslararası sözleşmelerin sayısında artış olmuştur.

1982 yılında gerçekleştirilen anayasal değişiklik ile koruma alanında “kamu yararı” gözetilmeye başlanmıştır. Anayasanın 63. maddesinde yer alan; *“Devlet tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici tedbirleri alır, bu varlık ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahibine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir”* hükmü ile ülkemizde koruma olgusunun yasal düzeyde etkinliği arttırılmıştır [29]. Anayasanın 90. maddesinde ise Türkiye’nin katıldığı uluslararası sözleşmelerin devletin ulusal mevzuatının bir parçası olduğu belirtilerek, “UNESCO Kültürel ve Doğal Varlıkların Korunması Sözleşmesi” ve “Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi” gibi uluslararası sözleşmeler yasal olarak tanınmıştır. Anayasanın 63. ve 90. maddelerinden de anlaşıldığı üzere kültürel ve doğal varlıkların korunması en üst düzey yasal düzenlemeyle vurgulanmıştır.

1980’li yıllarla birlikte planlama ve korumada aktif rol üstlenecek kurumsallaşma başlamış, kentsel koruma ölçeğinde akademik çevreler bilimsel olarak uygulamaya katılmış ve dolayısıyla, koruma çalışmaları uluslararası çalışmalarla paralellik göstermeye başlamıştır [8].

Korumanın çok boyutlu niteliği ve sosyal, kültürel, estetik, arkeolojik, doğal, tarihi, ekonomik boyutlarıyla birlikte düşünülmesi, korumaya konu olan unsurları da çeşitlendirmiş, bu doğrultuda 1983 yılında 1710 sayılı yasa kaldırılarak, yerine 2863 Sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” yürürlüğe girmiştir [100].

Amacı, korunması gerekli taşınır ve taşınmaz eserler ve doğal varlıklara ilişkin tanımlamaları yapmak, yapılacak işlemler ve faaliyetlerin düzenlenmesi konusunda gerekli ilkeleri ve uygulama kararlarını oluşturarak bunları uygulayacak organizasyonun oluşumunu ve görevlerini belirlemek olan bu yasa ile yeni bir organizasyon (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu) ve bölgesel alt komiteler (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları) kurulmuştur.

1982 Anayasası'nın ardından, 1983'te 2863 sayılı Koruma Yasası'nın kabul edilmesi, kavramsal çerçevenin "anıt"lardan "kültürel ve doğal varlıklar"a genişletildiği önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2863 sayılı kanun, doğrudan arkeolojik varlıklarla ilgili konuları içermektedir. Birinci bölümde, temel koruma kavramları tanımlanmıştır. 2863 sayılı kanunun 3. Maddesine göre sit, *"tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihî hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır"* şeklinde tanımlanmıştır [101].

İkinci bölüm korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgilidir. Tespit ve tescil şartları Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca belirlenirken, koruma alanlarında karar alma yetkisi bölge kurullarına bırakılmıştır. İzinsiz müdahale ve kullanım yasaklanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, TBMM Genel Müdürlüğü, Milli Savunma Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi kamu kurum ve kuruluşları kendi mülkiyetlerinde olan kültür ve tabiat varlıklarının bakım ve onarımını talimatlara uygun olarak gerçekleştirme hak ve sorumluluklarına sahiptirler. Mali ve teknik yardım ve krediler, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sağlanacaktır. Kamulaştırma şartları belirlenmiş, ruhsatsız inşaat yapılması yasaklanmıştır. Bir alanı sit olarak ilan edilmesi sonrası en geç iki yıl içerisinde koruma amaçlı imar planı zorunluluğu getirilmiş, plan yapılmaya kadar geçiş dönemi inşaat koşullarının koruma kurulu tarafından belirleneceği belirtilmiştir.

Dördüncü bölümde hem bilimsel hem de hazine arama amaçları için yapılacak kazı ve sondaj koşulları belirtilmiştir. Osmanlı döneminden bu yana arkeolojik alanlarla ilgili en eski meselelerden biri, devlet tarafından kesin şartlar altında halen yasal olarak izin verilen hazine araştırması olduğundan, bu tür faaliyetlerle ilgili koşullar 2863 sayılı

kanun ile tanımlanmıştır. Ayrıca, araştırma, sondaj ve kazı ile ilgili koşullar, birçok mal sahibinde yapılacak kazılar, izinlerin süresi, bulguların kazı alanlarından müzelere ulaştırılması, kazı çalışmalarının etkileriyle ilgili tazminat harcamaları belirtilmiştir [98].

Beşinci bölümde Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu ile Bölge Kurullarının kuruluşu, görevleri, yetkileri, işleyişi ve üyeliği ele alınmıştır. İkramiye ve cezalar başlıklı altıncı bölümde ise kültürel varlıkları bulanlardan evrakları gereği gibi sunan, duyuru ve bildirimler yapanlara ödüller verildiği, izinsiz araştırma, kazı ve sondaj çalışmaları yapan, teftiş ve kontrole karşı çıkanlara ceza verildiğinden söz edilmektedir [101].

“Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü” içinde örgütlenmiş olan koruma organları daha sonraki dönemlerde “Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü” ile “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü” olarak adlandırılan iki müdürlükte toplanmıştır. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kültür Bakanlığı’nın müzelerin ve ören yerlerinin yönetimi, kazı izinlerinin verilmesi ve denetimiyle ilgili birimi olup, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ise, bakanlığın koruma projeleriyle ilgili işlemlerinin yürütülmesinden ve yüksek kurul ile bölge kurullarının koordineli biçimde çalışmasından sorumlu tutulan birimdir [10].

2863 sayılı yasada arkeolojik alanlara dair yasal düzenlemelerin bulunmaması sebebiyle ve bilimsel dayanakların oluşturulması amacıyla, 1987 tarih ve 19660 sayılı Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik yayınlanmıştır. Bu yönetmelik ile yer üstündeki arkeolojik alanlar ile potansiyel alanların da bilimsel yöntemlerle saptanmasına ve müdahale şartlarının belirlenmesine yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak, bu düzenleme de uzun yıllar yüzeydeki kalıntıları korumakla sınırlı kalmış, yeraltında olduğu bilinen veya tahmin edilen alanlar dikkate alınmamıştır [102]. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelikte arkeolojik alanlara yönelik şu tanımlar getirilmiştir:

- Taşınmaz kültür varlıkları: tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki korunması gerekli taşınmaz varlıkları,

- Taşınmaz tabiat varlıkları: jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yerüstünde, yer altında veya su altında bulunan taşınmazları,
- Arkeolojik sit: antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan korunması gerekli alanları ifade eder [103].

1987 yılında ise 2863 sayılı yasanın bazı maddelerinde değişiklikler gerçekleştirilerek 3386 sayılı yasa yürürlüğe girmiştir. 3386 sayılı yasa ile değişik 2863 sayılı kanunun 17. maddesi ile belirlenmiş olan sit alanlarındaki planlama kararlarını tanımlamak amacıyla Koruma Amaçlı İmar Planı ilk kez yasal olarak tanıtılmıştır. Bu sayede arkeolojik, doğal, kentsel ve tarihi alanların korunmasında bütüncül ve kapsamlı bir planlama anlayışı benimsenmiştir. Belediyeler, idari sınırları içinde bulunan sit alanları için koruma amaçlı imar planı hazırlamak zorunda olan sorumlu birimler olarak tanımlanmıştır. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu lağvedilmiş koruma kararları bölgesel koruma kurullarına devredilmiştir. 3386 sayılı kanunun düzenlemelerine ek olarak; “İlke Kararları”, arkeolojik alanlar da dahil olmak üzere kültürel varlıklar için önemli yasal araçlar haline gelmiştir [104].

Bu bağlamda Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından arkeolojik alanlar ile ilgili yasal boşluğu gidermek ve bu alanların sorunlarına müdahale şartlarını belirlemek amacıyla alınan ilke kararları,

- 6 sayılı Arkeolojik Sit Alanlarında Korumaya Yönelik Geçerli Koşullara İlişkin İlke Kararı (1988),
- 338 sayılı İlke Kararı (1993),
- 594 sayılı Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı (1998),
- 572 sayılı I.ve II. Derecede Arkeolojik Sit Alanlarındaki Ören Yerlerinde Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Sergilenmesine Yönelik Mekânların Oluşturulmasına Dair İlke Kararı (1998),
- 658 sayılı İlke Kararı Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları (1999),

- 702 Sayılı Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı (2005) şeklindedir [102].

1988 tarihinde ve 6 sayılı Arkeolojik Sit Alanlarında Korumaya Yönelik Geçerli Koşullara ilişkin İlke Kararında, arkeolojik sitler 3 farklı dereceye ayrılmıştır. Her sit için farklı koruma ve kullanma koşulları tanımlanmıştır [104].

1993 yılında alınan 338 Sayılı İlke Kararı ile kentsel arkeolojinin tanımı ve koruma koşullarının belirlendiği kavram mevzuatta yer almış ancak bu ilke kararıyla tarihi alanlar modern kent yapısına entegre edilemediğinden 1998 yılında iptal edilmiştir. Aynı yıl kentsel arkeoloji kavramı 594 sayılı ilke kararında tekrar yer almış fakat uygulamada yaşanan problemlerden ötürü 1999 yılında iptal edilmiştir [105].

1999 yılında kabul edilen ve bugün de geçerliliğini koruyan 05.11.1999 gün ve 658 sayılı Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı, arkeolojik alanlar için üç farklı “koruma alanı” statüsü sunmuş, bu alanların imar planlarında koruma alanı olarak belirtilmesi zorun tutulmuştur. Her bir kategori için koruma hükümleri ve gelişim hakları aynı ilke kararı çerçevesinde belirlenmiştir. Buna göre arkeolojik sit, *“İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır”* şeklinde tanımlanmıştır. 658 sayılı ilke kararına göre;

- 1. derece arkeolojik sit alanlarında bilimsel çalışmalar dışında herhangi bir inşaat ve kazı faaliyetinin yapılamadan aynen korunacağı belirtilmiştir. Mevsimler tarımsal faaliyetler haricinde yeni tarımsal alanların açılması ve ağaç ekimi yasaklanmıştır. Bu alanlar içerisinde yer alan ören yerlerinde gezi yolu düzenlemesi, meydan tanzimi, açık otopark, WC, bilet gişesi, bekçi kulübesi gibi ünitelerin koruma kurulundan izin alınarak yapılabileceğine,
- 2. derece arkeolojik sit alanlarında koruma ve kullanma koşullarının ilgili koruma kurulları tarafından belirleneceği, yeni yapılaşmaya izin verilmemesine ancak günümüzde kullanılmakta olan tescilsiz yapıların basit onarımlarının yürürlükteki ilke kararı doğrultusunda yapılabileceğine,

- 3. derece arkeolojik sit alanlarında ise koruma-kullanma kurul kararları doğrultusunda yeni yapılaşmaya izin verilebileceği belirtilerek bu alanlarda koruma planı onaylanıncaya kadar geçiş dönemi yapılaşma koşullarında belirtilen şartlar doğrultusunda yeni gelişmeye izin verileceğine karar verilmiştir [106].

Bu ilke kararları ile mevcut yasal sistem içerisinde tanımları yapılmayan arkeolojik sit alanları için tanımlar yapılmış, çeşitleri ve koruma-kullanma koşulları oluşturulmuş ve yasal boşluklar doldurulmaya çalışılmıştır. Arkeolojik sit alanları olarak yasalar bağlamında karşımıza kentsel arkeolojik sitler ve arkeolojik sitler çıkmaktadır. Arkeolojik sitlerin bulundukları mekânın gelişme dinamikleri ile birlikte değerlendirilmeleri gerektiği ve koruma-kullanma dengelerinin ancak bu yolla oluşturulabileceği gerçeğinin bu sınıflandırmanın sebebi olduğu belirtilebilir [102].

2863 ve 3386 sayılı yasalar ile ülkemizde tek yapı ölçeğinde gerçekleştirilen koruma olgusu kentsel ölçeğe genişletilmiş, bu anlamda koruma amaçlı imar planı kavramı kabul edilmiş, tek yapı ve taşınır kültür varlıklarının korunması için daha ayrıntılı tanımlar yapılmıştır. Böylece ülkemizde, yasal açıdan bütüncül bir koruma anlayışının gelişmesinde önemli bir adım atılmıştır. Ancak kurullar herhangi bir şikâyet alınmadığı sürece, almış olduğu kararların denetimini yapamamaktadırlar. Bu konuda sorumlu olan yerel yönetimlerin kaynak eksikliği vb. nedenlerden ötürü bu görevi yeterli düzeyde yerine getiremedikleri, günümüzde sit alanları içindeki birçok yapıda izin dışı uygulamalar gerçekleştirildiği saptanmıştır [29].

Sonuç olarak, 1930'lardan itibaren arkeolojik varlıkların araştırılması ve korunmasına yönelik kurumsal ve finansal kuruluşların yapılandırılması ile ilgili önemli ve dikkate değer çalışmalar başlatılmıştır. Kararlar ulusal düzeyde merkezi kurumlardan alınmışken; koruma faaliyetlerini ve yerel finansal kaynakların kullanımını içeren planlama süreci, belediyelerin koruma-planlama kavramı çerçevesinde uygulamada rol almasıyla yerelleştirilmeye çalışılmıştır.

2.5.2.5 2004'ten Günümüze Türkiye'de Yaşanan Arkeolojik Gelişmeler

90'lı yıllarda Türkiye'de ekonomik ve sosyal alandaki düzensizlikler devam etmiş, bu durum koruma politikalarına da yansımıştır. Devletin korumada sadece anıt eserler için bütçe kullanmış olması bireylerin üzerinde baskı yaratmış, halkın bilinçlendirilmemiş olması ve toprak rantının her geçen gün artması sonucu pek çok kültür varlığı bilinçsizliğe kurban gitmiştir. Maddi gelir adına kültürel miras alanlarında turizm amaçlı uygulamalar ve bu amaçla kültür varlıklarının yanlış işlevlerde kullanılması da koruma felsefesine ters düşen bir diğer uygulama olmuştur. Koruma konusundaki yasa ve ilkelerin dünyadaki koruma anlayışına paralel yürütüldüğü Türkiye'de koruma, planlı ve sistematik bir anlayışla korumanın sağlandığı ülkelerden farklı olmuş, bahsedilen sebeplerden kaynaklı ülkemizde sağlıklı bir koruma politikası benimsenememiştir. Bu yıllarda kültür varlıkları istenen düzeyde korunamamış ve konu ulusal ve uluslararası boyutta eleştirilmiştir. 2000'li yılların başında ise bu eleştiriler ile Avrupa Birliği'ne uyum sağlanması amaçlarıyla yasal düzenlemede değişikliğe gidilmiştir [93].

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun ve müzelerin çalışmaları ve mevcuttaki yasal düzenlemeler sonucunda 2004 yılında çıkarılan "5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun", ülkemizdeki koruma mevzuatının güçlendirilerek uluslararası standartlara uygun hale getirilmesini amaçlamaktadır. Bu yasa ile korumanın yerel yönetimlerin bünyesinde kurumsallaşması, koruma çalışmaları için yeni finansal olanakların yaratılması ve koruma planlamasında disiplinler arası bir katılımın zorunlu hale gelmesi, arkeolojik kaynakların bütünleşerek kentsel gelişmenin sağlanmasına yönelik önemli bir aşama olmuştur [30]. Son değişikliklerle birlikte 5226 sayılı yasa, arkeolojik mirasın korunmasına ilişkin ana yasa olmaya devam etmektedir.

5226 sayılı yasa, korumaya ilişkin politika oluşturma çabasının yanı sıra, kültür mirasının korunmasında kimi uluslararası belgelerde yer alan ve dünya örneklerinde uzun süredir var olan ancak Türkiye için yeni denebilecek kavramları da içermektedir. Bunlardan bazıları, yasayla tanımlanan içerikleri tartışılmakla birlikte, koruma için operasyonel araç olabilecek düzenlemelerdir. Şehircilik, planlama ve şehir planlama disiplinlerini de yakından ilgilendiren bu kavramların en önemlileri şunlardır: örenyeri,

çevre düzenleme projesi, yönetim alanı, yönetim planı, bağlantı noktası. Koruma amaçlı imar planı ise yasada tanımlanarak bir içeriğe kavuşturulmuş, planın hazırlanma ve onay sürecinde pratikte yaşanan sorunlar bir ölçüde giderilmeye çalışılarak, son aşamada koruma kurullarının plan onaylaması olanaklı kılınmıştır [93]. Ören yeri kategorisinin özel olarak belirlenmesi sürecinin ardında, tanımlı tarihsel çevrelerin kamunun kullanımına açılmasını teşvik edici bir düşünce sisteminin yer aldığı düşünülmektedir [53]. Her ne kadar arkeolojik alanların tespiti ve tanımlanması genel olarak bir önceki dönemle aynı kalsa da, 5226 Sayılı Kanun'un 3. maddesinde yer alan genişletilmiş tanımlar, örgütsel yapıyı ve arkeolojik alanlar için planlama sürecinin işleyişini ortaya koymaktadır. Buna göre [107];

- Ören yeri: *“tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlardır”*.
- Koruma amaçlı imar planı: *“bu kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimarî, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki plânlardır”*.

- Çevre düzenleme projesi: *“ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarını çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amacıyla her ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanacak 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekli düzenleme projeleridir”.*
- Yönetim alanı: *“sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, planlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdir”.*
- Yönetim planı: *“yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı planı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar plânını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlardır”.*
- Etkileşim-geçiş sahası: *“korunması gerekli kültür varlıklarını ve sit alanlarını doğrudan etkileyen, sit bölgeleriyle bütünlük gösteren, daha önceden sit sınırları içindeyken sit sınırları dışına çıkarılmış veya sit sınırları dışında tutulmuş korunacak sokak, meydan, yapı grupları ve benzerlerinin yer aldığı, sit bölgeleri arasında kalmış, sitleri doğrudan etkileyen veya koruma amaçlı imar planlarının hazırlanma aşamasında gözönünde bulundurulması gereken alanlardır”* (08.08.2011 tarih 648 sayılı KHK ile eklenen) şeklinde yer alan tanımlar doğrudan arkeolojik sit alanlarını ilgilendiren tanımlardır.

Merkezi ve yerel yönetim birimlerinin koruma-yaşatmaya ilişkin görevleri ve yetkileri yeniden tanımlanmış, taşınmaz kültür varlıklarının onarımına yardım sağlanması, Koruma Uygulama ve Denetim Büroları oluşturulması ve ‘alan yönetimi’ kavramı ilk kez koruma mevzuatında yer almıştır [100]. Bu kanun koruma çalışmalarında, “Katılımcı

Alan Yönetimi Modeli” ile yeni kaynak imkânı sağlaması, örgütlenme modelleri üretmesi, planlama etapları ile uygulamada görev alacak sorumlulukların belirlenmesi ve kullanıcı katılımı sağlanarak sürdürülebilir bir yönetim modeli elde etmeye çalışması açısından bugüne kadar çıkarılan koruma yasalarından ayrılmakta ve uluslararası normlara uygun bir korumayı sağlayıcı nitelikte görülmektedir [72].

Yasada sit alanları ile ilgili; 17. madde ile sit alanlarında koruma planı yapılması zorunlu hale getirilerek, sit alanı ilanının her ölçekteki plan uygulamasını durdurduğu ve 1/25.000 ölçekli plan kararlarının alanın sit statüsü dikkate alınarak yeniden gözden geçirilmesi sonucu ilgili idarelerce onaylanacağı ibaresi yer almaktadır. Koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar, koruma bölge kurulu tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenir. 08.08.2011 tarih 648 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 42. maddesi ile belediyeler, valilikler ve ilgili kurumlarca koruma amaçlı imar planı hazırlatma süresi iki yıldan üç yıla çıkarılmıştır. Üç yıllık süre içinde zorunlu nedenlerle plan yapılamadığı takdirde koruma bölge kurulunca gerekçeli olarak bu süre uzatılabilir. Uzatılan süre içerisinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları uygulanır.

Farklı dönemler ve farklı uygarlıkların izlerini taşıyan zengin bir kültürel mirasa sahip Türkiye’de bütün sit alanları için tek bir koruma planının hazırlanması ve uygulanması bu alanların uygun olarak korunmasını mümkün kılmamaktadır. Dolayısıyla bu durum koruma planının hazırlanması ile ilgili, tanım, ilke, hedef, veri toplama, değerlendirme, sentez ve plan kararlarının oluşturulması gibi genel başlıkları içeren, aynı zamanda sit alanının kendine özgü nitelik ve özelliklerine göre, bu başlıklarda değişikliklerin ve ilavelerin yapılabileceği Koruma Amaçlı İmar Planı Teknik Şartname ile düzenlenmiştir [8]. Son yıllarda gerek ülkemizde gerekse Avrupa ülkelerinde üretilen korumaya yönelik planlama deneyimlerinden yararlanılarak oluşturulan bu belge, konuyla ilgili tanım, ilke, hedef, veri toplama, değerlendirme, sentez ve plan kararlarının oluşturulması gibi çeşitli genel başlıkları içermektedir. Koruma amaçlı imar planının planlama tekniklerine, çevresel kaliteyi sağlamaya, işlevsel yeterliliğe, ulaşım, sosyal - kültürel - mekânsal bütünleşmeye, sağlık ve konfor koşullarını iyileştirmeye, maliyete ve ekonomik desteğe, sosyolojik ve etnolojik kültür mirasının belgelenmesine, esneklik ve uygulanabilirliğe yönelik hedefleri belirlenmiştir. Buna göre;

- Anayasa, uluslararası anlaşmalar, 3386 ve 5226 sayılı kanunlar ile değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu, vb. mevzuata uygun olarak hazırlanır.
- Ülkedeki üst düzey plan kararları ve politikaları ile birlikte değerlendirilir ve bu planların koruma ilkelerine aykırı olan yönlerinin revize edilerek korumanın ülkedeki diğer planlama süreçleriyle bütünleşmesini sağlar.
- Çevre ve yörenin doğal, kültürel, ekonomik ve estetik değerlerini koruyan, bu değerlere katkı sağlayan ve geliştiren, çevresel kaliteyi yükselten, sürdürülebilirlik ilkesine dayalı bir planlama anlayışını içerir.
- Koruma olgusunun, ülkenin gelişmesinde rol oynayan bir işlemler dizisi olduğunu benimser.
- Koruma sürecinin sadece fiziksel boyutunu değil, ekonomik, yasal, sosyal, kültürel, yönetsel ve teknik boyutlarını da içerir.
- Korunması gerekli unsurların, kültürel ve doğal varlıkların sağlıklılaştırılarak olanaklar çerçevesinde çağdaş yaşam koşullarına uygun kullanımını ve ekonomik ve sosyal kaynak olarak değerlendirilmesini sağlayarak yöre halkının sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesine katkıda bulunur.
- Gerek sit alanı içinde, gerekse sit alanları ile diğer bölgeler arasında dengeli ve koruma ilkeleriyle uyumlu bir bütünleşme sağlarken sit alanlarının belde yaşamına en geniş ölçüde katılmasını sağlar.
- Sit alanlarının ve çevresinin koruma ve gelişmesine olanak veren sektörlerin ve toplumsal dinamiklerin gelişmesine olanak sağlarken, korumayı engelleyen faktörleri ortadan kaldırmayı hedefler [108].

2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile de; tarihi çevrenin ve işlevlerinin korunmasını sağlamak amacıyla bakım ve onarım yapma, korunması mümkün olmayan yapıları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek yetkisi yerel yönetimlere verilmiştir [91].

16.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren yasa ile ilgili belediyelerin denetiminde, kültür varlıklarının bulunduğu sit alanları ve bu alanlara ait koruma alanlarının, *"....bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması"* amaçlanmıştır. Yasa, yenileme alanlarının belirlenmesi için gerekli olan tespit, proje oluşturma, uygulama, örgütlenme, yönetim, denetim, katılım ve kullanıma yönelik yöntemlerikapsamaktadır. Yasada yenileme alanlarının sınırlarının belirlenmesi, uygulamaları yapma yetkisi ilgili il özel idare veya belediyelere verilmiştir. Söz konusu yasanın içeriği incelendiğinde; 5226 sayılı yasa ile ayrıntılı tanımı yapılan Koruma Amaçlı İmar Planları'ndan bağımsız olarak oluşturulan yenileme alanları, 1. maddede belirtilen sit alanları içinde yer alan koruma alanlarının *"bölgenin gelişimine göre yeniden inşa ve restore edilmesi"* tanımlaması, korumanın sadece fiziksel boyutunu ele alarak sosyal ve kültürel yönlerine değinmemesi vb. nedenlerden ötürü yasanın, korumadan çok bir kentsel dönüşüm yasası niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır [29].

2005 yılına gelindiğinde, 15.04.2005 gün ve 702 sayılı Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları ilke kararı yayınlanmış ve bu ilke kararı ile 'kentsel arkeolojik sitler', arkeolojik sitlerle korunması gerekli kentsel dokuların birlikte bulunduğu, bütünlük arz etmesi sebebiyle özel planlama gerektiren alanlar olarak tanımlanmıştır [105].

2011 yılında 644 sayılı *"Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"* ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yeniden üst düzey önemli yetkilere kavuşturulmuştur. 648 Sayılı *"Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname"* yürürlüğe girmiştir. Kararname ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na aslen yerel yönetimlere ait olan plan yapma, yaptırma, onaylama yetkilerinin yanı sıra proje onayı, yapı ruhsatı ve yapı kullanma izin belgesi verilmesi gibi görev ve yetkiler verilmiş, parsel ölçeğinde ve ayrıcalıklı biçimde, dilediğinde el koyma yetkisi tanımlanmıştır [91].

Tablo 2.2 Türkiye’de arkeolojik mirasın korunması çerçevesinde yaşanan tarihsel gelişmeler (Yurdabak, 2019)

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİ’NDE ARKEOLOJİ	
19. yüzyıl ortalarından 1923 Cumhuriyet Dönemi’ne kadar	- Yürütülen ilk koruma çalışmaları ve yasal mevzuatın temellerinin atılması. - Anıtsal yapıları kapsayan koruma anlayışı.
1923 – 1950 yılları arası	- Güzel Kent anlayışıyla anıtların çevrelerinin açılması. Bu sebeple pek çok sivil mimarlık örneğinin yok olması. - Arkeolojik varlıkların korunmasıyla ilgili ilk adımlar. - Kültürel miras alanlarının korunması adına ilk kurumların oluşturulmaya başlanması. - İlk türk arkeolojilerin yetişmesi ve ilk Türk kazılarının başlaması.
1951 – 1972 yılları arası	- GEEAYK’nın kurulması. - Akademik çevrelerde korumanın tartışılmaya başlanması.
1973 – 1983 yılları arası	- Korumanın tek yapıdan alan ölçeğine doğru gelişmesi. - Bütüncül koruma yaklaşımın temellerinin atılması. -Koruma-planlama arasındaki ilişkinin tanımlanması. - Sit kavramının tanımlanması.
1984 – 2003 yılları arası	- Koruma anlayışında aktif rol üstlenecek kurumsallaşmanın başlaması. - Yasal uygulamalarda yerelleşme sürecinin başlaması.
2004’ten günümüze kadar	- Kurumlar ve akademik çevrenin katılımı ile koruma çalışmalarının sürdürülmesi. - Son şeklini alan koruma yasası ile korumanın daha sağlam temellere dayandırılması. - Yerel yönetimlerin korumada rolünün artması.

Kejanlı ve diğerlerinin de [72] de belirttiği üzere, Türkiye’de koruma kavramının tek anıt korumasından başlayarak kentsel alan korumasına ulaşması uzun bir sürece yayılırken, günümüzde uluslararası koruma modellerine uygun bir norma ulaşması 14.07.2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile sağlanmaya çalışılmıştır. Bu yasa ile bugüne kadar sözü edilmemiş yönetim alanı, yönetim planı, bağlantı noktası gibi yeni tanımlamalar oluşturulmuş, koruma planlaması içinde eylem alanlarının ve önceliklerinin belirlenmesi olanaklı hale getirilmeye çalışılmıştır.

2.6 Arkeolojik Sit Alanlarında Koruma-Planlama Yaklaşımları

Kültürel miras alanlarının korunması kapsamında dünyada ve Türkiye’deki gelişmeler birbirlerine paralel doğrultuda ilerlemiş ve bu gelişmeler sonucu kültürel miras alanlarının mutlak korunması gerekliliği Türkiye ve dünyada ortak bir kabul sayılmıştır. Kültürel miras alanlarının korunmasına yönelik alınan kararlar beraberinde nasıl korunacağı sorusunu getirmiş ve bunun sonucunda kültürel miras alanlarında sahip oldukları özelliklere göre müdahale türleri belirlenmiştir. Bütünleşik koruma, etkin koruma, özgün koruma, sürdürülebilir koruma gibi yaklaşımlarla kültürel miras alanlarına müdahale edilebilir.

Bu alanların içinde mutlak korunması gereken alanlardan biri olan arkeolojik sit alanları, içinde bulundukları kentlerin sağlıklı bir geleceğe kavuşmaları için yararlanılacak değerler ve geçmiş kültürlerden kanıtlar taşımaları açısından önem arz eden alanlardır. Bu alanların değişmeden ileriki dönemlere aktarılması, gelecek kuşakların doğru bilgiye ulaşmaları ve bu doğrultuda kültürel gelişimlerine katkı sağlamaları açısından önemlidir. Bu alanların korunarak gelecek kuşaklara aktarılması için hangi müdahalelerin uygulanacağı ve hangi kapsamdaki planlama yaklaşımının benimseneceği alanın kaderi için büyük önem taşımaktadır. Kentlerin kültürlerinin korunarak sürdürülebilirlik çerçevesinde geleceğe taşınması arkeolojik varlıkların korunması ile mümkün olmaktadır.

Arkeolojik alanın konumu açısından kentin içinde veya çeperlerinde yer alması, üzerinde yerleşim bulunup bulunmaması, çevresinde yer alan farklı işlevlerdeki alanlarla etkileşimi gibi parametreler bu alanlar için seçilecek koruma yönteminin belirleyici unsurlarıdır. Günümüzde maalesef rant alanlarının önündeki engel olarak görülen arkeolojik sit alanlarının kentten kopuk atıl alanlar haline dönüşmemeleri için öncelikle kentle bütünleşik olarak planlanmaları gerekmektedir. Bu sebeple alanın özelliklerine göre uygun yöntemin seçilmesine ihtiyaç vardır. Arkeolojik sit alanlarının tarihi ve kültürel değerini ortaya çıkaran yöntemlerden biri arkeopark olarak ele alınmalarıdır. Arkeolojik sit alanlarının sürdürülebilirlik kapsamında yeniden işlevlendirilmesine yönelik uygulanan bu yaklaşım ile kültürel mirasın korunarak çevresel kalitenin arttırılması amaçlanmaktadır.

2.6.1 Arkeolojik Sit Alanları Üzerinde Oluşan Tehditler

Mülkiyet

Özellikle kentsel yerleşim içinde sıkışarak varlığını sürdürme gayreti içinde olan arkeolojik sitler yoğun yapılaşma ve yapılaşmanın getirdiği olumsuz koşullarla karşı karşıya gelmektedir. Mülkiyet, imar planları ve turizmden kaynaklı sorunlar arkeolojik alanların korunmasında karşılaşılan en önemli sorunlardır [5]. Arkeolojik sitlerin mülkiyet durumları kazı ve koruma çalışmalarını doğrudan ilgilendiren bir konudur. Özel mülklerde, mülk sahibinin izni olmadan veya kamulaştırma yapılmadan bilimsel kazı ve araştırma yürütmek olanaksızdır. Özel mülkiyette olan arkeolojik alanların rayiç değeri ödenerek satın alınması veya takas edilmesi gerekmektedir. Arkeolojik değeri bilinen alanların kamulaştırılarak koruma altına alınmaları gerekmektedir [109].

İmar Faaliyetleri

Arkeolojik sitler için en büyük tehditlerden birisi de imar faaliyetleridir. Çevredeki arkeolojik yapılar gözetilmeden yapılan imar planları arkeolojik sitlerde geri dönüşü olmayan tahribatlara sebep olmaktadır. İmar planlarının proje aşamasında veya her türlü fiziki uygulamanın yapılacağı alanda kültür varlıklarının olduğunun bilinmesi projenin planlanmasında son derece önemlidir. Bu amaçla Avrupa Konseyi tarafından 1984 yılında Floransa’da gerçekleştirilen Arkeoloji ve Planlama Sonuçları Toplantısı ve yine Avrupa Konseyi tarafından 1989 yılında Arkeolojik Mirasın Kentsel ve Kırsal Planlama Çalışmaları Çerçevesinde Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Tavsiye Kararı yayınlanmıştır. Bu toplantılarda arkeolojik hususların planlama süreçlerine dâhil edilmesi, imar çalışmalarında arkeolojik kalıntıların korunması hakkında kararlar alınmıştır [6].

Türkiye’nin kabul ettiği Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi’nin 5. maddesinde, planlama politikalarında arkeolojik değerlerin korunmasına yönelik önlemlerin alınması konusuna değinilmiştir. 1990 tarihli ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü’nün 3. maddesinde, uygulama projelerine geçilmeden önce arkeolojik etkilene araştırmalarının yapılması gerektiği, araştırma maliyetlerinin proje masraflarına eklenmesi, imar planlarının arkeolojik mirasa en az zarar verecek şekilde planlanması gerektiği belirtilmiştir [110].

Altyapı Projeleri

Bölgesel nitelikli altyapı projeleri de kimi arkeolojik alanların bozulmasına hatta yok olmasına neden olabilmektedir. Bu sorunun temelinde gerekli eşgüdüm ve işbirliğinin sağlanamaması, büyük ölçekli yatırım projelerinin planlama aşamasında, plancı kuruluşa doğal ve kültürel değerlerle ilgili bilgilerin eksik ve yetersiz verilmesi, projenin gelişiminden ve korumadan sorumlu kuruluşların yeterince bilgilendirilmemesi gibi birçok neden bulunmaktadır. Oysaki doğru bir planlama ve yönetim planı ile hem arkeolojik alanların kazılması, korunması ve değerlendirilmesi hem de projenin gerçekleşmesi sağlanabilir [111].

Turizm Yatırımları

Ülke ekonomisi için önemli bir kaynak olan turizm arkeolojik alanların geniş kitlelere ulaşması için yararlı bir araç olsa da uygulanan yanlış politikalar sonucu alana zarar verilmesine sebep olabilmektedir. Turizm kaynaklı oluşan aşırı yükleme ve aşınma sorunları arkeolojik sit alanları üzerinde tehdit oluşturur. Sit alanının ziyarete açılması esnasında yapılan geniş yollar ve otoparklar, satış birimleri ile hizmet birimlerinin alanın çok yakınında veya olması gerekenden büyük boyutlarda yapılması alanın karakterini zedeleyici unsurlar olmaktadır [109].

Topoğrafya ve Atmosfer Koşulları

Topografik yapı ve atmosfer koşulları da arkeolojik sit alanları üzerinde tehdit oluşturan diğer etkenlerdir. Zemin suyunun yarattığı sorunlar, sel ve heyelan olgusu, bitki örtüsünün olumsuz etkileri bunlardan bazılarıdır. Arkeolojik yerleşmelerin bir bölümü bu sorunları ilk yapıldıkları dönemde de yaşamışlardır. Bazı sorunlar ise günümüz koşullarından kaynaklanan birtakım alt ve üst yapı etkinliklerinden kaynaklanmaktadır. Atmosfer koşullarından kaynaklı hava kirliliği, rüzgâr erozyonu, çeşitli yağış türlerinden etkilenme derecesi, günlük ve mevsimlik ısı farklılığı arkeolojik sit alanlarında temelyapı malzemesi olan taş ve mermerietkileyen faktörlerdir [111].

Kaçak Kazılar Ve Tarımsal Faaliyetler

Ayrıca arkeolojik buluntuların yüksek değerlerinden ötürü yapılan kaçak kazılar hem alanda fiziksel tahribatlara yol açmakta hem de bulunan tarihi eser veya antikaların

yasal olmayan yollarla yok olmasına sebep olmakta; bu sebeple de alanın kültürel değeri ve sit vasfına zarar vermektedir. Bunun yanında alanda yapılan tarımsal faaliyetler de farkında olmadan arkeolojik özelliğe zarar verebilir nitelikte olmaktadır. Yapılan tarımsal faaliyetlerin arkeolojik alanı tahrip etmeyecek uygulamalarla yürütülmesi gerekmektedir.

2.6.2 Arkeolojik Sit Alanlarında Kullanılan Koruma Yöntemleri

Nesilden nesle aktarılması gereken kültürel miras değerlerinden olan arkeolojik sit alanları günümüzde farklı sebeplerden ötürü zarar görmekte veya yok olma tehdidi altında kalmaktadır. Türkiye’de 1950’lerde başlayan kentleşme hareketleriyle birlikte yaşanan kentsel gelişme baskısı arkeolojik alanların üzerindeki en önemli tehdittir. Kentsel nüfustaki artış ve bunun sonucu olarak kentsel genişleme için arazi talebindeki artış, arkeolojik alanlar üzerinde doğrudan veya dolaylı olumsuz etkilere neden olmaktadır.

ICOMOS tarafından 1990 yılında kabul edilen Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü’nün 6. maddesinde *“Arkeolojik miras yönetiminin genel hedefi, bütün ilgili belge ve koleksiyonların da uzun vadeli koruma ve bakımını sağlayarak, anıt ve siteleri yerinde korumak olmalıdır. Bu mirasın bazı öğelerinin yeni konumlara taşınması mirası özgün ortamında koruma kuralının çiğnenmesi anlamına gelir. Bu ilke sürekli bakım, koruma ve yönetime olan gereksinimi vurgulamakta, ayrıca eğer kazıdan sonra gerekli bakım ve yönetim sağlanamayacaksa, arkeolojik mirasın kazılarak ortaya çıkarılmamasını ve çıkarıldıktan sonra her türlü etkene açık bırakılmaması gerekliliğini hatırlatmaktadır”* ifadesiyle arkeolojik alanlarda koruma zorunluluğuna dikkat çekilmiştir.

Yeni yerleşim alanlarının açılması, altyapı ve ulaşım hizmetlerinin sağlanması gibi uygulanması kaçınılmaz olan kentsel gelişme eğilimleri arkeolojik alanlara doğrudan ya da dolaylı olarak zarar verebilmektedir. Bu nedenle kentsel yerleşmeler içerisinde ya da çevresinde bulunan arkeolojik alanların korunması ve gelecek nesillere aktarılabilmesi salt arkeoloji ve koruma çalışmaları ile değil, aynı zamanda koruma ve planlama süreçlerinin birlikte işlemesi ile mümkün olabilir. Bu nedenle arkeolojik sit alanlarının

korunması konusu aynı zamanda kentsel gelişmeyi yönlendiren ve kontrol eden temel mekanizmaları tanımlayan planlama süreçlerinin bir parçası olarak tanımlanmalıdır [5].

27.07.2004 tarih ve 5226 sayılı yasayla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda yapılan değişikliklerle "koruma amaçlı imar planı" ilk kez yasa düzeyinde tanımlanmıştır ve içeriği çağdaş planlama kavramlarını barındırmaktadır. Yasanın bu tanımı, "...kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması..." anlayışını vurgulayarak; miras alanlarındaki planlamayı sadece fiziki yapıların korunması yönündeki analizlere dayalı olmaktan çıkarıp, kültürel, sosyo-ekonomik araştırmaların temel veri olarak alınmasını kurumsallaştırarak çok önemli yenilikler getirmektedir. Bu bağlamda planların hazırlanmasında yetkinin ilk kez şehir planlama meslek alanına verilmesi de kentsel korumanın çok eksenli ele alınmasının benimsendiğini göstermektedir [112].

Arkeolojik sit / ören yerlerine yönelik koruma yöntemlerinden biri de hazırlanan alanın niteliğine bağlı olarak uygulamaya yönelik her tür hedef, ilke ve teknikleri içeren; koruma amaçlı veya diğer uygulama planları doğrultusunda hazırlanan çevre düzenleme projeleridir. Her ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanacak 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekli düzenleme projeleri ile ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunları çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amaçlanmaktadır [113].

2.6.3 Arkeopark Kavramı

Kentlerdeki arkeolojik kalıntıların korunarak sergilenmesi ve kentsel rekreasyon faaliyetleri ile bütünleştirilmesini temel alan arkeolojik parklar yerel hatta ulusal ölçekte sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır. Bugün, kentsel arkeolojik kalıntıların korunmasında yürütülen çalışmalar yetersiz kalmakta, yerel halkın kültürel ve arkeolojik miras hakkında bilinçlendirilmesine olanak sağlayamamaktadır. Bu nedenle arkeolojik park uygulamaları büyük önem taşımaktadır. Arkeolojik park çalışmaları sırasında kalıntıların korunması ve sunumunun yanı sıra kent ile bütünleşmesi gerekmektedir [6].

ICOMOS tarafından 1990 yılında kabul edilen Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nün 7. maddesinde *“Arkeolojik mirasın halka sunulması, çağdaş toplumların kökenlerinin ve gelişimlerinin anlaşılmasına yardım eden önemli bir yöntemdir. Bu aynı zamanda onun korunması gerekliliğinin anlaşılmasına da yardım eden en iyi araçtır. Sunuş ve bilgi verilmesi mevcut bilimsel verilerin popüler bir yorumu olarak ele alınmalı ve bu nedenle sürekli güncelleştirilmelidir. Sunuşta, geçmişi anlama yaklaşımlarının çok yönlülüğünün gözetilmesi gerekir”* denilerek arkeolojik alanlarda koruma araçları olarak sunuşun önemi vurgulanmıştır.

2008 yılında yine ICOMOS tarafından yayınlanan Arkeolojik Sitlerin Yorumlanması ve Sunumu Tüzüğü'nde kültürel miras alanlarında yorumlama ve sunum faktörleri koruma çabalarının bileşenleri olarak tanımlanmıştır. Sürdürülebilir yorum ve sunum programlarının yaratılmasının arkeolojik alanların uzun ömürlü olması adına önemi vurgulanmıştır. Mirasın korunmasının kesinlikle uzun vadeli sürdürülebilirliğe bağlı olduğu aksi takdirde kültürel varlıkların yok olacağına dikkat çekilmiştir. Arkeolojik sitlerin değerini ve önemini çeşitli kitlelere iletmek için her türlü çabanın gösterilmesi gerektiği savunulmaktadır. Tüzüğe göre etkili yorumlama ve sunum kişisel tecrübeyi geliştirmeli, kamusal saygı ve anlayışı arttırmalı ve kültürel miras alanlarının korunmasının önemini gelecek kuşaklara iletmelidir [59].

Arkeopark olarak sergileme, günümüzde gelişmiş ülkelerin ören yerlerinde uyguladığı en güncel yaklaşımlar arasındadır. Özellikle Avrupa ülkelerinde sıkça rastlanan bu alanlar, bir çeşit açık hava müzesi olarak nitelendirilebilmektedir. Arkeoparkların amaçları; kültür varlıklarını korumak, kamuyla bütünleşmesini sağlayarak bilgilendirme yapmak, toplumda koruma bilinci oluşturmak ve geçmiş uygarlıkların sosyo-kültürel özellikleri, mimarileri, yaşam biçimleri hakkında bilgi edinme yollarını güçlendirmektir. Arkeopark kapsamında duylara hitap eden sunum yöntemlerinin, deneysel arkeoloji uygulamalarının ve çeşitli rekreatif aktivitelerin bulunması bu alanların dinamikliğini ve kamunun bu alanlara olan ilgisini arttırmaktadır [114].

Arkeoparklar isminden de anlaşılacağı üzere arkeolojik alan olmanın yanı sıra park özelliği de taşıyan alanlardır. Bu bağlamda korunması gerekli kültür varlıklarını barındırmalarının yanında park özelliklerini içeren rekreatif alanları da

kapsamaktadırlar. Diğer bir deyişle kültürel değerlerin ve yönetim unsurlarının rekreasyonel faaliyetler ile birlikte sürdürülebilirlik kapsamında ele alındığı alanlardır. Bu özelliklerin sonucunda arkeoparklar, arkeolojik alanların yorumu ve sunumunun kamuya açık bir şekilde gerçekleştirildiği eğitim, rekreasyon ve sergileme işlevlerini barındıran durağan olmayan canlı ve etkin alanlar olarak tanımlanabilir [7].

2.7 Dünya'dan ve Türkiye'den Arkeopark Örnekleri

- **Xanten Arkeolojik Parkı, Almanya**

Almanya'da yer alan Arkeoloji Parkı Xanten (APX), 1973 yılında, aşırı yapılaşma nedeniyle tehdit altındaki Roma kenti Colonia Ulpia Traiana'yı yıkımdan korumak için kurulmuştur (Şekil 2.4).

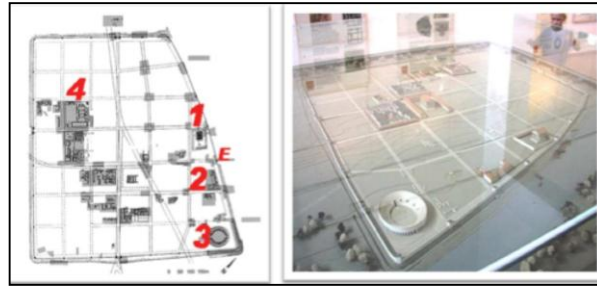
Şekil 2.4 Colonia Ulpia Traiana M.S. 2. yüzyıl kuş bakışı görünümü [115]

Buradaki fikir, ziyaretçilerin kapalı bir alanda yeniden inşa edilen Roma yapılarını görebilecekleri ve Romalıların kültürü hakkında bilgi alabilecekleri bir arkeolojik koruma oluşturmaktır. Roma kentinin sahasında arkeolojik kazıların devam ettiği alanda araştırma sonuçları ziyaretçilere uygun eğitimlerle sunulmaktadır (Şekil 2.5) [115].

Şekil 2.5 Xanten arkeoparkında yer alan aktiviteler [115]

1977'de Xanten Arkeoloji Parkı açılmadan önce, Roma kentinin altyapısını anlamak için ilk temel kazılar yapılmıştır. İlerleyen yıllarda tespit edilen Roma yol profilleri, sütunlu caddeler, çakıl kaldırımları ve ağaçlarla kaplı caddeler oluşturulmuş, kısmen amfiteyatro ve şehir duvarı, kuleleri ve hendekleri, bulunan 3.4 km uzunluğundaki antik şehir surlarının parçaları ilave rekonstrüksiyonlar veya kısmi rekonstrüksiyonlar ile yeniden inşa edilmiştir. Roma hamam yapısı, büyük bir şehir kapısı, anıtsal bir tapınak, konaklama alanları, kazılar sonucu ortaya çıkarılan ve ziyaretçilere açık orijinal bulgulardır (Şekil 2.6). 2008 yılında kazıların en önemli bulgularının gösterildiği yeni bir Roma müzesinin inşa edilmesi ve Roma kasabasını kesip geçen ulusal bir otoyolun sökülmesi arkeolojik parkın daha da genişlemesini sağlayan önemli kilometre taşlarıdır [115].

Şekil 2.6 E – Giriş, 1- Liman Tapınağı, 2- Konaklama alanı, 3- Tiyatro, Şehir duvarları, 4- Hamam Yapıları [6]

Arkeolojik parkın ziyaretçilerinin büyük kısmını Almanya'dan ve komşu ülkelerden gelen okul grupları oluşturur. Bu nedenle alanda çocuklara yönelik rehberli turlar, kazı simülasyonu, antik zanaat faaliyetleri gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir (Şekil 2.7) [116].

Şekil 2.7 Xanten arkeoparkında çocuklara yönelik etkinlikler [115]

Xanten Arkeolojik Parkı'nın çoğu bölümüne engelli erişim sağlanmıştır. Gişe bölümünden tekerlekli sandalyeler kiralanabilir ve hazırlanan broşür erişilebilir rampaların yanı sıra mobil rampaların ve tuvaletlerin yeri hakkında engelli ziyaretçileri bilgilendirir. Yollar tekerlekli sandalyeli ziyaretçiler için optimize edilmiştir. Görme engelli ziyaretçiler için dokunmatik bir galeri ve kendi yollarını bulabilmeleri için bir park dokunsalı mevcuttur. Taşınabilir bir multimedya kılavuzu işitme engelli ziyaretçileri müze binasında bulunan işaret dilinde filmlere yönlendirir. Ayrıca engelli ziyaretçiler için uygulamalı tarih programları bulunur [115].

Xanten Arkeolojik Parkı Almanya'nın en büyük ve en çok ziyaret edilen arkeolojik açık hava müzesidir ve aynı zamanda Roma arkeolojisi konusunda en önemli araştırma merkezlerinden biridir. Roma tarihine özgü özellikler üretmek için çok sayıda olanak sunarak Roma yaşamı, ticareti ve el sanatları gibi konuları anlaşılır ve bilimsel olarak sağlam bir şekilde açıklamaya ve deneyimlemeye yardımcı olur [115].

Kazıları sürdüren arkeoloji ekibinin her türlü hava koşuluna uygun yeterli donanımına sahip olması sayesinde kazılar tüm yıl boyunca yapılır. Şuan antik kentin toplam alanının % 20'sinin kazısı yapılmış durumdadır. Amaç, mümkün olduğu kadar geniş bir alanı ortaya çıkarmak değil, bunun yerine Roma şehri hakkında spesifik bilgi vermeyi vaat eden alanlara odaklanmaktır. Roma kentinin tamamını tahrip etmeyen jeofizik

yöntemler kullanarak incelemeyi amaçlayan araştırmalarda özel şirketlerle birlikte çalışılmıştır [115].

Kazılardan çıkan çanak çömlek parçaları, kemikler ve diğer pek çok Roma eseri depolanır. Bilimsel olarak yeniden inşa edilmiş amfiteyatro gibi binaların her biri kazıların ve uzun yıllar süren arkeolojik ve tarihi bina araştırmalarının sonucudur. Binaların günlük inşaat bakımları, ziyaretçiler için yeni cazibe merkezlerinin planlanması, parktaki sergi alanlarının tasarlanması, restorasyon ve rekonstrüksiyonlar için mimarlar, mühendisler ve arkeologlardan oluşan ekip koordineli bir şekilde çalışmaktadır. Yaklaşık 18 hektarlık çim, 2000 adet ağaçtan sorumlu peyzaj mimarlarından oluşan ekip park kısmında çalışmaktadır. Bunlara ek olarak yönetimden sorumlu ekip bütçe konuları ve personel organizasyonunun yanı sıra bina finansmanı, sergi bütçeleri ve maddi kaynakları denetler [115].

Yeniden İnşa Edilen Yapılar

Arkeolojik parkta yeniden yapılan binalar yıllarca süren kazı ve araştırmalar sonucu tasarlanarak orijinal yerlerinde ölçekli olarak inşa edilmiş, tüm malzemeler ziyaretçilerin antik mimariyi doğru anlayabilmeleri için Roma orijinalleri taklit edilerek üretilmiştir [115].

Tüm yeniden yapılandırmalar katı standartlara tabidir ve her biri yalnızca uluslararası forumların onaylamasından sonra yapılabilir. Yeniden yapılacak binanın işlevi tespit edilebiliyorsa ve yeniden yapılanma tutarlıysa uygulanır ve sadece orijinal alanına inşa edilir. Proje ile ilgili olan bilim adamları ve müze eğiticileri, yeni kazı sonuçlarının nasıl sunulacağı ve iletileceği hakkında sürekli olarak çalışmaktadır [115].

*** Roma Evleri**

1980'lerden bu yana çok sayıda temel ve yerleşim kalıntısı kazısı sonucu arkeolojik parkta iç mekânları ile yeniden inşa edilen Roma evleri Colonia Ulpia Traiana halkının nasıl yaşadığı ve nasıl çalıştığı hakkında bilgi vermektedir (Şekil 2.8) [115].

Şekil 2.8 Yeniden inşa edilen kerpiç evler [115]

Arkeolojik bulgular, evlerin şerit benzeri arazilerde birbirine yakın durduğunu göstermektedir. Sokağa bakan ortak cepheleri olan iki katlı evlerin arkasındaki avluda küçük yardımcı binalar ve bir kulübe bulunmaktadır. Eski binaların yük taşıyan dış duvarlarının killi bir topraktan yapılmış olması bina araştırmacıları için zorluk teşkil etmiş, nemli iklime dayanacak şekilde doğru kaplama karışımını bulmadan önce çok fazla araştırmaya ihtiyaç duymuşlardır. Restore edilen ve yeniden inşa edilen yapılar bugün müze olarak kullanılmaktadır (Şekil 2.9) [115].

Şekil 2.9 Müze olarak işlevlendirilen kerpiç evler [115]

* Liman Tapınağı

Arkeolojik parkın diğer önemli yapısı Colonia Ulpia Traiana sivil yerleşkelerinin çevresinde konumlandırıldıkları liman tapınağıdır. Restorasyon çalışmaları sırasında yapılandırıldığı döneme ait şehir planı baz alınarak, arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen bulgular ile tapınak yeniden inşa edilmiştir. Liman kenti yakınında kurulan tapınak, kolonları, yuvarlak salonları ve cellaları ile geleneksel Roma mimarisini temsil etmektedir (Şekil 2.10) [6].

Şekil 2.10 Kazı sonucunda ortaya çıkarılan tapınak ve inşası tamamlanan tapınak [6]

* Amfitiyatro

Tiyatro, bugüne kadar ulaşabilen o dönemin en önemli yapısıdır. Alana karşılıklı iki kapıdan giriş yapılmakta olup, izleyiciler için çok sayıda çıkış noktası bulunmaktadır. Alanın yeniden yapılandırılması ile orijinal kullanıma yönelik müzik gösterileri, sanat sergileri, gladyatör uyarlamaları gibi faaliyetler gerçekleştirilmektedir (Şekil 2.11) [6].

Şekil 2.11 Arkeolojik parkta yeniden yapılandırılan amfityatroda yapılan etkinlikler [115]

* **Şehir Duvarları ve Kapılar**

Arkeolojik parkın öncelikli hedefi kentsel alanı oluşturan yapıların restorasyon çalışması ile alana kazandırılması olmuştur. Öncelikli olarak Roma şehrinin karakteristik özelliğini gösteren şehir duvarları ve yol bağlantıları yeniden yapılandırılmıştır [6]. Duvarın bir kısmı yeniden inşa edilmiştir ve üzerinde yürünebilir. Yeniden inşa edilmiş şehir duvarı için kullanılan malzemeler ve yapı uygulamaları orijinal Roma duvarı ile aynıdır (Şekil 2.12) [115].

Şekil 2.12 Roma Dönemi'nden şehir duvarları animasyonu ve Xanten Arkeoparkı'nda restore edilen duvarlar [6]

Duvar kuleleri de yeniden inşa edilmiştir. Bu kulelerden üçünün liman kentinden insanların ve arabaların şehre girebilecekleri bir kapısı vardır. Bu kule kapılarından biri şimdi Xanten Arkeolojik Parkı'nın girişi olarak hizmet vermektedir (Şekil 2.13) [115].

Şekil 2.13 Duvar kuleleri ve kule kapısı [115]

* Roma Pansiyonu

Roma zamanlarında gezginler çoğu zaman günlerce seyahat etmiş ve aynı zamanda birçok zorluğa katlanmak zorunda kalmışlardır. Colonia Ulpia Traiana'daki pansiyon, konuklara rahat bir soluklanma sağlamıştır. Eski limanın yakınında yeniden inşa edilmiş pansiyon, gezginlerin dinlenebileceği tüm olanakları içermektedir (Şekil 2.14). Koridorlar, sıra sütunlardan konuk odalarına kadar uzanmakta ve sıra sütunların sonunda Roma mutfağı yer almaktadır. Arkeolojik parkta Roma hafta sonlarının canlandırıldığı etkinliklerde burada antik tariflere dayalı lezzetler hazırlanmaktadır. Ayrıca kendileri için yemek pişirmeyi tercih eden ziyaretçiler, parkta bulunan barbekü alanını kullanabilir [115].

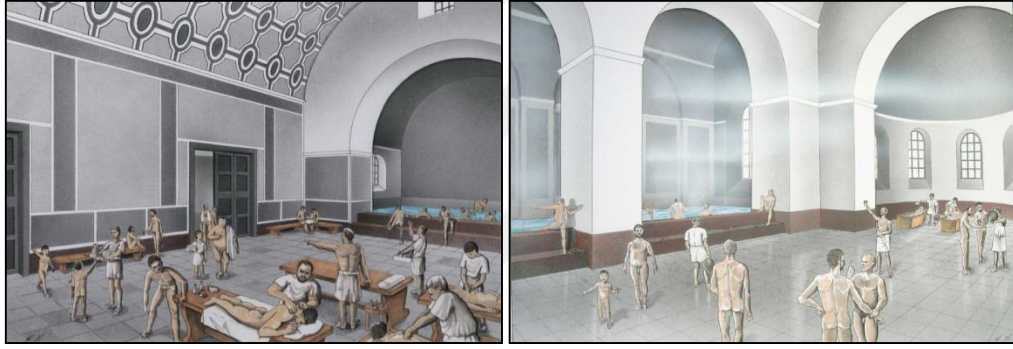

Şekil 2.14 Yeniden inşa edilen roma pansiyonu [115]

* Roma Hamamı

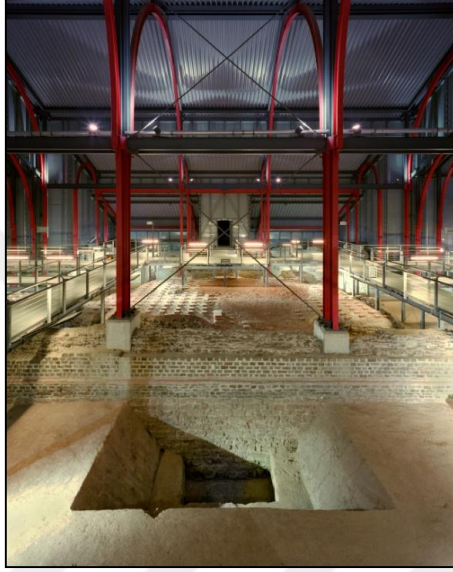
Roma zamanı kasaba hamamları rahatlama ve kişisel hijyen açısından önemli yerlerdir. Romalıların komşular ve arkadaşlarla buluştuğu, haber alışverişinde bulundukları, anlaşmaları kestikleri ve bazen de siyasi kararlar aldığı yer burasıdır (Şekil 2.15).

Hamamlar kentin buluşma noktası ve sosyal merkezleridir [115]. Arkeolojik parkta en çok dikkat çeken yapılardan biri de hamam yapısıdır. Bu alan Ortaçağ döneminde neredeyse tamamen tahrip olmuştur. Yapılan kapsamlı çalışmalar ve elde edilen bulgular ile yapı, yeniden inşa edilmiştir (Şekil 2.16) [6]. Hala dünyanın herhangi bir yerinde, antik dönemde olduğu gibi ısıtılan tek hamamdır.

Şekil 2.15 Pek çok Romalı'nın hergün ziyaret ettiği hamam canlandırmaları [115]

Birçok bakımdan bir sarayı andıran Colonia Ulpia Traiana Şehir Hamamları'na ait temel duvarlarının, havuzlarının, ısıtma kanallarının ve şöminelerin iyi korunmuş kalıntıları, dış şekli antika binanın boyutlarını yansıtan çelikten ve camdan yapılmış koruyucu bir binanın altında ziyaret edilebilir. Bu sayede orijinal kalıntılar yağmurdan ve güneşten korunur [115].

Şekil 2.16 Yeniden inşa edilen cam ve çelik malzemeli hamam kompleksi [115]

Parkın peyzaj konsepti, alanın arkeolojik karakterine uygun olarak düşünülmüş, “Landschaft zur Römerzeit” (Roma döneminin peyzajı) teması benimsenmiştir. Bitkisel tasarımda, restore edilen şehir duvarları ile karşılıklı giriş kapılarının (liman tarafı) arkasında fon oluşturma ve aksiyaliteyi güçlendirme amaçlı türler kullanılmıştır (Şekil 2.17). Xanten Arkeolojik Parkı içinde yeniden inşa edilen hamam kompleksinin arka kısmında mini botanik park yer almaktadır (Şekil 2.18). Parkın peyzaj düzenlemesinde kullanılması planlanan bitkiler bu alandan temin edilmektedir [6].

Şekil 2.17 Aksiyaliteyi sağlayan bitki gruplarının kullanımı [6]

Şekil 2.18 Mini botanik bahçesi [115]

Temalı Sergi Alanları

Xanten Arkeolojik Parkı'nda yer alan temalı sergi alanları Roma yaşamının belirli yönleriyle ilgili seçilmiş yeniden yapılandırmalar ile ziyaretçileri bilgilendirir. Amfitiyatroda gladyatörlerin yaşamını gösteren sergi ile birlikte popüler filmler, burada gerçekleşen yaşam ve ölüm savaşlarının kanıtıdır(Şekil 2.19) [115].

Şekil 2.19 Gladyatörlerin yaşamını gösteren sergi alanları [115]

Roma Dönemi yapım ve tekniklerinin sergilendiği alanda orijinal anıtlar ve açıklayıcı modeller yer almakta ve Roma işçiliğinin detayları görülmektedir. Roma kentinin etkileyici taş mimarisinin örneklerinin bulunduğu alanda okul gruplarının deneyimlemesi için 3 metre yüksekliğinde bir inşaat vinci de bulunmaktadır (Şekil 2.20) [115].

Şekil 2.20 Roma Dönemi yapım ve tekniklerinin sergilendiği alan [115]

Büyük ölçekli bir duvar projeksiyonu ile imparatorluğun ve illerinin idaresi hakkında temel bilgileri sağlayan serginin merkezinde, önde gelen Romalıların olaylı hayatlarının hikâyelerini anlatan sesli rehberlerle birlikte 11 adet büst yer alır (Şekil 2.21) [115].

Şekil 2.21 İdari yapının sergilendiği alan [115]

Romalıların seyahatleri ve ulaşım çeşitleriyle ilgili bilgi verilen sergi alanında eski karayolları, haritalar ile yeniden inşa edilen Roma vagonları ve arabalarıyla ilgili bilgiler verilir (Şekil 2.22) [115].

Şekil 2.22 Ulaşım yapısının sergilendiği alan [115]

Arkeolojik parkta 3 bin metrekarelik bir alanı kapsayan çocuk oyun alanı çocuklar için eğlence alanı olmanın yanı sıra eğitici bir role de sahiptir. Çocuklar hendekler, pompalar, savaklar ve Arşimet vidası ile oynayabilir ve bu süreçte Roma hidrolik mühendisliğinin bazı unsurlarını tanıyabilir (Şekil 2.23) [115].

Şekil 2.23 Çocuk oyun alanları [115]

Koruyucu Roma Hamamı yapısının yanında yer alan müze binasında neredeyse 400 yıllık Roma tarihi kronolojik bir yapıya sahip, modern bir tur ile tamamlanabilir. Dokunulabilecek ve denenebilecek sergiler, farklı medya, ses oyunları ile genç ve yaşlılar için birçok alternatif, Roma yaşamı hakkında fikir vermektedir. Müze binasının cephesi ve kırmızı renkli teneke çatısı hamam için inşa edilmiş koruyucu binanın mimarisiyle uyumlu bir şekilde ve ekolojik yapı standartları dikkate alınarak tasarlanmıştır (Şekil 2.24) [115].

Şekil 2.24 Müze binası [115]

Xanten Arkeolojik Parkı'nda yıl boyunca çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Romalılar tarafından yetiştirilen şifalı bitkiler bitki uzmanları tarafından düzenli olarak sunulmakta, mevcut kazılar rehberli turlar eşliğinde gezilerek arkeologları canlı olarak izleme fırsatı sunmaktadır. Müze binasında arkeologlar tarafından her ayın ilk pazarı özel bir tur sunulmakta, ayrıca her ayın üçüncü pazartesi günü de arkeologlar çalışmalarının son sonuçlarını bildirmekte ve bir tartışma ortamı sunmaktadırlar. Kazı ve sunumdan bilimsel inceleme ve sanal rekonstrüksiyona, modern arkeolojinin tüm yönlerini barındıran arkeolojik park, Roma yaşamı hakkında herhangi bir kitaptan daha etkileyici bilgiyi sağlamaktadır. Tüm bu özellikleriyle arkeolojik parkta bilimsellik, eğitim, yorumlama, canlandırma ve turizm kavramlarına önem verildiği görülmektedir. [115].

Türkiye'de yeralan arkeopark örnekleri için konu ile ilgili daha önce yazılmış tezler kapsamında söz konusu çalışmalarda irdelenen örnekler incelenmiştir. Türkiye'deki örneklerle bakıldığında henüz uluslararası standartta yapılmış bir arkeopark projesi bulunmamakla birlikte arkeolojik alanlarda yapılan çevre düzenleme projeleri ülkemiz için atılan ilk adımlardan sayılabilir. Arkeoparklar ile ilgili yazılmış önceki tezlerde Türkiye'den Kaunos Arkeolojik Parkı, Aktopraklık Höyüğü Arkeolojik Parkı, Küçükyalı Arkeolojik Parkı ve Saraçhane Arkeolojik Parkı incelenmiştir. Tuna [6] da Türkiye ve dünyadan örnekleri arkeopark planlama kriterleri kapsamında koruma açısından, erişilebilirlik açısından, muhafaza ve değerinin arttırılması açısından, bölgesel gelişim açısından; arkeopark tasarım kriterleri kapsamında ise içsel açıdan, davranışsal açıdan, düşünsel açıdan ve arkeopark yönetim kriterleri kapsamında karşılaştırmıştır. Buna göre;

- Koruma açısından, dünya örneklerinde bütüncül koruma politikalarının benimsenmesine karşı Türkiye örneklerinde sadece kazıların yapıldığı alanlarda parçaçıl korumaların sağlandığı,
- Erişilebilirlik açısından, dünya örneklerinde arkeoparkların içinde ve çevresinde ulaşım sistemlerinin tanımlanmasına karşı Türkiye örneklerinde mevcut ulaşım sistemlerinin yetersiz olduğu ve alan için yeni ulaşım sistemlerinin tanımlanmadığı,
- Muhafaza ve alanın değerinin artırılması açısından, dünyadaki örneklerde araştırmaların, koruma ve restorasyon çalışmalarının sürekli bir şekilde devam etmesine karşı Türkiye örneklerinde koruma çalışmalarının ekonomik açıdan yeterli kaynak olmamasından ötürü yeterli düzeyde olmadığı,
- Bölgesel gelişim açısından, dünya örneklerinde arkeoparkların bulundukları bölgelerde gelişime katkı sağladığı, Türkiye örneklerinde de arkeoparkların bulunduğu alanın çevresine katkı sağlayacak uygulamaların planlandığı,
- Tasarım açısından, dünyadaki örneklerde park giriş-çıkış noktalarının vurgulanarak alanın kimliğinin tanımlanmasına karşı Türkiye örneklerinde bilgilendirmelerin zayıf olması sebebiyle parkın görsel okunabilirliğinin zayıf olduğu,
- Davranışsal açıdan, dünya örneklerinde ziyaretçileri yönlendiren tanımlı alanların bulunmasına karşı Türkiye örneklerinde donatı elemanlarının yetersizliği sebebiyle alanın odak ve düğüm noktalarının tanımsız olduğu,
- Düşünsel açıdan, dünya örneklerinde arkeoparkların yalnız seyir için değil deneyimsel açıdan da bir çok aktivite alanları ile ziyaretçilere farklı alanlar sunmalarına karşı Türkiye örneklerinde deneysel arkeoloji çalışmaları kapsamında yalnız konser aktivitelerinin yapıldığı,
- Yönetim kriterleri açısından ise dünya örneklerinde multidisipliner bir ekip tarafından hazırlanan alan yönetim ve ziyaretçi yönetim planlarının olmasına karşı Türkiye örneklerinde kapsamlı bir yönetim planının bulunmadığı konularına dikkat çekilmiştir.

KÜÇÜKÇEKMECE GÖLÜ ÇEVRESİ AVCILAR İLÇESİ İÇİNDE YER ALAN ARKEOLOJİK SİT ALANLARINA İLİŞKİN SAPTAMALAR

Ülkemiz gibi çok çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapan yerleşmelerin hem yer üstünde hem de yer altında pek çok korunması gereken değere sahip olması tartışılmazdır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 2017 yılı istatistik sonuçlarına göre; Türkiye genelinde tescilli sit alanı ilan edilen toplam 17.650 adet sit alanı bulunmaktadır. Sit alanlarının türlerine göre dağılımlara bakıldığında 16.706 adet ile büyük çoğunluğun (%94) arkeolojik sit alanlarında olduğu görülmektedir. Bunlardan 105 adeti İstanbul İli genelinde bulunmakta olup bu rakam Türkiye genelinin %0.59' unu oluşturmaktadır.

Türkiye genelinde arkeolojik sit alanları içinde 11.340 adet ile çoğunluğu 1. derece arkeolojik sit alanları oluşturmaktadır [117]. Sayısal olarak İstanbul'daki sit alanlarının %10,2'sini, alan büyüklüğü açısından ise %3,8'ini kapsayan arkeolojik sit alanlarında yapılan derecelendirmelere göre en büyük payı mutlak korunacak alan niteliğindeki 1. derece arkeolojik sit alanları almaktadır. Roma ve Osmanlı İmparatorluklarının başkenti olan ve yerleşim tarihi Yarımburgaz Mağarası ile 300 bin yıl geriye uzanan İstanbul'da 23 adet arkeolojik sit alanı tespit ve ilan edilmiştir. Bu alanlar Avrupa yakasında özellikle Silivri, Çatalca ve Küçükçekmece'de, Anadolu yakasında ise Pendik, Kartal, Maltepe ilçelerinde yer almaktadırlar. Bunlar arasında en büyük arkeolojik sit alanı 1991 yılında sit alanı ilan edilen, Avcılar ilçesindeki Yarımburgaz Mağarası'nın da içinde olduğu Küçükçekmece Gölü ve Çevresi'dir ve 1500 hektarlık alana sahiptir. Tarihi Yarımada'da Yenikapı'da Marmaray Projesi kapsamında gerçekleştirilen arkeolojik çalışmaların ortaya çıkardığı yeni bilgiler ışığında bu bölgede de 10 bin yıl geçmişe

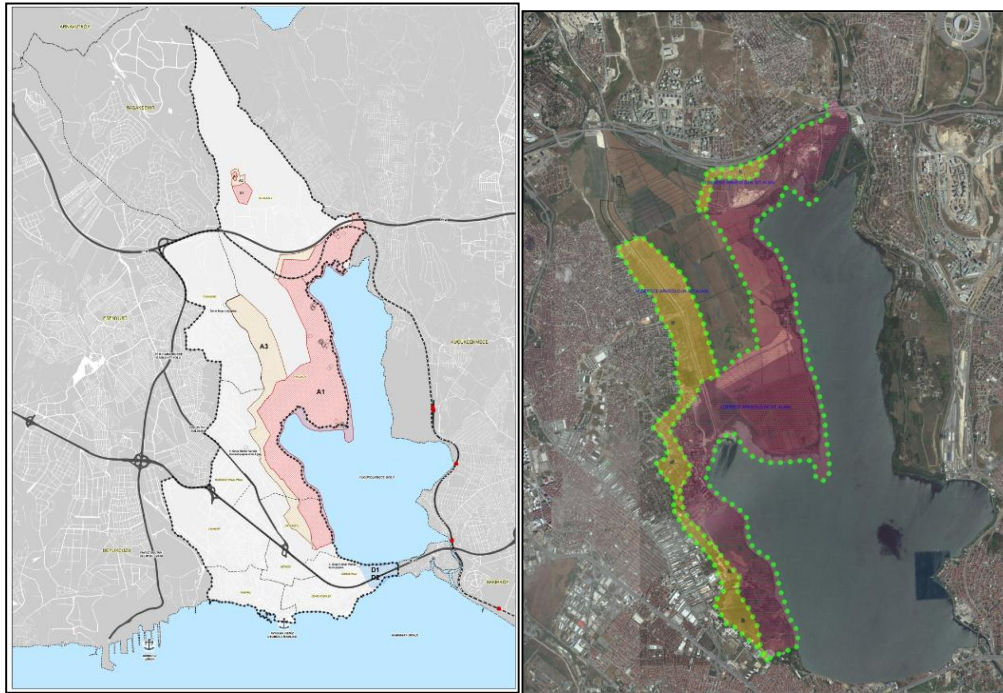
giden neolitik dönem yerleşme izleri bulunmuştur [118]. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2017 yılı verilerine göre ise İstanbul il genelinde 55 adet arkeolojik sit alanı ile beraber toplamda 105 adet sit alanı bulunmaktadır [119]. Bu durum arkeolojik sit alanlarının kentlerin tarihi açısından önemini bir kere daha ortaya koymuştur.

3.1 Çalışma Alanının Doğal Özellikleri

Çalışma alanının coğrafi konumu, jeolojik ve topografik yapısı, deprem durumu, toprak yapısı ve hidrolojik yapısı, iklim ve bitki örtüsü ile doğal peyzaj özellikleri ve biyolojik çeşitliliği alanın doğal özelliklerini belirleyen kriterleridir.

3.1.1 Coğrafi Konum

Çalışma alanı olarak tanımlanan alan Avcılar İlçesi Firuzköy Mahallesi sınırları içerisinde, D-100 Karayolu kuzeyinde, TEM Otoyolu güneyinde, ender lagün göllerinden biri olan Küçükçekmece Gölü'nün batısı ile Sazlıdere havzasının doğusu arasında yer alan, Bathonea kazılarının sürdürüldüğü 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanlarıdır (Şekil 3.1). Toplamda 1064 ha olan çalışma alanının tamamı 15.11.2012 tarih ve 17687 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlık oluru ile belirlenen “Rezerv Yapı Alanı” kapsamında kalmaktadır.

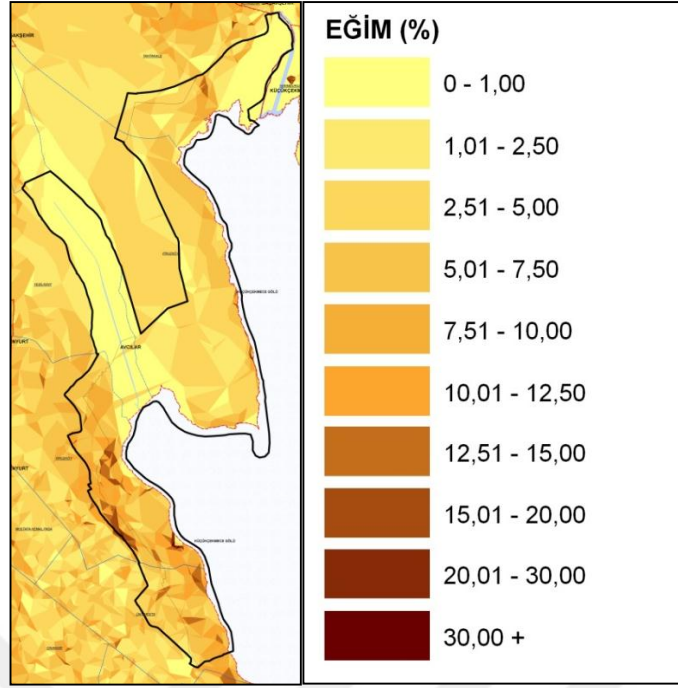

Şekil 3.1 Çalışma alanının konumu

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü tarafından hazırlanan ve 24.12.2007 tarihinde Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nce onaylanan Avrupa Yakası Güneyine Ait Mikro Bölgeleme Projesi kapsamındaki imar planlarına esas 1/2000 ölçekli yerleşime uygunluk haritalarında “UA (Uygun Alan), “Öa-1b (Önlemlili Alan – 1b)”, “Öa-2b (Önlemlili Alan – 2b)”, “Öa-2a (Önlemlili Alan – 2a)”, “Öa-4b (Önlemlili Alan – 4b)”, “Öa-6a (Önlemlili Alan – 6a)”, “Öa-6b (Önlemlili Alan – 6b)” ve “UOA-2 (Uygun Olmayan Alan – 2)” de kalmaktadır (Şekil 3.2).

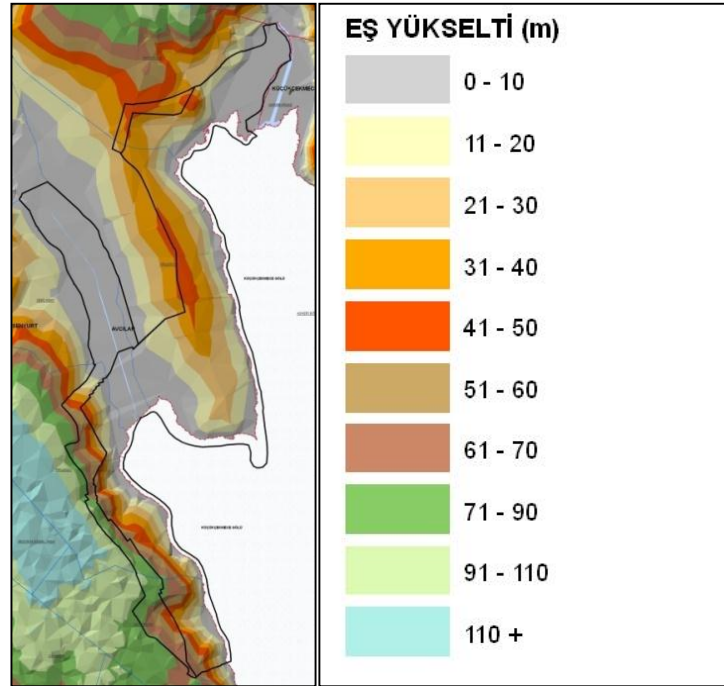

91

Şekil 3.3 Eğim analizi [120]

Çalışma alanı eşyükseiti açısından incelendiğinde 0 -10 metre kotları arası alanın çoğunlukta olduğu bölgede Küçükçekmece Gölü'nden içlere doğru ilerledikçe 0 metreden 40 metreye kadar çıkabilen bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca yarımada liman bölgesinin kuzeyinde bir tepe noktası bulunmaktadır (Şekil 3.4).

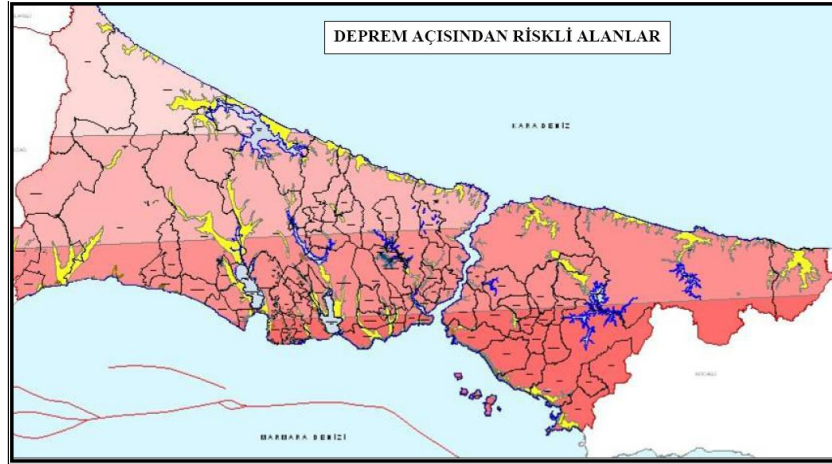

Şekil 3.4 Eşyükseiti analizi [120]

3.1.3 Deprem Durumu

17 Ağustos 1999 depreminden sonra Marmara Bölgesini ve İstanbul İlini kapsayan deprem tehlikesini belirlemeye yönelik önemli çalışmalar yapılmıştır. Parsons ve diğerlerinin 2000 yılında yapmış olduğu çalışmada, Marmara Denizi çevresindeki yerleşmeleri etkileyebilecek ve büyük depremleri yaratabilecek önemli fay zonları tartışılmış, tarihsel dönemdeki depremlerin etkileri göz önünde bulundurularak Marmara Bölgesini etkileyecek deprem olasılıkları hesaplanmıştır. 17 Ağustos 1999 İzmit ve 12 Kasım 1999 Düzce depremlerinden sonra Marmara denizinde mevcut aktif fayların üzerlerinde taşıdıkları potansiyel enerjinin arttığı öne sürülmüştür [121]. Parsons ve diğerlerinin yaptığı fiziksel ve istatistik araştırmalar sonucunda son büyük depremlerle birlikte Marmara Denizi içinde büyüklüğü $M=7.0$ ve daha büyük bir depremin olma olasılığının 1999 yılından itibaren önümüzdeki 30 yıl içinde $\%62 \pm 15$ değerinde yükseldiği açıklanmıştır [122].

Türkiye Deprem Bölgeleri haritasına göre Marmara Bölgesi'nin çoğunluğu "1. Derece Deprem Tehlikesi" içeren ve beklenen bölgede bulunmaktadır. Aşağıdaki şekilde kırmızı renkten başlayıp daha açık renklere doğru sırasıyla 1., 2., 3. ve 4. derece deprem bölgeleri gösterilmektedir (Şekil 3.5) [120].

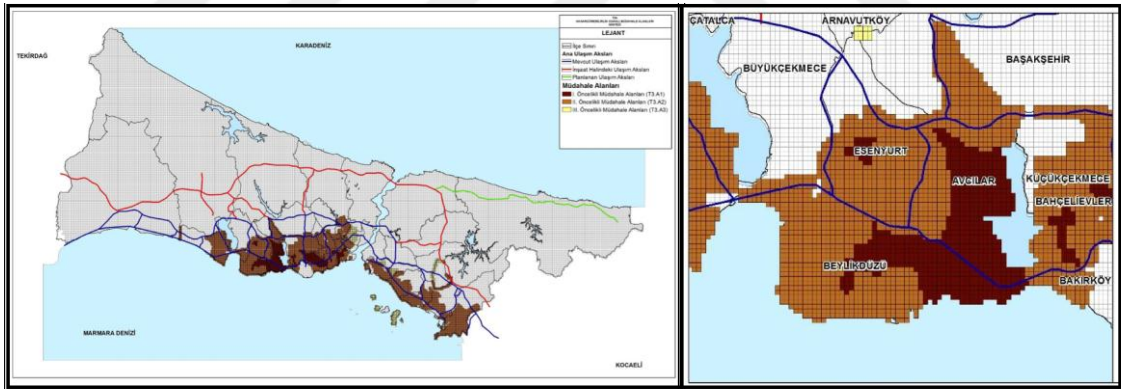

Şekil 3.5 İstanbul deprem bölgeleri haritası [120]

Avcılar İlçesi'ni deprem açısından değerlendirdiğimizde bir kısmı 1. derece, bir kısmı ise 2. derece deprem kuşağında kalmaktadır. Çalışma alanında güney kısımların 1. derece, kuzey kısımların ise 2. derece deprem kuşağında yer aldığı görülmektedir.

İstanbul’da deprem ve doğal afet – kentsel risklere karşı güvenli yerleşimlerin oluşturulması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, tarihi kent kimliğinin korunması ve yeşatılması, tehdit altındaki ekolojik öneme sahip doğal alanların korunması, üst ölçekli plan kararları ile dönüşüm planlarının uyumlu hale getirilmesi gibi ana amaçlar doğrultusunda kentsel dönüşümün belli normlar çerçevesinde yapılması, İstanbul’un sorunlarının çözümünde bir fırsat ve araç olarak kullanılması hedefleriyle İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve İstanbul Teknik Üniversitesi işbirliği ile “İstanbul Kentsel Dönüşüm Stratejik Planı” hazırlanmıştır [123].

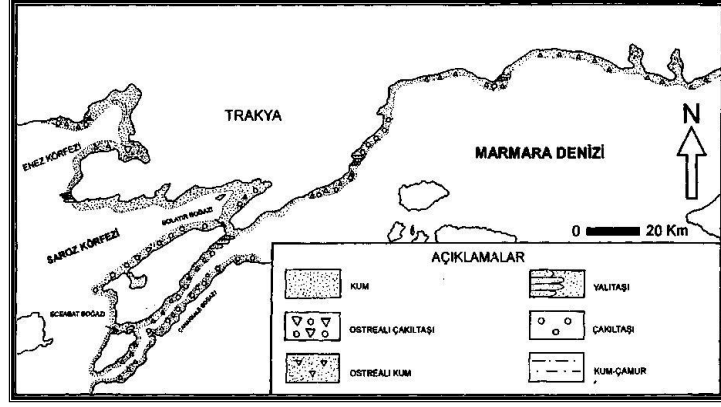
Bu plan kapsamında, İBB Zemin ve Deprem İnceleme Müdürlüğü tarafından hazırlanan Afet Riskli Alanlar ve İBB Kurumsal Mücadele Kapasitesi analizlerinin sentezlenmesi ile İstanbul genelinde afet anında ve esnasında risk altında bulunan alanlar belirlenmiştir. Yapılan çalışma sonucu, afet riskli alanlar için 1. Öncelikli Müdahale Alanları, 2. Öncelikli Müdahale Alanları ve 3. Öncelikli Müdahale Alanları belirlenmiştir. Buna göre; Avcılar İlçesi’nde TEM Otolu güneyi ve çalışma alanı olan 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanlarının tamamı 1. Öncelikli Müdahale Alanlarında kalmaktadır (Şekil 3.6).

Şekil 3.6 İstanbul afet riskli alanlar [123]

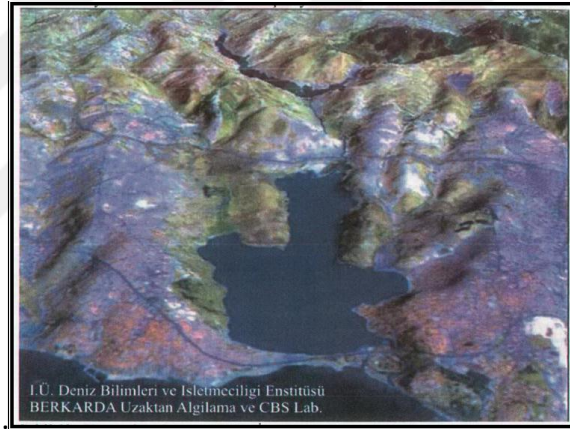
3.1.4 Toprak Yapısı ve Hidrolojik Yapı

Kuzeybatısında Bathonea Liman Yerleşmesi’nin kıyısının da bulunduğu Küçükçekmece Gölü, son buzul dönemi öncesinde Marmara Havzasına ulaşan 3 akarsuyun (Batıdan itibaren Değirmendere, Sazlıdere ve Menekşe derelerinin) birleşerek bir vadi meydana getirdiği saha iken; sonrasında deniz seviyesinin yükselmesine dayalı öncelikle bir koya ve sonrasında önü bir koy seti ile kısmen kapanarak lagüne dönüşmüş tatlı suya sahip bir kıyı seti gölüdür (Şekil 3.7) [124].

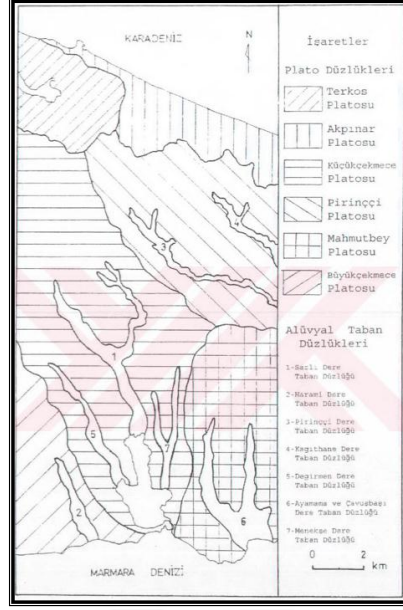
Şekil 3.7 Marmara Denizi'nin Pleistosen dönemindeki kıyı çizgisi (Avcılar Belediyesi)

Kıyıları 25 km uzunluğa sahip bir lagün olan Küçükçekmece Gölü'ne doğru alçalan plato sahası kabaca kuzey-kuzeybatı ile güney-güneydoğu yönünde uzanır. Bu vadilerin aralarında kalan plato parçaları ve yüzeyleri de, benzer yönlerde dar ve uzun aşınım yüzeyleri oluştururlar (Şekil 3.8) [125]

Şekil 3.8 Küçükçekmece Gölü ve çevresinin sayısal arazi modeli [125]

2 km uzunluğundaki kuzeydeki Sazlı Dere koyu ile batısındaki Değirmendere koyu arasında Bathonea kazılarının sürdürüldüğü alan bulunur. Platonun yüzey genişliği ise 200-1000 m arasında değişir [124]. Sahadaki hâkim toprak tiplerini kahverengi orman toprakları (koyu renkli kireçli rendzina toprakları) ile kireçsiz kahverengi topraklar oluşturur. Bunun yanı sıra sahada en yeni oluşum olarak da geniş tabanlı vadilerde alüvyal topraklar bulunmaktadır (Şekil 3.9) [126].

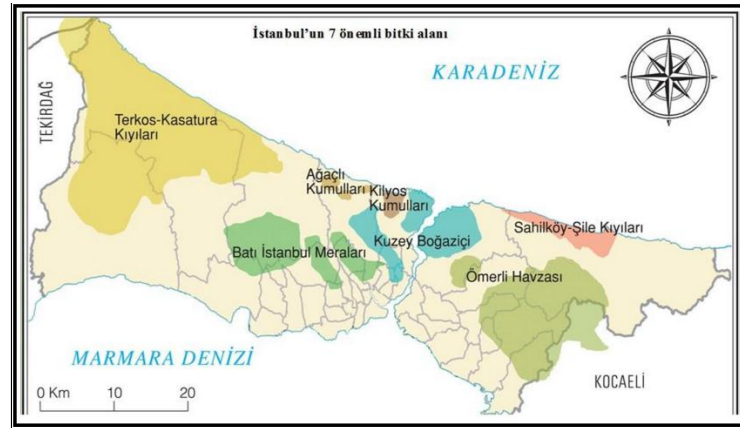

Şekil 3.9 Küçükçekmece Gölü Jeomorfolojik Birimler Haritası [125]

3.1.5 İklim ve Bitki Örtüsü

İlçe alanı, coğrafi konumu dolayısıyla Akdeniz ile Karadeniz iklimleri arasında bir geçiş iklimi özelliği taşıyan ve Marmara Geçiş İklimi olarak da nitelenen bir iklim tipi etkisi altında bulunmaktadır. Yıllık ortalama sıcaklık 13-14°C arasında değişmekle birlikte en yüksek sıcaklıklar Temmuz ve Ağustos aylarında; en düşük sıcaklıklar ise Ocak ayında görülür [125].

Floristik zenginliğin korunması adına, Türkiye’de zengin botanik çeşitlilik içeren alanların belirlenmesi ve türlerin yerinde korunması amacıyla önemli bitki alanları (ÖBA) oluşturulmuştur (Şekil 3.10).

Şekil 3.10 İstanbul’daki önemli bitki alanları [128]

Önemli Bitki Alanı (ÖBA) olağanüstü zenginlikte olan doğal bitki alanlarıdır. Bu alanların belirlenmesi için uluslararası kriterler saptanmıştır ve günümüzde doğa korumada çok önemli olan ÖBA'lar, korumada öncelikli alanların belirlenmesinde kullanılmaktadır. ÖBA'ların belirlenmesindeki ana kriterler: endemik, nadir veya tehdit altında olan türler, bitki coğrafyasını temsil eden türler ve nadir habitatların bulunmasıdır. İstanbul il sınırları içinde, 7 Önemli Bitki Alanı belirlenmiştir [127]. Batı İstanbul Meraları Önemli Bitki Alanı, Türkiye genelinde en çok tehlike altında bulunan alanlardan birisi olarak kabul edilebilir. Küçükçekmece Gölü'nün açık su bataklık bitki toplulukları da bu ÖBA içinde kalır. Alanda bulunan 5 bitki türü Bern Sözleşmesi Ek Liste I'de yer alır [129]. Bern Sözleşmesi'ne Türkiye 1984 yılında taraf olmuştur. Sözleşmeye taraf olan her ülke, ek listelerde yer alan tehlike altındaki bitki ve hayvan türlerini doğal yaşam ortamlarıyla birlikte korumak amacıyla gerekli idari ve yasal önlemleri almakla yükümlüdür [128].

İstanbul'un yedi önemli bitki alanı kapsamına giren çalışma alanı doğal bitki popülasyonu içerisinde olup, bir kısmı ulusal, bir kısmı ise uluslararası ölçekte nadir (endemik) olan pek çok değerli bitki gen kaynağı barındırmaktadır. Atlantik Fıstığı, Dişbudak, Kızılçam, Çitlenbik, Dut, Doğu Çınarı ve Ceviz gibi ağaç türleri de bunlardan bazılarıdır.

Avcılar-Küçükçekmece 1. ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu'na göre; alanda bulunan 257 çeşit ağacın, 205 çeşidi "Korunmaya Değer Ağaç" iken 52 çeşidi "tescile öneri" niteliği taşımaktadır. Bu da Küçükçekmece-Avcılar 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı içerisinde yer alan ağaçların yaklaşık % 20'lik bir kısmının tescile öneri, % 80'lik bir kısmının korumaya değer nitelikte olduğunu göstermektedir [120].

Özcan'a göre [129] da belirtildiği gibi bölgedeki bitkisel varlığın gerek ekolojik işlevleri, gerekse tarımsal, endüstriyel ve tıbbi kullanım potansiyelleri açısından taşıdığı zenginlik dikkate alındığında, söz konusu çalışma alanındaki genetik mirasın ve bitki popülasyonlarının doğal habitatları içerisinde (in-situ) korunmaları büyük önem taşımaktadır. Ayrıca bölgede bulunan endemik, nadir ve tehlike altında olan önemli popülasyonların botanik bahçelerinde yetiştirilerek canlı koleksiyonlar şeklinde

yaşatılması ve sergilenmesi, genetik çeşitliliğin sürdürülebilmesi açısından uygulanabilecek yaklaşımlardır.

3.1.6 Doğal Peyzaj Özellikleri ve Biyolojik Çeşitlilik

Küçükçekmece Gölü ve çevresi sulak alanlar açısından ele alındığında zengin bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Özellikle Küçükçekmece Lagünü ve Sazlıdere çevresindeki flora ve fauna zenginliği, doğal su kıyısı bitkileri, doğal oluşumları ile kentin doğal yapısını oluşturan elemanlar olup ekolojik açıdan ve kent ekolojisi açısından çok değerlidirler. Ramsar Sözleşmesi'ne göre "Su Kuşları Kriterine Göre Uluslar Arası Öne Sahip Sulak Alan" olarak belirlenen alan, Doğal Hayatı Koruma Derneği tarafından Türkiye'de belirlenmiş 97 önemli Kuş Alanı'ndan biridir [130]. Küçükçekmece Gölü yaz kış konaklayan 357 tür kuşa ev sahipliği yapmaktadır. Karabatak, balıkçıl ve yaban ördekleri başta olmak üzere yaklaşık 20.000 kuşun yaşadığı bu alan aynı zamanda 1.500.000 göçmen kuşun da mevsimsel konakladığı nadir bir bölgedir. Küçükçekmece ile Büyükçekmece gölleri yaygın adıyla deniz kırlangıcı / sumru olarak bilinen özel bir göçmen kuş türüne ev sahipliği yapmaktadır.

Çok büyük çeşitliliğe sahip kuş, balık ve bitkilerin en önemlileri, deniz ile bağlantısı bulunmasına rağmen az tuzlu suya sahip lagün gölü ve çevresinde bulunmaktadır. Alan ayrıca kumulları, sulak alanları, ağaçlıklar ve çayır alanları gibi nadir ve hassas habitatları barındırmaktadır. Ancak Küçükçekmece'nin eşsiz florası ve doğal yaşam alanları, özellikle 50 yılı aşkın bir süredir büyük bir tehdit altındadır ve hızla azalmaktadır [131].

Küçükçekmece Gölü'ndeki balık faunası da kirlenme ve diğer faktörler doğrultusunda besin zincirindeki değişimlerden etkilenerek yıllar boyu büyük bir azalma göstermiştir. Gölde eskiden bol miktarda balık bulunurken, 1970'lerden sonra evsel ve sanayi atıklarıyla gölün kirlenmesi sonucu, balıkların yaşamı olumsuz yönde etkilenmiştir [130]. Küçükçekmece Gölü zaman içerisinde yoğun tahribata uğramış olmasına rağmen İstanbul'un önemli göl havzalarındandır. Göl ve çevresi halen İstanbul'un biyolojik çeşitlilik açısından en zengin alanlarından birisi durumundadır [132].

3.2 Çalışma Alanının Tarihsel Gelişimi ve Planlama Süreci

İstanbul'un stratejik önemi gerek Roma gerekse Osmanlı Dönemi'nde şehrin planlı olarak gelişmesini beraberinde getirmiş, ulaşım sistemleri plan aşamalarının her zaman önemli bir ayağı olmuştur. Ulaşım sistemleri içinde limanların önemi ise çok eski çağlardan günümüze kadar sürmüştür. Küçükçekmece Gölü'nün liman yeri seçimi için gerekli doğal koşullara sahip olması antik çağlarda bölgenin önemli bir liman kenti olduğu sonucuna varılmasını sağlamaktadır [133].

Küçükçekmece Gölü'nü besleyen derelerden en önemlisi Sazlıdere ve Eşkinozdur. Her iki derenin göle yaklaştığı yerler arkeolojik açıdan insanlık için en uygun yaşam alanlarıdır. Bu noktalar pek çok su canlısı için ideal üreme alanı olmaktadır. Antik çağlarda insan, hem bitkisel açıdan zengin olan bu yerlerde yiyecek ve ısınmak için olanaklar elde etmekte, hem içme suyu bulabilmekte, hem de uzak yerlere su yolu ile erişebilme olanağına kavuşmakta ve limanlar kurabilmektedir. Bu nedenle bölgede yaşam yüzbinlerce yıl evvel başlamış ve gölün hemen her köşesinde farklı dönemlerde yerleşmeler ve limanlar kurulmuştur [134].

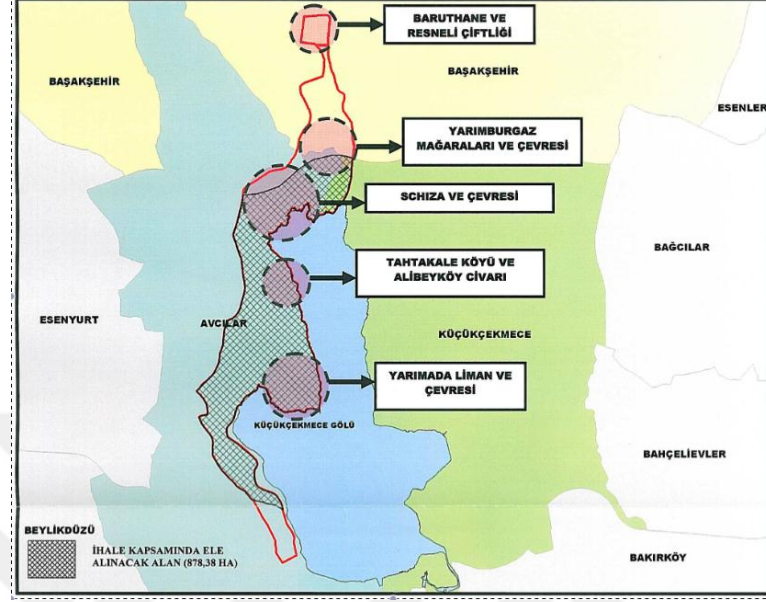
Çalışma alanı çevresinde yerleşim alanı olmamasından dolayı şanslı bir alan olarak gözüксе de definecilerin kaçak kazıları sonucu çok sayıda yapı ve kalıntı tahribata uğramıştır. Prehistorik açıdan da önemli olduğu için bölgede herhangi bir yapılaşmaya izin verilmemesi gerekmektedir.

80'li yıllardan sonra sanayi atıklarıyla hızlı bir şekilde kirlenen göl ve çevresinin de korunma altına alınması gerekmektedir. Küçükçekmece Gölü ve çevresi; gerek doğal özelliklerinden gerekse arkeolojik ve tarihi özelliklerinden dolayı açık hava müzesi niteliği taşımaktadır. Arkeolojik sit alanının, göle akan nehirlerin ve göl kenarlarının temizlenmesi ve yapılacak kazılar sonucunda eserlerin ortaya çıkarılarak arkeoloji literatürüne ve turizme kazandırılması gerekmektedir.

3.2.1 Çalışma Alanı Çevresindeki Kültürel Değerler

Çalışma alanı ve çevresinde yapı ve kalıntıların yoğunlaştığı alanlar farklı bölgelerde bulunmaktadır (Şekil 3.11). Çalışma alanının kuzeyinde yer alan Schiza Yerleşim Alanı ve çevresi, Başakşehir İlçe sınırlarında kalan Yarımburgaz Mağaraları ve çevresi ile

Baruthane ve Resneli Çiftliği çalışma alanı yakınında yer alan önemli tarihi alanlardır. Alibey Çiftliği ve çevresi ile Yarımada Liman ve çevresi ise çalışma alanı sınırları içinde, Bathonea kazılarının sürdürüldüğü bölgede yer almaktadır.

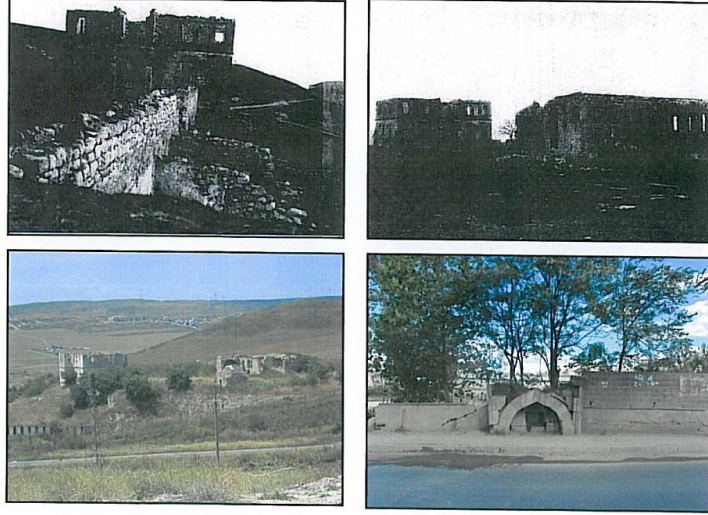
Şekil 3.11 Çalışma alanı çevresindeki kültürel değerler [135]

3.2.1.1 Baruthane ve Resneli Çiftliği

Padişah III. Selim döneminde Baruthane nazırı Mehmed Şerif Efendi'nin tavsiyesi ile Küçükçekmece'nin kuzeyinde ve göle kuşuçu mu 4 km. uzaklıkta Büyük Azadlı Baruthanesi inşa edilmiştir. Sıkı koruma tedbirleri alınan bu yerde bir havuz, değirmen ve çeşitli binalar yapılmış, ayrıca 1804'de Şamlar Köyü'nün kuzeyinde bir de bend inşa edilerek, buradan Baruthane'ye su bir kanal ile indirilmiştir. XIX. yüzyılın ilk yarısında Azadlı Baruthanesi birçok defa tamir görmüş, tesisler genişletilmiş, ekbinarlar yapılmıştır. Azadlı Baruthanesi 1877/78 Türk-Rus savaşında Küçükçekmece'ye kadar ilerleyen Rus ordusu tarafından tahrip edilmiş, sonra da artık tamir edilmeyerek bırakılmıştır. Bugün havuzu, bazı binalarının yıkıntıları, değirmen taşları hala görülebilir durumdadır [136].

Küçükçekmece Gölü'nün etrafında öteden beri pek çok çiftlik yer almıştır. Sahiplerinin adları ile tanınan bu çiftliklerden kuruluş itibarıyla sonuncusu eski Baruthane arazisinin 1908'den sonra satılması ile Resneli Niyazi Bey ailesinin mülkü olmuştur (Şekil 3.12). Bugün bu çiftliklerin hemen hepsi ortadan kalkmış ve arazileri yerleşme yeri olmuştur.

Resneli Çiftliği'nin iki katlı kesme taştan yapılan, cepheli ve çift payesi olan büyük kagir köşkünün harabesi henüz durur [137]. Bu yapının dışında çiftlikte bazı duvar kalıntılarına da rastlamak mümkündür. Altınşehir'in merkezindeki eski Hadımköy yolu kenarında klasik üslupta yapılmış son dönem Osmanlı çeşmesi bulunmaktadır. Kesme taştan yapılmış olan çeşme kemerli yapıya sahiptir (Şekil 3.12) [135].

Şekil 3.12 Resneli Niyazi Bey Çiftliği ve Osmanlı çeşmesi [135]

3.2.1.2 Yarımburgaz Mağaraları ve Çevresi

Yarımburgaz Mağarası İstanbul'un yaklaşık 22 kilometre batısında, Küçükçekmece Gölü'nün 1.5 kilometre kadar kuzeyinde yer almakta ve yukarı ve aşağı mağara olmak üzere iki bölümden meydana gelmektedir (Şekil 3.13).

Şekil 3.13 Yarımburgaz Mağarası [135]

Türkiye’de bilinen en eski yerleşim yerlerindendir. Mağarada Alt Paleolitik Çağ’da erken Bizans Dönemine kadar yerleşmenin olduğu tespit edilmiştir. Alt Paleolitik Çağın (M.Ö.600-150 bin yıl) eski evrelerine ait araç gereç ve bazı hayvanlara ait fosiller bulunmuştur [135].

Yarımburgaz Mağarası’ndaki ilk araştırmalar Abdullah Bey tarafından 1869 yılında yayınlanmıştır. Mağaradaki ilk arkeolojik incelemeler 1959 yılında Şevket Aziz Kansu tarafından yapılır. Daha sonra 1963-1965 İsmail Kılıç Kökten ile 1986 yılında İstanbul Üniversitesi’nden Mehmet Özdoğan ve 1988-90 yılları arasında Güven Arsebük’ün kazılarıyla devam etmiştir.

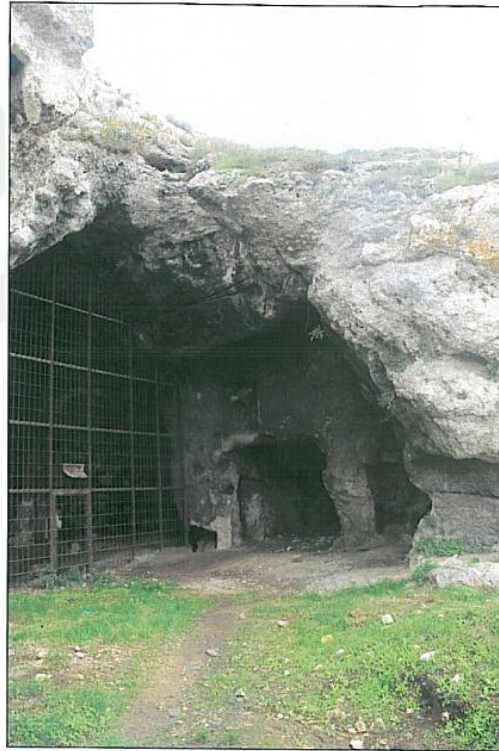
Başakşehir sınırları içinde Altınşehir mevkinde kalan bu doğal mağara, yalnız ülkemizin değil, Avrupa’nın da en eski insanlık izlerini barındırması açısından dünya kültür tarihinde ayrı bir öneme sahiptir. Mağara, günümüzde 2,5 km güneyinde yer alan Küçükçekmece Lagün Gölü ve önünden geçen Sazlıdere (Antik Bathynias Deresi) ile zengin su kaynakları yakınında olmasıyla doğal bir barınma ve konaklama özelliğine sahiptir. Binlerce yıl önce Küçükçekmece’nin Marmara’nın bir koyu olduğu düşünülecek olursa, Marmara Denizi sularının mağaranın önüne kadar yaklaştığı düşünülmektedir. Kuzeyden gelen Sazlıdere’nin tatlı sularının deniz suyuyla birleştiği mağaranın önünde oluşan ekosistemde gelişen zengin su ürünleri ve buna bağlı beslenen su kuşları, ilk yerleşimcilere sonsuz bir besin kaynağı yaratmış olmalıdır. Mağara içindeki yaz kış değişmeyen sıcaklık, insanların barınması için çok ideal bir konum oluşturur [138].

Küçükçekmece Gölü’nün kuzey kıyısında, bir yeraltı suyunun açtığı kabul edilen Yarımburgaz Mağarası 1870’den beri birçok jeolog ve antropolog tarafından incelenerek, burada tarih öncesinde insanların yaşadığı ortaya konmuştur. 1963 ve 1964 yıllarında yapılan araştırmalarda bu mağarada çakmak taşı aletler, kemik bizler ile kara mat perdahlı ve çizgi süslemeli çanak çömlek parçaları, el değirmeni taşları gibi kalkolitik eşyalar bulunmuştur. Sonraları bu mağaranın bir kısmı Bizans çağında işlenip bir kilise haline getirilerek dini bir mekân olarak kullanılmıştır [137].

İstanbul’un tarih öncesi çağlarına ilişkin en eski veriler Küçükçekmece ilçesinin sınırlarında yer alan eosen kökenli karstik kireçtaşı oluşumlu Yarımburgaz Mağarası’ndan gelmektedir. Geçmişte mağarada yapılan arkeolojik araştırmalar ve

kazılar mağaradaki yaşamın 800 bin yıl öncesinde Homoerektuslar döneminde kullanılan olduvan tipi taş aletler ile avladıkları hayvan kemiklerinin varlığı ile kanıtlanmıştır [139].

Mağara, yaklaşık bir milyon yıl öncesinde oluşmuş bir Orta Pleistosen dönem mağarasıdır. Mağaranın oluşumundan yaklaşık 400 bin yıl sonra insan gruplarının mağarayı kullanmaya başladığı anlaşılmaktadır. Burada insanlığa ait izlerin yaklaşık 600 bin yıl evvel başladığı sanılmaktadır (Şekil 3.14). Yarımburgaz Mağarası; arkeoloji, jeoloji, jeokronoloji, jeoarkeoloji ve paleoekoloji açısından çok büyük bir öneme sahiptir. Yarımburgaz Mağarası'nın prehistorik dönem buluntuları İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir [138].

Şekil 3.14 Yarımburgaz Mağarası [135]

Mağara içinde birçok dehliz ve oda bulunmaktadır. Bunların yeraltı suyu tarafından şekillendiği belirtilir. Bizans Dönemi'nde mağaradaki duvar izleri ve tavandaki apsilerden buranın bir dönem manastır olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu dönemde mağara duvarının mermerle kaplandığı, nişler açıldığı, apsis kısmının koro şeklinde düzenlendiği, bazı kısımlarına ikinci bir katın yapıldığı ve tavandaki kayaların sütun biçimde oyulduğu görülmektedir [135].

3.2.1.3 Schiza Yerleşim Alanı ve Çevresi

Schiza Yerleşim Alanı, Rregion'un 9 kilometre kuzeybatısında, Azatlı'nın 2 kilometre güneyinde, Küçükçekmece Gölü'nün ise 1,5 kilometre kuzeyinde yer almaktadır. Yarımburgaz Mağarası'nı da içine alan Schiza'da Bizans Dönemi'ne ait kale kalıntısı, Roma Dönemi'ne ait köprü, yazıtlı mermer (Roma İmparatorluk Çağı) Justinianus Dönemi'ne ait sütun başlıkları bulunmaktadır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce yapılan arazi çalışmasında; surların temelinde kaçak kazılar sonucu açılmış çukurlar olduğu görülmüştür. Bu çukurların birisinde bulunan tuğla parçasında "kosten" yazmaktadır. Bu tuğlaların Konstantin tuğlaları olduğu ve bu parçadan hareketle surların Roma İmparatorluğu'nun İmparator Konstantin Dönemi'ne ait olduğu da düşünülebilmektedir. Surların yapımında kullanılan duvar teknikleri zamanla değişmiş bu değişim tarihlendirme yönünden yapılan çalışmalara yardımcı olmuştur. 8. yüzyıl yapılarında tuğla kalınlığının 3,5 cm, harç kalınlığının 5–7 cm olduğu bilinmektedir (Şekil 3.15). Bu bilgiler ışığında Schiza yerleşim alanındaki surların 8. yüzyılda yapılmış olduğu düşünülmektedir.

Şekil 3.15 Shiza sur kalıntıları [135]

Sonraki yıllarda duvarda başka teknikler görülse de harç ve tuğla kalınlıkları aynı kalmıştır. Yine arazide yapılan çalışmalarda kaçak kazılar sonucunda ortaya çıkan hamam, sarnıç, amphora ve erken Bizans Dönemi'ne ait kilise kalıntılarına rastlamak mümkündür. Ayrıca bölgede bulunan mermer blok yapı parçalarının çok sert olması burada tapınak olma ihtimalini güçlendirmekle beraber, tümölüslerin de olabileceğini göstermektedir [120].

3.2.1.4 Alibey Çiftliği ve Çevresi

Küçükçekmece Yarımburgaz çevresi ilk çağlardan beri yerleşim, ticaret açısından çok önemli olduğundan Osmanlı Dönemi'nde de ticaret ve yaşam açısından hareketli olmuştur. Gölün batı tarafında Tahtakale Köyü yeri ile Alibeyköy Çiftliği arasında Osmanlı Dönemi saray ve çiftlik kalıntıları mevcuttur (Şekil 3.16).

Şekil 3.16 Osmanlı Dönemi çiftlik kalıntıları [135]

Genelde Yarımburgaz ve çevresindeki yarımada üzerinde Osmanlı yapıları ayakta kalabilmiştir. Bu yapılar içinde Osmanlı Dönemi 19. yüzyıl ikinci yarısına tarihlenen tuğladan yapılmış hamam yapısı bulunmaktadır (Şekil 3.17).

Şekil 3.17 Osmanlı Dönemi hamam yapısı [135]

İçerisinde tuvaletin de olması buranın çiftlik ve saray olarak kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca alanda çok sayıda kesme taş ve tuğladan yapılmış; birkaç tane

geniş ahır yapısı ve günümüzde suyu hala akmakta olan; ama önemli kısmı yıkılmış olan çeşme kalıntısı da vardır. Osmanlı Dönemi yerleşmelerinin olduğu Tahtakale ve Alibeyköy'den yukarı doğru biraz çıkıldığında köye çok uzakta olmayan yerde Roma Dönemi'ne ait tümülüsler bulunmaktadır. Buranın yaz ayları için dinlenme ve avcılık açısından ideal yer olması Roma ve Bizans döneminde de yoğun bir şekilde kullanıldığını göstermektedir [135].

3.2.1.5 Yarımada Liman ve Çevresi

Gölün batısındaki Firuzköy Mevkii'nde yer alan yarımada da klasik dönemden Cumhuriyet Dönemi'ne ait yapı ve yapı kalıntılarıyla karşılaşılmaktadır. Yarımada nın doğu kısmında 19. yüzyıl ikinci yarısına ait çiftlik evleri, hamam ve sarnıçlar yer alırken uç kısmında ve koylarında hala taşları görülen antik liman bulunmaktadır. Yarımada aynı zamanda coğrafi olarak kuzeydoğu yönünden gelen rüzgarların oluşturduğu dalgaları keserek doğal mendirek özelliği göstermektedir. Ayrıca akarsuların taşıdığı alüvyonlar nedeniyle mendireklerin olduğu yerde derinlik azdır. Bu sebeplerle gölün karaya doğru girinti oluşturduğu alan gemiler için emniyetli bir liman niteliğindedir. Yine bu kısımda da klasik dönemden Osmanlı Dönemi'ne kadar sarnıç yapıları ve süs havuzları vardır.

Gölün Avcılar kısmı kıyı şeridinde seramik parçası ve taş aletler bulunmuştur. Bu seramik örneklerinin Osmanlı'nın 18. yüzyıldan geç ve erken dönem kaplarındaki parçaları ile 5–11 yüzyıl arası amphora parçalarından oluştuğu söylenmektedir (Şekil 3.18).

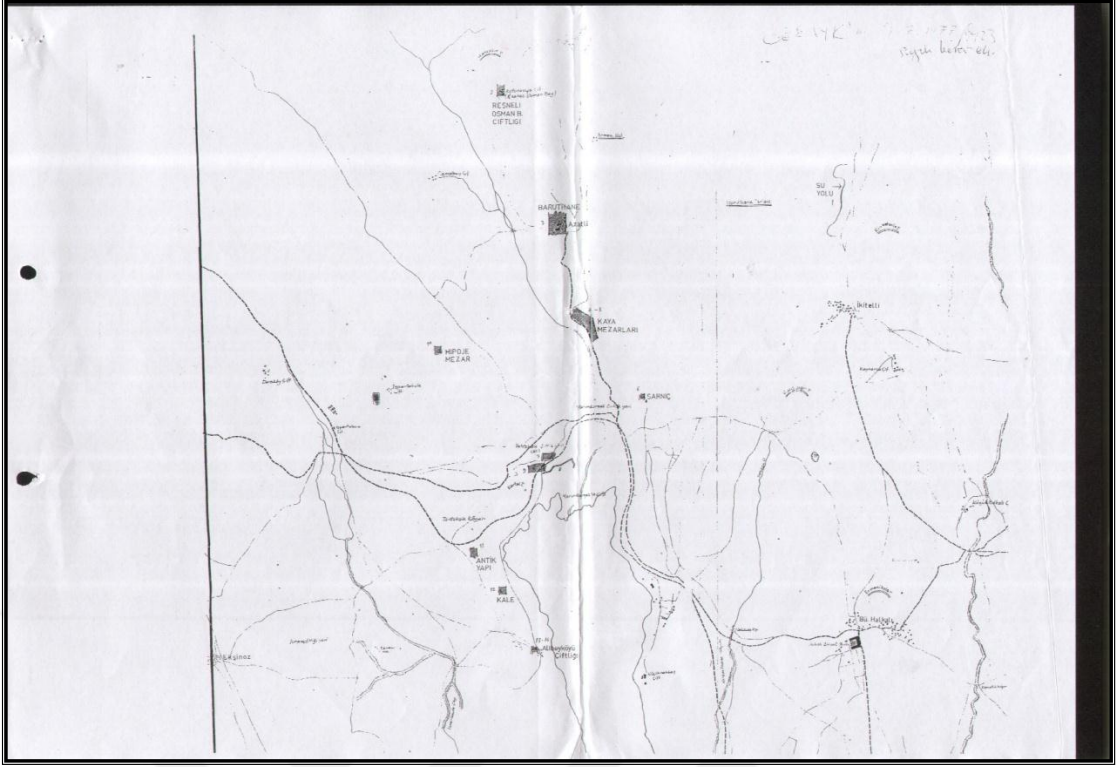

Şekil 3.18 Amphora parçaları (Bathonea Kazı Başkanlığı)

Bu eserler Marmaray Projesi kapsamında ortaya çıkarılan Theodosius Limanı kazılarında ele geçen amphoralarla aynı işçilik özellikleri göstermektedir. Yarımada'nın uç kısmına yakın yerde Osmanlı sarnıçlarının var olması buranın Helenistik veya Roma Dönemleri'ne ait olduğu düşünülen çiftlik evi veya yazlık olarak da kullanıldığını göstermektedir [120].

3.2.2 Çalışma Alanına İlişkin Kurul Kararları

Ender lagün göllerinden biri olan Küçükçekmece Gölü'nün kuzey tarafında ve Sazlıdere havzasının doğusunda yer alan ve insanlık tarihi için önemli izler taşıyan Yarımburgaz Mağarası ile bu mağaranın kuzeyinde bulunan Resneli Çiftliği; önemli ölçüde tahrip olsalar bile günümüze kadar gelebilen, arkeolojik özelliğe sahip ve korunması gereken kalıntılardır. Küçükçekmece Gölü'nün batı yakasını takip ederek Avcılar İlçesi Firuzköy Mahallesinin göl tarafını izleyen ve İstanbul Üniversitesi Avcılar Kampüs Alanına kadar uzanan bir bant dâhilinde bulunan alanda; gerek Alibey Çiftliği, gerek sarnıç ve mezar odaları, gerek liman buluntusu, gerek sur kalıntıları, gerekse arazide elde edilen seramik, taş buluntuları; bölgenin önemini belirgin bir şekilde ortaya çıkarmıştır. 1977 yılında bu alanda Prof. Semavi Eyice tarafından yapılan gözleme dayalı bilimsel çalışma ile bu önem gündeme gelmiş, sonrasında 1/25.000 ölçekte düzenlenen kroki (Şekil 3.19) üzerinde işaretli alanların arkeolojik alan olarak korunmalarına karar verilmiştir. **Böylece söz konusu alan hakkında günümüzden yaklaşık 42 yıl önce ilk karar alınmıştır.**

Şekil 3.19 09.07.1977 tarih ve 9923 sayılı T.C. Kültür Bakanlığı, Gayrimenkul Eski eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı Karar eki pafta

Bu karardan yaklaşık 14 yıl sonra gündeme gelen karar ile 1977 yılında noktasal olarak belirlenen alanları kapsayacak şekilde Yarımburgaz Mağarası ve Küçükçekmece Gölü'nün kuzeyinde ve batısında yer alan alanların birleştirilerek 1. derece arkeolojik sit olarak belirlenmesine karar verilerek, Yarımburgaz Mağarası'nın sürekli koruma altında tutulabilmesi için ziyarete açılmasına ve Region'un örnek bir arkeolojik park haline dönüştürülmesine karar verilmiştir (Şekil 3.20).

Şekil 3.21 24.06.1994 tarih ve 706 sayılı yazı ekinde belirtilen sit alanlarının genişlemesine dair hazırlanan teklif pafta

İstanbul Üniversitesi, alanda bulunan kendi parselleri için Teknoloji Geliştirme Bölgesi kurulmasını ve sit derecesinin 1. dereceden 3. dereceye düşürülmesini talep etmiş bu talep kurul tarafından onaylanmamasına rağmen üniversite talebini ilerleyen yıllarda da devam ettirmiştir. 2010 yılında kurul tarafından 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanı sınırları netleştirilmiş, 3. derece arkeolojik sit alanı için geçiş dönemi yapılaşma koşulları belirlenmiştir. İstanbul Üniversite'sine ait 4434, 4435, 5951 ve 5955 parsellere ilişkin sitten çıkarılma talebine istinaden belediye ve kazı başkanlığı tarafından itiraz edilmiş olsa da ilerleyen süreçte söz konusu parseller sit alanından çıkarılmıştır.

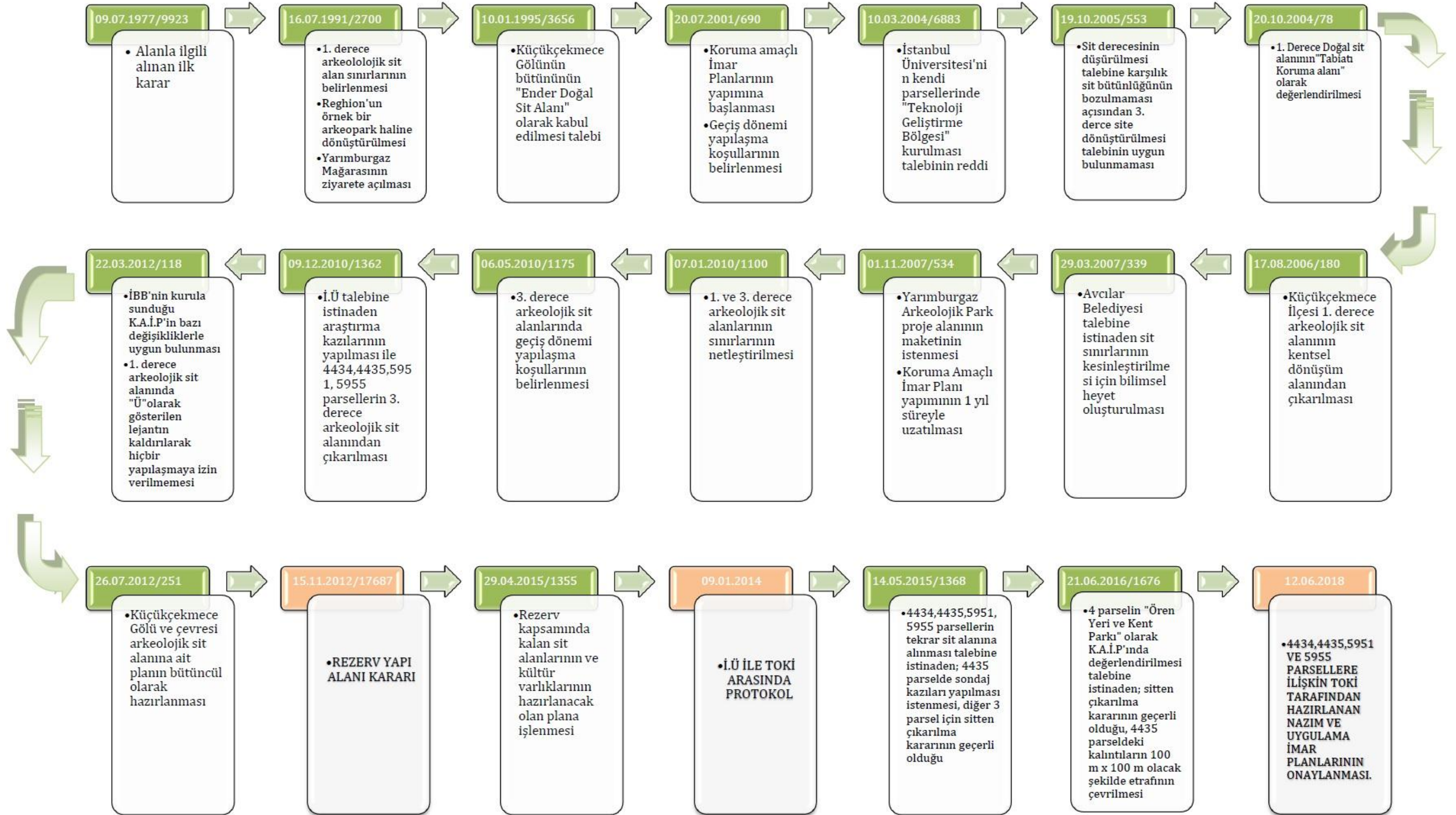
Aynı zamanda, 2010 yılında başlayan İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan Avcılar İlçesi 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanlarına ilişkin plan çalışması tamamlanarak kurula sunulmuş ve 2012 yılında İstanbul İli, Avcılar İlçesi, Küçükçekmece Gölü çevresi 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanına ilişkin 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, ilgili plan notları ve bazı değişikliklerin yapılması şartıyla uygun bulunmuştur. Bu planda "Ü" lejantıyla gösterilen yüksek eğitim tesisleri alanı 1. derece arkeolojik sit alanında kalması sebebiyle kaldırılmıştır. Bu kararın ardından, koruma bölge kurulu kararlarına istinaden Küçükçekmece Gölü ve Çevresi

Arkeolojik Sit alanına dair planın bütün olarak hazırlanması gerektiğine karar verilmiştir.

Plan çalışmalarının bütüncül olarak tamamlanma çalışmalarının sürdüğü sırada Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Rezerv Yapı Alanı kararı alınmış ve sit alanlarının tamamı bu alan içinde kalmıştır. Rezerv Yapı Alanı sınırları içinde plan yapma yetkisi Bakanlığa verilmiştir. Bu karar sonrası koruma kurulunca *"Rezerv Yapı Alanı kapsamında kaldıkları belirlenen tüm sit alanları ve tescilli kültür varlıklarının söz konusu alana ilişkin hazırlanan plan ve projelere işlenmesi ve her türlü uygulama öncesinde kuruldan görüş alınmasına, kültür varlıklarına ilişkin koruma önlemlerinin alınmasına, ayrıca bunların dışında alanda herhangi bir kültür varlığına rastlanması durumunda 2863 Sayılı Yasanın 4. Maddesi (Haber Verme Zorunluluğu) gereğince Kurula bilgi verilmesine"* karar verilmiştir.

İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı ile İstanbul Üniversitesi ve TOKİ arasında 09.01.2014 tarihinde imzalanan protokol sonucu bölgede imar planı hazırlıklarının başlaması üzerine mülkiyeti İstanbul Üniversitesine ait 4434, 4435, 5951, 5955 parsellerinde sit kapsamından çıkarılma kararının yeniden gözden geçirilmesi ve bu parsellerin "ören yeri ve kent parkı" olarak Koruma Amaçlı İmar Planlarında değerlendirilmesi talebi uygun bulunmamıştır. İlerleyen süreçte ise mülkiyeti İstanbul Üniversitesinden TOKİ'ye geçen söz konusu 4 parsel için imar planı kararları onaylanmıştır.

Kurul kararları sürecinden de anlaşılacağı üzere Küçükçekmece Gölü ve çevresi arkeolojik sit alanlarının önemi uzun yıllar öncesinden anlaşılmış ve bölgenin mutlak korunması gerekliliği günümüzden yıllar öncesinde fark edilerek bu doğrultuda kararlar alınmıştır. Buna rağmen ilerleyen yıllarda bölgenin arkeolojik karakterini zedeleyici kararlar alınarak alan yapılaşma tehdidi altında bırakılmıştır. Sit alanlarının yapılaşmaya açılması doğrultusunda alınan yanlış kararlar günümüzde de yalnız İstanbul değil tüm ülke sorumluluğunda olan kültürel miras alanlarından Küçükçekmece Gölü ve çevresi arkeolojik sit alanlarını olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir. Bölge için alınan tüm kurul kararları incelenerek, önemli kararlar aşağıdaki şekilde özetlenmiştir (Şekil 3.22).

Şekil 3.22 Çalışma alanına ilişkin kurul kararları süreci (Yurdabak, 2019)

3.2.3 Çalışma Alanında Yapılan Arkeolojik Çalışmalar

İstanbul'un özellikle Erken Tunç ve Erken Demir çağları arasındaki dönemleri kronolojik açıdan oldukça boşluklarla doludur. Söz konusu dönemlere ait verileri tespit etmek ve bu dönemlerin kronolojik boşluklarının doldurulmasına katkı sağlamak amacıyla İstanbul Tarih Öncesi Çağlar Arkeolojik Araştırmaları (İTA) projesi adıyla bilimsel bir proje hazırlanmış, değişik disiplinlerden uluslararası bir heyet oluşturularak, Kültür ve Turizm Bakanlığı izinleri ile çalışmalara başlanmıştır. 2007-2013 yılları arasında sürdürülen araştırmalarda İstanbul'un Avrupa yakasındaki Avcılar, Çatalca, Silivri ilçeleri ağırlıklı olarak taranmış, yapılan yüzey araştırmalarında Erken, Orta ve Son Tunç ile Erken Demir çağlarına ait seramikler, taş aletler, ağırşak, metal kalıplar ve takılar ele geçmiştir [140].

İTA projesi, 1980'li yıllarda İstanbul'u da kapsayan, "Doğu Marmara Bölgesi" Araştırmaları projesi sırasında ele alındıktan uzun bir süre sonra başlayan ilk çalışmadır. Kocaeli Üniversitesi başkanlığında, Bristol, İstanbul, Madrid Autonoma, Dan Hagen, Bryn Mawr üniversitelerinden bilim insanlarının katılımıyla çalışmalar devam etmektedir [140]. Arkeolojik çalışmalar, projenin amaçlarına uygun biçimde daha önceki araştırmaları da dikkate alarak, İstanbul'un tarih öncesi hakkında pek çok yeni veri sağlamıştır. İTA Projesi, geçmişte yapılan yüzey araştırmalarından farklı olarak geniş ölçekte değil, mikro ölçekte yoğun taramalarla yürütülmüştür. Avrupa yakasındaki yirmi dört ilçeden yedisi pilot olarak seçilmiş ve bu ilçelere bağlı 41 köy yoğun olarak taranmıştır [141].

İTA Projesi kapsamında Küçükçekmece İlçesi'nin batı sınırlarını kapsayan gölün kıyılarında 2007-2008 yıllarında yapılan arkeolojik tespit çalışmalarında çok sayıda mimari ve taşınır kalıntı izine rastlanmıştır. Yüzlerce metrelik liman suru, 60 metrelik mendirek, antik fener yapısı ve kıyılarda çok sayıda yalı tarzı yapıların duvar formları ile küçük iskeleler ve çok fazla miktarda seramik malzemenin ele geçmesi burada bir antik liman kentinin varlığına işaret etmiştir.

Arkeologlar, su altı araştırmacıları, jeolog ve jeofizikçilerinin araştırmaları sonucunda elde edilen veriler ve yazılı kaynak taramaları değerlendirildiğinde, Küçükçekmece Gölü üzerindeki yarımada ile sahilindeki tüm alanın antik yazarlar ve coğrafyacılar tarafından

Konstantinopolis'in 20 km kadar batısında varlığına işaret edilen ve Küçükçekmece Gölü yakınlarında olması gereken ancak, lokalizasyonu bugüne kadar yapılamamış antik liman kenti "Bathonea?" olabileceği üzerinde yoğunlaşmaktadır [142].

Bathonea adı bugüne değin iki yazıtta geçmektedir. Bunlardan biri 19. yüzyıl sonlarında Haliç Tersanesi'ndeki bir hafriyat sırasında bulunan ve bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin bahçesinde duran bir lahit üzerinde bulunmaktadır (Şekil 3.23). MS 1. yüzyıla tarihlenen yazıtta, *"Bathonea'lı Rufus'un oğlu Damas'ın 33 yıl yaşadığı"* belirtilmektedir.

Şekil 3.23 Bathonea yazılı lahit (İstanbul Arkeoloji Müzeleri) [139]

Lahit ve yazıt ayrıntılı olarak ilk kez Arif Müfid Mansel¹ tarafından yayımlanmış, daha sonra Zafer Taşlıkılıç² da yazıtta atıfta bulunmuştur. Aynı yazıt Jeanne ve Louis Robert³ ve Nezih Fıratlı⁴ tarafından da ele alınmış ve son olarak Adam Lajtar⁵ tarafından Byzantion yazıtları kataloğunda tekrar yayımlanmıştır [143].

Bathonea adının geçtiği ikinci yazıt, Silivri ile Marmara Ereğlisi arasındaki Eski Ereğli'de (sonra da Gümüşyaka) 20. yüzyılın başlarında bulunmuş bir steldir (Şekil 3.24). Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen stel kırık bir parça olup üzerindeki yazıtın az bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Yazıtın üstten dördüncü satırındaki Bathonea adı ise

¹Mansel, A.M., (1957). "İstanbul tersanesinde Bulunan Bir Lahit ve Bir İstanbul Lahitler Grubu Hakkında Araştırmalar", Belleten, XXI(83): 395-419.

²Taşlıkılıç, Z., (1959). "Rhegion (Küçükçekmece) Kitabeleri", Belleten, XXIII: 545-562.

³Robert, J. ve L., (1959). "Thrace, Mesie, CoteEuropeenne du PontEuxin", BulletinEpigraphique, IV: 206-219.

⁴Fıratlı, N., (1964). "LesStelesFuneraires de Byzance Greco-Romaine", 205: 122-148.

⁵Lajtar, A., (2000). "DieInsehriftenvonByzantion I. Bonn", 315: 218-219.

eksiksiz olarak koruna gelmiştir. Bu yazıt da G. Seure¹, L. Robert², N. Fıratlı, ve M. H. Sayar³ tarafından yayımlanmıştır [143].

Şekil 3.24 Bathonea yazılı stel [139]

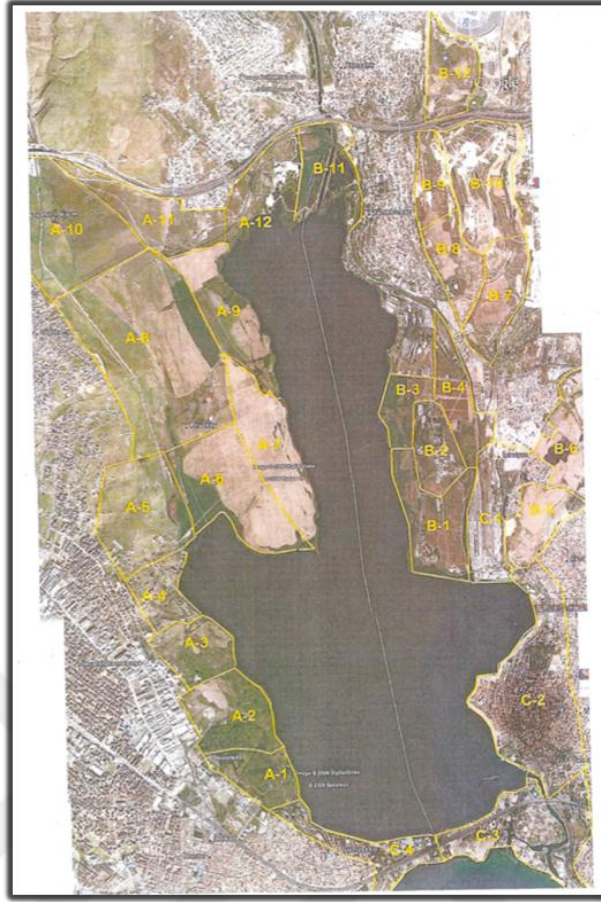
İTA projesinin, Küçükçekmece Göl Havzası'ndaki ayağı, bölgede tarih öncesi çağlardan itibaren Erken Bizans Dönemi sonuna kadar kesintisiz ve yoğun olarak devam eden arkeolojik kalıntıların tespitiyle dikkat çekmiştir [144]. Küçükçekmece Gölü ve civarı için araştırma ekibi tarafından bölgesel ayırım yapılarak A-5, A-6, A-7, A-8, A-9, A-10, A-11, A-12, B-1, B-2, B-3 arazilerinde yüzey araştırması yapılmıştır (Şekil 3.25). Bu alanlarda yapılan yüzey araştırmasında paleolitik dönemin alt, orta, üst dönemlerine ait taş aletler, çekirdekler, kesiciler, kazıyıcılar ele geçirilmiştir [145].

Araştırma ekibi tarafından Yarımburgaz Mağarası'nın yakın çevresindeki sulak alanların ilk insan izlerini takip etmek için ideal yerler olduğu düşüncesiyle, araştırmanın başlangıç noktası olarak, mağaranın önünden geçen Sazlıdere'nin Küçükçekmece Gölü'yle birleştiği bölgede, bir kısmı Demir Çağ, bir kısmı ise Marmaray-Yenikapı kazılarında ele geçirilen Neolitik Çağ seramikleri ile benzerlik gösteren seramiklere rastlanmıştır.

¹Seure, G., (1912). "Antiquites Thraces de la Propontide", Bulletin de Correspondence Hellenique, 36: 534-641.

²Robert, L., (1946). "Divinites Eponymes", Hellenica II, 61-64.

³Sayar, M.H., (1998). "Perinthos- Herakleia (Marmara Ereğlisi) und Umgebung", Geschichte, Testimonien, 304:419.

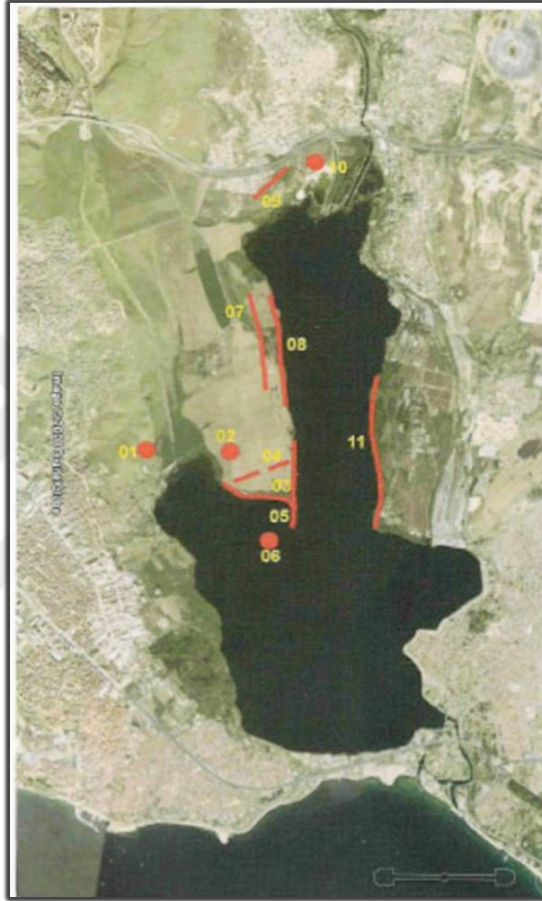
Şekil 3.25 Yüzey araştırması yapılan alanlar[145]

Mağara'nın 6 km güneyinde Eşkinöz Deresi'nin doğusunda yer alan yarımada Paleolitik dönem insan gruplarının avlanmada kullandıkları kesici aletler ile Çanak Çömlek Öncesi Neolitik döneme tarihlenen naviform çekirdekler ele geçirilmiştir (Şekil 3.26). Bu çekirdekler Avrupa coğrafyasında ilk kez ele geçirilmesi ve Avrupa'da çanak çömlek yapılmadan tarımsal faaliyetlerin başlamış olabileceğinin ilk kanıtları olması açısından önemlidir [139].

Şekil 3.26 Naviform çekirdekler [146]

Bunlara ek olarak 2007 ve 2008 yıllarında yapılan yüzey araştırmaları sonucu düzgün kesme taş sıralarından oluşan sur sistemli, mendireği ve göl içinde su altında temelleri kalmış feneriyle M.S. 3-4. yüzyıllara ait olduğu sanılan bir liman yapısı tespit edilmiş ve gölün içine doğru ilerleyen duvar nedeniyle bu alanın su altı araştırmacıları tarafından incelenmesine karar verilmiştir (şekil 3.27). Su altı çalışmaları Akdeniz Üniversitesi tarafından yürütölmüştür.

şekil 3.27 Kalıntıların bulunduğu alanlar (01-Neolitik Demir Çağ yerleşim izleri, 02- Paleolitik taş alet atölyesi ve naviform çakmak taş aletler, 03- Antik liman sur duvarları, 04- Sur duvarları, 05- Mendirek kalıntısı, 06- Antik fener yapısı, 07- Antik yol, 08- Yapı kalıntıları ve iskele kalıntıları, 09- Geç Roma sur kalıntıları (İmparator Konstantin Dönemi), 10- Geç Roma yapı kalıntıları (Hamam), 11- Yapı kalıntıları ve iskele kalıntıları) [139]

2007 ve 2008 yıllarında yüzey araştırması olarak başlayan çalışmaların verimli sonuçları doğrultusunda, bölgenin gösterdiği tarihsel ve arkeolojik önem nedeniyle, 07.07.2009 gün ve 15280 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile arkeolojik kazılara başlanılmasına karar verilmiştir [147]. 3 ayrı bölgede yürütölen kazılara (şekil 3.28) Kùltür ve Turizm

Bakanlığı ödenekleri dışında 2011 yılında İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı ve ALTAŞ Ambarlı Liman İşletmeleri destek vermiş, 2012 ve 2013 yıllarında ise İstanbul Valiliği'nin desteğiyle İstanbul İl Özel İdaresi katkı sunmuştur. Büyükşehirlerde İl Özel İdarelerinin kapanmasıyla 2014 yılında artırılan ödenek kullanılamamış, bu yüzden 2014 yılında kazı yapılamamıştır. 2015 yılında yine Altaş Ambarlı Liman İşletmeleri desteğiyle kazılar tek bir alanda sürdürülmüştür.

Şekil 3.28 Kazı alanları [120]

Bathonea kazıları, başladığı ilk yıldan itibaren yurt içi ve yurt dışında akademik dünyanın ve dış basının ilgisini çekmiş, dünyaca saygın akademik kurum yayınlarında Dünya'nın en büyük keşifleri listelerinde üst sıralarda yer almıştır. Bölgede 2008 yılından bu yana sürdürülen yüzey araştırmaları ve 2009 yılından itibaren sürdürülen kazı çalışmalarında 800.000 yıl öncesinden başlayarak tarımın başladığı Neolitik Dönem, Tunç, Demir ve Antik Çağları (Helen, Roma, Bizans) kapsayarak Osmanlı Dönemi sonlarına ulaşan kesintisiz bir zaman dilimine ait önemli arkeolojik verilerle

karşılaşılmıştır. Bunlar arasında M.Ö. 7000'lerde Avrupa'ya tarımın İstanbul üzerinden ulaştığını kanıtlayan, çakmak taşından tarım aletleri, günümüzden 2700-2600 yıl öncesine ait iki antik liman ve dünyada keşfi yapılan üçüncü antik fener, anıtsal ölçekte mimari yapılar ve çok sayıda önemli küçük buluntular bölgenin çağlar boyu süregelen öneminin göstergeleridir [148].

Bölgelere göre tespit edilen kalıntılar aşağıda özetlenmiştir:

1.Bölge Kazıları

Küçük Liman:

Erken Roma Dönemi'ne tarihlenen 100 metre aralıkla inşa edilmiş iki adet iskelesi bulunan limanda (Şekil 3.29) yer yer devşirme malzemelerin de bulunduğu Klasik Çağ'a tarihlenen duvar, iskelenin arkasından ilerleyen Erken Roma Dönemi'nden beri kullanılan yaklaşık 4 metre genişliğinde düzgün bir antik yol, yolun bitiminde Helenistik ya da Erken Roma Dönemi'ne tarihlenen 5x7 metrelik bir havuz yapısı ve 40x40 metrelik bir meydan (Şekil 3.30) ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca havuzun hemen yanında Geç Osmanlı Dönemi'nde inşa edilmiş kubbeli bir hamam yapısı bulunmaktadır [146].

Şekil 3.29 Küçük liman kazıları (Avcılar Belediye Arşivi)

Şekil 3.30 Roma Dönemi havuz yapısı ve meydan [146]

Antik Yol:

Yarımadanın güneyinde yer alan büyük liman ile küçük liman arasındaki bağlantıyı sağlayan taş ve mermer döşeli olan ve 3 ayrı dönemin izlerini taşıyan antik yol Antik Çağ'ın en önemli Roma Konstantinopolis (Avrupa-Asya) bağlantı yolu Via Egnatia ile birleşmesi açısından önemlidir (Şekil 3.31) [144].

Şekil 3.31 Antik yol (Avcılar Belediye Arşivi)

Apsisli Yapı:

Küçük limanın yukarısında yapılan kazılar sonucu apsisli bir yapıya ulaşılmış bu yapının 6. yüzyılda yaşanan büyük bir deprem sonrası çöktüğü ve daha sonra onarıldığı anlaşılmıştır (Şekil 3.32). Bu yapının altında ise bir su kanalı bulunmuş, yapılan kazılar sonucu M.Ö. 2000 yılına tarihlenen iki adet Hitit heykelciğine ulaşılmıştır (Şekil 3.33). Bölge Trakya'da Erken Hitit izlerini sunması açısından bilim dünyasına dikkat çekmiştir [147].

Şekil 3.32 Apsisli yapı (Avcılar Belediye Arşivi)

Şekil 3.33 Su kanalları ve Hitit heykelcikleri [146]

2. Bölge Kazıları

Büyük Sarnıç:

2011 sezonunda tespit edilen Büyük Sarnıç'ta incelemeler 2015 kazı sezonunda gerçekleştirilmiştir (Şekil 3.34). Özgün yapının mevcut haliyle ölçüleri 40x13 metre olarak tespit edilmiş, 3 metre kalınlığındaki duvarlarının içte Horasan harcı ve tuğla ile yapıldığı, dış yüzeyde ise tuğla ve taş kullanıldığı görülerek yapı malzeme ve yapım tekniği açısından Geç Roma- Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. 7 bin metreküp su hacimli olan sarnıcın dönemin en büyük sarnıçlarından olduğu düşünülmektedir [149].

Şekil 3.34 Büyük sarnıç [146]

Kale İçi Açmaları:

Kale içi alan olarak adlandırılan alanda ortaya çıkan niteliği henüz tespit edilememiş olan yapı gruplarının birbirleriyle ilişkili bir kompleks olduğu düşünülmektedir. Kale kalıntılarının önünde tabanı mozaik kaplı köşegenli bir yapı tespit edilmiştir (Şekil 3.35) [150].

Şekil 3.35 Mozaik tabanlı yapı [146]

Sütunlu Yapı:

Kaçak kazıcıların açtığı delikten görünen sütun parçası sebebiyle sütunlu yapı (Şekil 3.36) diye isimlendirilen alanda yapılan kazılar sonucu 13. yüzyıldan 5. yüzyıla kadar tarihlenebilen küçük kalıntılar, sikkeler, cam buluntular ortaya çıkarılmıştır.

Şekil 3.36 Sütunlu yapı [146]

Altın sikkeler, in-situ durumunda amphoralar ve 700’den fazla urgumentarium (Şekil 3.37) bu açmalarda ele geçirilmiştir. Tübitak Marmara Araştırma Merkezi tarafından yapılan analizler sonucunda urgumentariumlarda ilaç kalıntıları olduğu tespit edilmiştir. Tıbbi malzemeler nedeniyle bu yapının bir hastane yapısı olduğu düşünülmektedir [150].

Şekil 3.37 Urgumentarium kalıntıları [146]

3. Bölge Kazıları

Büyük Liman:

Firuzköy Yarımadası’nın ucundaki doğal olmayan çıkıntı, Küçükçekmece Gölü’nün koy olduğu zamanlarda kullanılan antik bir limanın kalıntılarıdır (Şekil 3.38). Yarımadaının ucunda düzgün kesme taşlarla yapılmış 1,5 metre kalınlığında limanın duvar kalıntıları bulunmaktadır. Ayrıca göl içinde antik bir fener kalıntısı da tespit edilmiştir. Liman kalıntıları arasında Roma Dönemine ait lahitler de bulunmuştur [146].

Şekil 3.38 Büyük liman [146]

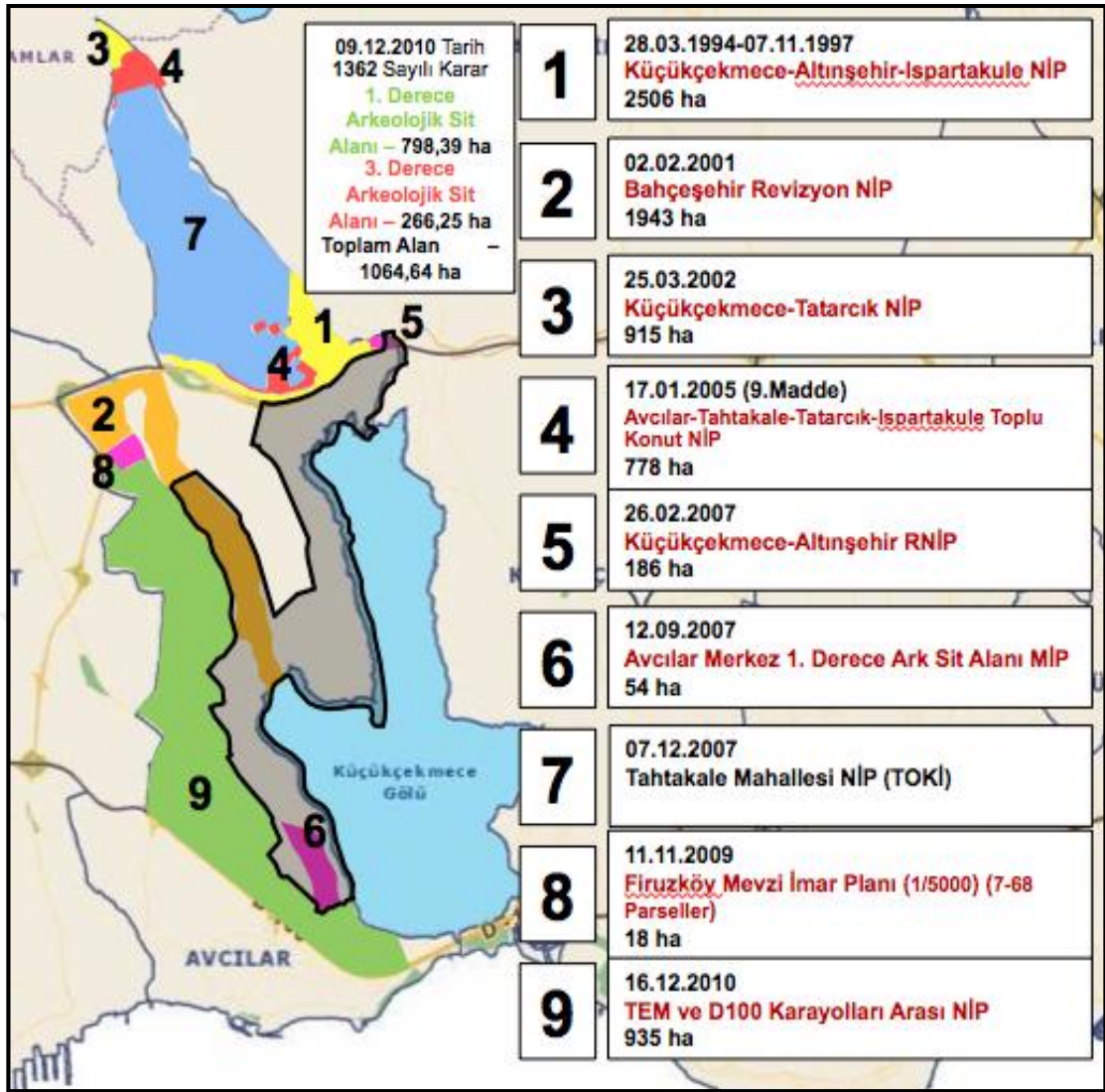
Aydınğün ve Bilgili'ye göre [146] da “Üç bölgede ele geçirilen buluntular Küçükçekmece'nin Akdeniz ile Karadeniz arasında yapılan ticaret için bir liman olarak kullanıldığını göstermektedir. Küçükçekmece Göl çevresinde yapılan kazılar sonucu bulunan yerleşimin Antik çağlardaki ismi kesinlik kazanmamakla birlikte, Prof. Dr. Semavi Eyice'nin 1978'de “Tarihte Küçükçekmece” adıyla yayınladığı iki ayrı makalede Yarımburgaz Mağarası'nın önünden akan ve antik kaynaklarda Bathinias (Derin Dere) olarak bilinen nehirden ötürü bölgede Bathonea adında Byzantion'a bağlı bir yerleşimin olabileceğinden bahsedilmiştir.” Ayrıca Bizanslı tarihçi Anna Comnena'nın söz ettiği Aziz Theodore Theron adına yaptırılmış önemli bir kilisenin¹ bulunduğu yerin Constantinopol yakınlarındaki derin dere anlamına gelen Bathys-Ryax adlı merkezde olduğunu düşünülür. Hermitaj müzesinde korunan mine işçilikli bir plaka üzerinde de Aziz Theodore adı ile birlikte Bathys-Ryax ismi yazmaktadır². Kazılarda ortaya çıkarılan kilise ve dini yapı ile süs eşya üretimi yapan atölyelerin bulunması bu bilgileri doğrular niteliktedir [150].

3.2.4 Çalışma Alanının Planlama Süreci

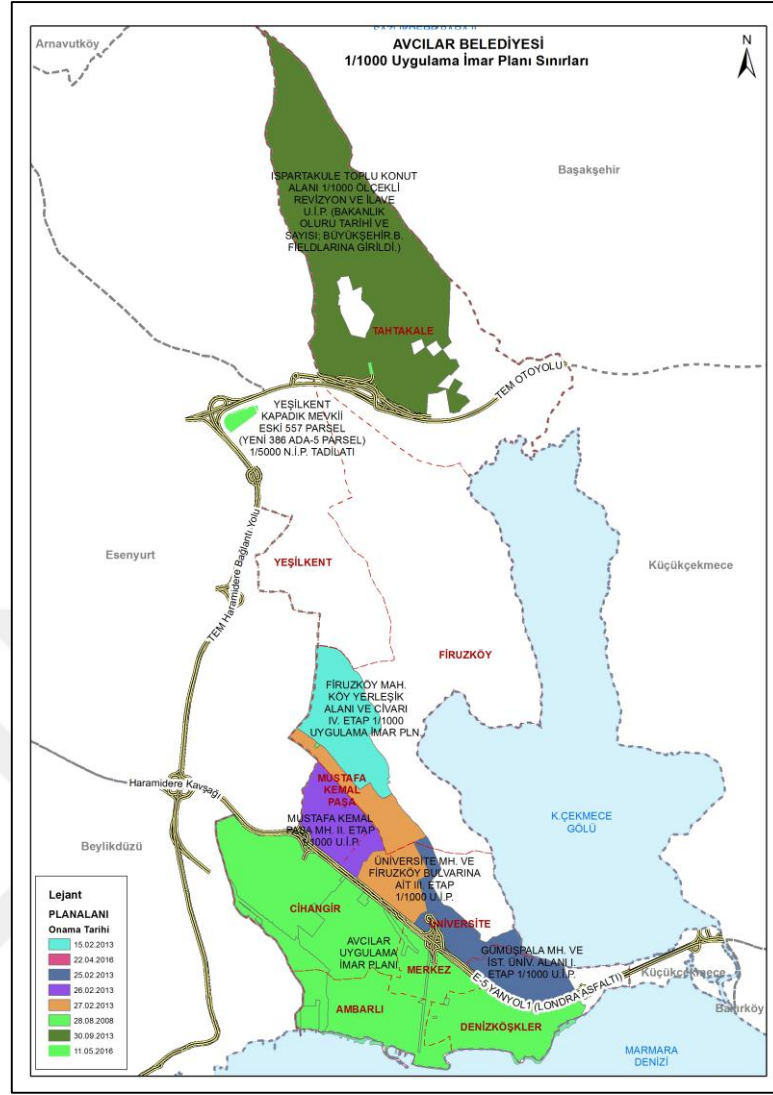
Çalışma alanı olarak seçilen Avcılar İlçesi, Küçükçekmece Gölü Çevresi Arkeolojik Sit Alanları hâlihazırda plansız durumdadır (Şekil 3.39), (Şekil 3.40).

¹Komnene, A., (1928). The Alexiad, VIII- 3 Edited and translated by Elizabeth A. Dawess. London: Routledge, Kegan, Paul.

²Walter, C., (2003). The Warrior Saints in Byzantine Art and Tradition, Aldershot England-Burlington USA.

Şekil 3.39 Avcılar İlçesi 1/5000 ölçekli planlar (Avcılar Belediye Arşivi)

Şekil 3.40 Avcılar İlçesi 1/1000 ölçekli planlar (Avcılar Belediye Arşivi)

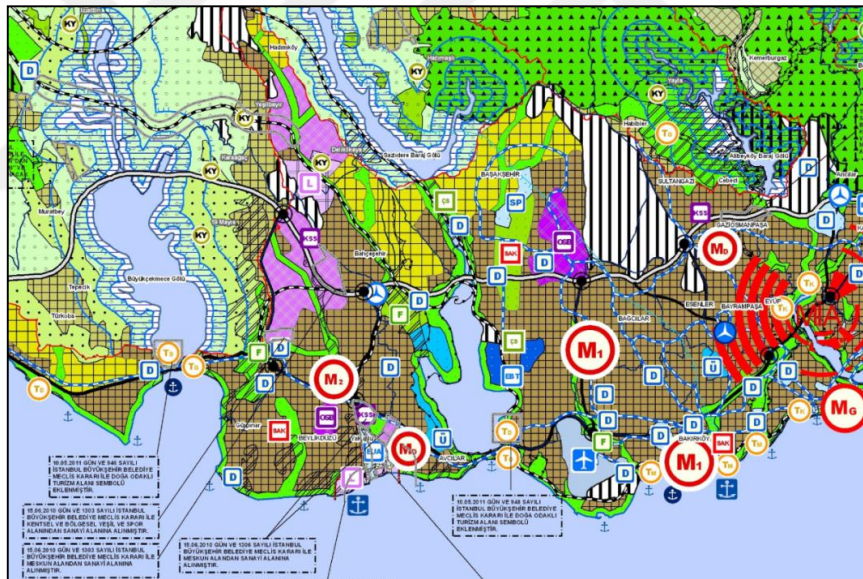
Üst ölçekli planlar olan 1/100.000 ölçekli İstanbul İl Çevre Düzeni Planı, 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı ve 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Nazım İmar planları ile alanda daha önce yapılmış olan 1/5.000 ölçekli nazım ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planlarından oluşan planlama süreci aşağıda açıklanmıştır.

Mer'i 100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planının alana ilişkin kararlar şu şekildedir;

- **15.06.2009 Onanlı 1/100.000 Ölçekli İstanbul İl Çevre Düzeni Planı**

15.06.2009 tasdik tarihli 1/100.000 ölçekli İstanbul İl Çevre Düzeni Planı Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na onanarak yürürlüğe girmiştir. Çevresel, toplumsal ve ekonomik sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda özgün kültürel ve doğal kimliğini koruyarak

Çalışma alanı olarak seçilen Avcılar İlçesi, Küçükçekmece Gölü çevresi arkeolojik sit alanlarının bulunduğu alan 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planında “Üniversite Alanı”, “Fuar ve Festival Alanı”, “Kentsel ve Bölgesel Yeşil ve Spor Alanı” ve “Jeolojik Açından Yerleşime Sakıncalı Alan” lejantlarında kalmaktadır (Şekil 3.41).

İstanbul için tanımlanan vizyon, amaç ve planlama ilkeleri doğrultusunda İstanbul için belirlenen stratejik konulara ilişkin amaç, hedef ve stratejiler göz önünde bulundurularak geliştirilen kararlara ilişkin olarak Çevre Düzeni Planında açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalar çalışma alanı açısından incelenmiştir. “Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından Koruma Alanları” başlığı altında Büyükçekmece ve Küçükçekmece Gölleri tariflenmiştir. Buna göre; havanın temizlenmesi, toprağın

korunması, yer altı sularının beslenmesi, ekolojik döngünün sürdürülebilirliği ve ekonomik girdileri gibi pek çok fonksiyon üstlenen doğal alanların; kentsel yaşamı devam ettiren ve yaşam kalitesini yükseltebilen vazgeçilmez unsurlar arasında sayılan Küçükçekmece Gölü'nün, olması gereken kalitede varlığını sürdürmesi esastır denilmiştir.

Yapı yasağı ya da sınırlama getirilen diğer alanlarda ise havza ve sit alanları önemine değinilirken; "Üniversite" başlığı altında Küçükçekmece Gölü'nün batısında üniversite kampüs alanı olarak gösterilen İstanbul Üniversitesi'ne tahsisli alanların, 1. derece arkeolojik sit alanı olduğundan; bu alan için alınmış bölge koruma kurul kararları ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nca alınmış ilke kararları geçerli olacaktır açıklamasına yer verilmiştir.

"Fuar ve Festival Alanları" başlığı altındaki bölümde ise; 1981 yılı onanlı 1/25.000 ölçekli Firuzköy-Esenyurt Nazım İmar Planı'ndan beri her ölçekteki planlarda fuar alanı olarak ayrılmakta olan, bugüne kadar hiçbir kamu ya da özel kuruluş tarafından sahiplenilmediği için gerçekleştirilmeyen, güney ve güney batısı kaçak yapılaşma ile işgal altında bulunan Avcılar Firuzköyü'ndeki fuar alanı için, İstanbul'un büyük bir fuar alanına duyduğu ihtiyaç ve özellikli konumu doğrultusunda, bu planda da fuar ve festival alanı olarak korunmuştur tespiti yapılarak;

"Bu alanın Olimpiyat Köyü'ne yakınlığı dikkate alındığında; burada yer alacak çok amaçlı salonlar, konaklama tesisleri vb. fonksiyonların gerek olimpiyat gerekse uluslararası spor müsabakaları sürecinde de kullanılabilecek şekilde tasarlanması, kentin sportif altyapısının desteklenmesine önemli katkılar yapacaktır" açıklaması yapılmış;

"Fuar ve festival alanlarında, hizmet sektörü odaklı gelişimi desteklemek üzere, ürün kalitesine ve uluslar arası rekabet gücüne olumlu katkı sağlayabilecek, üretici ve tüketicileri bir araya getirebilecek organizasyonlar gerçekleştirilebilecektir. Bu alanların, fuar etkinliklerinin yanı sıra açık alan gerektiren festivaller için de kullanılması öngörülmektedir" ifadesi yer almaktadır.

"Kentsel ve Bölgesel Yeşil ve Spor Alanları" başlığında da, yoğun yapılaşma tehdidi altında kalan ve İstanbul için önemli bir ekolojik koridor niteliğinde olan Küçükçekmece

Gölü ve Sazlı Dere Baraj Gölü aksının; kent bütününe hizmet eden, halkın eğlenme ve dinlenme gereksinimlerini karşılayan büyük bir kısmının yeşil koridorlar halinde tasarımı gündeme gelmiştir.

1/50.000 ölçekli mer'î plan koşulları incelendiğinde çalışma alanı 02.05.1997 tarihinde Büyükşehir Belediye Başkanınca onanan 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı kapsamında kalmakta olup bu plan öncesi yapılmış olan planlarda alana ilişkin kararlar aşağıda açıklanmıştır:

- **15.11.1995 Onanlı 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı**

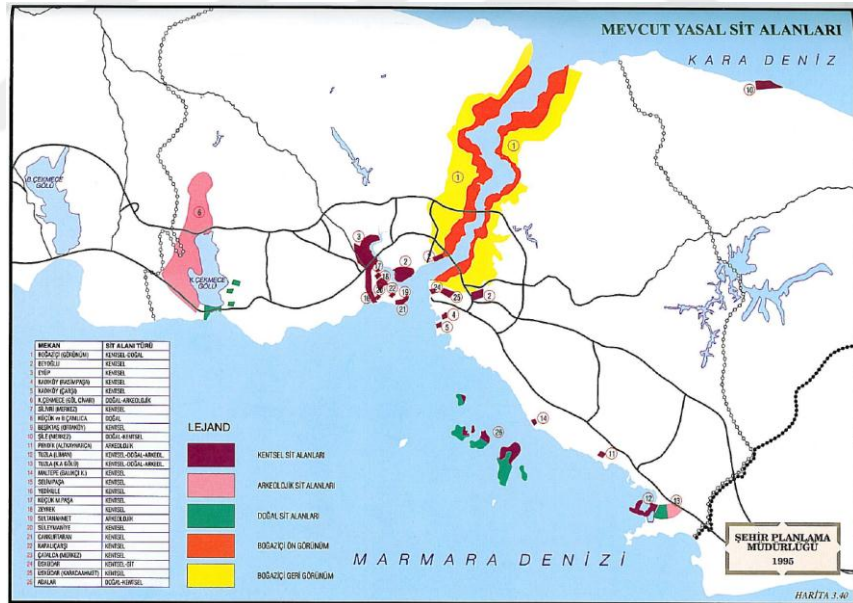
1994 yılındaki yerel seçimlerden sonra 1/50.000 ölçekli Nazım Planın revizyonu için çalışmalara başlanmış ve 15.11.1995 tarihinde 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı Büyükşehir Belediyesi tarafından onaylanmıştır (Şekil 3.42). Planın projeksiyon tarihi 2010 yılı, projeksiyon nüfusu 13 milyondur. Onaylama aşamasını takiben plana yargıda parsel bazında bazı davalar açılmıştır. Bu davalar sonucunda Danıştay 6. Dairesi tarafından “Büyükşehir Belediyelerine 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/1.000 Ölçekli Uygulama İmar Planı dışında herhangi bir planı yapmak ya da onaylamak yetkisi verilmemiştir.” kararı verilerek, söz konusu plan yetki yönünden iptal edilmiştir [151].

Şekil 3.42 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Planı(1995)
[151]

İstanbul'un evrensel düzeyde taşıdığı tarihi, kültürel, doğal öz değerlerine sahip çıkılarak, tarihi-kültürel kimliği ile özdeşleşen bir dünya kenti statüsü kazandırılması hedefi belirlenerek bu hedefe yönelik; metropoliten alan bölge bütününde, uluslararası düzeyde spor, kültür, ticaret, hizmetler vd. arazi kullanım kararlarının tespiti ile İstanbul'un uluslararası bir dünya kenti olmasını sağlamak üzere uluslararası konferans, kongre, sanat, kültür merkezleri, eğlence ve sergi mekânlarına yönelik projeler geliştirilmesi, müzeler ve arşivlerin oluşturulması politikaları belirlenmiştir [152].

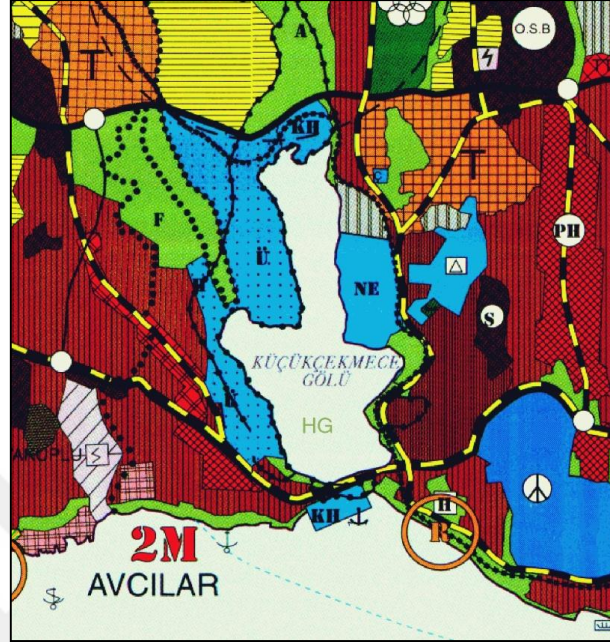
Sit alanlarıyla ilgili bütüncül bir koruma anlayışı ile korunmasında yetersiz kalındığından ve mevcut sit sınırlarında daralmalar olduğundan, çevrelerinde gelişen zararlı işlev ve yapılaşmalar ile yanlış fonksiyonlar yüklenmesi sebebiyle bu bölgelerin çöküntü alanlarına dönüştüğü belirtilmiştir (Şekil 3.43). Bu sebeple plan kararı olarak arkeolojik sit alanları için *“arkeolojik sit alanları statüleri ile ilgili Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunca belirlenen özelliklerine bağlı olarak, doğal peyzaj öğelerine ağırlık veren tasarım ve planlama yaklaşımıyla ele alınmalıdır”* önerisi getirilmiştir [152].

Şekil 3.43 Mevcut Yasal Sit Alanları [152]

1/50.000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım İmar Plan kararına göre Avcılar İlçesi, İstanbul ilinin batı yakasında yerleşik nüfusa hizmet verecek nitelikte özelleşmiş İkinci Derece Alt Merkez olarak planlanmıştır (Şekil 3.44). Çalışma alanı olarak seçilen Avcılar İlçesi, Küçükçekmece Gölü çevresi arkeolojik sit alanlarının

bulunduğu alan 15.11.1995 onanlı 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planı'nda ise "Fuar", "Üniversite", "Kentsel Hizmet Alanı" lejantında kalmaktadır.

Şekil 3.44 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planı (1995)
[153]

Çalışma alanı için 1/50.000 ölçekli mer'i plan koşullarını içeren plan tadilinin kapsamı ise şu şekildedir;

- **02.05.1997 Onanlı 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım İmar Planına İtiraza İlişkin Plan Tadili**

İstanbul Üniversitesi'nin kamulaştırma sınırlarının göz önünde bulundurulmasına yönelik itirazı sonucunda Olimpik köy lejantının kaldırılarak Üniversite Alanına alınmıştır. Bilahare Bahçeşehir Belediyesi'nden Avcılar Belediyesi'ne geçen Ispartuvan Çayırı Mevkii'nin Fuar Alanına alınması hakkındaki itiraz uygun bulunarak 02.05.1997 tarihinde Büyükşehir Belediye Başkanınca 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım İmar Planına İlişkin Plan Tadili onanmıştır.

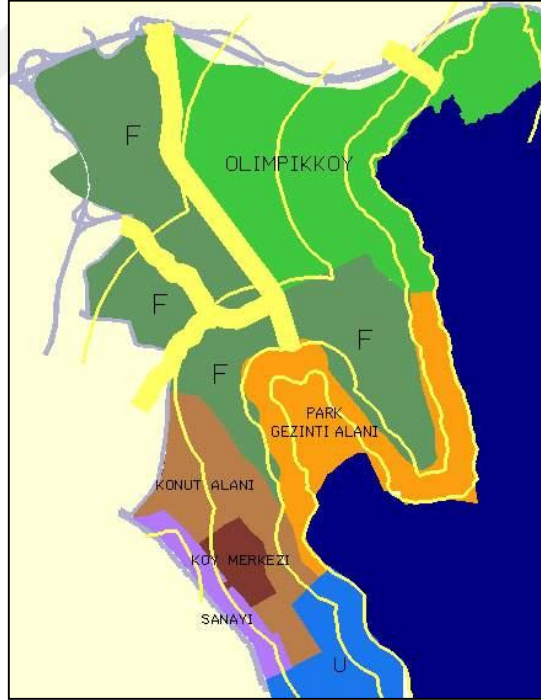
1/25.000 ölçekli mer'i plan koşulları incelendiğinde çalışma alanı 21.07.1984 tarihli 1/25.000 ölçekli Büyük ve Küçükçekmeceler Arası Çevre Düzeni Nazım İmar Planı kapsamında kalmakta olup bu planda alana ilişkin kararlar aşağıda açıklanmıştır:

- **21.07.1984 Onanlı 1/25.000 Ölçekli Küçük ve Büyük Çekmeceler Arası Çevre Düzeni Nazım İmar Planı**

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nca onanan 21.07.1984 onanlı 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Nazım İmar Planı bölgeye, "Fuar", "Olimpikköy", "Park ve Gezinti Alanları" ve "Üniversite" fonksiyonları getirmektedir (Şekil 3.45) [153].

- Jeolojik açıdan yerleşime uygun olmayan alanların kentsel açık alanlar olarak tanımlanması,
- Fuar Alanı yapımı,
- Alan içinde bulunan sit alanı sınırları içinde yapılaşmanın sınırlandırılması,
- Kentin nefes alacağı hava koridorlarının oluşturulması

amaçlarına yönelik olarak; fuar alanının oluşturulması ve Küçükçekmece Gölü kıyısında yer alan sit alanı kuzey batısında kalan alanın yapılaşmaya açılmayarak kentsel açık yeşil alan olarak fonksiyon verilmesi hedefleri belirlenmiştir.

Şekil 3.45 21.07.1984 Onanlı 1/25.000 Ölçekli Küçük ve Büyük Çekmeceler Arası Çevre Düzeni Nazım İmar Planı [153]

Plan kararları açısından sit alanları, kısıtlama getirilen alanlar kapsamında “5226 sayılı yasa ile değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarınca tescil ve ilan edilmiş kentsel, arkeolojik, doğal, tarihi, karma sit ve koruma alanlarıdır” şeklinde tanımlanmıştır. Bu alanlarda yetkili bölge koruma kurulları tarafından alınmış tüm kararlara ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nca alınmış tüm ilke kararlarına uyulacaktır hükmü getirilmiştir.

1/5.000 ölçekli mer’i plan koşulları incelendiğinde çalışma alanını kapsayan onaylı Nazım İmar Planı kararı bulunmamakta olup 1/5.000’lik plan süreci aşağıda açıklanmıştır:

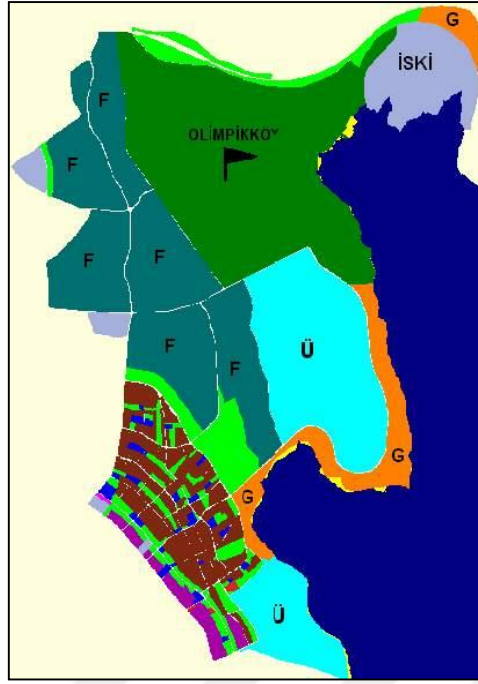
- **09.09.1993 Onanlı 1/5000 Ölçekli Firuzköy Nazım İmar Planı**

1/25.000 ölçekli plana bağlı alt ölçekli planların bulunmaması ve kaçak yapılaşmanın önüne geçilebilmesi amacıyla yapılan planda, üst plan koşullarından gelen kuzeyde Olimpikköy ve fuar alanı, doğuda Üniversite ve Küçükçekmece Gölü’nün yer alması bölgenin yayılmasını etkileyen unsurlar olarak belirlenmiştir.

Küçükçekmece Gölü kenarında İstanbul Üniversitesi’ne tahsisli alanın bir kısmı göl ile Firuzköy yerleşmesinin bağlantısını sağlamak amacı ile “Günöbirlik Rekreasyon Alanı” olarak ayrılmıştır. 1/25.000 ölçekli plan kararlarından gelen “Fuar” ve “Olimpikköy” alanları 1/5.000 ölçekli planda da aynen korunmuştur (Şekil 3.46).

Bu planın plan raporunda fuar, üniversite ve olimpikköye ait geniş alanların fonksiyonlarına uygun olarak korunursa gelecekte İstanbul Metropöiten Alanı için önemli bir akciğer vazifesi göreğinden bahsedilmiştir.

Ayrıca fuar alanında kısmen kaçak yapılaşmaların (bugünkü Yeşilkent Mahallesi’nde) başlamış olmasından sebeple ilçe belediyesince önlem alınması gerektiğı vurgulanmıştır [154].

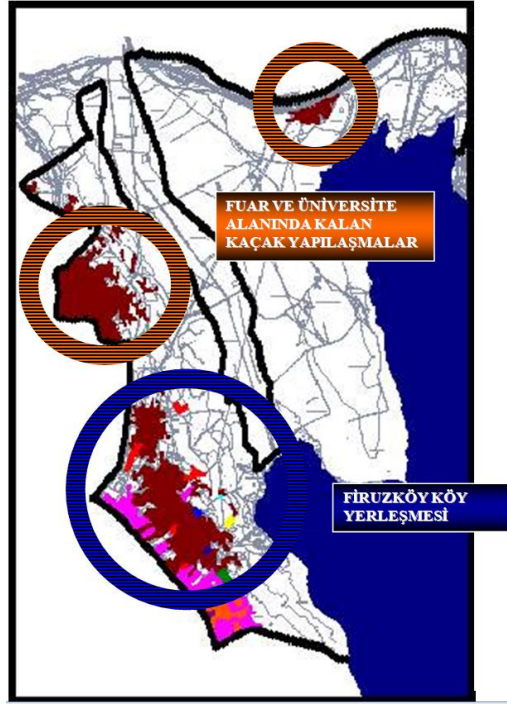
Şekil 3.46 09.09.1993 Onanlı ve 1/5000 Ölçekli Firuzköy Nazım İmar Planı [153]

09.09.1993 tarihinde onanan 1/5000 ölçekli Firuzköy Nazım İmar Planında planlama alanının konut alanında kalan kısmı, İstanbul 2 No'lu İdare Mahkemesi'nin 1994/1549 sayılı kararı ile iptal edilmiştir [153].

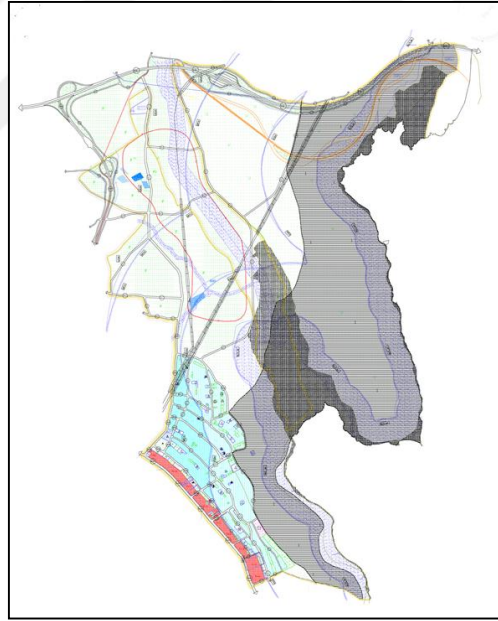
- **05.01.2004 Onanlı ve 1/5000 Ölçekli Firuzköy Revizyon Nazım İmar Planı**

09.09.1993 planının iptal olmasıyla beraber alanın kısmen planı olmasına rağmen tamamına ilişkin 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı bulunmamaktadır. İptal olan konut alanında ise yapılaşmanın devam ettiği, hatta iptal edilen İslah İmar Planının şartlarına göre uygulamalar yapıldığı saptanmıştır (Şekil 3.47).

Ayrıca üst ölçekli planlarda fuar veya spor alanında kalan bölgede kaçak yapılaşma çok büyük bir hızla devam etmektedir. Bütün bu sebeplerden ve olumsuz koşullardan dolayı, üst düzey planlar, mevcut durum ve kurum görüşleri dikkate alınarak, bölgedeki düzensiz, sağlıklı ve plana dayandırılmayan yapılaşmaların önüne geçmek amacıyla 1/5000 ölçekli Revizyon Nazım İmar Planı'na başlanmıştır (Şekil 3.48) [153].

Şekil 3.47 Yapılaşmanın devam ettiği yerler [153]

Şekil 3.48 05.01.2004 Onanlı ve 1/5000 Ölçekli Firuzköy Revizyon Nazım İmar Planı (Avcılar Belediye Arşivi)

Planlama alanında arkeolojik sit, havza, jeolojik sakıncalı alanlar gibi bir takım kısıtlamalar ve yasaklar getirilen alanlarda yer alan fonksiyonlar için optimum çözümler üretilmesi ilkeleri çerçevesinde planlama hedefleri belirlenmiştir. Bu hedefler özetle;

- Arkeolojik Sit Alanının titizlikle korunması,

- Planlama alanı içinde yer alan fuar ve üniversite fonksiyonlarına erişilebilirliğin en üst seviyede sağlanabilmesi olarak ortaya konmuştur.

Planlama alanı ile ilgili verilerin toplanması ve analiz çalışmalarında kurum ve kuruluş görüşleri, arkeolojik sit alanı kararları, bölge jeolojisi, İSKİ havza koruma kuşakları ve üst plan kararları değerlendirilerek, bu analiz sonucunda;

- Arkeolojik Sit Alanının korunması ve korumayı kolaylaştırıcı tedbirler alınması gereği ve planlama kararlarının bu doğrultuda oluşturulması,
- Fuar alanı olarak gösterilen bölgedeki kaçak yapılaşmalar için, İSKİ 'nin havza ile ilgili yönetmeliği dikkate alınarak, koruma kuşağında kalan mevcut planlar uygulanır şeklinde nihai kararın verilmesi,
- 1/50.000 ölçekli Nazım İmar Planında bölge, fuar ve üniversite alanı olarak düşünüldüğü için bu fonksiyonlara yönelik olarak teknik ve sosyal altyapının hazırlanması gerektiği gibi saptamalarda bulunulmuştur.

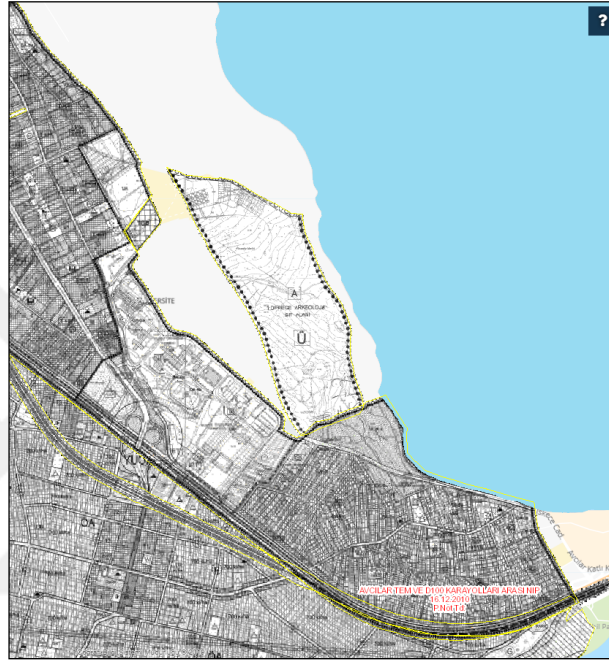
05.01.2004 onanlı Firuzköy Revizyon Nazım İmar Planı açılan davalar sonucunda İstanbul 2. İdare Mahkemesi'nin 2006/1359 sayılı kararı ile iptal edilmiştir. Bu karar sonrası Firuzköy Mahallesi'nde yapılan 1/5.000 ve 1/1.000 ölçekli planlar Firuzköy köy yerleşik alanına yönelik olmuş ve **arkeolojik sit alanları plansız duruma düşmüştür.**

Üst ölçekli planlarda fuar alanında kalan 3. derece arkeolojik sit alanının bir kısmında Bahçeşehir Belediyesi'nden Avcılar Belediyesi'ne geçen alanlar için Bahçeşehir Belediyesince yapılan 1/5.000 ve 1/1.000 ölçekli planlar bulunmakta, fakat yasal düzenleme sonrası Avcılar Belediyesi hudutlarına katılan alanlarda görülen plan ve plan tadilleri ile plan bütünlüğü sağlanamadığından bu alanların Avcılar ilçesine ait alanlar ile birlikte yeni yapılacak genel nazım ve uygulama imar planı ile değerlendirilmesine ilişkin Başkanlık Oluru alınmış olup hâlihazırda planlardan uygulama verilmemektedir. Bahçeşehir Belediyesi'nce yapılan planlarda Küçükçekmece Gölü çevresi 3. derece arkeolojik sit alanlarının bir kısmına "Fuar" fonksiyonu verilmiştir.

Ayrıca 1. Derece arkeolojik sit alanında İstanbul Üniversitesine ait 22771 parsele ait 1/5000 ölçekli mevzi plan bulunmaktadır.

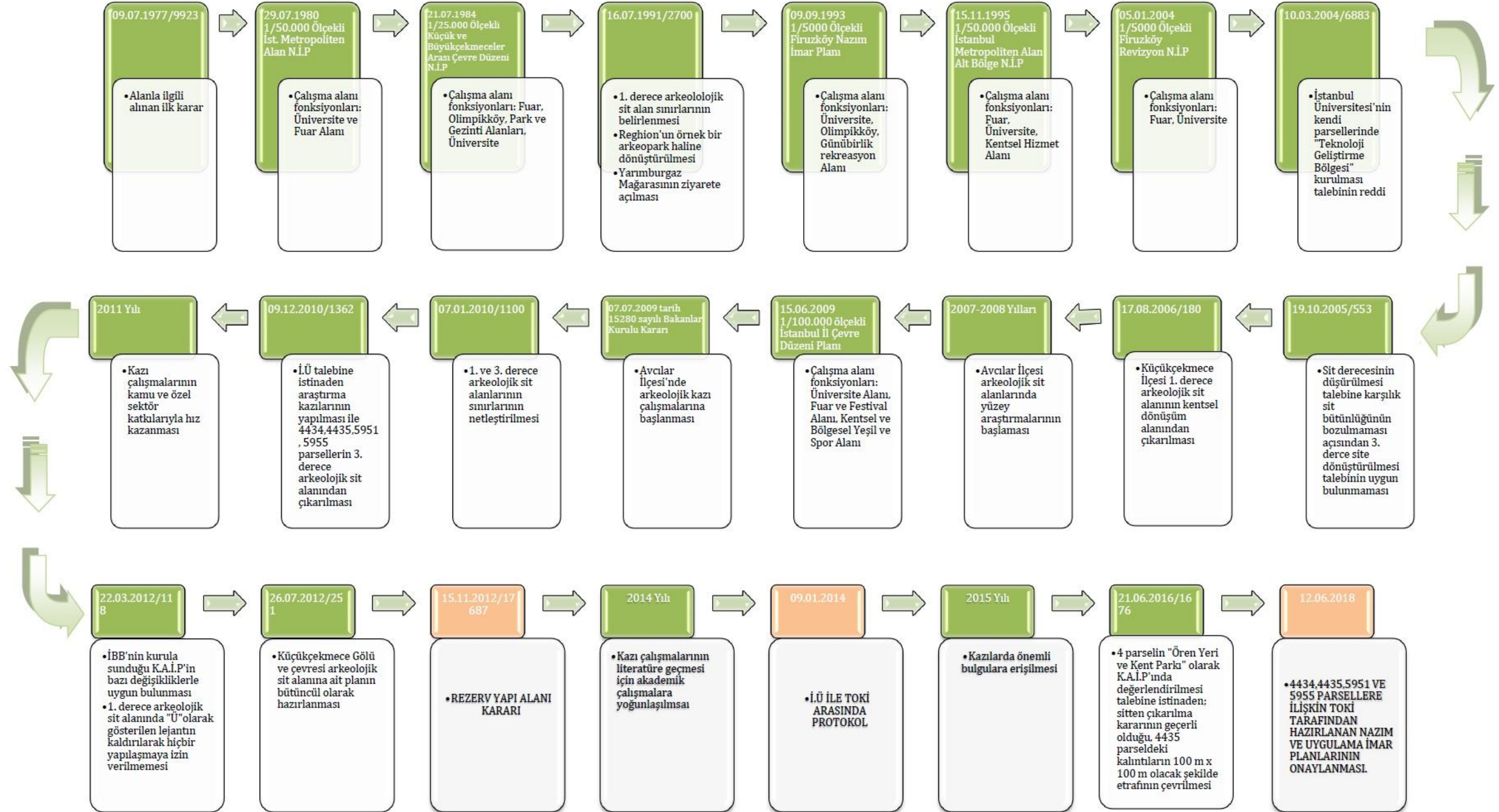
- **12.09.2007 Onanlı Avcılar Nazım İmar Planı Arkeolojik Sit Alanında Kalan Kısma İlişkin 1/5.000 Ölçekli Plan (Şekil 3.49)**

İstanbul İ. Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 29.03.2007 gün ve 340 sayılı kurul kararı ile uygun bulunan Avcılar 1. derece arkeolojik sit alanına ilişkin 1/5.000 ölçekli plan, Büyükşehir Belediye Başkanınca 12.09.2007 tarihinde aynen onaylanmıştır.

Şekil 3.49 12.09.2007 Onanlı Avcılar Nazım İmar Planı Arkeolojik Sit Alanında Kalan Kısma İlişkin 1/5.000 Ölçekli Plan

Çalışma alanıyla ilgili kurul kararları, plan süreci ve kazı sürecinin birlikte incelendiği şekil aşağıda belirtilmiştir (Şekil 3.50).

Şekil 3.50 Çalışma alanına ilişkin kurul kararları, plan kararları ve kazı süreci (Yurdabak, 2019)

3.3 Çalışma Alanının Üzerindeki Tehditler

Sosyal, politik ve ekonomik kararlar kentlerin tarihi alanları üzerinde değişikliğe sebep olur. Dış etkiler ve toplum dinamikleri nedeniyle kültürel miras alanları zarar görebilir. Son yıllarda hızlı kentleşme, yollar ve barajlar gibi büyük inşaat projeleri arkeolojik alanlar üzerinde tehdit oluşturan faktörlerdendir. Çalışma alanı olarak belirlenen Avcılar İlçesi Küçükçekmece Gölü çevresi 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanları üzerinde ise Rezerv Yapı Alanı kararı alanın geleceği için tehdit unsuru oluşturmaktadır. Ayrıca idari ve yönetsel yapıya ve kentsel yapıya ait sorunlar sebebiyle de arkeolojik sit alanları tehdit altında bulunmaktadır.

3.3.1 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'un yasalaşması sonrasında, İstanbul İli sınırları içerisinde olası afet riskini bertaraf etmek amacıyla ruhsatsız, iskânsız ve afet riski altındaki yapıların tasfiye edilerek, fen ve sanat kurallarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama alanları oluşturulması amacıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve Emlak Konut GYO A.Ş. arasında 08/08/2012 tarihli bir işbirliği Protokolü hazırlanarak imza altına alınmış ve ilgili tarafların yükümlülükleri belirlenmiştir. Bakanlar Kurulu'nun **2012/3573** sayılı kararı kapsamında İstanbul'da yaklaşık 38.500 ha'lık alanın **yeni yerleşim alanı olarak kullanılması amacıyla**, bu alanda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetkilendirilmiştir.

Sonrasında söz konusu alan, 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun kapsamında Bakanlık Makamının **15.11.2012 tarih ve 17687 sayılı Olur'ları** ile **“Rezerv Yapı Alanı”** olarak belirlenmiştir. Kanunun uygulanmasında sorumlu bakanlık olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile TOKİ belirtilmekte ayrıca kanunun temelini oluşturan rezerv yapı alanı, riskli alan ve riskli yapı kavramları tanımlanmaktadır. Buna göre **“Rezerv yapı alanı: Bu Kanun uyarınca gerçekleştirilecek uygulamalarda yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak üzere, TOKİ'nin veya İdarenin talebine bağlı olarak veya resen, Maliye Bakanlığı'nın uygun görüşü alınarak Bakanlıkça belirlenen alanları”** ifade etmektedir.

Diğer taraftan, İstanbul 3. Havalimanı taslak genel yerleşim planı ve Bakanlıkça belirlenen rezerv yapı alanı sınırları içerisinde yer alan bir kısım alanda görülen çarpık yerleşme alanları dikkate alındığında planlama çalışmalarının bütüncül olarak ele alınabilmesi amacıyla yaklaşık 3.800 ha'lık bir alan daha rezerv yapı alanına eklenmiştir.

İstanbul ili sınırları içerisinde kalan rezerv yapı alanı olarak belirlenen yaklaşık 42.300 ha'lık sahada; imar mevzuatına aykırı, ruhsatsız, iskânsız ve afet riski taşıyan yapıların tasfiye edilmesi, aynı zamanda korunması gerekli olan sit unsurlarının ihya edilmesi ile ulaşım ve altyapı hizmetleri ile birlikte fen ve sanat kurallarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşam alanlarının oluşturulması hedefiyle, söz konusu alan içerisinde kalan ekonomik ömrünü tamamlamış yıkılma ya da ağır hasar görme riski taşıyan yapılar ile yapılması planlanan yeni havaalanı ve karayolu güzergâhlarının, 6306 sayılı Kanun kapsamında öncelikle anlaşma yoluyla dönüştürülmesinde, anlaşma sağlanamayan taşınmazların ise kamulaştırılmasında kamu yararı olacağı düşünülmüş, proje alanı bazında kamulaştırma yetkisi TOKİ'ye verilmiştir.

Ayrıca 6306 sayılı kanun kapsamında rezerv yapı alanı ilan edilmiş alanlardaki etüt, harita, her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım, uygulama imar planları, parselasyon planları ve değişikliklerini re'sen yapmak, yaptırmak, onaylamak görev ve yetkisi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na verilmiştir. Hâlihazırda rezerv yapı alanı sınırları dâhilinde ilçe belediyelerinin plan yapma yetkisi bulunmamakta olup bu karardan önce onaylanan planların uygulamaları mer'î mevzuat çerçevesinde devam etmektedir.

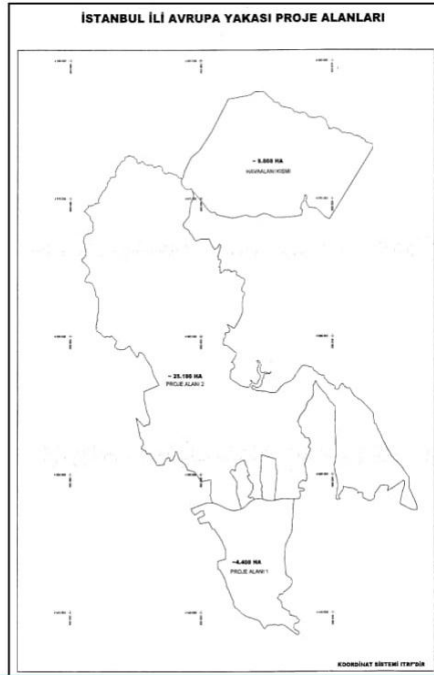
Rezerv yapı alanının üst ölçekli planlarda yer almaması sebebiyle, gerekli uygulamaların gerçekleştirilmesi için 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı revizyonu ile 1/5000 ölçekli nazım ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planlarının hazırlanması ihtiyacı üzerine; söz konusu planların hazırlanması için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve Boğaziçi İnşaat Müşavirlik A.Ş. arasında "Kurumsal İşbirliği Protokolü" yapılması ile planların yapımında Büyükşehir Belediyesi de yetkilendirilmiştir.

Tez kapsamında incelenen, Avcılar İlçesi Küçükçekmece Gölü çevresi 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanının tamamı rezerv yapı alanı kapsamında kalmakta olup mevcut kullanımda kaçak yapılaşmalar bulunmaktadır (Şekil 3.51).

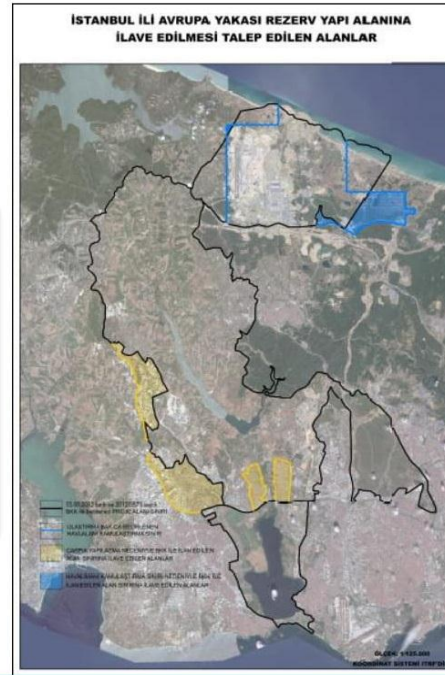

Şekil 3.51 Avcılar İlçesi rezerv yapı alanları (Avcılar Belediyesi Arşivi)

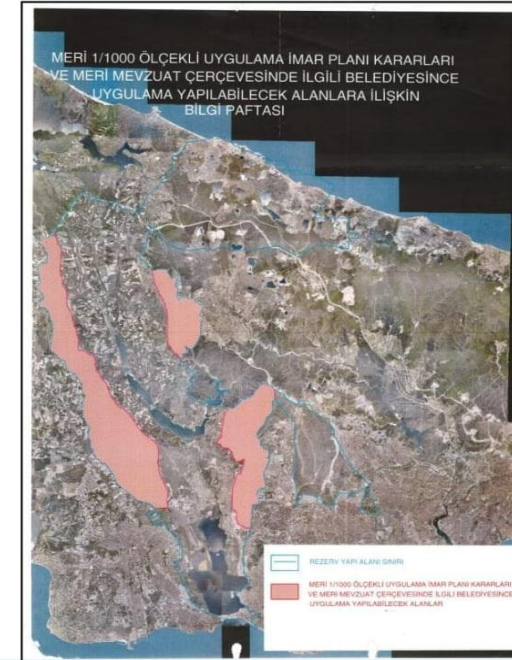
Rezerv Yapı Alanı'nın Küçükçekmece İlçesi Yarımburgaz Mağarası kısmına ilişkin kısmı İstanbul 5. İdare Mahkemesinin 20.12.2017 tarih 2017/2681 sayılı kararı ile iptal edilmiş; bunun üzerine Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 30.05.2018 tarih ve 96632 sayılı Olur'u ile güncel sınırlar oluşturulmuştur. 2012 yılından itibaren alınan rezerv yapı alanı kararları aşağıdaki şekilde özetlenmiştir (Şekil 3.52).

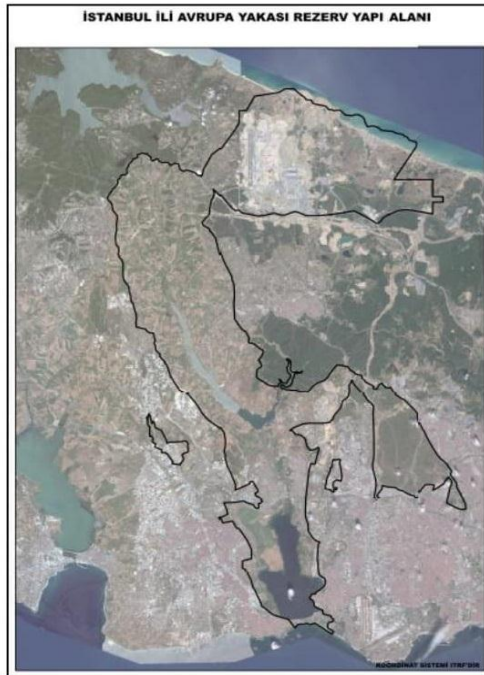
15.11.2012 tarih ve 17687 sayılı Bakanlık Oluru
6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun kapsamında söz konusu alanın **“REZERV YAPI ALANI”** olarak belirlenmesi

12.12.2012 tarih ve 19003 sayılı Bakanlık Oluru
İstanbul 3. Havalimanı ile birlikte 3.800 ha'lık alanın eklenerek ilave rezerv yapı alanı olarak belirlenmesi.

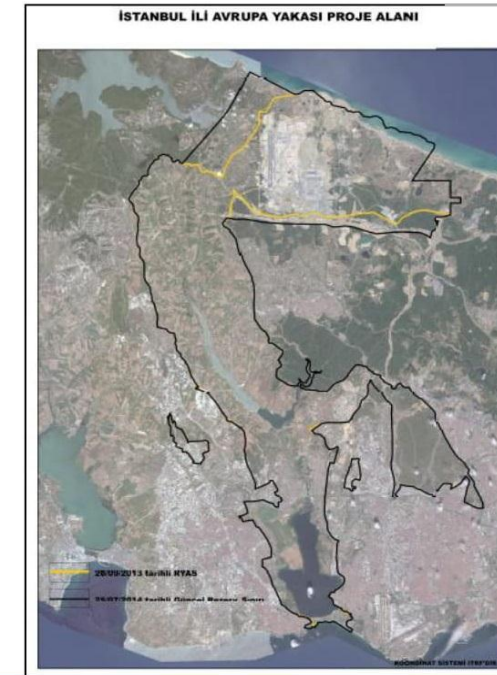
02.08.2013 tarih ve 12133 sayılı Çevre ve Şehircilik Bk. yazı eki
Rezerv yapı alanında 1/1000 ölçekli uygulama imar planı bulunan ve belediyesince meri plan uygulaması devam edecek alanlar.

20.09.2013 tarih ve 14534 sayılı Bakanlık Oluru
Meri planlar çerçevesinde uygulaması devam edecek alanların Rezerv yapı alanından çıkarılması.

24.02.2014 tarihli ve 2014/6028 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
Yerleşim alanı sınırının 6306 sayılı kanun kapsamında belirlenen rezerv yapı alanı sınırı ile birlikte yeniden düzenlenerek Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetki sınırının güncellenmesi.

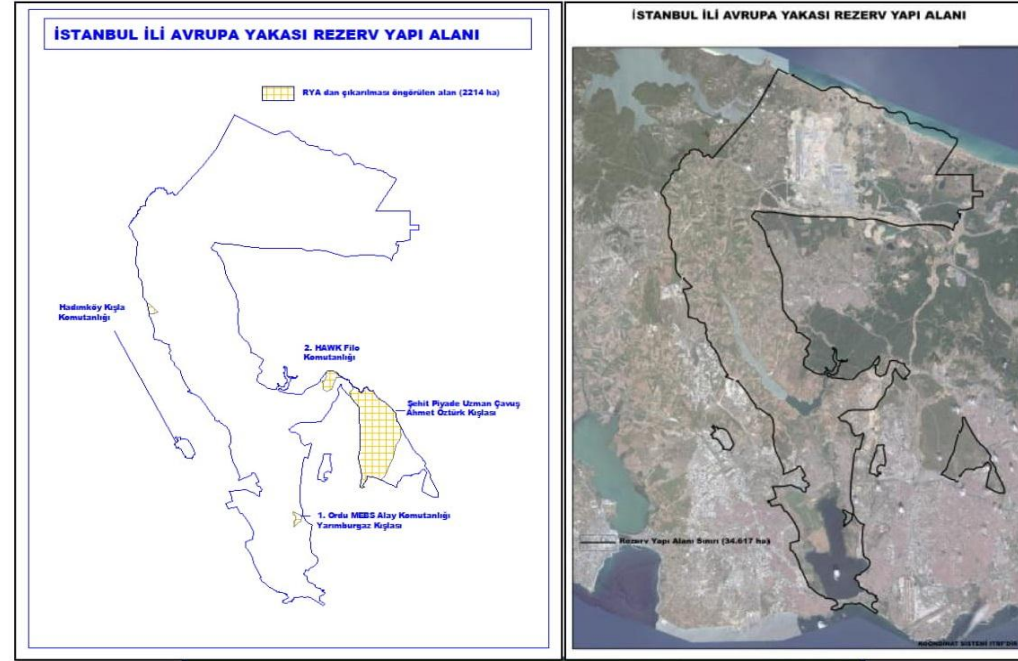

25.07.2014 tarih ve 12180 sayılı Bakanlık Oluru
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetki alanına Kuzey Marmara Otoyolu geçiş güzergahının ve Terkos Gölü ile 3. Havalimanı Arasında kalan Bölgenin eklenmesi.

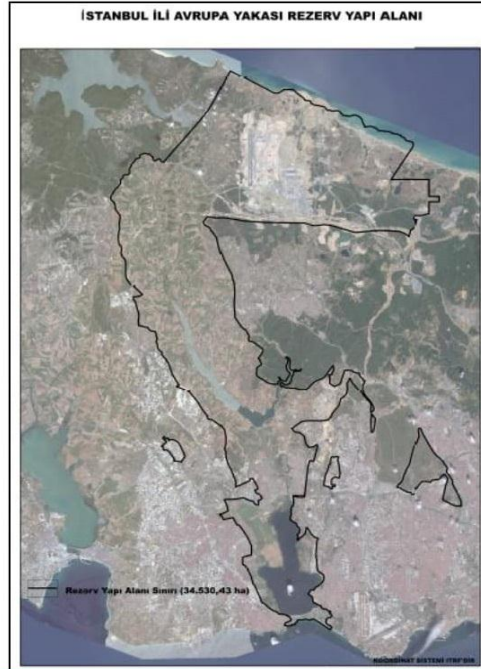
Şekil 3.52 Rezerv yapı alanı kararları (Yurdabak, 2019)

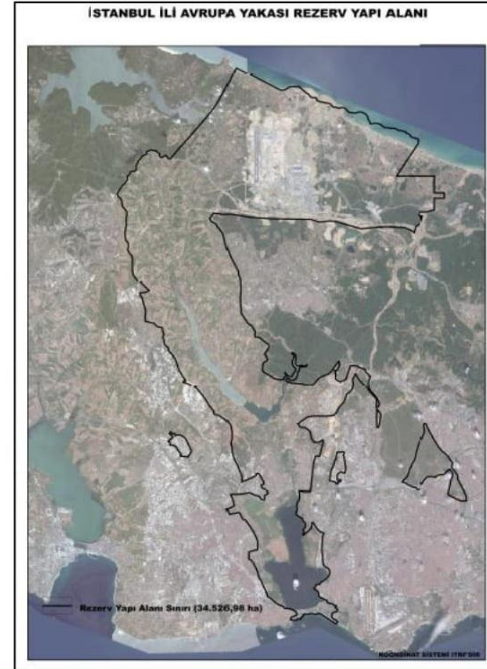
26.02.2015 tarih ve 3220 sayılı Bakanlık Oluru
Başakşehir ve Küçükçekmece İlçelerine ait bazı alanların rezerv yapı alanından çıkarılması.

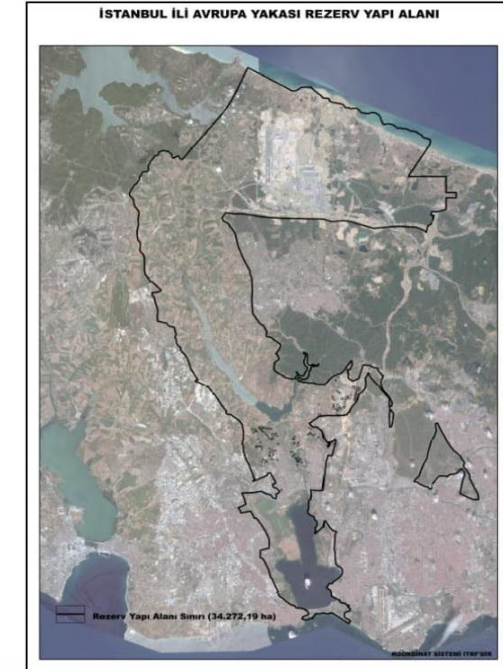
26.10.2015 tarih ve 17685 sayılı Bakanlık Oluru
Şehit Piyade Uzman Çavuş Ahmet Öztürk Kışlası, 1. Ordu MEBS Alay Komutanlığı Yarımburgaz Kışlası, 2. HAWK Filo Komutanlığı, Hadimköy Kışla Komutanlığı kısımlarının rezerv yapı alanından çıkarılması

30.05.2018 tarih ve 96632 sayılı Bakanlık Oluru
Küçükçekmece İlçesi Yarımburgaz Mağarası kısmının mahkeme kararıyla rezerv yapı alanından çıkarılması.

26.11.2018 tarihli ve 220204 sayılı Bakanlık Oluru
Eyüp İlçesi'ne ait bazı parsellerin mahkeme kararıyla rezerv yapı alanında çıkarılması.

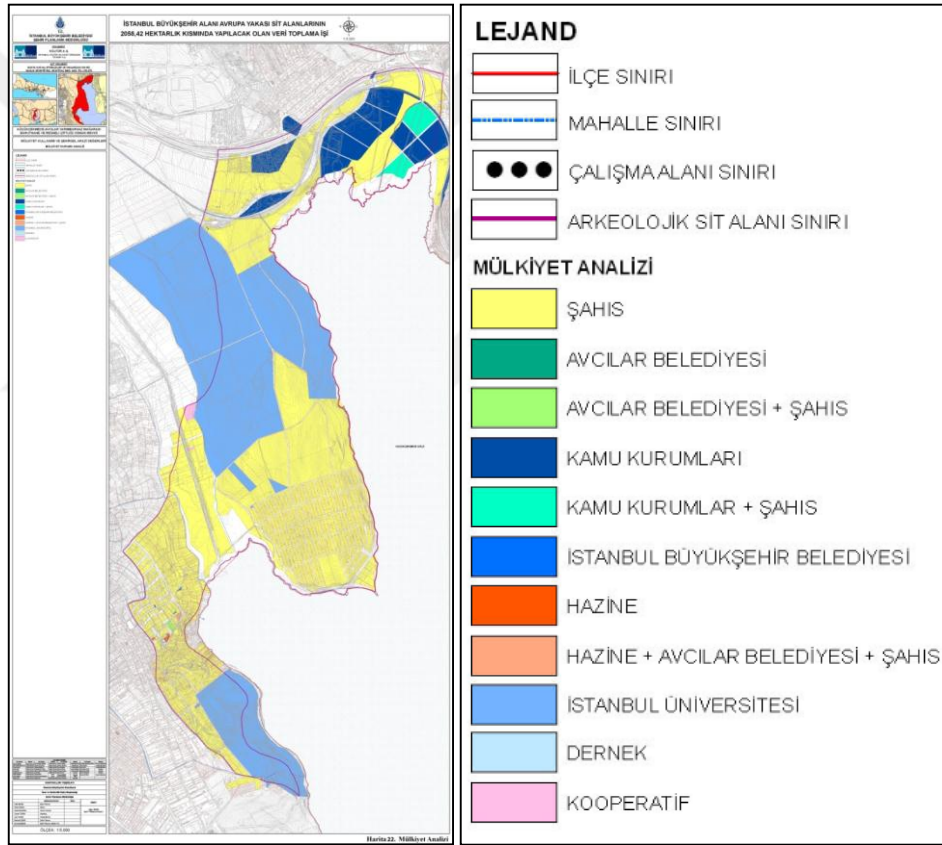

16.01.2019 tarihli ve 14778 sayılı Bakanlık Oluru
Avcılar İlçesi Tahtakale Mahallesi'ne ait bazı parsellerin rezerv yapı alanından çıkarılması.

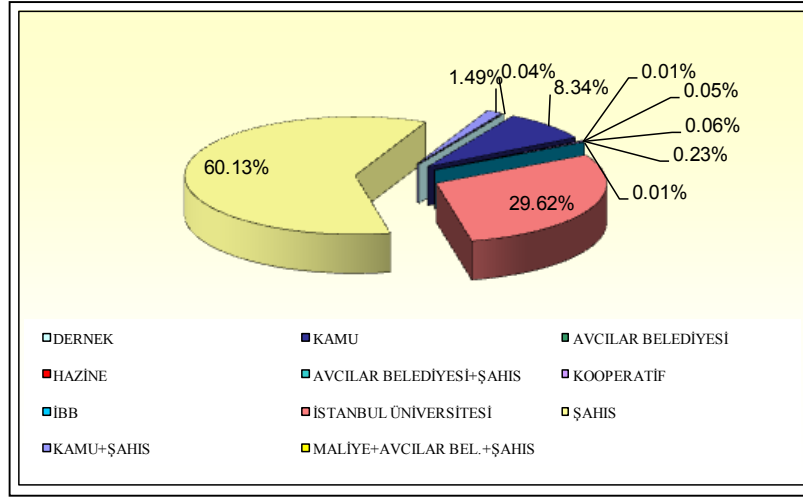
Şekil 3.52 Rezerv yapı alanı kararları (Yurdabak, 2019)

3.3.2 İdari ve Yönetimsel Yapıya Ait Sorunlar

İstanbul İli Avcılar İlçesi Küçükçekmece Gölü çevresinde ilk defa 1977 yılında Prof. Dr. Semavi Eyice'nin yerinde gerçekleştirdiği çalışmaları sonucu bölgenin arkeolojik potansiyeli anlaşılmış ve İstanbul 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 1991 yılında aldığı 2700 sayılı kararı ile Küçükçekmece Gölü çevresi 1. derece arkeolojik sit alanı sınırı belirlenmiştir. Aynı kurulun 1996 yılında aldığı 4230 sayılı karar ile de 1. derece arkeolojik sit alanı sınırları nihai halini almıştır. Bu sınırlar içindeki mülkiyet durumu incelendiğinde alanın %29.62'sinin İstanbul Üniversite arazisi olduğu görülmektedir (Şekil 3.53) ve (Şekil 3.54).

Şekil 3.53 Mülkiyet analizi [120]

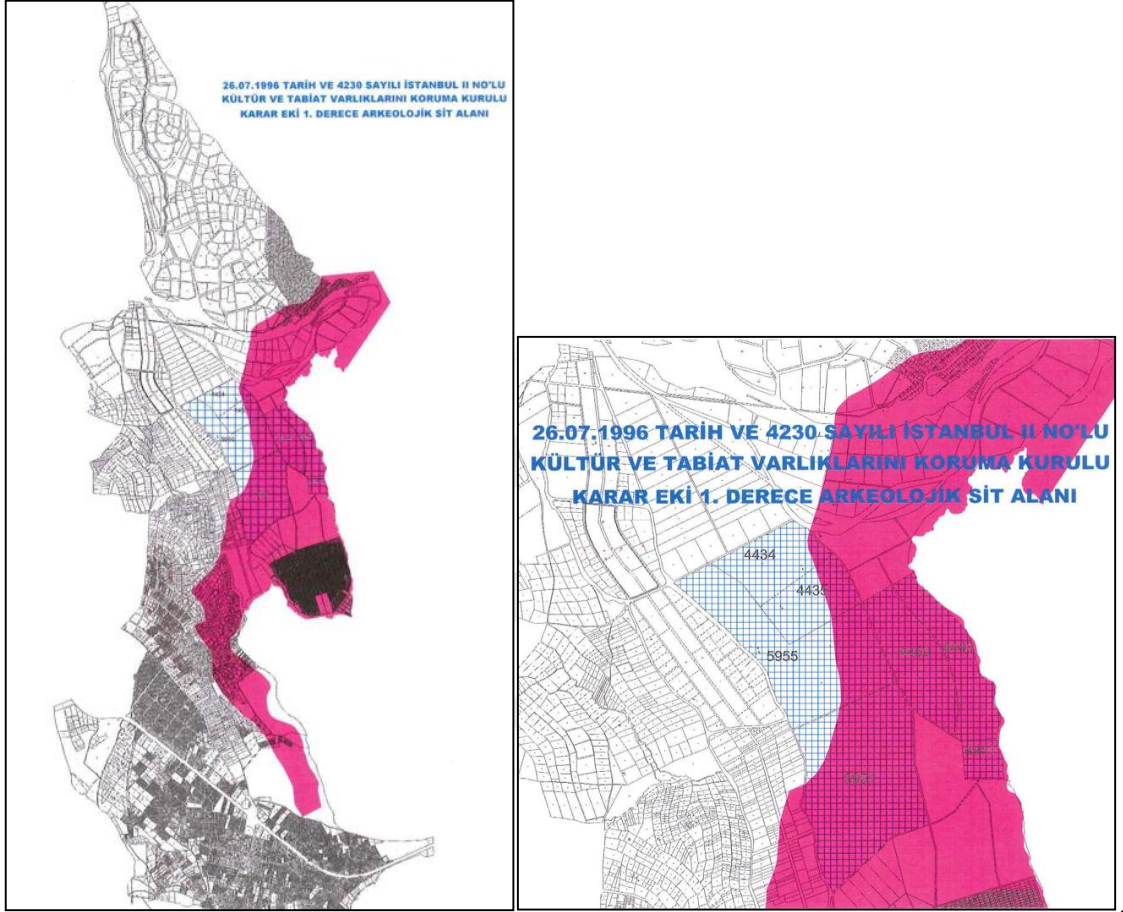
Şekil 3.54 Mülkiyet analizi [120]

İstanbul Üniversitesi 2004 yılında kendi mülkiyetindeki parsellerde (Şekil 3.55) Teknoloji Geliştirme Bölgesi kurulmasına yönelik talebini İstanbul 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na sunmuş, söz konusu talep Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği'nin ilgili maddesi gereğince sit alanlarının bölge kurmak için seçilemeyeceği hususu belirtilerek red edilmiştir.

Şekil 3.55 İstanbul Üniversitesi'ne ait parseller (Avcılar Belediye Arşivi)

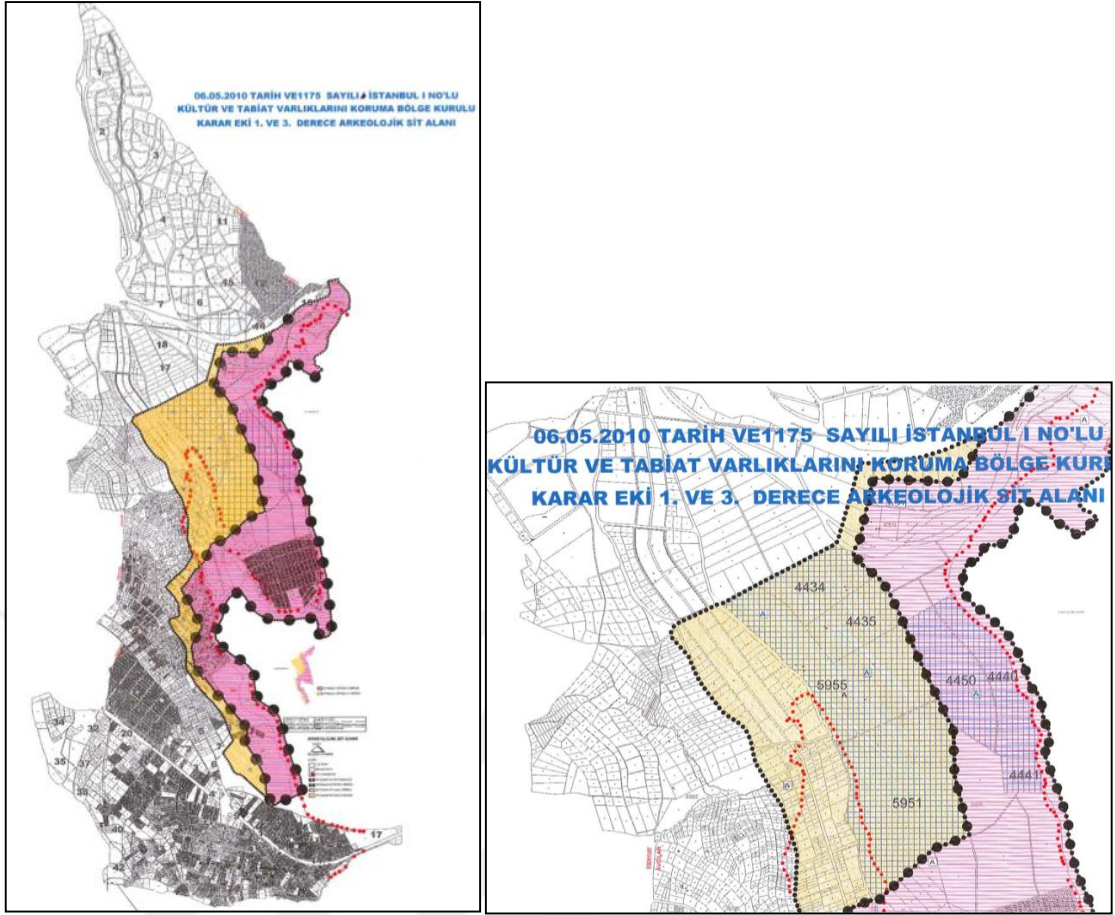
İstanbul Üniversitesi mülkiyetinde bulunan parsellerin sit durumu incelendiğinde 4434, 4435, 5955 sayılı parsellerin kısmen, 5951 sayılı parselin büyük bir kısmı, 4450, 4440, 4441 sayılı parsellerin ise tamamının 4230 sayılı karar gereği 1. derece arkeoloji sit alanında kaldığı görülmektedir (Şekil 3.56).

Şekil 3.56 Sitte kalan parseller (Avcılar Belediye Arşivi)

Talebin reddedilmesi üzerine aynı yıl İstanbul Üniversitesi söz konusu alana ilişkin sit derecesinin 1. dereceden 3. dereceye düşürülmesi talebinde bulunmuş; bu talep İstanbul 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nca sit bütünlüğünün bozulmaması açısından uygun bulunmamıştır.

2010 yılına gelindiğinde ise sit sınırlarının yeniden değerlendirilmesi talebi üzerine ilgili koruma kurulunun 1100 sayılı kararı ile alanda 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanları sınırları netleştirilmiştir. Bu karar göre ise 4434, 4435, 5955, 5951 sayılı parseller 3. derece arkeolojik sit alanında kalırken 4450, 4440, 4441 sayılı parseller ise 1. derece arkeolojik sit alanında kalmaktadır (Şekil 3.57).

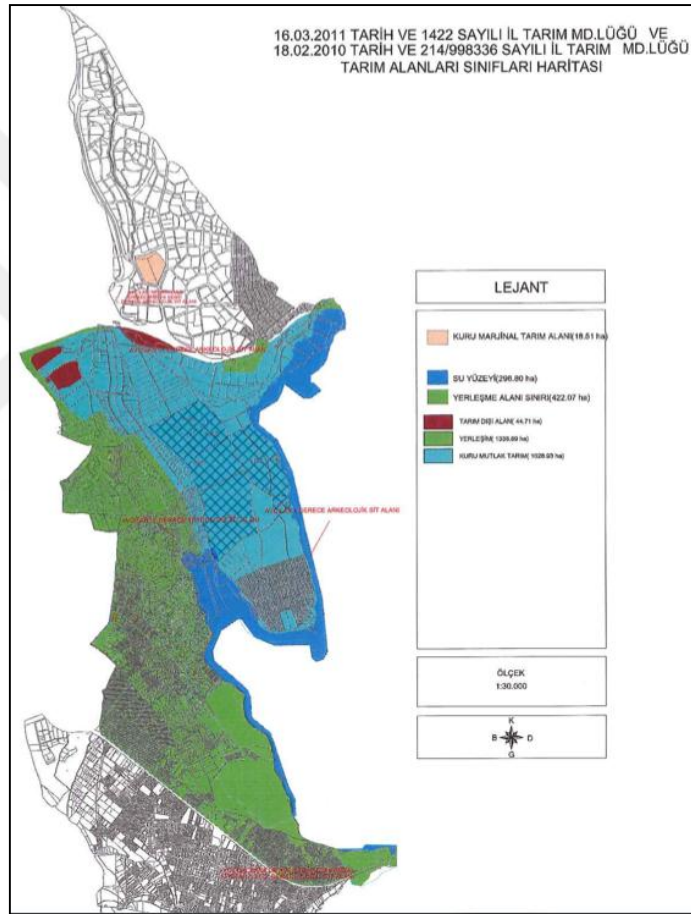

Şekil 3.57 Sit derecesi düşürülen alan (Avcılar Belediye Arşivi)

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 658 Sayılı İlke Kararı ile arkeolojik sitler için koruma ve kullanma koşulları belirlenmiş buna göre 1. derece arkeolojik alanlar kesinlikle hiçbir yapılaşmaya izin verilmeyecek, aynen korunacak alanlar olarak nitelendirilmiştir. 3. derece arkeolojik sit alanlarının ise, koruma-kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlar olduğu açıklaması yapılmıştır. Bu alanlarda, geçiş dönemi yapılanma koşullarının belirlenmesi, varsa onaylı çevre düzeni ve nazım plan kararları ile yerleşime açılmış kesimlerinde arkeolojik değerlerin korunması gözetilerek, koruma amaçlı imar planlarının yapılması koşulları getirilmiştir. Küçükçekmece Gölü çevresi sit alanlarına ilişkin geçiş dönemi yapılaşma koşulları, ilgili kurulun 2010 tarihli 1175 sayılı kararı ile belirlenmiş buna göre; *"3. Derece Arkeolojik Sit Alanı için Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü denetiminde temel kazısı yapılması koşulu ile parselde tapu kadastro ve tapulama haritasında bulunan kamu eline geçmiş bir yola cephesi 25 m.den az olmamak, KAKS %5'ten fazla olmamak, yapı inşaat alanları toplamı 250 m²'yi geçmemek, saçak seviyelerinin tabii*

zeminden yüksekliği 6,5 m.yi ve 2 katı aşmamak, yola ve parsel sınırlarına 5 m'den fazla yaklaşmamak şartı ile koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar geçiş dönemi yapılaşma koşullarının Tarım İl Müdürlüğü'nden görüş alınması koşulu ile ifraz ve yapılaşma işlemlerinin Kurul oluru ile yapılabileceğine" karar verilmiştir.

Karardan da anlaşılacağı üzere "Tarım İl Müdürlüğü'nden görüş alınması" şartı bulunmaktadır. Arkeolojik sit alanlarında yapılacak koruma amaçlı uygulama imar planı için alınan Tarım İl Müdürlüğü görüşüne göre 4434 - 4435 - 5955 - 5951 - 4450 - 4440 - 4441 parseller Kuru Mutlak Tarım Alanı'nda kalmaktadır (Şekil 3.58).

Şekil 3.58 Tarım İl Müdürlüğü Görüşü (Avcılar Belediye Arşivi)

Buna rağmen İstanbul Üniversitesi tarafından yapılan başvuru ve Müzeler Müdürlüğü denetiminde yapılan kazı sonrası herhangi bir bulguya rastlanılmamış olması sebebi ile 4434 - 4435 - 5955 parsellerinin tamamı 5951 parselinin ise büyük bir kısmı 09.12.2010 tarih ve 1362 sayılı İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararı ile 3. derece arkeolojik sit alanından çıkarılmıştır (Şekil 3.59). 5951

parselin 3. derece sit alanında kalan kısmı için ifraz işlemi gerçekleştirilmiş ve parsel 6339 sayılı parsel dönüşmüştür.

Şekil 3.59 Sitten çıkarılan alan (Avcılar Belediye Arşivi)

Bölgede Bakanlar Kurulu kararı ile 2009 yılında başlayan kazıları yürüten başkanlıkça sitten çıkarılma kararına itiraz edilmiş fakat itirazlar uygun bulunmamıştır. 2016 yılında yapılan itirazlara cevaben 4435 sayılı parselde ortaya çıkan kalıntılar sebebiyle, koruma alanının kalıntı rölevesindeki vaziyet planında işaretlendiği şekliyle (100 m x 100 m) belirlenmesine karar verilmiştir.

Bu arada İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlık Makamı'nın 01.10.2009 tarihli oluru ile sit alanlarında 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı çalışması başlatılmış ve İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 10.05.2011/944 sayılı kararı ile aynen uygun bulunarak kurula sunulmuştur. Küçükçekmece Gölü çevresi 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanlarının Avcılar İlçesi'nde kalan kısmına ilişkin İBB Şehir Planlama Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olan 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı

2012 tarihli 118 sayılı kurul kararı ile düzeltmelerle uygun bulunmuş olmakla beraber, en son 2012 tarihli 251 sayılı İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kararı ile “Arkeolojik sit alanına dair planın bir bütün olarak hazırlanması gerektiğine” karar verilmiştir.

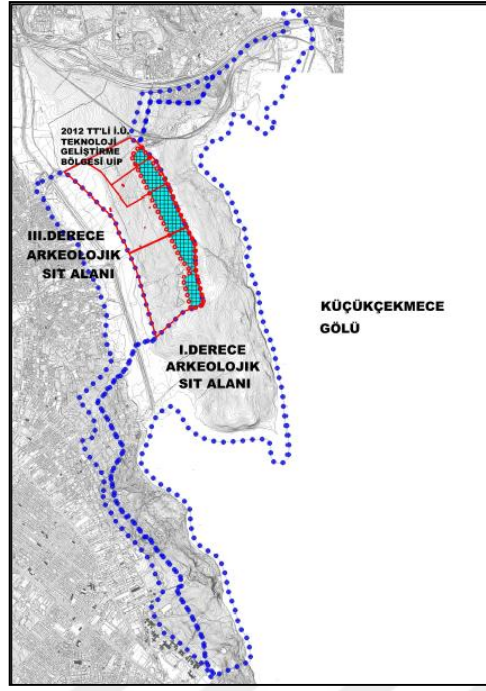
Söz konusu Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nca tamamlanma çalışmalarının sürdüğü sırada; 2012 tarih ve 3573 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirtilen ve söz konusu parsellerinde içinde kaldığı alanda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yetkilendirildiği Rezerv Yapı Alanı Kararı gündeme gelmiştir (Şekil 3.60).

Rezerv yapı alanı içerisinde kalan taşınmazların dönüştürülmesinde kamu yararı olduğu hususuyla tüm Rezerv yapı alanı bazında kamulaştırma yetkisi Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'na verilmiştir.

Şekil 3.60 Rezerv Yapı Alanları (Avcılar Belediye Arşivi)

İstanbul Üniversitesi'ne ait olan ve sitten çıkarılan parsellerde 2012 yılında “Teknoloji Geliştirme Bölgesi Uygulama İmar Planı” onaylanmış fakat rezerv kararıyla birlikte bu plan uygulamaya geçmemiştir (Şekil 3.61).

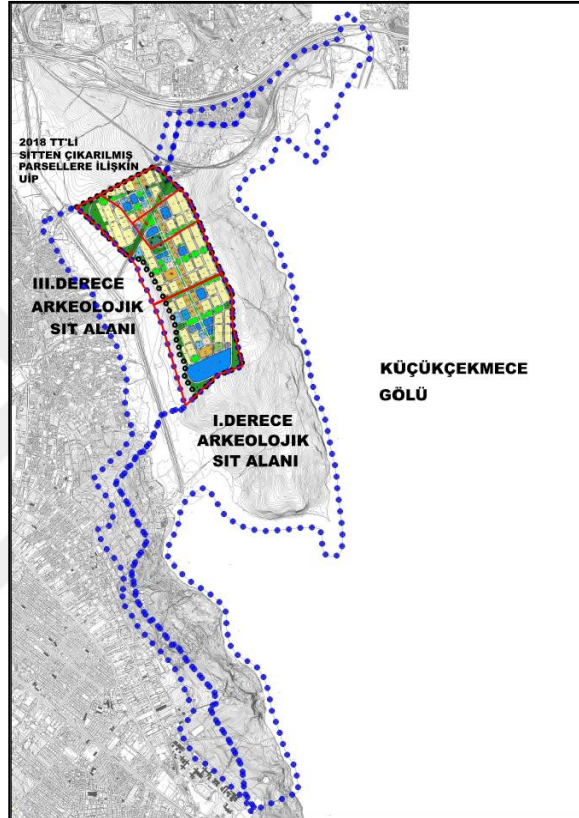

Şekil 3.61 Teknoloji Geliştirme Bölgesi Uygulama İmar Planı

2014 yılında İstanbul Üniversitesi'nce faaliyetleri yürütülen Cerrahpaşa, Çapa ve Avcılar Yerleşkeleri'ndeki eğitim-öğretim ve hizmet binaları ile tescilli yapıların olası deprem risklerinin ortadan kaldırılması, modern tesislerde eğitim-öğretim hizmetleri ile diğer hizmetlerini sürdürebilmesinin temini için bu alanlarda eğitim-öğretim, sağlık, araştırma, idari ve sosyal tesislerin TOKİ tarafından İstanbul Üniversitesi adına inşa edilmesi ve çevre düzenlemesinin yapılması ve inşa edilecek bu tesislerin finansmanının da Üniversite'nin atıl durumda olan Halkalı ve Avcılar'daki taşınmazları üzerinde proje gerçekleştirilmesi suretiyle mahsuplaştırılması konularında İstanbul Üniversitesi ile TOKİ arasında protokol imzalanmıştır. Protokol kapsamında İstanbul Üniversitesi'ne ait söz konusu yapıların yenilenmesi karşılığında üniversite mülkiyetinde bulunan Küçükçekmece İlçesi 4651 parsel ile Avcılar İlçesi 4434, 4435, 4440, 4441, 4450, 5951 ve 5955 sayılı parsellerin mülkiyeti bedelsiz olarak TOKİ'ye devredilmiştir. Mülkiyeti TOKİ'ye devredilen 4434, 4435, 5955 ve 6339 (eski 5951 parsel) parsel numaralı toplamda 200 ha'lık yüzölçüme sahip alana yönelik hazırlanan teklif imar planları TOKİ tarafından hazırlanarak rezerv yapı alanlarında yetkili olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na iletilmiş ve Bakanlıkça, İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü dahil olmak

üzere toplamda 18 kurumdan görüş alınmasına istinaden planın değerlendirilebileceği bilgisi verilmiştir.

İlerleyen süreçte 4434, 4435, 5955 ve 6339 sayılı parsellere ilişkin hazırlanan 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı ile, 1/5000 ölçekli Nazım ve 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı 12.06.2018 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından onaylanmıştır (Şekil 3.62).

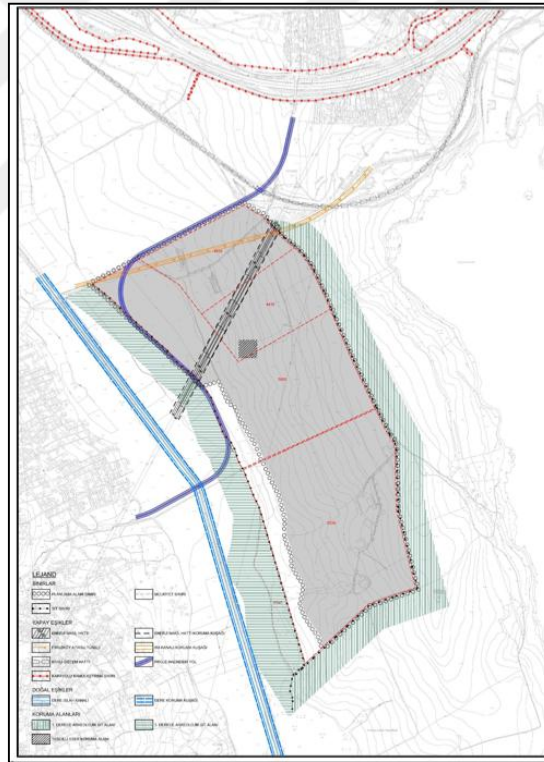
Şekil 3.62 Sitten çıkarılan alanda yapılan uygulama imar planı

Bu plana Avcılar Belediye'since Koruma amaçlı planlar ile bölgenin bütüncül olarak planlanması konusunda itirazda bulunulmuştur. Ayrıca bu plana ilişkin alınan kurum görüşleri gönderilmemiş ve plan raporu incelendiğinde İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nün görüşüne rastlanılmamıştır. Plana yapılan itirazlar neticesinde uygulama imar planında değişikliğe gidilerek 26.02.2019 tarihinde plan son halini almıştır. Plan değişikliği raporunda TEİAŞ Genel Müdürlüğü ve İSKİ Genel Müdürlüğü'nün itirazları doğrultusunda değişikliğe gidildiği belirtilerek Avcılar Belediyesi itirazı değerlendirilmeye alınmamıştır.

Söz konusu plan incelendiğinde;

Öncelikle 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı'nda kısmen üniversite, kısmen kentsel ve bölgesel yeşil ve spor alanı, kısmen de fuar ve festival alanında kalan bölge söz konusu plan değişikliği ile kentsel gelişme alanı ve üniversite alanına dönüştürülmüştür. Kentsel gelişme alanında konut, ticaret, resmi kurum, sosyal kültürel ve teknik altyapı alanlarının yer alabileceği plan notlarında belirtilmiştir.

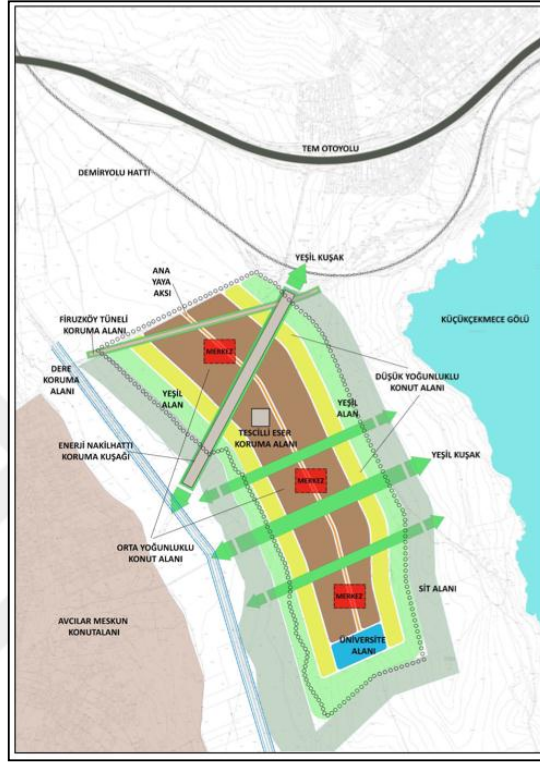
Plan çalışmalarına altlık oluşturulması için doğal ve yapay eşikler değerlendirilerek enerji nakil hatları, İSKİ koruma kuşakları, yol projeleri kapsamında karayolu kamulaştırma sınırları ile dere koruma kuşakları ve tescilli eser koruma alanları dikkate alınarak yerleşilebilir alanlar ortaya çıkarılmıştır (Şekil 3.63). Bunlara ek olarak İSKİ ve TEİAŞ itirazları sonrası rekreasyon alanının bir kısmı teknik altyapı alanına alınmış ve Eşkinöz Deresi'nin taşkın önlemleri yapılaşma alanı planlara işlenmiştir.

Şekil 3.63 Yerleşilebilir alanlar analizi (Avcılar Belediye Arşivi)

Plan kapsamında alanda GZFT (SWOT) analizi yapılarak bölgenin ana ulaşım güzergahlarına yakın oluşu ve alanda toplu taşımayı sağlayacak raylı sistem projesinin varlığı, Küçükçekmece Gölü'ne yakınlığı ve manzara açısından potansiyeli güçlü yanlar

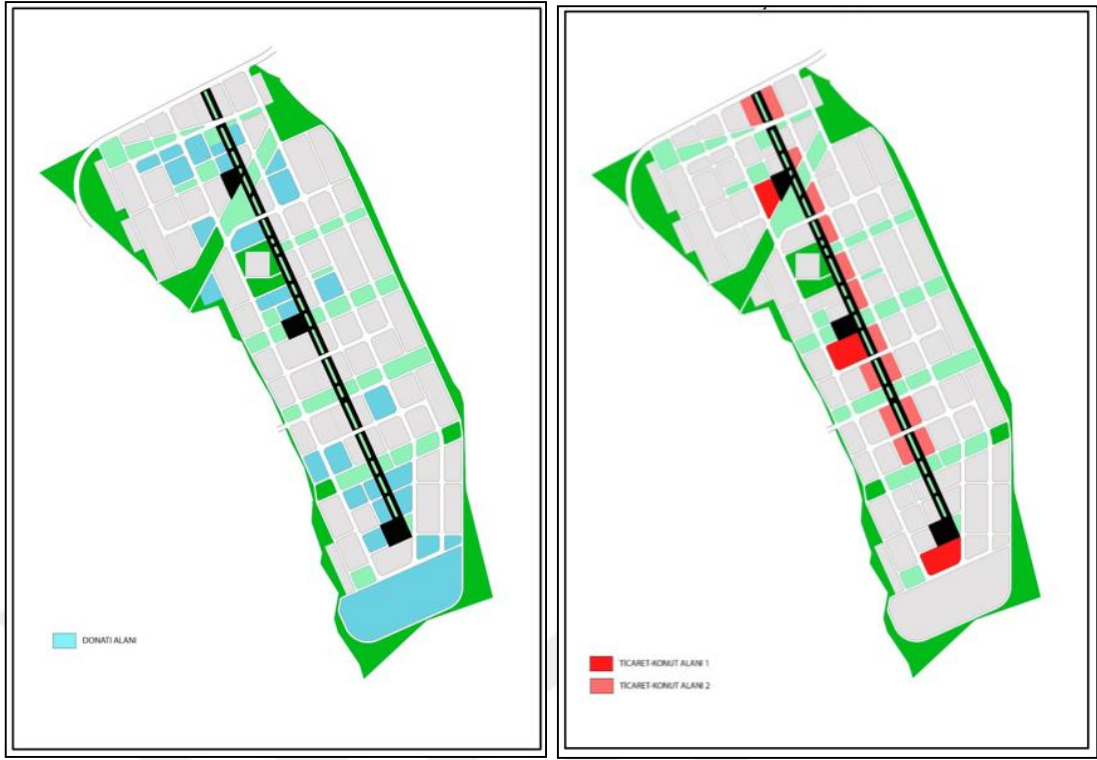
olarak kabul edilirken, alan üzerinde yapılaşma olmaması ve sit alanları nedeniyle bölgenin gelişme gösterememesi alanın zayıf yönleri olarak ifade edilmiştir. SWOT analizi sonucu yapılan sentez çalışmasında alanın arkeolojik sit alanlarıyla arasında yeşil bant oluşturulduğu, iç kısımlarda düşük ve orta yoğunluklu konut alanları ile ticari alanların yer aldığı görülmektedir (Şekil 3.64).

Şekil 3.64 GZFT analizi (Avcılar Belediye Arşivi)

Plan kararlarına bakıldığında ise çeperlerdeki rekreasyon alanlarının yanı sıra yapı yasaklı alanların da yeşil alan olarak değerlendirilerek yeşil koridorlar sağlandığı, bu yeşil koridorlar arasında meydanlar oluşturularak ana yaya aksı ile erişimin sağlandığı ve bu yaya aksı üzerinde ticaret alanlarının konumlandırıldığı ve yine yaya aksı ile donatıların bağlantısının sağlandığı görülmektedir (Şekil 3.65).

Konut alanlarında ise 100 ki/ha ve 200 ki/ha yoğunluk önerilerek düşük yoğunluklu konut alanlarında 0.50 emsal ile maksimum 3 kat, orta yoğunluklu konut alanlarında ise 1 emsal ile maksimum 5 kat yapılaşmaya izin verilmiştir. Alanda toplamda 531.950 m² inşaat alanında yaklaşık 10.500 kişinin yaşayacağı öngörülmektedir.

Şekil 3.65 Ana yaya aksı, ticaret alanları ve donatı alanları

3.3.3 Kentsel Yapıya Ait Sorunlar

Arkeolojik sit alanlarının dünyada ender görülen bir lagün gölü olan Küçükçekmece Gölü'yle kıyısı olması bölgeye coğrafi bir özellik katmaktadır. Küçükçekmece Gölü "Türkiye'nin Uluslar Arası Öneme Sahip Sulak Alanları" sıralamasında 68. sırada yer almaktadır (Şekil 3.66) [155]. Ancak evsel ve endüstriyel kirlilik tehlikesi altında bulunan gölün özellikle Küçükçekmece İlçesi hudutları içinde kıyılarına kadar gerçekleşen yerleşim alanları olması ve Esenyurt ile Bahçeşehir yerleşmelerinin atıklarının göle karışması bu kirliliği arttırmaktadır. Ayrıca gölün Küçükçekmece kıyısında bulunan Çekmece Nükleer Araştırma Merkezi de tehlike oluşturmaktadır.

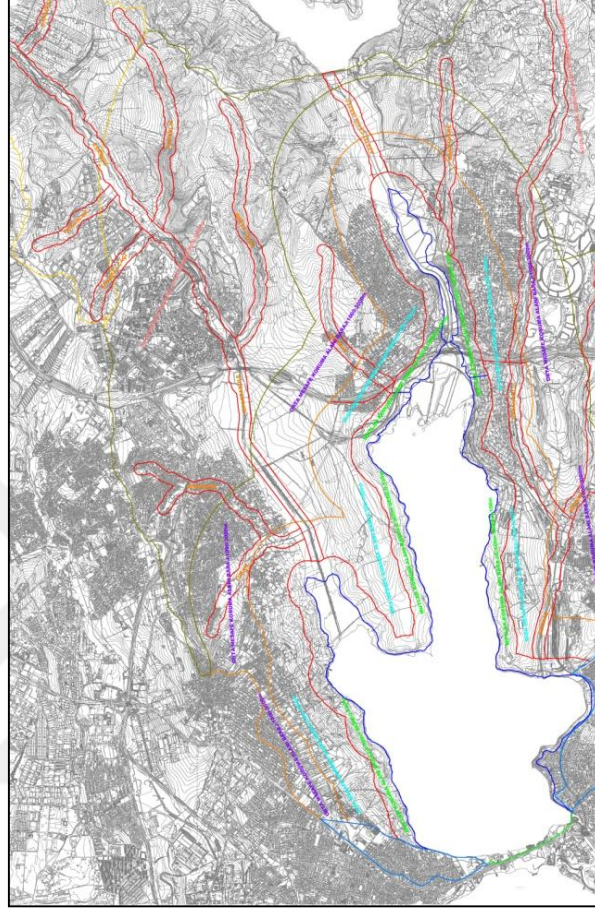

Şekil 3.66 Küçükçekmece sulak alanı

İstanbul'un 20 km batısındaki göl, deniz aşındırmasıyla önce koy, sonra lagün haline gelmiştir. 14 km²'lik bir alanı kaplayan Küçükçekmece Gölü'nün Marmara Denizi ile olan ilişkisi İç-Dış Kumsal Mevkii bölgesindeki bağlantı ile sağlanmaktadır. Gölün su toplama alanı 340 km²'dir. Bu alanın özellikle Küçükçekmece İlçesi sınırları içinde kalan kısmı hızla yapılaşmaktadır. Öte yandan Hadımköy, Esenyurt ve Bahçeşehir'den gelen atıklarla da bu kirlilik yoğun bir şekilde sürmektedir. Günümüzde yaşanan plankton patlaması ve balık ölümleri bu kirlenmenin sonucudur. Gölü besleyen derelerden biri olan Sazlıdere üstüne içme suyu amacıyla 1995 yılında yapılan barajlar sonucu gölün tatlı suyla beslenmesi azalmış ve denizden göle karışan su sızıntısı sonucu gölün tuzluluk oranında artış olmuştur.

Küçükçekmece Gölü'nün evsel ve endüstriyel kaynaklı atık sularla kirlenmesi karşısında İSKİ tarafından gölün kullanım amacına hizmet açısından alınan idari ve teknik tedbirlere rağmen, kirlenmenin bu tedbirlerin uygulamaya konulmasından önce başlamış olması, gölün ekolojik dengesinin giderek bozulması ve yakın gelecekte söz konusu kaynağın amaca hizmet açısından yeterli olamayacağı, ayrıca gölün denizle irtibatının kesilip baraj haline getirilmesi durumunda dahi sadece tatlılaştırma periyodunun meteorolojik koşullara bağlı olarak uzun yıllar alabileceği; bunlara ilave olarak göl tabanında zamanla çeşitli kirletici etkenlerle oluşan dip çamurunun gölün tatlı su kalitesine etki edebileceği hususlarının yapılan inceleme ve araştırmalarla gözlenmesi üzerine mezkur kaynağın içme ve kullanma amaçlı olmaksızın yörenin

rekreasyon alanı olarak değerlendirilmesinin uygun olacağı gerekçesi ile İSKİ Yönetim Kurulunun 21.04.1987 tarih ve 987/590 sayılı kararı ile koruma havzasından çıkarılmıştır (Şekil 3.67).

Şekil 3.67 Havza sınırları (Avcılar Belediye Arşivi)

Bu karardan on yıl kadar sonra Küçükçekmece Gölü tekrar koruma havzasına alınmış ancak İSKİ Yönetim Kurulunun 22.04.1998 tarih ve 1998/400 sayılı kararında Gümüşpala Mahallesi havza dışında tutulmuştur. İlerleyen dönemde İSKİ Genel Müdürlüğü'nün teklifi ile Büyükşehir Belediye Meclisi'nce kabul edilen ve 25.05.2006 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren yeni "İSKİ İçme Suyu Havzaları Yönetmeliği"nin eki listede Küçükçekmece Gölü Havzası'nın yer almadığı görülmüştür. Dolayısıyla Küçükçekmece Gölü 2006 yılından bu yana havza niteliğini kaybetmiştir.

Yakın zamana kadar göçmen kuşların Avrupa ve Kuzey Kutup rotaları üzerindeki en önemli sulak alanlarından birisi olan Küçükçekmece Gölü'nün sularının kirliliğinin yanında çevredeki yapılaşma ve kent gürültüsü bu kuşların buradan dinlenmeden

geçmelerine neden olmakta ve dinlenememiş, susuzluğunu giderememiş kuşların güneye g   ederken telef olmasına yol açmaktadır. Bu durum doğadaki ekolojik dengeyi bozaca ından sonuçları tüm dünyayı etkilemektedir. Gölün temizlenerek etrafının yapa madan arındırılması, bölgenin yeniden ku  cenneti haline gelmesini de sağlayacaktır. Bu sayede dünyada özel bir turizm alanı olan ku  g zlemcili inin de burada canlanması mümkün olacaktır [156].

Doğal zenginlikleri yıllar içerisinde hızla azalan bölge, çeşitli uluslararası organizasyonların geliştirdiği “hassaslık” ve “benzersizlik” gibi kriterlerin projeksiyonunda Türkiye’nin 266 önemli Doğa Alanı’ndan biridir. Bölge endemik çeşitlilik açısından dünyada birçok ülkeden daha zengin olması ve kuşların g   yolları üzerinde olması sebebiyle ku   e itleri açısından zenginlik taşımasına rağmen herhangi bir koruma statüsüne sahip değildir. Sürekli gelişen ve büyüyen İstanbul’da,  ehir merkezinin dışında olmasına rağmen, bağlantı yollarına yakınlığı,  evre ilçelerde barındırdığı ucuz işgücü potansiyeli ve coğrafi zenginlikleri ile çeşitli sektörlerdeki sanayi tesis yatırımlarının gözde mek nı olan K    ekmece Gölü havzası günbegün artan bir kirlilik yükü ile karşı karşıyadır [157].

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1 ARKEOLOJİK SİT ALANLARINDA DÖNÜŞÜM – KORUMA AÇISINDAN GÜNCEL KOŞULLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Arkeolojik alanlar kentlerin kültürel zenginliğini arttırmaları açısından önemli alanlardır. Kentsel ve kırsal alanlarda araştırmalara konu olan arkeolojik alanlar sadece alanın kronolojik geçmişini ortaya çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda kentsel veya kırsal mekânların fiziksel gelişimini de etkiler.

Arkeolojik alanlar kentlerin çeperlerinde veya kent merkezlerinde yer alabilecekleri gibi kentin tamamını kapsayarak kentsel arkeolojik alanları da oluşturabilirler. Kent çeperlerinde yer alan arkeolojik alanlar genellikle yerleşimin olmadığı alanlardır. Kentin içinde yer alan arkeolojik alanlar, etrafında yerleşimin sürdürüldüğü alanlar olmakla beraber, kentsel arkeolojik alanlar arkeolojik sit alanları üzerinde yapılaşan ve süreklilik arz eden yerlerdir.

Kentsel alanlarda veya kent dışı alanlardaki koruma bölgeleri olan arkeolojik sit alanları, insan geçmişinden parçalar oluşturmaları sebebiyle bilimsel araştırmaların konusudur. Son yıllarda ortaya çıkan hızlı kentleşme, yollar, barajlar ve büyük inşaat projeleri gibi sebeplerden ötürü varlıkları tehdit altında bulunan arkeolojik sit alanlarının korunması için acil önlemler alınması gerekmektedir.

Kültürel mirasın bileşenleri olarak arkeolojik varlıklar şehir planlamasına konu olmaktadır. Planlamanın geleceğe yöneldiği göz önüne alındığında, arkeolojinin temelinde geçmişe dönük bakış açısının olması, bu iki olgunun birbirine zıt olduğunu düşündürmekle birlikte; arkeolojik girdilerin şehri geçmişten geleceğe taşıması için

yapılacak çalışmalarla kentte sağlıklı bir planlama ve geliştirme gerçekleştirilebilir. Kültürel mirasın öneminin göz ardı edildiği bir planlama yaklaşımı arkeolojik varlıkları tehdit edebilir. Bu sebeple, koruma ve planlama arasında bir fikir birliğine varılmalı; kentsel bağlamda, plancılar, arkeologlar, kamu kuruluşları ve yatırımcılar gibi farklı disiplinlerce işbirliği sağlanmalıdır.

Sayısal olarak sit alanlarının % 10,2'sini, alan büyüklüğü açısından ise % 3,8'ini kapsayan İstanbul'daki 55 adet arkeolojik sit alanı içerisinde, en büyük payı mutlak korunacak alan niteliğindeki 1. derece arkeolojik sit alanları almaktadır. Bunlar arasında en büyük arkeolojik sit alanı, 1991 yılında sit alanı ilan edilen ve neolitik dönem izlerini taşıması açısından büyük öneme sahip olan, Yarımburgaz Mağarası'nın da içinde bulunduğu Küçükçekmece Gölü ve çevresidir. Bu alan 1500 hektar alana sahiptir.

Ender lagün göllerinden biri olan Küçükçekmece Gölü'nün kuzey tarafında ve Sazlıdere havzasının doğusunda yer alan ve insanlık tarihi için önemli izler taşıyan Yarımburgaz Mağarası ile bu mağaranın kuzeyinde bulunan Resneli Çiftliği, önemli ölçüde tahrip olsalar bile günümüze kadar gelebilen, arkeolojik özelliğe sahip ve korunması gereken kalıntılardır.

Küçükçekmece Gölü'nün batı yakasını takip ederek Avcılar İlçesi Firuzköy Mahallesi'nin göl tarafını izleyen ve İstanbul Üniversitesi Avcılar Kampus Alanı'na kadar uzanan bir bant dâhilinde bulunan alanda, gerek Alibey Çiftliği, gerek sarnıç ve mezar odaları, gerek liman buluntusu, gerek sur kalıntıları, gerekse arazide elde edilen seramik, taş buluntuları, bölgenin önemini belirgin bir şekilde ortaya çıkarmıştır.

Yıllar önce bu alanda yapılan gözleme dayalı bilimsel çalışma sonrası, 1/25.000 ölçekte düzenlenen kroki şeklindeki Arkeolojik Sit Alanı Kararı ile bu önem karar altına alınarak gündeme gelmiştir.

4.1.1 Mega Projelerin Çalışma Alanı Üzerinde Oluşturduğu Tehditler

Çalışma alanı olarak tanımlanan, Avcılar İlçe sınırları içerisinde, D-100 Karayolu kuzeyinde, Küçükçekmece Gölü'nün batısında yer alan, toplamda 1064 ha olan Bathonea kazılarının sürdürüldüğü 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanının tamamı 15.11.2012 tarih ve 17687 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlık Oluru ile belirlenen,

“Rezerv Yapı Alanı” kapsamında kalmakta olup mevcut kullanımda kaçak yapılaşmalar bulunmaktadır.

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun’un çıkması sonrası Küçükçekmece Gölü çevresinde yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak istenen yaklaşık 38.500 hektarlık alan, aynı yıl alınan bir kararla üçüncü havalimanı inşaatı, üçüncü köprü inşaatı ve Kanal İstanbul projeleri kapsamında genişletilerek Rezerv Yapı Alanı olarak belirlenmiştir. Sazlıdere Barajı ve havzası, orman ve tarım alanlarının yanı sıra çalışma alanının da dâhil olduğu arkeolojik sit alanlarını içeren sınırdaki ilçe belediyelerinden plan yapım yetkisi alınarak, alanda Çevre Şehircilik Bakanlığı yetkilendirilmiş ve her türlü plan yapım, onay yetkisi bakanlığa verilmiştir. Kültürel miras değeri sebebiyle mutlak korunmaları gerekli olan sit alanlarının üzerinde böyle bir kararın olması alanın tarihsel değerini zedeleyici unsurları barındırmaktadır. Doğal ve tarihsel değerler üzerinde uygulanması planlanan bu denli büyük bir proje hakkında şimdiye kadar kamuoyuna detaylı bir bilgi verilmemiş olmasına karşın, pek çok çevre tarafından tartışmaya açılan Kanal İstanbul Projesi’nin alanın üzerinde yapılaşma tehlikesi doğuracağı aşikârdır.

Kanal İstanbul Projesi, kanal ve yeni yerleşim alanları olarak ele alındığında, konunun kentsel gelişme ve planlama açısından tartışılması gereken birçok boyutu ortaya çıkmaktadır. 2009 yılında onaylanan 100 bin ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı’nda kent nüfusu 2023 yılı projeksiyonunda 16 milyonla sınırlandırılmış; arazi kullanım kararları, stratejiler ve istihdam tahminleri bu nüfusa göre düzenlenmiştir. Kanal İstanbul Projesi 100 binlik planda yer almamasıyla birlikte, oluşturacağı yeni yerleşim alanlarıyla getireceği nüfus yoğunluğu 100 bin plan kararlarını geçersiz kılacaktır. 1980’lerden itibaren İstanbul için yapılan üst ölçekli planlarda Küçükçekmece Gölü çevresi sit alanlarının mutlak korunmaları kararı ile bölgeye “Fuar, Üniversite, Park ve Gezinti Alanları” gibi fonksiyonlar getirilmiş olmakla beraber, hâlihazırda geçerli olan 100 bin ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı’nda bölgenin şuanki fonksiyonları da “Üniversite Alanı, Fuar ve Festival Alanı, Kentsel ve Bölgesel Yeşil ve Spor Alanı” fonksiyonlarıdır. Bu fonksiyonlarla Küçükçekmece Gölü ile Sazlıdere boyunca kuzeye doğru ilerleyen ekolojik koridor sağlanmaktadır. İstanbul Çevre Düzeni Planı’nda yer almayan Kanal İstanbul Projesi ile bu bölgelere “Yeni Gelişme Alanları” fonksiyonunu

getirileceği düşünölmektedir. Bu karar, alanın tarihi ve doğal karakterinin korunması amacıyla bölge için uygun görölen ve yıllardır süregelen plan kararlarına aykırılık teşkil edecek ve yalnız çalışma alanı değil, tüm kentin yaşanacak bu büyük değişimle birlikte ekolojik ve coğrafi açıdan olumsuz etkilenmesine sebep olacaktır. İstanbul’u dünya “mega kent”leri arasında öne çıkarabilmek adına, kentlerin geleceği için en önemli unsurlardan olan sürdürülebilirlik ilkesi ve bu ilke doğrultusunda alınan kararlardan ödün verilmesi; başta tarihi ve doğal özellikler olmak üzere, tüm kenti kapsayan geri dönölemeyecek hasarlara sebep olacaktır.

İstanbul Çevre Düzeni Planı’nın ana ilkelerinden biri, kentsel gelişimin doğu-batı aksında lineer bir şekilde gerçekleşerek, tarihi ve doğal değerlerin korunması ve kuzeye doğu gelişmenin sınırlandırılması ilkesidir. Buna rağmen 3. köprü ile başlayan ve yeni havalimanı ile devam eden mega projeler ile korunması gerekli tarihi ve doğal değerlerin bulunduğu kuzey kıyılarına doğu gelişmeler başlamıştır. Rezerv Yapı Alanı Kararı ve buna paralel olarak planlanan Kanal İstanbul Projesi ile mevcut koşullarda ihlal edilen üst ölçek plan kararlarına bir yenisi daha eklenerek, korumanın tersine büyüme sınırsızca desteklenmiş olacaktır. Tüm bunlar tez kapsamında değerlendirilen arkeolojik sit alanları ile birlikte korunması gerekli alanların gelişmeye açılacağını gösteren bir işaret olarak değerlendirilebilir.

Kanal İstanbul Projesi’yle ilgili eleştirilmesi gereken bir diğer husus ise; süreçle ilgili basına yansıyan haberler haricinde resmi bir açıklamanın yapılmamış olmasıdır. Tez çalışması kapsamında katılım sağlanan “Kanal İstanbul Projesi’nin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Bilgilendirme Toplantısı”ndan henüz proje için kapsamlı ve nitelikli bir çalışmanın olmadığı anlaşılmaktadır. Sit alanları, orman alanları, havza alanları ile birlikte birçok yerleşimin etkileneceği bu proje ile ilgili şeffaf bir süreç sağlanmalı; plan kararları katılımcı bir politikayla yürütölerek; halkın, sivil toplum örgütlerinin, resmi kurumların ve uzmanların görüşleri doğrultusunda ilerletilmelidir. İstanbul’un kaderini etkileyecek böylesi büyük bir projenin, üst ölçekli planlarda hangi değişiklikler ile birlikte yapılacağı açık olmamakla beraber, ilçe belediyelerinin Rezerv Yapı Alanı’nda yeni plan yapmalarına da izin verilmemektedir.

4.1.2 Çalışma Alanında Koruma Koşullarını Geliştirici Öneriler

Tez kapsamında incelenen Avcılar İlçesi arkeolojik sit alanlarına ilişkin kurul kararlarından da anlaşılacağı üzere, çalışma alanının arkeolojik sit karakteri gösterdiği 1977 yılında ilk defa anlaşılacak sınırları 1996 yılında resmileşmiştir. Arkeoloji Müdürlüğü'nün konu ile ilgili görüşünden de anlaşılacağı üzere, bölge için belirlenen 1. derece arkeolojik sit alanı sınırının geniş tutulması alan için bir koruma yöntemi olarak değerlendirilebilir. Sit alanı ilanı sonrası, 2001 yılına ait kurul kararı ile bölgeye koruma amaçlı imar planı yapılması kararı alınmış ve bu kararın gereğine yönelik çalışma 2011 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Planlama Müdürlüğü tarafından başlatılmıştır. Küçükçekmece Gölü Çevresi 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanlarının Avcılar İlçesi'nde kalan kısmına ilişkin İBB Şehir Planlama Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olan 1/5000 ölçekli Koruma amaçlı Nazım İmar Planı, 2012 tarihli 118 sayılı kurul kararı ile düzeltmelerle uygun bulunmuş, bu karardan yaklaşık dört ay sonra Avcılar İlçesi Küçükçekmece Gölü ve Çevresi Arkeolojik Sit Alanına Dair Planı'nın Küçükçekmece, Avcılar ve Başakşehir İlçesi sınırlarında bulunan arkeolojik sit alanlarıyla birlikte bütüncül olarak hazırlanması gerektiğine karar verilmiştir. Büyükşehir tarafından plan çalışmalarının sürdürüldüğü esnada Rezerv Yapı Alanı kararının çıkması koruma amaçlı imar planı çalışmalarını durdurmuştur.

Küçükçekmece Gölü'nün batısında kalan ve son kurul kararları ile 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanı ilan edilen ve Bathonea Antik Kenti'nin bulunduğu, ayrıca Bizans ve Osmanlı Dönemi ile Cumhuriyet Dönemi'ne ait yapıların bulunduğu çalışma alanı ile Küçükçekmece Gölü'nün kuzeyine doğru Sazlıdere havzası üzerinde önemli bir kültürel varlık olan Yarımburgaz Mağarası bu alan içinde kalmaktadır. Arkeoloji, jeoloji, jeo kronoloji, jeo arkeoloji açısından büyük bir öneme sahip olan yaklaşık bir milyon yıl öncesinde oluşmuş orta pleistosen dönemine ait mağara, değişen iklim, ortam, biodünya, deniz seviyeleri ile kültür tarihinin birlikte izlenebildiği bir jeo arkeoloji rehberi niteliğindedir. Yaşam açısından ender bir coğrafi olanak sağlayan Küçükçekmece Gölü ve çevresinde insanlık tarihinin en eski yaşam izlerinin rastlanıldığı mağara üzerindeki tahribat ve gecekondulaşma günümüzde bu alanı yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bırakmaktadır.

1991 yılında alınan kurul kararında, mağara çevresinde yeni yapılaşmalara izin verilmemesi gerektiği belirtilerek; Avrupa İskân Tarihi bakımından insanlığın ilk yerleşim noktalarından biri olması nedeniyle Yarımburgaz Mağarası'nın sürekli koruma altında tutulmasını sağlamak için ziyarete açılması gerektiğine karar verilmiştir. Ayrıca Küçükçekmece Belediyesi tarafından kentsel dönüşüm alanı ilan edilen bölgeden Yarımburgaz Mağarası'nın bulunduğu alan çıkarılarak bölgenin canlandırılması amacıyla arkeolojik park olarak değerlendirilmesi uygun bulunmuştur.

Ülkemizin zenginlik unsurlarından biri olan tarihi dokunun korunarak, kültürel miras alanlarının sürekliliğinin sağlanması öncelikle planlama ile mümkündür. 2863 sayılı kanunun 17. Maddesinde *“ilgili kurumlar sit alanı ilan edilen alanlarda üç yıl içinde koruma amaçlı imar planı hazırlatıp incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere koruma bölge kuruluna vermek zorundadır”* denilmektedir. Mevzuatta da belirtildiği üzere, sit özelliği gösteren alanlarda alınacak plan kararlarının Koruma Amaçlı İmar Planları ile sağlanması gereklidir. Özellikle arkeolojik sit alanlarına yönelik yapılacak koruma amaçlı imar planlarının, farklı disiplinlerden uzmanların görüşleri doğrultusunda, yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin katılımı ile sağlanması, tarihi alanların gelecek kuşaklara aktararak korunması açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda öncelikle çalışma alanının yer aldığı arkeolojik sit alanlarının çevresinde yer alan ve yalnız İstanbul için değil, insanlık tarihi açısından büyük öneme sahip Yarımburgaz Mağarası ve Küçükçekmece Gölü çevresindeki diğer sit alanlarıyla birlikte bütünlük plan kararlarının alınarak, koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması gerekmektedir. Plan hazırlanmadan önce bölgenin sorunlarından olan mülkiyet problemi çözülmeli ve özellikle liman buluntularının olduğu yarımada kısmında bulunan şahıs mülkiyetli parsellerin kamulaştırılarak ilgili kamu kurumlarına devredilmeleri gerekmektedir.

Hâlihazırda kentleşme baskısı altında olan ve atıl durumda bulunan Küçükçekmece Gölü çevresi arkeolojik sit alanlarının daha fazla hasar görmemeleri adına, alanın tarihi dokusunun yeniden canlandırılması koruma amaçlı imar planı kapsamında bölgeye uygun fonksiyonların verilmesiyle sağlanmalıdır. Koruma amaçlı imar planının bölgenin mer'î imar planlarıyla bütünlük sağlanarak, tarihi çevre ve kent ilişkisi kurulmalıdır. Böyle bir çözüm ile tarihi çevrenin mevcut kent dokusunu besleyeceği ve bu sayede üzerinde yapılaşma olmayan ve atıl durumda olan arkeolojik sit alanlarının rant unsuru

olarak görülmesinin engelleneceği düşünülmektedir. Mevcut kentsel yerleşimler ile tarihi alanlar arasındaki ilişkinin sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda dengeli bir şekilde sağlanması kentsel yerleşik dokuya en yüksek faydayı sağlarken, tarihi dokuya en düşük zararı verecek çözümleri beraberinde getirecektir.

4.1.3 Çalışma Alanı Üzerindeki Yapılaşma Tehdidi

Yeni yerleşim alanlarının açılması, altyapı ve ulaşım hizmetlerinin sağlanması gibi uygulanması kaçınılmaz olan kentsel gelişme eğilimleri arkeolojik alanlara doğrudan ya da dolaylı olarak zarar veren etkenlerdendir. Küçükçekmece Gölü çevresi Avcılar İlçesi sınırları içinde kalan, 1996 yılında tamamı 1. derece arkeolojik sit alanı olarak ilan edilen alanda da farklı zamanlarda İstanbul Üniversitesi'nin Teknoloji Geliştirme Bölgesi kurmaya yönelik talepleri gündeme gelmiş fakat kurul tarafından reddedilmiştir. İlerleyen süreçte İstanbul Üniversitesi'nin mülkiyetinde bulunan parsellerin bulunduğu söz konusu alanın öncelikle sit derecesi 3. dereceye düşürülmüş ardından tamamen sitten çıkarılmışlardır. İstanbul Üniversitesi ile TOKİ arasında 2014 yılında karşılıklı çıkarılara dayalı protokol sonucu ise bu parsellerin mülkiyeti TOKİ'ye geçmiştir. Söz konusu alan, hâlihazırda 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanları arasında kalmakta olup, TOKİ tarafından planlanarak yerleşime açılmış durumdadır. Sitten çıkarılan ve üzerinde imar planı yapılan bu parseller Bathonea kazılarının sürdürüldüğü alan yakınında bulunmakta olup, antik yerleşmenin devamı olabilecek buluntuların yer alma olasılığı yüksek bir alandır. Öyle ki; 4435 parselde ortaya çıkan kalıntılar, 100 m X 100 m şeklinde çevrilerek planda tescilli eser koruma alanı olarak belirlenmiş fakat etrafı konut yerleşmesi olarak planlanmıştır. Böylece yerleşmenin ortasında kalan tescilli eser yok olmaya mahrum bırakılmıştır. Kaldı ki bu planın GZFT analizinde sit alanları nedeniyle bölgenin gelişme gösterememesi zayıf yön olarak ifade edilmiş; bölgenin gelişmesinin yapılaşma ile sağlanacağı gibi yanlış bir politikayla plan gerçekleştirilmiştir.

1. ve 3. derece arkeolojik sit alanlarının arasında kalan bu alan, 420 sayılı ilke kararı ve 2863 sayılı yasa gereği etkilenme geçiş bölgesi olarak değerlendirilmeli sit alanında kentsel doku baskısı engellenmelidir. Aksi takdirde arkeolojik sit alanlarında parsellerin sitten çıkarılarak imara açılması, üzerinde yapılaşma olmayan alanda yer alan tescilli

parseller için emsal olarak gösterilerek, ilerleyen dönemlerde sit alanında kalan diğer parselleri tehlikeye sokup yapılaşmaya açma ihtimalini barındırmaktadır.

4.1.4 Çalışma Alanının Arkeopark Olarak Ele Alınmasına Yönelik Öneri

Arkeolojik sit alanlarında yer alan, kültür varlıklarının korunması, toplumda koruma bilinci oluşturulması ve alanın kamuyla bütünleşmesi için arkeopark olarak ele alınması günümüzde gelişmiş ülkelerin sit alanlarında uyguladığı çağdaş bir yöntemdir. Bu kapsamda; tez kapsamında incelenen Avcılar İlçesi Küçükçekmece Gölü çevresi arkeolojik sit alanlarının arkeopark olarak değerlendirilmesi, bölgenin tarihi ve doğal zenginliklerinin açığa çıkarılması için önemli bir adım olacaktır. Ülkemizde arkeolojik sit ilan edilen alanlarda, gerekli koruma çalışmaları yapılmamakta böylece bu alanlar atıl ve fonksiyonsuz bölgelere dönüşmektedir.

Tez kapsamında incelenen Almanya Xanten Arkeoparkı Avrupa’da yer alan başarılı örneklerden biridir. Bathonea Antik Kenti kazılarının sürdürüldüğü alan için örnek teşkil edecek modern özelliklere sahiptir. Xanten Arkeoparkı göz önüne alınarak, çalışma alanı kamuya açılarak sosyal ve kültürel faaliyetler kapsamında değerlendirilmelidir. Kazılar ve bilimsel araştırmalar sonucu ortaya çıkan buluntular arkeolojik sit alanına zarar vermeyecek ve çevreyle uyumlu kapalı veya açık mekânlarda sergilenmelidir. Kazılar sonucu ortaya çıkan buluntulara tarihi dokuyu bozmayacak müdahaleler ile yeni fonksiyonlar verilmeli ve alanın canlı tutulması sağlanmalıdır. Almanya örneğinde olduğu gibi; alanda daha önce yaşayan medeniyetlerin canlandırıldığı mekanlar oluşturulmalıdır. Arkeolojik sit alanı özelliğinin yanı sıra alanın park karakteri için geniş alanlar sağlanmalı, ziyaretçilere rekreatif amaçlı alanlar sunulmalıdır. Ayrıca alanda oluşturulacak ticari faaliyetler ile ortaya çıkan ekonomik potansiyel bilimsel araştırmaların sürdürülmesi için önemli bir girdi olacaktır.

Tüm bu çalışmalar, mimar, plancı, arkeolog, sanat tarihçisi ve peyzaj mimarları başta olmak üzere, pek çok uzmanın yer aldığı bir ekiple koordineli şekilde yürütülmelidir. Çalışma alanında doğal ve tarihi değerlere saygılı bir yaklaşımla arkeopark kararının alınması ile alanın tarihi önemi halk tarafından anlaşılacak ve tüm İstanbul’a hizmet edecek kapasitede modern arkeolojik özellikleri barındıran, yaşayan bir alan yaratılmış olacaktır.

KAYNAKLAR

-
- [1] Tuncer, O. C., (2012). "Rölöve ve Restorasyon", Diyarbakır Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1(28):36-44.
- [2] Günay, Z., (2010). Neoliberal Kentleşme ve Tarihi Çevrenin Sürdürülebilirliği: Sürdürülebilir Kentsel Koruma Modeli, Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [3] Özden, P.P., (2008). Kentsel Yenileme, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- [4] Girişken, M.U., (2010). Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasında Yaşanan Sorunlar ve Jeodezik Yaklaşımlar, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [5] Sarıkaya Levent, Y.S., (2009). "Koruma-Planlama Süreçleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Soli-Pompeïopolis Örneği", TMMOB Şehir Plancıları Odası, Planlama Dergisi, (3-4): 43-61.
- [6] Tuna, A., (2014). Sürdürülebilir Antik Kentler Kapsamında Arkeolojik Parklar: Düzce-Konuralp Örneği, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [7] Tuna, A. ve Erdoğan, E., (2016). "Arkeolojik Sitlerin Sürdürülebilirliği Kapsamında Arkeolojik Parklar", Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 13(02):110-122.
- [8] Tandoğan, E., (2011). Kütahya-Çavdarhisar Aizanoi Arkeolojik Sit Alanının Peyzaj Mimarlığı ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [9] Kaçmaz, G., (2010). İzmir-Selçuk Ayasuluk Kalesi ve Yakın Çevresinin Arkeolojik Özellikleri ile Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- [10] Kuter, N., (2007). Çankırı Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Peyzaj Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [11] Eruzun, C., (1987). "Kentsel Sitlerin Korunmasında Yerel Yönetimlerin Önemi", Türkiye 11. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu, Trakya Üniversitesi, Edirne, Aktaran; Kaçmaz, G., (2010). İzmir-Selçuk Ayasuluk Kalesi ve Yakın Çevresinin

Arkeolojik Özellikleri ile Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.

- [12] Ünsal, D. ve Pulhan, G., (2012). Kültürel Miras Yönetimi, Ünite 2, 34, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- [13] Umar, B. ve Çilingiroğlu, A., (1990) Eski Eserler Hukuku, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, Ankara, Aktaran; Dönertaş, P., (2014). Arkeolojik Sit Alanlarının Tespiti, Tescili, Korunması ve Yapılan Uygulamalar Doğrultusunda: Eskişehir Höyüğü, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- [14] <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44310/ilke-karari--karar-no-658--karar-tarihi-05111999.html>, 15 Mayıs 2019.
- [15] UNESCO, (1972). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, Paris, <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>, 15 Mayıs 2019.
- [16] ICOMOS, (1994). Nara Özgünlük Belgesi, Nara Özgünlük Konferansı, Nara, <https://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf>, 15 Mayıs 2019.
- [17] T.C. Resmi Gazete, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. (18113), 23.7.1983.
- [18] Karaoğlu Şahin, A. S. ve Güner, S., Kültürel Miras Koruması ve Sivil Toplum Örgütleri Arasındaki İlişkiler, [https://www.academia.edu/11677484/Kültürel Miras Koruması ve Sivil Toplum Örgütleri Arasındaki İlişki](https://www.academia.edu/11677484/Kültürel_Miras_Koruması_ve_Sivil_Toplum_Örgütleri_Arasındaki_İlişki), 10 Aralık 2018.
- [19] United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, <https://en.unesco.org/>, 10 Aralık 2018.
- [20] Aydoğdu, Y., (2011). Kentsel Arkeolojik Koruma Alanlarının Yönetimi İstanbul Yenikapı Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [21] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://disiliskiler.kulturturizm.gov.tr/TR-132164/avrupa-konsevi.html>, 10 Aralık 2018.
- [22] ICCROM, <https://www.iccrom.org/about/overview/what-iccrom>, 10 Aralık 2018.
- [23] ICOMOS, https://www.icomos.org/en/about-icomos/mission-and_vision/mission-and-vision, 10 Aralık 2018.
- [24] ICOM, <https://icom.museum/en/about-us/missions-and-objectives/>, 10 Aralık 2018.
- [25] ICAHM, <http://icahm.icomos.org/about-icahm/>, 10 Aralık 2018.
- [26] EUROPA NOSTRA, <http://www.europanostra.org/organisation/>, 10 Aralık 2018.
- [27] WMF, <https://www.wmf.org/what-we-do>, 10 Aralık 2018.

- [28] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-43076/kultur-ve-tabiat-varliklarini-koruma-yuksek-kurulu-kuru-.html>, 15 Aralık 2018.
- [29] Cansunar, G., (2011). Koruma Politikaları Bağlamında Tarihi Dokuların Yaşayan Kente Entegrasyonu, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [30] Ahunbay, Z., (2011). Tarihi  evre Koruma ve Restorasyon, 6. Baskı, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- [31] Genim, S., (2003), Kültürel Mirasa Sahip  ıkan Bir Vakıf: TA  Vakfı, <http://www.sinangenim.com/tr/articles.asp?ID=7&Y=2003&AID=44&do=detail>, 15 Aralık 2018.
- [32] KUMID, <http://kumid.net/hakkimizda/biz-kimiz>, 16 Aralık 2018.
- [33] Tarihi Kentler Birliği, <http://www.tarihiKentlerBirligi.org/hakkimizda/tarihce/>, 16 Aralık 2018.
- [34] TASK, <http://taskvakfi.org/hakkinda/Task.html>, 16 Aralık 2018.
- [35] Ardi oğlu, R., (2014). Kent İçindeki Tarihi Alanların İyileştirilmesi ve Kentle B t nleştirelmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [36] Karabağ, N.E., (2008). Kent Arkeolojisi Metoduyla  ok Katmanlı Kentlerdeki Tarihsel Sürekliliğin    mlenerek Korunması (İzmir  rneği), Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [37] Zeren, N., (1981). Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [38] Kaderli, L., (2014). “Kültürel Miras Koruma Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi”, Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, 12:28-41.
- [39] Aydeniz, N.E., (2009).“Kent Arkeolojisi Kavramının Dünyadaki Gelişimi ve Türkiyedeki Yansımaları”, Journal of Yasar University, 4(16): 2501-2524.
- [40] UNESCO, (1956). Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı, Yeni Delhi.
- [41] Venedik Tüzüğü, (1964). II. Uluslararası Tarihi Anıtların Mimarlar ve Teknisyenleri Kongresi.
- [42] Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi, <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=icerik&ayrinti=Icomos&dil=tr>, 15 Haziran 2018.
- [43] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html>, 12 Kasım 2018.

- [44] Avrupa Konseyi, (1969). Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi, Londra, <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/evrak/turkce/1968-Avrupa-Konseyi-Karari-68-16.pdf>, 12 Kasım 2018.
- [45] ICOMOS, (1987). Tarihi Kentler ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü, Washington, http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0884650001353670152.pdf, 15 Haziran 2018.
- [46] Avrupa Konseyi, (1984). Arkeoloji ve Planlama Toplantısı Sonuçları, Floransa, <http://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/arkeolojiyeni01.pdf>, 15 Haziran 2018.
- [47] Avrupa Konseyi, (1985). Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi, Granada, http://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/SG-MAG-YSY-AO-SD.-COE.2nd_European_ConferenceArchitectural-H.pdf, 15 Haziran 2018.
- [48] ICOMOS, (1987). Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü, Washington, http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0884650001353670152.pdf, 15 Haziran 2018.
- [49] ICOMOS, (1990). Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, Lozan, http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0844861001353670083.pdf, 15 Haziran 2018.
- [50] Avrupa Konseyi, (1992). Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Sözleşmesi, Valetta, <http://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/arkeolojiyeni03.pdf>, 16 Haziran 2018.
- [51] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14199/arkeolojik-mirasin-korunmasina-iliskin-avrupa-sozlesmes-.html>, 16 Haziran 2018.
- [52] Tuna, N., (2003). "İstanbul Suriçi'nde Kentsel Arkeolojik Kültür Mirası", İstanbul Dergisi, 46: 88-93; Aktaran, Çırak Altınörs, A., (2010). Bir Planlama Stratejisi Olarak Arkeolojik Envanterleme ve Kentsel Arkeolojik Değer Yönetimi: İzmir Tarihi Kent Merkezi, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [53] Çırak Altınörs, A., (2010). Bir Planlama Stratejisi Olarak Arkeolojik Envanterleme ve Kentsel Arkeolojik Değer Yönetimi: İzmir Tarihi Kent Merkezi, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [54] Avrupa Konseyi, (2000). Avrupa İyi Uygulama Kodu: 'Arkeoloji ve Kent Projesi', <http://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/arkeolojiyeni04.pdf>, 12 Kasım 2018.
- [55] European Committee of the Regions (CoR), (2005). Proceedings of Urban Past and Urban Futures: Bringing Urban Archaeology to Life-Enhancing Urban Archaeological Remains International and Interdisciplinary Symposium, 4-5 October 2005, Brussels, <https://www.icomos.org/actes-symp-appear-en.pdf>, 12 Kasım 2018.

- [56] Hupet, P., (2005). "The APPEAR Method: An Structured Approach", Proceedings of Urban Past and Urban Futures: Bringing Urban Archaeology to Life-Enhancing Urban Archaeological Remains International and Interdisciplinary Symposium, 4-5 October 2005, Brussels.
- [57] Colardelle, R., (2005). Proceedings of Urban Past and Urban Futures: Bringing Urban Archaeology to Life-Enhancing Urban Archaeological Remains International and Interdisciplinary Symposium, 4-5 October 2005, Brussels.
- [58] Luxen, J.L., (2005). Proceedings of Urban Past and Urban Futures: Bringing Urban Archaeology to Life-Enhancing Urban Archaeological Remains International and Interdisciplinary Symposium, 4-5 October 2005, Brussels.
- [59] ICOMOS, (2008). The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites, Canada,
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0397812001353671158.pdf, 12 Kasım 2018.
- [60] Yurtsevenler, Ö., (2013). Development of a Presentation Framework for an Archaeological Site Case Study: Nysa on the Meander, MSc Thesis, METU, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara.
- [61] ICOMOS, (2011). The Valletta Principles for the Safe guarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas, Paris,
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0812398001518162308.pdf, 1 Aralık 2018.
- [62] ICOMOS, (2015). Recommendations of the First International Conference of ICOMOS on Archaeological Parks and Sites, 23.-25. February 2015, Salalah,
<http://whc.unesco.org/en/news/1256>, 1 Aralık 2018.
- [63] ICOMOS, (2017). Salalah Guidelines for the Management of Public Archaeological Sites, New Delhi,
https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/General_Assemblies/19th_Delhi_2017/Working_Documents-First_Batch-August_2017/GA2017_6-3-3_SalalahGuidelines_EN_final20170730.pdf, 1 Aralık 2018.
- [64] Atalay, S., (2009). Turizm ve Arkeolojik Kazı İlişkisi: Troya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- [65] Özdoğan, M., (2006). Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- [66] Shaw, W., (2004). Osmanlı Müzeciliği: Müzeler, Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- [67] Yıldırım, S., (2008). Osmanlı Devleti Döneminde Arkeoloji Araştırmalarının Başlaması, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- [68] Başaran, C., (1988). Akademik Araştırmalar I, 1. Baskı, Edebiyat Kesimi Yayınları, Erzurum.

- [69] Alpözen, T.O., (1998). "Çağdaş Müzecilik", 4. Müzecilik Semineri, 16-18 Eylül 1998, İstanbul.
- [70] Madran, E., (1985). "Osmanlı Devleti'nde Eski Eser ve Onarım Üzerine Gözlemler", Belleten, 49(195): 503-546.
- [71] Tezcan, H., (1989). Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi, 1. Baskı, Turing Yayınları, İstanbul.
- [72] Kejanlı, T., Akın, C. ve Yılmaz, A., (2007). "Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6(19): 179-196.
- [73] Atasoy, S., (1983). "Türkiye'de Müzecilik", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, IV, İletişim Yayınları, İstanbul.
- [74] Su, K., (1965). Osman Hamdi Bey'e Kadar Türk Müzesi, ICOM Türkiye Milli Komitesi Yayınları, İstanbul.
- [75] Cezar, M., (1971). Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi, 2.baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul; Aktaran, Koca, Z.O., (2012). Cumhuriyet Döneminde Arkeolojiye Bakış (1923-1940), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- [76] Altıpat, Y., (2001). Bir Arkeolojik, Kırsal Mimari Yerleşme Dokusu ve Sit Değerleri Bütünü Olarak Assos (Behramkale), Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [77] Koca, Z.O., (2012). Cumhuriyet Döneminde Arkeolojiye Bakış (1923-1940), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- [78] Karaduman, H., (1996). "Eski Eser Yasalarında Özel Müzeler, Koleksiyonculuk Ticaret ve Müzayedeler", Kuruluşun 150. Yılında Türk Müzeciliği Sempozyumu III, 24-26 Eylül 1996, Ankara.
- [79] Yıldırım, R. ve Martal, A., (2002). "Osmanlı Yönetiminin Arkeolojik Eserlere Bakış Açısı", XIII. Türk Tarih Kongresi, 4-8 Ekim 1999, Ankara.
- [80] Türkoğlu, S., (1992). Efesin Öyküsü Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- [81] Arsebük, G., (1983). "Dünden Bugüne Arkeoloji", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c. 1, İletişim Yayınları, İstanbul.
- [82] Şahin Güçhan, N. ve Kurul, E., (2009). "A History of the Development of Conservation Measures in Turkey: From the Mid 19th Century Until 2004", METU Journal of the Faculty of Architecture, 26(2): 19-44.
- [83] Erdemir, H., Erdemir, H. ve Günday, O., (2009). "Türkiye'de Eskiçağ ve Arkeolojinin Gelişmesinde Alman Bilim Adamlarının Etkisi", I. Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Tür-Alman İlişkileri Sempozyumu, 8-10 Ekim 2009, Konya.
- [84] Akurgal, E., (1999). "Alman Arkeolojisi Enstitülerinin Dünyadaki ve Türkiye'deki Etkinlikleri", Kayıp Zamanların Peşinde: Alman Arkeoloji Enstitüsü Anadolu Kazıları, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

- [85] İnan, A., (1989). Atatürk'ten Mektuplar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara; Aktaran, Ahibay, B., (2007). Theoretical Approaches in Turkish Archaeology, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- [86] Özgüç, T., (1975). "Atatürk ve Arkeoloji", Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri, TTK Yayınları, Ankara, s.109-117; Aktaran, Koca, Z.O., (2012). Cumhuriyet Döneminde Arkeolojiye Bakış (1923-1040), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- [87] İğdemir, U., (1976). Yılların İçinden: Makaleler, Anılar, İncelemeler, TTK Yayınları, Ankara; Aktaran, Koca, Z.O., (2012). Cumhuriyet Döneminde Arkeolojiye Bakış (1923-1040), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- [88] Ahibay, B., (2007). Theoretical Approaches in Turkish Archaeology, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- [89] Ünar, Ş., (2013). Atatürk Döneminde (1923-1938) Eski Eser Politikaları ve Türkiye'de Yapılan Kazı Çalışmaları, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- [90] Dinçer, İ. ve Akın, O., (1994). "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı", 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulama Kolokyum, 127-131, İstanbul.
- [91] Bayraktar, G., (2015). Tarihi Çevrede Değişim Olgusunun Yeni Doku ve Yeni Yapı Tasarımı Bağlamında Değerlendirilmesi - İstanbul Beyoğlu Demirören Avm. Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [92] Tekeli, İ., (1998). "Türkiye 'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması", 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Bilanço 98, Tarih Vakfı, İstanbul, s.106-134.
- [93] Dağıstan Özdemir, M.Z., (2005). "Türkiye'de Kültürel mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış", Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası, (31): 20-25.
- [94] Sarıkaya Levent, Y., (2008). Conservation Of Archaeological Sites in Urban Areas in Turkey: Soli-Pompeiopolis As A Case Study, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [95] Boylu, A., (1994). Urban Archeology (A Visionary Framework For Urban Archeology in Turkey), Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [96] Salman, A., (1976). Taşınmaz Eski Eserlerde ve Etrafında Yapılacak İnşaata Uygulanması Gereken Hükümler, İmar ve İskan Bakanlığı Yayınları, İstanbul; Aktaran, Kejanlı, D.T., Akın, C.T. ve Yılmaz, A., (2007). "Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6(19): 179-196.

- [97] Güçer, E., (2004). Archaeology and Urban Planning – A Consensus Between Conservation and Development: Aphrodisias and Geyre, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İzmir.
- [98] Naycı, N., (2010). Integrated Management Policies For Coastal Archaeological Environments of Turkey: Erdemli-Silifke Coastal Region, Mersin, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [99] Madran, E., (2000). Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatının Gelişimi ve Yargısal Denetim; Mekan Planlama ve Yargı Denetimi, Yargı Yayınevi, Ankara; Aktaran, Kaçmaz, G., (2010). İzmir - Selçuk Ayasuluk Kalesi ve Yakın Çevresinin Arkeolojik Özellikleri ile Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- [100] Gültekin, N. ve Yürü, N., (2008). “Kentsel Sit Alanlarında Alan Yönetimi”, İnsan ve Çevre Sorunları Sempozyumu, 02-06 Kasım 2008, İstanbul.
- [101] T.C. Resmi Gazete, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. (18113), 23.07.1983, 440-458.
- [102] Yıkıcı, A., (2010). Kentsel Arkeolojik Alanların Korunmasına Yönelik Planlama Yaklaşımları: Yenikapı Arkeolojik Alan Yönetim ve Yönlendirme Yöntemi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [103] T.C. Resmi Gazete, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik. (19660), 10.12.1987, 24-34.
- [104] Madran, E., (2005). “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatındaki Son Düzenlemeler”, Korumada 50 Yıl Sempozyumu, 17-19 Kasım 2005, İstanbul.
- [105] Gönüler, A.P., (2011). Kentsel Yenileme Alanlarında Kentsel Arkeoloji Kavramının Tarihi Yarımada Özelinde İncelenmesi, Kadir Has Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- [106] T.C. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları. (658 sayılı ilke kararı), 05.11.1999.
- [107] T.C. Resmi Gazete, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. (25535), 27.07.2004.
- [108] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, teftis.kulturturizm.gov.tr/.../21641,koruma-amacli-imar-plani-teknik-sartnamesi.doc?0, 10.04.2019.
- [109] Ahunbay, Z., (2010). “Arkeolojik Alanları Koruma Sorunları Kuramsal ve Yasal Açılardan Değerlendirme”, Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, (8):103-114.
- [110] Kortanoğlu, M., (2013). Arkeolojik Sitler ve Derecelendirme Sorunu, Colloquium Anatolicum XII, Türk Eskiçağ Enstitüsü, İstanbul.
- [111] Madran, E. ve Özgönül, N., (2011). Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, 2. Baskı, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.

- [112] Emre, B., (2017). Çok Katmanlı Kentte Mekânsal Süreklilik ve Sürdürülebilir Planlama Yaklaşımları: Tarihi Yarımada-Tahtakale, İstanbul, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [113] T.C., Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre Düzenleme Projesi Genel Teknik Şartnamesi, <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/21634,cevre-duzenleme-projesi-genel-teknik-sartnamesi.doc?0>, 19 Mayıs 2019.
- [114] Keskin, Y. ve Zeren, M., (2018). "Arkeolojik alanlarda Bir sunum Yöntemi Olarak 'Arkeoparklar' ", Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, 3(2):110-124.
- [115] https://apx.lvr.de/en/lvr_archaeologischer_park/rundgang/rundgang.html, 20 Mayıs 2019.
- [116] Albayrak, M., (2018). Arkeolojik Açık Hava Müzeleri "Teos Antik Kenti Örneği", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [117] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44973/turkiye-geneli-sit-alanlari-istatistikleri.html>, 1 Temmuz 2018.
- [118] Dinçer, İ., Enlil, Z., Evren, Y. ve Som, S.K., (2010). İstanbul' un Tarihi ve Doğal Miras Değerleri: Potansiyeller, Riskler ve koruma Sorunları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [119] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44974/illere-gore-sit-alanlari-istatistigi.html>, 1 Temmuz 2018.
- [120] Avcılar-Küçükçekmece I. ve III. Derece Arkeolojik Sit Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu, İBB, 2010.
- [121] Hubert-Ferrari, A., Barka, A., Jacques, E., Nalbant, S.S., Meyer, B., Armijo, R., Tapponnier, P. ve King, G.C.P., (2000). "Seismic Hazard in the Marmara Sea Following the 17 August 1999 Izmit Earthquake", Nature, 404: 269-273.
- [122] Parsons, T., Toda, S., Stein, R.S., Barka, A. ve Dieterich, J.H., (2000). "Heightened Odds of Large Earth quakes Near Istanbul: An Interaction-Based Probability Calculation", Science, 288(5466): 661-665.
- [123] İstanbul Kentsel Dönüşüm Stratejik Planı ve Master Planı, İBB, İTÜ, 2015.
- [124] Ertek, A. ve Kaya, H., (2018). "Avcılar İlçesinin Jeomorfolojisi", Uluslararası Avcılar Sempozyumu: Bütün Yollar Avcılar'dan Geçer, 15-16 Mart 2018, İstanbul.
- [125] Üsküplüoğlu, Ç., (2003). Morfodinamik Süreçlere Dayanarak 1/50 000 Ölçekli İstanbul İli ve Yakın Çevresinin Jeomorfoloji Haritası (Küçükçekmece Paftası) ve Açıklaması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [126] Mater, B., (1998). Toprak Coğrafyası, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- [127] İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Herbaryumu, <http://iste.istanbul.edu.tr/tr/content/turkiye-bitkileri-ve-korunmasi/istanbul-florasi>, 1 Şubat 2018

- [128] Türkiye'nin Önemli Bitki Alanları İletişim Ağı,
http://obanettr.org/default.asp?baslik=bern_sozlesmesi&page=1&a=91&b=1&c=84, 1 Şubat 2018.
- [129] Özcan, T., (2018). "Avcılar İlçesi ve Çevresinin Nadir Çiçekleri", Uluslararası Avcılar Sempozyumu: Bütün Yollar Avcılar'dan Geçer, 15-16 Mart 2018, İstanbul.
- [130] Çevik, D., (2006). Kent Ekolojisi Açısından Küçükçekmece Gölü ve Çevresinin İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [131] İMP, (2007). Küçükçekmece Deprem Merkezli Dönüşüm Projesi Analitik Rapor, İstanbul Metropolitan Planlama Bürosu, Bimtaş Grubu, İstanbul.
- [132] Akşehirli, İ., (2005). Küçükçekmece Gölü ve Yakın Çevresinde Ekolojik Planlamaya Yönelik Peyzaj Analizi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [133] Cebeci, O., Harita ve Arşivlere Göre Küçükçekmece Gölü'nün Jeostratejik Konumu ve Tarih Boyunca Kent Planlamasındaki Önemi.
- [134] Aydingün, Ş., (2009). İstanbul İli 2007 Yılı Tarih Öncesi Çağlar Yüzey Araştırması Sonuçları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 26. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1: 411-426, Ankara.
- [135] İstanbul Büyükşehir Alanı Avrupa Yakası Sit Alanlarının 2058,42 Ha'lık Kısımında Yapılacak Olan Veri Toplama İş Raporu, İBB, 2010, İstanbul.
- [136] Eyice, S., (1978). "Tarihte Küçükçekmece", Güney – Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, 6-7: 57-120.
- [137] Eyice, S., (1978). "Tarihte Küçükçekmece", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Bülteni, 62/341: 2-10.
- [138] Aydingün, Ş., (2015). "Yeni Şehrin Eski Geçmişi: Başakşehir'in Arkeolojisi", Başakşehir Belediyesi Yayını, 1. Baskı: 162-193.
- [139] Aydingün, Ş., (2009). "Küçükçekmece Gölünde Arkeolojik Araştırmalar", Dünden Bugüne Küçükçekmece, Küçükçekmece Belediyesi Yayını, 251-263.
- [140] Aydingün, Ş., Heyd, V., Öñiz, H. ve Güldoğan, E., (2014). "İstanbul Tarih Öncesi Araştırmalarından Tunç Çağı Verileri", Arkeoloji ve Sanat Dergisi, 145: 21-34.
- [141] Aydingün, Ş.G., Aydingün, H. ve Özdemir, O., (2015). "Athyra'ya Dair Arkeolojik Bulgular Büyükçekmece Araştırmaları", Arkeoloji ve Sanat Dergisi, 150: 1-12.
- [142] Koçak, A. (2009). "Efsaneden Gerçeğe: Küçükçekmece Gölü ve Garip Dede" Etnoarkeolojik Araştırma, Çekme-i Sağır, Küçükçekmece Belediyesi Yayını.
- [143] Tekin, O., (2009). "Küçükçekmece Gölü (Rhegion) Kıyısındaki Byzantionlular ve Bir Hekatostys: Bathonea", Toplumsal Tarih, 192.
- [144] Aydingün, Ş., Güldoğan, E., Heyd, V., Öñiz, H. ve Planken, U.Y., (2010). "Küçükçekmece Göl Havzası İlk Dönem Kazı Çalışmaları (2009 yılı)", 32. Kazı Sonuçları Toplantısı, 24-28 Mayıs 2010, Cilt 3, KTB Yayınları, s. 46-57

- [145] Aydıngün, Ş., Göldoğan, E., Heyd, V. ve Öniz, H. (2008). “2008 yılı İstanbul Tarihöncesi Yüzey Araştırması”, 27. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 3, KTB Yayınları, s. 273-288.
- [146] Aydıngün, Ş.G. ve Bilgili, A.E., (2015).“İstanbul Tarih Öncesi Arkeolojik Yüzey Araştırmaları ve Büyükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazılarının İstanbul'a Katkıları”, Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, (150): 374-389.
- [147] Aydıngün, Ş., (2013). “Küçükçekmece Gölü Havzası (Bathonea?) Kazıları (2009-2012), İstanbul Araştırmaları Yıllığı, (2):41-53.
- [148] 07.12.2015 tarih ve 2015/58 sayılı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Küçükçekmece Göl Havzası Bathonea Kazıları Başkanlığı yazısı, Avcılar Belediye arşivi.
- [149] Altuğ, K., (2017). “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları Büyük Sarnıç”, İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- [150] Aydıngün, Ş., (2017).“Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları İlk Beş Yıllık Değerlendirme 2010-2015” , 38. Kazı Sonuçları Toplantısı, 23-27 Mayıs 2016, KTB Yayınları, 3490-1: 371-388.[151]Aydıngün, Ş., (2017). “Nehir-göl-Deniz Birleşiminde Bir Kazı Yeri (İlk Beş Yıllık Çalışma)”, İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- [151] 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu, İBB, 2009.
- [152] İBB Planlama ve İmar Daire Başkanlığı Şehir Planlama Müdürlüğü, 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Plan Raporu, 1995
- [153] İBB Planlama ve İmar Daire Başkanlığı Planlama ve İmar Müdürlüğü Plan Yapım Bürosu, 1/5000 ölçekli Avcılar – Firuzköy Revizyon Nazım İmar Planı Raporu, 2004.
- [154] 09.09.1993 onanlı 1/5.000 Ölçekli Firuzköy Nazım İmar Planı Açıklama Raporu
- [155] http://www.turkiyesulakalanlari.com/wp-content/uploads/135_internet.pdf
14 Mayıs 2018.
- [156] Küçükçekmece Gölü Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması ve Sit Alanı İnceleme Sonuç Raporu.
- [157] Yüzbaşıoğulları, A., (2004). “Bilgi ve Verilerin Çevre Yönetiminde Değerlendirilmesi”, Küçükçekmece Gölü ve Havzası İçin Çevre Yönetim Biriminin Oluşturulma Süreci ve Bölgeye Katkıları Çalıştayı, 20-22 Ekim 2004, İstanbul. Aktaran; Mamunlu, H., (2009). İstanbul Kentsel Bölgesinde Sürdürülebilir Gelişme Bağlamında Havza Planlama ve Yönetim Yaklaşımı: Küçükçekmece Göl Havzası Örneği, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Yeliz YURDABAK
Doğum Tarihi ve Yeri : 01/02/1988, İstanbul
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : yelizyurdabak@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Lisans	Şehir ve Bölge Planlama	İstanbul Teknik Üniversitesi	2013
Lise	Fen Bilimleri	Adnan Menderes A. L.	2006

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2014 -	Avcılar Belediyesi	Şehir Plancısı

YAYINLARI

Bildiri

1. Yurdabak, Y., ve Örnek Özden, E., (2018). “Kentlerin Değişim/Dönüşüm Sürecinde Arkeolojik Alanlara İlişkin Bir Değerlendirme”, ISUEP 2018, Uluslararası Kentleşme ve Çevre Sorunları Sempozyumu Değişim/Dönüşüm/Özgünlük, 28-30 Haziran 2018, Eskişehir.

